

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด
นครศรีธรรมราช

A Model for Development of Thammatipati community leaders in the
Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

โดย

พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร.

ดร.สามารถ บุญรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ.๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759203

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด
นครศรีธรรมราช

A Model for Development of Thammatipati community leaders in
the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

โดย

พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร.

ดร.สามารถ บุญรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ.๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759203

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Model for Development of Thammatipati community leaders
in the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

by

Pracru Arunsudalangkun

Dr.Samart Boonrat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2559

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

MCU RS 610759203

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้วิจัย	พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร.และดร.สามารถ บุญรัตน์
ส่วนงาน	วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ปีงบประมาณ	๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑ เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และ๓.เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ระเบียบวิธีวิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิจัย ๒ เทคนิค ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้งหมด ๑๒ รูป/คน และการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ(Focus Group Discussion) จำนวน ๑๑ รูป/คน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการจำแนก จัดระเบียบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่าความเป็นธรรมาธิปไตยจะมีลักษณะของผู้นำชุมชนที่ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผล ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และ การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยนำเข้า ผู้นำมีความความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต ๒. ปัจจัยเชิงกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร และ ๓. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขต

อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ปัจจัยด้านการกำหนดนโยบาย และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน ๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา และ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา. ธรรมาธิปไตย. ผู้นำชุมชน.

Research Title: A Model for Development of Thammatipati community leaders in the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

Researchers: Pracru Arunsudalangkun
Dr.Samart Boonrat

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsithamrat Campus

Fiscal Year: 2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purpose of this research was to study the virtue of dharma under the Buddhism. To study the development process and to study the model of developing the dharmara of community leaders in Muang District. Nakhon Si Thammarat Province. The research methodology was applied in qualitative research method using two techniques. In-depth interview was conducted by selecting a total of 12 subjects and Focus Group Discussion: 11 groups / people with qualifications and knowledge. Experience in the field of data analysis is descriptive.

The research found that

The manner of the dharma under the Buddhism found that the characteristics of the dharmas are composed of seven. 1. Adherence to the principles rather than the principle of the wrong people. 2. Adhere to the principles. 3. Adhere to the truth. 4. Adhere to the principle of truth. 5. Adhere to fairness. 6. Adhere to the benefits of participation and 7. Do not cling to the voices of people who are wrong and unfair.

The process of developing the dharmara of community leaders in Amphoe Muang. Nakhon Si Thammarat province. found that: 1. Leadership inputs were sincerity. motivation. and experience through past work. District town Nakhon Si Thammarat Province consists of 6 steps: Step 1. Step 2. Step 3. Step 4. Step 4. Step 5. Creating the Ideology and Stage. 6 communication and 3. outcome factors This is the responsibility of the community leader for the development of his own dharmas.

The development of the democratic way of community leaders in Muang District. Nakhon Si Thammarat Province. found that: 1. Factors affecting the development model of community leaders in Muang District. Nakhon Si Thammarat

Province. Composed of ethical and administrative factors. Policy formulation And community participation factors. 2. The composition and characteristics of the dhammatical development model of community leaders in Amphoe Mueang. Nakhon Si Thammarat showed that the components and characteristics of community leaders Features and features of the experience. Educational features and features and social and organizational networking features and attributes.

Keywords: development model. dharma. community leader

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้กรุณาให้งบประมาณในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระเทพปัญญาสุธี. รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้ตรวจสอบ และเป็นທີ່ปรึกษาให้คำแนะนำในงานวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะที่ให้คำแนะนำ และตรวจทานแก้ไข ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทุกรูป/ท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณคณะผู้วิจัย ดร.สามารถ บุญรัตน์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนที่ได้เป็นผู้ร่วมวิจัยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ที่ได้ช่วยเหลืองานวิจัยฉบับนี้จนเสร็จตามกำหนดระยะเวลาที่ตั้งไว้ และขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้มีส่วนช่วยให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครศรีธรรมราชที่เป็นกำลังใจในการศึกษาวิจัยจนสำเร็จไปด้วยดี และผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนามทั้งหมดที่ได้มีส่วนในการวิจัย

บุญกุศลคุณงามความดีและคุณประโยชน์อันใดอันพึงมี ในงานวิจัยเล่มนี้ ข้าพเจ้าน้อมบูชาคุณแด่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแสงสว่างแห่งความพ้นทุกข์ของมนุษยชาติต่อไป และขอบูชาคุณอุปัชฌาย์ อาจารย์ และปวงชนียบุคคลทั้งหลายที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดี ข้าพเจ้าขอขอบคุณด้วยความจริงใจและด้วยความเคารพอย่างสูง

พระครูอรุณสุตาลังการ, ผศ.,ดร. และ ดร.สามารถ บุญรัตน์

๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๒
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย.....	๑๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม.....	๑๖
๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ.....	๒๐
๒.๔ แนวคิดการปกครองทางพระพุทธศาสนา.....	๓๖
๒.๔ การปกครองตามหลักธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา.....	๕๖
บทที่ ๓ กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๖๗
๓.๑ สภาพทั่วไปของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๖๗
๓.๒ ปัจจัยก่อเกิดกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตย.....	๖๙
๓.๓ กรอบทางสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตย.....	๗๓
๓.๔ การทำหน้าที่ในการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๘๒
๓.๕ กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๘๗
๓.๖ สรุปกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๙๖

สารบัญ

บทที่ ๔ รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๙๘
๔.๑ ปัจจัยที่ส่งผลรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน.....	๙๘
๔.๒ องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๑๐๗
๔.๓ การตรวจสอบ และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๑๓๑
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๓๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๓๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๔๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	๑๔๕
บรรณานุกรม.....	๑๔๗
ภาคผนวก.....	๑๕๔
ภาคผนวก ก : บทความวิจัย.....	๑๕๕
ภาคผนวก ข : การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๖๕
ภาคผนวก ค : ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๖๖
ภาคผนวก ง : เครื่องมือการวิจัย.....	๑๗๐
ภาคผนวก จ : รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๑๗๔
ภาคผนวก ฉ : ประมวลภาคการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม.....	๑๗๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๘๓
แบบสรุปโครงการ.....	๑๘๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๓.๑	แผนภาพแสดงกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....๙๗
๔.๑	แสดงปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....๑๐๖
๔.๒	แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช.....๑๒๒
๔.๓	แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์.....๑๒๖
๔.๔	แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา.....๑๒๙
๔.๕	แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการเรียนรู้.....๑๓๑
๔.๖	แสดงรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....๑๓๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ

ผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี พ.ศ.๒๕๓๕และ ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๙ ในการศึกษาซึ่งผู้วิจัยใช้อ้างอิง แบบ ๔ ตอนคือ ชื่อย่อคัมภีร์/เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๑ /๑๕๙. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคเล่มที่ ๑๐ (ภาษาไทย) ข้อที่ ๒๑๑ หน้าที่ ๑๕๙ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวิภังค	(ภาษาไทย)

พระวิสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จตุกกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตุตถารี.ส.(ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จัตตารีสนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ตีกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

อรรถกถา

อง. อฎฐก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี อฎฐกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันทำให้สังคมเกิดการปรับตัวอย่างรวดเร็วที่ทำให้การเรียกร้องถึงลักษณะของภาวะผู้นำที่จะต้องนำพาชุมชน องค์กรและประเทศชาติไปสู่ความเหมาะสม จนเกิดความสมดุลทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาภาวะผู้นำชุมชนของไทยยังขาดต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน ปัญหาที่สำคัญที่เกิดจากผู้นำชุมชนในที่ผ่านมา คือ ปัญหาคุณภาพและคุณสมบัติของผู้นำชุมชนที่ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงานและการปกครองคน มีการเล่นพรรคเล่นพวกทำให้ขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งการจัดการปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนก็ยังคงมีอิทธิพลต่าง ๆ เข้ามาแอบแฝงทำให้ประชาชนเพียงเป็นผู้เข้าร่วมประชุมเท่านั้น แต่ไม่ได้เป็นผู้กำหนดเป้าหมายของชุมชนของตนเอง^๑ ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของชุมชน ความรุ่งเรืองของสังคมขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำซึ่งต้องอาศัยปัจจัยช่วยส่งเสริมรวมทั้งผู้ตามด้วย ผู้นำจึงต้องแสดงภาวะผู้นำด้วยความมุ่งมั่น มีมนุษยสัมพันธ์และความคิดสร้างสรรค์ ยอมรับฟัง ยินดีช่วยเหลือผู้อื่น สนับสนุนให้ผู้ตามเกิดกำลังใจ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน^๒ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

คุณลักษณะของผู้นำตามหลักของพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์ต่าง ๆ สามารถสรุปลักษณะที่สำคัญๆ ของผู้นำต้องเป็นผู้ทรงธรรมได้นั้น เพราะการปฏิบัติตนที่ดีงามจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ความยุติธรรมของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะหากจะพิจารณาจากอัครคัมภีร์จะเห็นว่า

---

^๑ สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนากกร, แนวคิดว่าด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย, ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘.

^๒ สาโรจน์ โอพิทักษ์ชินวิน, ผู้แปล. (เดวิด เฟร็ด.ผู้แต่ง), องค์กรบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

^๓ Owens, P. E. **Learning from Youth: Their Vision for a Community Park.** Old World – New Ideas, 32nd Annual Conference of the Environmental Design, (Research Association, 2001), p. 237.

^๔ Dimmock, C. & Walker, A. School leadership in context – societal and organizational cultures. In T. Bush and L. Bell (Eds.). **The principles and practice of educational management.** (London: Paul Chapman, 2002), p. 69.

จุดมุ่งหมายของรัฐ ก็เพื่อจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรมนั่นเอง เมื่อเกิดความขัดแย้งในสังคมผู้นำหรือผู้ปกครองต้องให้ความเป็นธรรม ไม่เอนเอียงไปในด้านใดด้านหนึ่ง ถ้าผู้ปกครองไม่มี ความยุติธรรม บ้านเมืองจะระส่ำระสายไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้ ไม่สามารถดำเนินไปตามปกติ ได้ ในคัมภีร์ชาดกได้แสดงหลักดังกล่าวไว้ว่าถ้าผู้นำบริหารบ้านเมืองโดยชอบธรรม ย่อมไม่ทำให้ ประเทศล่มจม อีกทั้งยังทำให้ประเทศชาติมีความสุข^๕ ดังข้อความที่ปรากฏในอัมมิกสูตร ว่า

“ในเวลาที่พระราชาทรงอยู่ในธรรม แม้พวกข้าราชการก็ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อข้าราชการตั้งอยู่ ในธรรม แม้พวกพราหมณ์ก็ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกพราหมณ์ตั้งอยู่ในธรรม แม้ชาวนิคมนและชาวชนบท ก็ตั้งอยู่ในธรรม” ตรงกันข้าม ถ้าผู้นำไม่ตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็จะไม่ตั้งอยู่ในธรรมด้วย^๖ ดัง ข้อความที่ว่า “เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยวโคทั้งฝูงก็คดเคี้ยวตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็ เหมือนกัน ผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองก็ ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย”^๗

ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ปรารถนาความถูกต้องความสมควร ซึ่งอาจกล่าวได้อีกอย่าง หนึ่งว่า เป็นการทำความดี เพราะเห็นแก่ความดี เมื่อทำไปแล้วและแน่ใจว่าเป็นการสมควรแล้ว ใครจะ เห็นหรือไม่เห็น ใครจะโฆษณาชื่อเราหรือไม่ แม้ที่สุดเมื่อทำบุญคุณแก่ใครแล้ว เขาไม่กล่าวแม้คำ ขอบใจ และไม่สำนึกบุญคุณเลย บางครั้งยังเนรคุณเอาด้วยซ้ำ ก็ไม่ถือเป็นข้อควรเสียใจ เพราะความ มุ่งหมายที่ทำนั้นคือทำความดี เพราะเห็นแก่ความดี ความถูกต้อง ไม่ใช่ทำด้วยหวังอะไรตอบแทน เมื่อ จิตใจสูงเช่นนี้ ก็เป็นเหตุให้การกระทำเป็นไปในทางที่เหมาะสมที่ควร ไม่มีการแฝงความลับลมคมในอะไร ไว้เบื้องหลัง จะไม่มีการบ่นน้อยอกน้อยใจว่าทำดีไม่เห็นได้ดี เพราะบางครั้งคนที่ชอบบ่นอย่างนี้ มักไม่ ค่อยทำความดีอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน จุดประสงค์ของเขาดูเหมือนอยู่ที่การทวงผลดีมากกว่า^๘ ดังนั้น ลักษณะของผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตย ซึ่งกล่าวไว้ใน อธิปไตยสูตร^๙ เพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุข ให้เกิดมีแก่มวลชน สังคมประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไปที่มีคุณลักษณะของผู้นำชุมชน แบบประชาธิปไตยโดยการแบ่งอธิปไตยออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ อัตตาธิปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่เป็นเรื่องของการให้ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ประการที่ ๒ โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ เพราะเกรงว่าบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ จึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น (โลก) ซึ่งมี อิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งที่สนใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ

^๕ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๕/๓๓.

^๖ อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๔.

^๗ อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

^๘ พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ธรรมาธิปไตย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล :<http://www.cybervanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/343-2010-11-23-14-21-44> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๕].

^๙ อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

ทั้งฝ่ายดี(กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม และประการที่ ๓ ธัมมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่การปรารถนาธรรมให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุนำเอาวิธีการต่าง ๆ ที่ทรงแนะนำไว้แล้วนั้นไปประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจะได้รับผลหรือบรรลุปาหมายตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ^{๑๐}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตยทั้ง ๗ ประการนี้ยังมีลักษณะการสนับสนุนส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชาให้สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างมีสิทธิและเสรีภาพ เปิดระบบการอภิปราย การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มทั้งหมดหรือมีเรียกว่า ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมลักษณะการกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าร่วมประชุมด้วยความเต็มใจที่ไร้การบังคับจากอำนาจใดๆ การร่วมกันหาข้อสรุป ข้อตกลงแบบฉันทานุมัติและร่วมกันปฏิบัติไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้แล้วลักษณะการไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาลักษณะภาวะผู้นำแบบมุ่งมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาที่ดี และลักษณะภาวะผู้นำเชิงการประสานงานกันอย่างจริงจังและเต็มใจ

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองประวัติศาสตร์ พระธาตุทองคำ ชื่นฉ่ำธรรมชาติ แร่ธาตุดอกไม้ เครื่องถมสามกษัตริย์ มากวัดมากศิลป์ ครบสิ้นกุ้งปู” ที่มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานของค่านิยมร่วม โดยมีหลักการในการบริหารจัดการชุมชนที่ดีอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นศักยภาพภายใน ภายใต้หลักการ ๕ องค์ประกอบ คือ การจัดการชุมชนที่ดี มีคณะผู้นำที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและมีการสืบทอด มีแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่มีคุณภาพ มีการจัดการความรู้ชุมชน (KM) ชุมชน มีองค์กรการเงินชุมชน และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม^{๑๑} จังหวัดนครศรีธรรมราช มีส่วนราชการส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๔ ส่วนราชการ และอำเภอ ๒๓ อำเภอ ส่วนราชการส่วนกลาง ๙๖ หน่วยงานและปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๘๕ แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาล ๓๖ แห่ง (แยกเป็นเทศบาลนคร ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๓ แห่ง และเทศบาลตำบล ๓๒ แห่ง) และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๔๘ แห่งมีจำนวนประชากรในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ๒๖๖.๖๖๘ คน มีกำนันผู้ใหญ่บ้านจำนวน ๑๑๐ คน^{๑๒} นอกเขตเทศบาล ๑๔๖.๕๔๕ คนเทศบาลปากนคร ๖.๑๕๑ คนเทศบาลตำบลบางจาก ๑.๘๔๙ คนเทศบาลตำบลท่าแพ ๔.๑๐๑ คนเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ๑๐๘.๐๒๒ คน ชาวนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ ๙๒.๐๘% รองลงมาได้แก่ ศาสนาอิสลาม ๗.๐๓% ศาสนาคริสต์ ๐.๘๙% นอกจากนั้นเป็นศาสนาอื่น ๆ (ข้อมูลประชากร ๑.๕๐๘.๐๙๖ คน ณ ตุลาคม ๒๕๕๙) แต่กระนั้น จากการสำรวจ

^{๑๐} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย, *ปริญาพุทธศาสตร์คุณวิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙-๑๒.

^{๑๑} สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, *วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision)*, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/khon3.php> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๘].

^{๑๒} สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. *ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช*, ณ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สถิติทางด้านอาชญากรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชจะเกี่ยวกับการการฆ่ากัน การทะเลาะกัน และนำไปสู่ความสูญเสียของชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดข้อสงสัยในคุณภาพ และบทบาทของผู้นำชุมชนที่ใช้ลักษณะธรรมาธิปไตยในการปกครองชุมชนจะช่วยให้ความสูญเสีย เหล่านี้ลดจำนวนลงไปได้หรือไม่ รวมทั้งสามารถเป็นผู้นำชุมชนทางด้านต้นแบบ ความคิดและการต่อสู้ กับความจริงที่สามารถมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนได้อย่างไร

กล่าวได้ว่า ความหนาแน่นของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราชที่นับถือ พระพุทธศาสนาร้อยละ ๙๒.๐๘% มีชีวิตที่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธองค์และมืองค์พระบรม ราชูเป็นที่ยกการบูชาอันสูงสุด ดังนั้น การพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยจะต้องทำให้ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมมุงบำเพ็ญประโยชน์สุขให้เกิดมีแก่มวลชน สังคม ประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนที่อาศัยหลักธรรมาธิปไตยอันมีลักษณะได้แก่ ยึดถือหลักการที่ถูก มากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลัก ความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียง คนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกรักรวมและไม่เป็นธรรมจึงจะสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ ดังนั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจใคร่ที่จะศึกษาลักษณะ กระบวนการ และรูปแบบการพัฒนาความเป็น ธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชให้เกิดความดีงามและความสุข ประชาชนได้อย่างไรต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอ เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๒.๓ เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่ง ขอบเขตดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ วิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ การพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชดังนี้

๑. ขอบเขตเนื้อหาทางด้านภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ๖ ทฤษฎี ได้แก่ ๑) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ ๒) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ๓) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ และ ๔) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง

๒. ขอบเขตเนื้อหาทางด้านลักษณะธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย ลักษณะของผู้นำ ชุมชนที่ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วย ความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วน ร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

๑.๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) ๑๒ รูป/คน และการจัดสนทนา กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน รวมทั้งหมด ๒๓ รูป/คน โดยการ คัดเลือกแบบเจาะจงที่มีคุณสมบัติตรงกับประเด็นที่ศึกษา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

มุ่งศึกษาผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ เดือนตุลาคม ๒๕๕๙ – ตุลาคม ๒๕๖๐

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะ ธรรมาธิปไตยที่ทำให้ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มุ่งบำเพ็ญ ประโยชน์สุขให้เกิดมีแก่มวลชน สังคมประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนที่อาศัยหลักธรรมาธิปไตย อันมีลักษณะได้แก่ ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลัก ประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

๑.๔.๒ ลักษณะธรรมาธิปไตย หมายถึง ลักษณะหรือระบบในการปกครองประชาชนใน สังคมจะมีองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ ๑.อัตตาธิปไตย หมายถึง การปรารภความคิดของตนเองที่ เป็นใหญ่ในการตัดสินใจเพื่อการทำงานแก่ผู้อื่นโดยไม่ต้องอาศัยที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการใดๆ หาก เห็นว่ามีประโยชน์ต่อผู้อื่นก็จะรับดำเนินการโดยทันที ๒.โลกาธิปไตย หมายถึง การปรารภการทำงาน

ภายใต้สถานการณ์ที่เลวร้ายต่อชุมชนและสังคมพร้อมที่เข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข และ ๓.ธรรมาธิปไตย หมายถึง การปรารถนาที่จะยึดถือหลักการที่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผล ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรมยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วมและไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกธรรมและไม่เป็นธรรม

๑.๔.๓ ผู้นำชุมชน หมายถึง กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน และนักการเมืองท้องถิ่นที่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำชุมชนและลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นเบื้องต้นตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเอกสาร จำพวกแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึงธรรมาธิปไตยที่จะทำให้ผู้อ่านและผู้สนใจทราบถึงบริบทและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำความเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

๑. แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ

การศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้ใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นให้ทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจทั้งนี้เพื่อให้ผลงานตามที่องค์กรหรือกลุ่มมุ่งหมายให้สำเร็จล่วงไปด้วยดี^{๑๓} สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆ ลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๔} อีกทั้งภาวะผู้นำยังเป็นกระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคาดหวัง ค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะประเด็นทางภาวะผู้เชิงจริยธรรมซึ่งนักวิชาการได้พยายามสร้างตัวบ่งชี้จากประเด็นดังต่อไปนี้ประเด็นแรก การใช้อำนาจและการใช้อิทธิพลของผู้นำ ประเด็นเรื่องความซื่อสัตย์ ประเด็นด้านการพัฒนาวิสัยทัศน์สำหรับองค์กร ประเด็นด้านความเสี่ยงของการตัดสินใจของผู้นำ ประเด็นด้านการสื่อสารหรือการเปิดเผยข้อมูล ด้านการตอบสนองต่อคำวิจารณ์และความไม่เห็นด้วยของผู้ตาม ประเด็นด้านการ

^{๑๓} Terry, George R., *Principle of Management*, 6th ed., (Home Wood : Richard D. Irwin, 1972), p. 493

^{๑๔} Raymond J. Burdy, *Fundermental of Leadership Reading*, (Masschusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1967), p.8.

พัฒนาทักษะผู้ตามและความเชื่อมั่นในตนเอง^{๑๕} ดังนั้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมทางจริยธรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่า ควรสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา ดังนั้นการจำแนกทฤษฎีภาวะผู้นำที่เป็นหลักใหญ่ๆ และน่าสนใจไว้ ดังนี้

๑.๑ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า “บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ” ดังนี้ ๑) บุคลิกภาพ (Personality) เป็นเรื่องที่ดีติดมากับตัวบุคคลแต่ละคน ในส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ ๒) ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) สมรรถนะของคนเรานี้ธรรมชาติสร้างมาเพื่อใช้สติปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ๓) คุณลักษณะด้านสังคม (Social skill) การเข้าสังคมเป็นของคนทุกคน เพราะคนเราไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลก การเข้าสังคมของคนแต่ละระดับต้องมีพิธีรีตองแตกต่างกันออกไป และ ๔) คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical characteristics) ถือเป็นเรื่องที่ดีติดตัวมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถแก้ไข เช่น ส่วนสูง น้ำหนัก ความผิวกาย ความสมบูรณ์ของร่างกาย^{๑๖}

๑.๒ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม

ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมจะถูกมองว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวข้องกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไรพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกเรียกว่าสไตล์ความเป็นผู้นำ สไตล์ ความเป็นผู้นำ คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ แม้ความเป็นผู้นำทุกอย่างจะเกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้นำอาจจะแตกต่างกันภายใน “สไตล์” ที่พวกเขาใช้เพื่อที่จะให้เขาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ปัจจัยสองอย่างที่ถูกเน้นภายในการศึกษาความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมคือ การมุ่งงานและการมุ่งคน การมุ่งงานหมายถึง งาน การแบ่งงานกันทำ การตัดสินใจ และการประเมินผลงาน การมุ่งคนหมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งการเปิดรับและความเป็นมิตร และการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การศึกษาเชิงพฤติกรรมจะประกอบด้วยการศึกษาของมหาวิทยาลัยไอโอวา มหาลัษมิซิแกน มหาลัษแห่งรัฐโอไฮโอ^{๑๗}

๑.๓ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์

การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ดังกล่าวกำหนดสถานการณ์ในแต่ละทฤษฎีแตกต่างกันส่วนแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลจะใช้ผู้นำแตกต่างกันตามสถานการณ์ของแต่ละทฤษฎีนั้น ๆ

^{๑๕} สุเทพ ปาลสาร, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและความหลากหลาย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://el-suthep.blogspot.com/> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๑๖} ยงยุทธ เปี้ยนผดุง, “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

^{๑๗} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๗-๑๗๓.

ดังเช่น ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟิเดลอร์ให้ความสำคัญของสถานการณ์การควบคุม (situational control) ๓ สถานการณ์ คือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ๒) โครงสร้างงาน ๓) อำนาจตามตำแหน่ง^{๑๘} นอกจากนี้ การศึกษาที่เน้นการปรับสภาพการนำ หรือการปฏิบัติตนให้ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของการนำก็จะเปลี่ยนแปลงไป แนวคิดนี้จะหา รูปแบบการนำที่เหมาะสมและเกิดผลดีในสถานการณ์ต่างๆ^{๑๙}

๑.๔ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงการปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างวิสัยทัศน์ของสิ่งที่องค์กรควรจะเป็นสร้างความผูกพันต่อวิสัยทัศน์นั้นทั่วทั้งองค์กร และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งองค์กรที่สนับสนุนวิสัยทัศน์ องค์ประกอบที่สำคัญของ กระบวนการปฏิรูปมีหลายอย่างคือ ๑. การสร้างวิสัยทัศน์ (visioning) คือ ความสามารถของผู้นำที่จะ สร้างวิสัยทัศน์หรือมองอนาคตขององค์กรอย่างชัดเจน ๒. การสร้างค่านิยม (valuing) คือ ผู้นำจะ กำหนดค่านิยมพื้นฐานของการปฏิรูปองค์กรขึ้นมา ๓. การถ่ายทอดและการบันทาลใจ (articulating and inspiring) คือ ความสามารถของผู้นำในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้เป็นถ้อยคำเชิงปฏิบัติที่เห็นได้ ชัด และ ๔. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication) หัวใจ ของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป คือ ความสามารถของผู้นำที่จะบันทาลความเชื่อของผู้ตามว่าพวกเขา สามารถมีส่วนช่วยอย่างสำคัญต่อการบรรลุวิสัยทัศน์^{๒๐}

กล่าวได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำแม้ว่าจะมีนักวิชาการได้กำหนดไว้หลากหลายทฤษฎีแต่เมื่อ ศึกษาไว้แล้วกลับทำให้เห็นถึงความครอบคลุมภาวะผู้นำทั้ง ๖ ทฤษฎี ได้แก่ ๑) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิง คุณลักษณะ ๒) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ๓) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ และ ๔) ทฤษฎี ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น การนำศึกษาในงานวิจัยนี้ก็เพื่อความรู้ความเข้าใจและ การตรวจสอบผลการวิจัยที่สามารถอธิบายในเชิงวิชาการของการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของ ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชต่อไป

๒. หลักธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้ว่า “การถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นหลัก”^{๒๑} ยึดถือหลักการ หลักเหตุผล หลักความ จริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรม

^{๑๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการม ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๖.

^{๑๙} ดิลก ถือกล้า, เปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบ Principle Centered Leadership กับ Managerial Grid, (๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

^{๒๐} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, ๒๕๔๐, หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

เป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสนิยมคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม^{๒๒} ในอาธิปไตยยสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต)^{๒๓} ได้กล่าวถึงอธิปไตย ๓ ประการในพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยการแบ่งอธิปไตยออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ อัตตอธิปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่เป็นเรื่องของการให้ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ทั้งฝ่ายดี (กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม เพราะตนเองมีความคิดอย่างนี้จึงตัดสินใจกระทำอย่างนี้

ประการที่ ๒ โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ เพราะเกรงว่าบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ จึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น (โลก) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งจูงใจในการกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ทั้งฝ่ายดี(กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม และเพื่อให้บุคคลอื่น (โลก) นั้นได้รับรู้ หรือเห็นการกระทำของตนเอง หรือรู้จักตนเองว่าเป็นผู้กระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ทั้งฝ่ายดี (กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม

ประการที่ ๓ อัมมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่การปรารถนาธรรมให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุนำเอาวิธีการต่าง ๆ ที่ทรงแนะนำไว้แล้วนั้นไปประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจะได้รับผลหรือบรรลุปะหิมาตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ^{๒๔}

กล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชควรเห็นคุณค่าของการนำธรรมาธิปไตยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนของตนเอง และส่วนของประชาชนที่จะได้รับความความเสมอภาค ยุติธรรม เกิดความปรองดอง มีความสุขโดยทั่วหน้ากันทั้งหมด โดยเฉพาะการยึดถือหลักการ หลักความจริง หลักความถูกต้อง หลักประโยชน์ส่วนร่วม หลักเหตุผล และหลักธรรมมีส่วนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่อาศัยในฐานะผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ชักนำประชาชนให้เข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนโดยการเริ่มต้นการประพฤติปฏิบัติตามธรรมด้วยตนเองเป็นอันดับแรก

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมาธิปไตยและภาวะผู้นำทำให้เห็นว่า การปกครองและการบริหารชุมชนจะมีจุดที่เชื่อมโยงระหว่างภาวะผู้นำกับการดำเนินชีวิตของประชาชนแต่กระนั้น การใช้อำนาจและคุณลักษณะของผู้นำชุมชนมักจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างมากซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาเสนอพอสังเขปดังนี้

^{๒๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเขียน, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗๖.

^{๒๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๓.

^{๒๔} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙-๑๒.

พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร,ดร วิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักอริยปไตยใน พระพุทธศาสนา พบว่า การบริหารงานที่ปรากฏอยู่ในโลกปัจจุบันมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันกับ การบริหารงานตามหลักอริยปไตยในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ รูปแบบและโครงสร้างเหมือนกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน เช่น การบริหารงานตามหลักอริยปไตย ทางโลกเรียกว่า การบริหารแบบเผด็จการ หรือการบริหารแบบ ซีอีโอ (CEO) การบริหารงานตามหลักโลกาธิปไตย ทางโลกเรียกว่า การบริหารงานแบบประชาธิปไตย ส่วนรายละเอียด หรือภาคปฏิบัติของทางโลกบางประเทศหรือบางองค์กรก็ยึดหลักการ บางประเทศหรือบางองค์กรก็ไม่เป็นไปตาม หลักการที่กำหนดไว้ประเทศที่บริหารด้วย ระบอบโลกาธิปไตย ประเทศชาติและประชาชนมั่งคั่งร่ำรวยก็มี ยากจนก็มี จึงตัดสินไม่ได้ว่า ระบอบไหนดีกว่ากัน แต่ตามหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้การบริหาร ครบทั้ง ๓ อย่าง แต่พระองค์ทรงยึดเอาความถูกต้องหรือยึดเอาธรรมเป็นหลัก^{๒๕}

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์ วิจัยเรื่อง จริยธรรมนักการเมืองไทย พบว่า จริยธรรมนักการเมืองไทย ๒๘ ข้อ เช่น มีความละเอียดใจไม่ทำความชั่ว สิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย (หิริ) มีความเกรงกลัวต่อผลของการ กระทำความชั่วและอาญา แผ่นดิน (โศตตปปะ) มีความรู้เกี่ยวกับความดีคือรู้ว่า อะไร ดีอะไร ชั่ว มีความฉลาดรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่ คน และชุมชน (ปัญญา) มีอาชีพที่ สุจริต และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ (อนวัชชพละ) ยึดถือความถูกต้อง ความจริง และธรรมเป็นหลัก (ธรรมาธิปไตย) ไม่ลำเอียงเพราะรัก ชัง หลง และกลัว (ไม่มีอคติ) และ มีความประพฤติดีงามทั้งทางกายและวาจา (ศีล) เป็นต้น^{๒๖}

อุดม คุณา วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่า ความสัมพันธ์และรูปแบบระบบอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนและประชาชนของชุมชน ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งลักษณะ ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยเพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั้น ความช่วยเหลือ เกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ” ความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้มีผลดีต่อคนไทยทั้งใน ด้านสังคมและเศรษฐกิจการเมือง ในส่วนของรูปแบบเครือข่ายโครงสร้างทางสังคมพบว่า พัฒนามาจากระบบเครือญาติ ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความสัมพันธ์ในระบบดังกล่าว จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนยิ่งเกาะเกี่ยวแน่น แพันยิ่งขึ้นนั่นเอง รวมทั้งความเกี่ยวข้องของ

^{๒๕} พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร,ดร., “การบริหารงานตามหลักอริยปไตยในพระพุทธศาสนา”, **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕**, “การพัฒนางานวิจัย รากฐานสำคัญของไทย ก้าวไกลสู่เวทีสากล”, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘.

^{๒๖} ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, “จริยธรรมนักการเมืองไทย”, **วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๓, (กรกฎาคม-กันยายน), ๒๕๕๕, หน้า ๒๖๓-๒๘๒.

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทางการเมืองนั้น พบว่า หากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและความรู้ความสามารถที่ดีจะเป็นคุณสมบัติที่ สนับสนุน ให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของกับผู้นำชุมชนกับ ประชาชน^{๒๗}

วิศาล ศรีมหาโร วิจัยเรื่อง “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” พบว่า ๑) ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนภาคใต้ ส่วนใหญ่ไม่สอดคล้อง ที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยโดยทั่วไป แต่มีความ แตกต่างที่เด่นชัดในเรื่องเลือกเรื่องที่จะใช้เงินแล้วต้องชนะ นิยมคนกล้าได้กล้าเสีย รักศรัทธาใครแล้ว ไม่เปลี่ยนแปลง ยกเว้นไปทำเรื่องเสียหายก็จะไม่เลือกกลับมาอีกเลย การได้สิทธิพิเศษ ถือเป็นเรื่อง อำนาจบารมี ๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นการทำให้ ตามกฎหมายมากกว่าจิตสำนึก การมีส่วนร่วมด้านอื่น ๆ คือ การร่วมรณรงค์หาเสียง การร่วมจัดตั้ง และเข้าร่วมเป็นสมาชิก การร่วมกิจกรรมชุมชน การร่วมติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมือง การ ร่วมพูดจาปรึกษาทางการเมือง การลอบบี้หรือวิ่งเต้นมีน้อย โดยเฉพาะการเดินทางไปหา เพราะ กลัวถูกกล่าวหาว่ารับเงิน และไม่เชื่อว่าเป็นวิธีการที่แก้ปัญหาได้ ยังมีวิธีการอื่น ๆ อีกหลายวิธี และ ๓) ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะต้องมีกิจกรรมหรือโครงการ ที่เป็น การเมืองแนวใหม่ สร้างวิทยากรแกนนำในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ การสร้างวัฒนธรรมทาง การเมืองประชาธิปไตย ให้เป็นการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง มีศูนย์ข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง มีเวที แลกเปลี่ยนปัญหาการบ้าน การเมือง ที่มีการถอดบทเรียน จัดตั้งกลุ่มติดตามการดำเนินงานโครงการ ของรัฐในทุกระดับ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะแก่ชุมชน^{๒๘}

จิรัฐ ขวนชม นงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร และกฤษฎพร ประสิทธิ์วิเศษ วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็ง กรณีศึกษา ชุมชนวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี” พบว่า การพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชน ในด้านความมั่นคงและความ ปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความปลอดภัย ด้านยาเสพติดร่วมคิดและ วางแผนเพื่อให้คนในชุมชนได้รู้ถึงภัยยาเสพติดและหลีกเลี่ยง ด้านเศรษฐกิจ หาศูนย์บริการที่เป็น

^{๒๗} อุดม คุมา, “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทางการเมือง ในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ปีที่ ๑, ฉบับที่ ๑, (เมษายน – กันยายน), ๒๕๕๕, หน้า ๘๗.

^{๒๘} วิศาล ศรีมหาโร, “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชน”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๙, ฉบับที่ ๓, (เดือนกันยายน-ธันวาคม), ๒๕๕๔ : ๑๘.

แหล่งในการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ให้กับเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนและส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีการดำเนินวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๙}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า ความสามัคคีเป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็น หน่วยสังคมขนาดเล็ก ระดับครอบครัว ระดับองค์กร หรือขนาดใหญ่ ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ความสามัคคีจะช่วยเกื้อหนุนให้กิจการงานที่ทำร่วมกัน ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ ทุกคนเกิดความพึงพอใจ บรรลุเป้าหมายร่วมกัน มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติ บ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าความสามัคคีจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต่างยอมรับแต่ความ สามัคคีที่แท้จริงที่จะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น ต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเท เสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูล ยึดมั่นในระบบคุณธรรม และทำอย่างเต็มกำลัง เต็มศักยภาพ พลังทวีคูณของความ สามัคคีเช่นนี้ จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมีพลังมากขึ้น^{๓๐}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรูปแบบการวิจัย ประกอบด้วย ๒ รูปแบบได้แก่ ๑.การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ๒.การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

๑.๖.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้งหมด ๑๒ รูป/คน ได้แก่

๑) พระเทพปัญญานุสสี รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๙} จิรัฐ ชวนชม นงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร และกฤษฎพร ประสิทธิ์วิเศษ, “แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็ง ภูมิศึกษา ชุมชนวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕, ฉบับที่ ๑, (เดือนกันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘), ๒๕๕๘ หน้า : ๘๙-๑๐๔.

^{๓๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๑๑, ฉบับที่ 3, (เดือนกันยายน – ธันวาคม), ๒๕๕๗ : ๕.

๒) พระศรีปริยัติบดี เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๓) พระครูศรีรัตนวราภรณ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๔) พระมหาอิสรภานทร ฐิตญาโณ, ดร. อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๕) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

๖) นางสาวไพเราะ เอียดบัง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๗) นายโชติ ชูสุวรรณ กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๘) นายบำรุง เลขจิตร กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๙) นายปราโมทย์ สุนยานัย กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑๐) นายเกรียงศักดิ์ ด้านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑๑) นายชำนาญ ลักษณะขญา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑๒) นายเพ็ญ พัทธักษ์ ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งได้ทำการจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในวันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ -๑๕.๐๐ น. ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ทั้งหมดจำนวน ๑๑ รูป/คน ได้แก่

๑) พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๒) พระสิริรัตนภรณ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช

๓) พระครูโมสิตวัฒน์กุล,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๕) รองศาสตราจารย์ ดร.กัณตภณ หนูศรีแก้ว ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช

๖) นายไพรัตน์ ฉิมหาด ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๗) นายสุธรรม สมทอง กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๘) นายสัมพันธ์ สมทอง สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙) ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๖.๓ เครื่องมือการวิจัย

๑. เครื่องมือการวิจัยแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (รายละเอียดเอกสารแนบภาคผนวก)

๒. เครื่องมือการวิจัยแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) (รายละเอียดเอกสารแนบภาคผนวก)

๑.๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีการศึกษา รวมทั้งข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งแหล่งข้อมูล ดังนี้ (๑) แหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๙ และ (๒) แหล่งทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลจากงานวิจัย หนังสือ เอกสารและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาความธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒. การพัฒนาคุณภาพและการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยการกำหนดผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาในการตรวจสอบ เพื่อช่วยในการปรับปรุงแก้ไข ให้คำแนะนำคำถามการวิจัยให้มีความชัดเจนมากที่สุด

๓. ติดต่อประสานงานผู้มาส่วนในการให้ข้อมูลการวิจัย เพื่อการสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยออกหนังสือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช พร้อมทั้งกำหนดวัน และเวลา สถานที่ พร้อมทั้งการลงพื้นที่ภาคสนามในแต่ละกิจกรรม

๔. กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๐ ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัยโดยใช้เวลาทั้งหมดระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สรุปประเด็นไปนำไปแยกแยะ จัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ว่าตรงกับความ เป็นจริงมีความสอดคล้องมากน้อยเพียงใด รวมทั้งการวิเคราะห์ วิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มี ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการจำแนก จัดระเบียบข้อมูล และการ วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

๑.๖.๖ สรุปผลการวิจัย

๑. การสรุปผลการวิจัยเป็นการตรวจสอบให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ และครบถ้วน นำ ผลการวิจัยสรุปเป็นข้อเสนอแนะและนำเสนอต่อที่ประธานที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ตามลำดับเสร็จแล้ว

๒. จัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์นำเสนอผลการวิจัยที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอ เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๗.๓ ทำให้ทราบรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอ เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๗.๔ ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนใน เขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และผู้นำชุมชนในจังหวัดอื่นๆ ได้

บทที่ ๒

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่องลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ทั้งในแง่ของการใช้ประโยชน์ในการปกครองประชาชน ในการบริหารระบบราชการ ในการเป็นต้นแบบของภาวะผู้นำชุมชนในประเทศไทย รวมทั้งการสร้างประโยชน์สุขแก่ลูกแก่ประชาชนทั้งประเทศที่มีใช้ระบอบการปกครองที่เหมือนการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เป็นเครื่องประกอบที่ทำให้ระบอบการปกครองต่าง ๆ ล้วนมีความสมบูรณ์แบบในตัวเอง ซึ่งทุกระบอบการปกครองสามารถนำลักษณะดังกล่าวไปใช้เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางด้านคุณธรรม จริยธรรมที่มีบรรทัดฐานทางการยึดถือธรรมะไปปฏิบัติให้เกิดความเท่าเทียม ความเสมอภาคต่อทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับเจตคติและแนวทางการทำงานที่มีผลต่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การเห็นคุณค่าของงาน มีความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร ไม่ทอดทิ้งงานเป็นทีม ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ มีจิตอาสา รับผิดชอบ เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และปฏิบัติตามแบบแผน จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะการตัดสินใจเกี่ยวกับจริยธรรมมักเป็นการตรวจสอบผลที่ได้ว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ขอบเขตความคงที่ของพฤติกรรมจะเป็นการตรวจสอบมาตรฐานคุณธรรมและผลตามมากับตนเองและผู้อื่น โดยทั่วไปผลที่ได้สามารถใช้ตัดสินกระบวนการได้ มาตรฐานคุณธรรมที่ใช้ประเมินภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ประกอบด้วย

- ๑) การปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับขององค์กร
- ๒) นำคุณธรรมของศาสนามาปรับเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ
- ๓) การคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของบุคลากรในองค์กร
- ๔) มีความซื่อตรงในการบริหารและปฏิบัติงานโดยไม่ละเมิดทรัพย์สิน ลิขสิทธิ์ของผู้อื่น
- ๕) สร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดี
- ๖) เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลและจรรยาบรรณของวิชาชีพ

เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสามารถพัฒนาจริยธรรมในองค์กรได้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกให้ตระหนักและให้แรงเสริมแก่ผู้ที่มีพฤติกรรมจริยธรรม โดยเฉพาะผู้นำทางการศึกษาต้องมี

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสูงเพื่อให้ทุกคนในสถาบันการศึกษาทำงานร่วมกันในองค์การอย่างมีความสุข^๑ จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ระดับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม พบว่า พฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายตัวแปรสังเกต พบว่า มีเพียงตัวแปรสังเกตความผูกพันต่อองค์การ ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ที่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกนั้นมีพฤติกรรมอยู่ในระดับ มากเมื่อพิจารณาโดยลำดับค่าเฉลี่ย พบว่า ตัวแปรสังเกตที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความซื่อสัตย์ รองลงมา คือ ความผูกพันต่อองค์การและความรับผิดชอบ ตามลำดับ ส่วนตัวแปรสังเกตที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ วิสัยทัศน์ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยภาพรวม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายปัจจัย พบว่า มีการรับรู้อยู่ในระดับมาก ทุกปัจจัย เมื่อพิจารณาโดยลำดับค่าเฉลี่ย พบว่า ปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ วัฒนธรรมองค์การที่เน้นจริยธรรม รองลงมา คือ สถานการณ์และบรรยากาศองค์การทางจริยธรรม ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ คุณลักษณะ^๒

คุณลักษณะทางจริยธรรมในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ การปฏิบัติกรรมฐานเจริญสมาธิ บำเพ็ญสมณะ เจริญวิปัสสนานอกจากนี้ ยังเห็นว่าโครงสร้างของแนวคิดด้านจริยธรรม จะประกอบด้วยคุณธรรมหลายประการ ซึ่งส่วนมากมาจากคำสอนทางศาสนา ดังนี้ ๑. ความรับผิดชอบ (Accountability) คือ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ๒. ความซื่อสัตย์ (Honesty) คือ การประพฤติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติ ปฏิบัติ อย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจาใจ ต่อตนเองและผู้อื่น ๓. ความมีเหตุผล (Rationality) คือ ความสามารถในการใช้ปัญญา ในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเอง ที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้ ๔. ความกตัญญูกตเวที (Gratitude) คือ ความรู้สำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา ๕ ความมีระเบียบวินัย (Disciplined) คือ การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม ๖. ความเสียสละ

^๑ จินดารัตน์ โพธิ์นอก, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, หนังสือเดลินิวส์, ฉบับวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๒ สุราสินี แม้นญาติ, โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้าง ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕).

(Sacrifice) คือ การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง ๗. การประหยัด (Thrifty) คือ การใช้สิ่งของพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะ ๘. ความอุตสาหะ (Diligence) คือ ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงาน ๙. ความสามัคคี (Harmony) คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความพร้อมเพรียงร่วมมือกันกระทำให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ๑๐. ความเมตตาและกรุณา (Loving Kindness and Compassion) คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และ ๑๑. ความยุติธรรม (Justice) คือ การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง^๓

ประเด็นทางจริยธรรมแม้ว่าจะเป็นเรื่องทั่วไปที่ประชาชนผู้ถูกปกครองจะเรียกหาให้ผู้ นำเป็นไปตามจริยธรรมการประพฤติปฏิบัติแต่กระนั้นเกณฑ์แห่งการประพฤติปฏิบัติย่อมจะมีสิ่งที่สามารถจับต้องได้มากขึ้นไปกว่าการพิจารณาจากหลักการซึ่งนักวิชาการได้พยายามสร้างตัวบ่งชี้เพื่อให้เห็นรูปธรรมของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมโดยการพิจารณาจากประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก การใช้อำนาจและการใช้อิทธิพลของผู้นำ (Use of leader power and influence) เชามองว่าผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะไม่ค่อยใช้อำนาจแต่จะใช้หลักการบริการผู้ตามในองค์กร แต่ในทางตรงกันข้าม ผู้นำที่ไร้จริยธรรม (Unethical Leadership) มักจะใช้ความพึงพอใจในระดับบุคคลเป็นตัวชี้วัด

ประเด็นเรื่องความซื่อสัตย์ (Integrity of leader behavior) ในพฤติกรรมของผู้นำ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะปฏิบัติในทิศทางที่สอดคล้องกับค่านิยมที่นำมาใช้ในองค์กร ในทางตรงกันข้าม ผู้นำที่ไร้จริยธรรม จะมองไปที่อะไรคือสิ่งที่เป็นประโยชน์และไปถึงเป้าหมายของบุคคลตามที่เขาต้องการ ด้านการให้ความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมองว่าเมื่อไหร่ก็ตามที่มีโอกาสเป็นไปได้ของเขา เขาจะพยายามสร้างความสมดุลและใช้หลักการบูรณาการเพื่อให้เกิดความร่วมมือ แต่ผู้นำที่ไร้จริยธรรมให้ความนิยมกับผู้ใกล้ชิดที่ชื่นชอบผู้ซึ่งเสนอของขวัญหรือผลประโยชน์ให้

ประเด็นด้านการพัฒนาวิสัยทัศน์สำหรับองค์กร (Development of a vision) ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมองการพัฒนาวิสัยทัศน์บนการเติมเต็มเกี่ยวกับความต้องการ ค่านิยม และแนวความคิดของผู้ตามเป็นส่วนใหญ่ แต่ผู้นำที่ไร้จริยธรรม จะพยายามนำเสนอวิสัยทัศน์เพื่อความสำเร็จขององค์กรเพียงอย่างเดียว

---

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), จริยธรรม, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://neungsangtien.exteen.com/20130209/entry-1> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

ประเด็นด้านความเสี่ยงของการตัดสินใจของผู้นำ (Risk taking in leader Decisions and actions) ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะมีความกล้าหาญและยินดีที่จะจัดการกับความเสี่ยงและการปฏิบัติสำหรับบุคคลเพื่อให้บรรลุภารกิจและความสำเร็จของวิสัยทัศน์ แต่ผู้นำที่ไร้จริยธรรม จะหลีกเลี่ยงการตัดสินใจที่จำเป็นที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงของบุคคล

ประเด็นด้านการสื่อสารหรือการเปิดเผยข้อมูล (Communication of relevant information about operations) ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะเปิดเผยข้อมูลที่สมบูรณ์และสำคัญเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมเกี่ยวกับเหตุการณ์ ปัญหาและการปฏิบัติแต่ผู้นำที่ไร้จริยธรรมสร้างภาพหลอกลวงตา บิดเบือนข้อเท็จจริง มีความลำเอียงในการรับรู้ของผู้ตามเกี่ยวกับปัญหาและกระบวนการในการดำเนินงาน

ด้านการตอบสนองต่อคำวิจารณ์และความไม่เห็นด้วยของผู้ตาม (Response to criticism and dissent by followers) จะให้กำลังใจในการค้นหาคำตอบที่ดีกว่าในการแก้ปัญหา แต่ผู้นำที่ไร้จริยธรรมจะไม่ให้กำลังใจและจะยับยั้ง การประเมินผลงานจะไม่เห็นด้วย

ประเด็นด้านการพัฒนาทักษะผู้ตามและความเชื่อมั่นในตนเอง (Development of follower skills and self-confidence) ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะให้การสอนงาน กำกับ ติดตาม การอบรมพัฒนาผู้ตามอย่างครอบคลุม แต่ผู้นำที่ไร้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาผู้ตาม ในเรื่องดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับผู้นำเท่านั้น^๔

จากสิ่งที่กล่าวมาต้องยอมรับในสิ่งที่คงเดิมมิได้ก็เพราะการการแปรเปลี่ยนสภาพของภาวะผู้นำที่ทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อถือในศักยภาพความเป็นผู้นำอย่างสูงสุดจนกลายเป็นภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ(The ethics of Transformational leadership) ซึ่งดัดย ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ มีลักษณะโดดเด่นที่ต่างไปจากทฤษฎีภาวะผู้นำอื่นที่มักเน้นการ แลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำกับผู้ตาม แต่ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการยกระดับคุณธรรม และจริยธรรมของผู้ตามให้สูงขึ้นจึงเป็นภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม(Ethical leadership)ด้วยดังนี้ ผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ (transformational leaders) มุ่งเปลี่ยนแปลงผู้ตามในประเด็นสร้างความตระหนักถึงการต้องมีมาตรฐานด้านคุณธรรม (moral standards) แก่ผู้ตาม ซึ่งประเด็นที่ต้องมุ่งเน้นทางจริยธรรมตามลำดับความสำคัญ ก่อนหลัง พยายามยกระดับความต้องการของผู้ตาม (follower needs) ให้สูงขึ้นถึงระดับต้องการมุ่งผลสำเร็จ (need for achievement) ส่งเสริมให้ระดับวุฒิภาวะด้านคุณธรรม (moral maturity) ของผู้ตามสูงขึ้น เสริมสร้างบรรยากาศของทีมงานหรือองค์การให้มีบรรยากาศของคุณธรรม (ethical climate) เช่น การยึดค่านิยมและการมีมาตรฐานด้านคุณธรรมร่วมกันเป็นต้น ปลุกเร้าและส่งเสริมให้ผู้

^๔ สุเทพ ปาลสาร, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและความหลากหลาย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://el-suthep.blogspot.com/> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

ตามเห็นว่า การทำงานที่ยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนนั้น เป็นสิ่งดีงามที่ควรยึดถือร่วมกัน และส่งเสริมให้ผู้ตามยึดหลักของความร่วมมือ (cooperation) มากกว่าการแข่งขันกัน (competitiveness) และยึดหลักสามัคคีธรรม (harmony)^๕

กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เป็นภาวะของการแปรเปลี่ยนจากสภาพเดิมไปสู่ภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงจากภายในไปสู่ภายนอกได้ให้สามารถรับรู้ถึงความกล้าหาญ ความเด็ดเดี่ยว รวมไปถึงการใช้อำนาจและการใช้อิทธิพลของผู้นำ ความซื่อสัตย์ สุจริต การพัฒนาวิสัยทัศน์สำหรับองค์กร ความเสี่ยงของการตัดสินใจของผู้นำ การสื่อสารหรือการเปิดเผยข้อมูล และการพัฒนาทักษะผู้ตามและความเชื่อมั่นในตนเอง ประเด็นเหล่านี้ถูกท้าทายคำตอบของประชาชนในฐานะผู้ตามอย่างใกล้ชิดถึงแม้ว่าผู้นำชุมชนในปัจจุบันอาจจะผูกติดอยู่กับผู้นำระดับชาติจึงไม่อาจจะปลีกตัวเองให้หลุดพ้นจากวังวนแห่งได้อำนาจของผู้นำที่ใหญ่กว่าแต่ที่ผ่านมามีภาวะผู้นำชุมชนในอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราชกลับทำให้โลกประจักษ์ถึงความกล้าหาญในต่อสู้กับอำนาจมืด ต่อสู้กับผู้บังคับบัญชาที่ไม่มีจริยธรรมจนสร้างชื่อเสียงให้กับผู้นำชุมชนในหลายพื้นที่ก็เพราะภาวะผู้นำชุมชนเหล่านั้นใช้จริยธรรมเชิงการเปลี่ยนแปลงในการคิด และการกระทำงานเพื่อประชาชนเป็นที่ตั้ง

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ

การศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำมีแนวโน้มในเชิงวิวัฒนาการขององค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องหากสามารถลำดับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจะพบว่า ในยุคเริ่มจะมุ่งอธิบายถึงคุณลักษณะเฉพาะของมนุษย์สำหรับการเป็นผู้นำว่าจะมีลักษณะอย่างไร ในยุคต่อมาจะมีลักษณะเชิงการบริหารเข้ามาเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้นำกับนักบริหารมืออาชีพ ในยุคต่อมาจะพบว่าพยายามที่จะเอานำทั้ง ๒ แนวคิดมาอธิบายในรูปของพฤติกรรมของผู้นำเพื่อให้เห็นถึงศักยภาพในการนำหรือภาวะการนำเป็นสำคัญ และยุคปัจจุบันจะพบมากที่สุดก็คือ ยุคของภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปที่จะต้องอาศัยข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเสริมในการบริหารมากยิ่งขึ้น เพราะในโลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วอย่างมากทำให้เกิดการปฏิรูปในลักษณะต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจะทำการศึกษาในทฤษฎีภาวะผู้นำทั้ง ๔ ยุคเพื่อให้เห็นการให้ความสำคัญของแต่ละทฤษฎีดังต่อไปนี้

---

^๕ เชื้อวชาญ ภาระวงศ์, โลกาวัดน์ : ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และธรรมาภิบาล กับการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://123get-all.blogspot.com/2013/09/blog-post_1.html [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

๑) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงลักษณะ

ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำได้ริเริ่มเกิดมาพร้อมกับการให้คุณค่าไปที่ตัวบุคคลอันเป็นคุณลักษณะ โดยเฉพาะคุณลักษณะทางกายภาพทั่วไปและความเชื่อ เช่น รูปร่างกำยำ การสืบทอดอำนาจของการปกครอง เป็นต้น ที่สามารถมองเห็นได้แต่กระนั้นในยุคหลังๆ ได้พัฒนารวมไปอยู่ในคุณลักษณะทางด้านนามธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น ความเสียสละ ความอดทน การนำทัพเก่ง เป็นต้น ซึ่งคุณลักษณะอย่างนี้จะอยู่การอธิบายภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะแทบทั้งสิ้นทำให้มีพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่งจากกลายเป็นคุณลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างกายภาพและจิตภาพมากขึ้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ^๖ (Traitist Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จจะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี ซึ่ง อริสโตเติล(Aristotle) เชื่อว่าความเป็นผู้นำเริ่มมาแต่กำเนิด จึงเกิดทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่และเชื่อกันมาจนถึงปี ค. ศ.1950 ความเชื่อเรื่องความเป็นผู้นำโดยคุณลักษณะนี้ พยายามจำแนกผู้นำออกเป็น ผู้ที่มี คุณลักษณะทางกายและทางจิตวิทยาที่ผู้นำนั้นเกี่ยวข้อง ซึ่งพยายามอธิบายพฤติกรรมผู้นำนั้น ดังนั้นผู้ที่มีความเชื่อตามแนวคิดนี้ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ติดมากับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดยคุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑ ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้ามักจะมี ความสูง และมี น้ำหนักมากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย ๒) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญามีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็น ผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ ๓) ลักษณะบุคลิกภาพเช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว การมีลักษณะเด่นการเป็นคนเปิดเผย ไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น คุณลักษณะดังกล่าวมักจะพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ^๗ ซึ่งอาจจะมองในลักษณะที่มีองค์ประกอบของภาวะผู้นำได้ถึง ๑๐ ประการ ได้แก่

๑) L = LOVE หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความรัก ความเมตตา ความกรุณาต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาถ้าเรารักคนอื่น คนอื่นก็รักเรา

๒) E = EDUCATION หมายถึง ผู้นำจะต้องมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ การสอนงาน ผู้นำต้องให้ความรู้ ให้ความเข้าใจ ให้อธิบายการทำงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยการแนะนำสั่งสอน การที่ผู้นำเสียเวลา

^๖ Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson. **Management and Organization Behavior.** (New York : John Willey & Sons, 1970). pp. 255-259.

^๗ ธีร สุนทรายุทธ, **หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**, มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์, ม.ป.ป), หน้า ๙๘-๙๙.

สอนงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงครั้งเดียวแต่ผู้ใต้บังคับบัญชาก็สามารถช่วยงานผู้นำได้ไปจนตลอดชีวิต
ราชการ

๓) A = ADAPTATION หมายถึง ผู้นำจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ

๔) D = DECISION หมายถึง ผู้นำจะต้องมีการตัดสินใจ อย่างฉับพลันทันทีโดยอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการพิจารณา

๕) E = ENTHUSIASTIC หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความกระตือรือร้น มีการติดตามผลการเปลี่ยนแปลงของผู้ใต้บังคับบัญชา ฝึกฝนหาความรู้ มีการพัฒนาด้านต่างๆ

๖) R = RESPONSIBILITY หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัวต่อผู้บังคับบัญชาต่อเพื่อนร่วมงานต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อประชาชนผู้ใช้บริการ

๗) S = SINCERITY หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความจริงใจต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ต่อประชาชนและผู้ใช้บริการ

๘) H = HARMONY, HONESTY หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความซื่อสัตย์ ทั้งต่อตนเองและหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาเป็นที่น่าเชื่อถือและเลื่อมใสแก่ประชาชนผู้ใช้บริการโดยทั่วไป

๙) I = INTELLIGENCE หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความมีไหวพริบ และเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

๑๐) P = PERSUASIVENESS หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ให้เกียรติ ให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา ให้เกียรติเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนผู้ใช้บริการ^๘

ตามที่กล่าวมา คุณสมบัติต่าง ๆ ที่ผู้นำพึงมี สามารถสรุปเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้ ๔ ลักษณะ คือ^๙

ก. ลักษณะทางสติปัญญา คือ มีความรู้ความสามารถในรัฐประศาสน์ทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ มีไหวพริบและไหวพริบสามารถวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเฉียบแหลมและทันท่วงที

ข. ลักษณะทางอุปนิสัย คือ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมอันดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน ความมีสัจจะ ความรับผิดชอบ และความไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น หรือยึดมั่นในรัฐนิยมอันเป็นแผนปฏิบัติของชาติ

^๘ สุวัระ ทรงเมตตา, **เทคนิคภาวะผู้นำยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖-๑๐๑.

^๙ รัตณี ภิบาลแทน, **คุณลักษณะของความเป็นผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า

ค. ลักษณะทางอารมณ์ คือ สามารถบังคับหรือควบคุมอารมณ์และบทบาทของการเป็นผู้นำได้ เมื่อควบคุมตัวเองเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็เป็นเหตุให้ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้ง่าย

ง. ลักษณะทางร่างกาย คือ มีบุคลิกภาพทางกายดี สุขภาพแข็งแรง มีพลังศักยภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และภาวะร่างกายที่ดีย่อมแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า “บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ” ดังนี้

๑) บุคลิกภาพ (Personality) เป็นเรื่องที่ติดมากับตัวบุคคลแต่ละคน ในส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ได้ บุคลิกภาพดังกล่าว ได้แก่ ความสามารถในการปรับตัวความต้องการที่จะนำ ความต้องการทางอารมณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง ความอุตสาหพยายาม ความคิดสร้างสรรค์ ความทะเยอทะยาน

๒) ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) สมรรถนะของมนุษย์ที่ธรรมชาติสร้างมาเพื่อใช้สติปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ความรู้ความสามารถจะเห็นได้จาก เชี่ยวชาญ ความแม่นยำในการตัดสินใจ ระดับความรู้ ความคล่องแคล่วในการใช้ภาษา

๓) คุณลักษณะด้านสังคม (Social skill) การเข้าสังคมเป็นของคนทุกคน เพราะคนเราไม่สามารถอยู่ได้คนเดียวในโลก การเข้าสังคมของคนแต่ละระดับต้องมีพิธีต้องแตกต่างกันออกไป ตามสภาพการณ์และเหตุการณ์นั้น ๆ คุณลักษณะด้านสังคม เช่น การรู้จักประนีประนอม ความสามารถในการบริหาร ความร่วมมือ ความเป็นที่นิยมชมชอบ ความเป็นนักการทูต

๔) คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical characteristics) ถือเป็นเรื่องที่ดีติดตัวมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถแก้ไข ปรับปรุงด้วยการให้อาหาร หรือรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการออกกำลังกายที่เหมาะสมด้วย คุณลักษณะด้านกายภาพ มีดังนี้ ส่วนสูง น้ำหนัก ความผิวกาย ความสมบูรณ์ของร่างกาย^{๑๑}

สรุปว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำจะมีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี มีอยู่ ๒ ด้าน คือ

๑. คุณสมบัติภายในตัวของผู้นำ ได้แก่

๑ รู้หลักของสัปปุริสธรรม มีการรู้หลักการเหตุผล เป็นต้น

๒ มีสติปัญญา ไม่ประมาท

^{๑๑} ยงยุทธ เปลี่ยนผดุง, “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

- ๓ ตื่นตัว ทนต่อเหตุการณ์
- ๔ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล
- ๕ เป็นคนเข้มแข็ง
๒. คุณสมบัติภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่
  - ๑ มีความรู้ ความสามารถ
  - ๒ มีพรหมวิหารธรรม
  - ๓ หวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม
  - ๔ น่ารัก น่าเคารพ
  - ๕ เป็นธรรมาธิปไตย
  - ๖ ฉลาดในการพูด
  - ๗ ไม่ลำเอียง^{๑๑}

เบส (Bass)^{๑๒} ได้แสดงแนวความคิดที่ได้จากการศึกษางานวิจัยเก่า ๑๖๗ เรื่อง ว่า “การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำในระยะเริ่มแรกนั้น เป็นการเปรียบเทียบคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นผู้นำกับบุคคลที่ เป็นผู้ตาม และทฤษฎีกลุ่มนี้มีสมมติฐานว่า ผู้นำเป็นโดยกำเนิด ไม่ใช่ถูกสร้างขึ้นมา (born not mode) ส่วน มอสลีย์ (Mosley)^{๑๓} ได้กล่าวแย้งกับคุณสมบัติของผู้นำทั้ง 6 ประการ ดังกล่าวข้างต้น โดยได้กล่าวถึงข้อจำกัดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะว่านักวิจัยไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แน่นอนชัดเจนในการ จำแนกว่า บุคคลที่มีภาวะผู้นำและไม่มีภาวะผู้นำมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันอย่างไร

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ^{๑๔} คือ ทฤษฎีที่เน้นการหาคุณลักษณะทั่วไปของผู้นำ เพื่อเปรียบเทียบกับบุคคลที่ไม่ใช่ผู้นำ ในการศึกษาภาวะผู้นำระยะแรก ๆ นักวิชาการให้ความสำคัญกับ คุณลักษณะส่วนตัว (personal traits) ของผู้นำ โดยพยายามแยกแยะว่าคุณลักษณะใดบ้างที่ดำรงอยู่ใน ตัวผู้นำ ตัวอย่างคุณลักษณะที่มีการระบุกันมากว่าเป็นตัวชี้วัดความเป็นผู้นำ คือ ความเฉลียวฉลาด

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๓๐.

^{๑๒} Bass, B. M., Bass & Stogdill's handbook of leadership theory, research, and managerial applications (3rd ed.). (New York: The Free Press., 1990), p. 87.

^{๑๓} Mosley, D. C., Management concept and practices, (New York: Harper-Collins., 1996), p. 397.

^{๑๔} พิชาย รัตนดิลก ณ. ภูเก็ต, องค์การและการบริหารจัดการ, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์อิงค์ปิยอนต์ บุ๊คส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๒.

(intelligence) ความซื่อสัตย์ (honesty) และความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) งานวิจัยในยุคแรก ๆ ของแนวทางนี้จะศึกษาผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น แนวทางนี้จึงรู้จักกันอีกนานประการหนึ่งว่า แนวทาง “บุรุษผู้ยิ่งใหญ่” (the great man approach) และมีความเชื่อว่า มีคนบางคนเท่านั้นที่เกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บุคคลคนใดจะเป็นผู้นำในอนาคตได้หรือไม่ ได้ถูกกำหนดล่วงหน้าโดยธรรมชาติแล้ว การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจากผลงานวิจัยเมื่อปี ค.ศ. 1948 ได้มีการค้นพบจุดร่วมสำคัญ ๗ ประการ ของคุณลักษณะเชิงบุคลิกภาพกับการเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ คือ ความเฉลียวฉลาด การริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะด้านสังคม ความเชื่อมั่นในตนเอง พลังแห่งความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์มั่นคงต่อหลักการ

๒) ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม

ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมจะถูกมองว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวข้องกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไร พฤติกรรมเหล่านี้จะถูกเรียกว่าสไตล์ความเป็นผู้นำ สไตล์ ความเป็นผู้นำ คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ แม้ความเป็นผู้นำทุกอย่างจะเกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้นำอาจจะแตกต่างกันภายใน ‘สไตล์’ ที่พวกเขาใช้เพื่อที่จะให้เขาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ปัจจัยสองอย่างที่ถูกเน้นภายในการศึกษาความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมคือ การมุ่งงานและการมุ่งคน การมุ่งงานหมายถึง งาน การแบ่งงานกันทำ การตัดสินใจ และการประเมินผลงาน การมุ่งคนหมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งการเปิดรับและความเป็นมิตร และการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การศึกษาเชิงพฤติกรรมจะประกอบด้วยการศึกษาของมหาวิทยาลัยไอโอวา มหาลัมมิ ชิแกน มหาลัมแห่งรัฐโอไฮโอ และตาข่ายการบริหารของเบลตและมิติน

การมุ่งงานสูง/การมุ่งคนสูง การมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนต่ำ หรือการมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนสูง และผลการวิจัยพบว่าสไตล์ผู้นำที่มุ่งงานสูง/มุ่งคนสูง จะมีผลการดำเนินงานและความพอใจสูงกว่าสไตล์ผู้นำแบบอื่น แต่กระนั้นการวิจัยอย่างอื่นได้พบว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพอาจจะมุ่งคนสูง/มุ่งงานต่ำ หรือมุ่งคนต่ำ/มุ่งงานสูงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แต่หลักฐานบางอย่างชี้ให้เห็นว่าผู้นำที่มุ่งทั้งงานสูงและคนสูงจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุด เหตุผลอย่างหนึ่งของการขาดความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างสไตล์ความเป็นผู้นำ และผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้นำไม่ได้ใช้สไตล์ความเป็นผู้นำแบบเดียวอย่างสม่ำเสมอ หลักฐานคือ ผู้นำอาจจะปรับสไตล์ความเป็นผู้นำตามความต้องการของสถานการณ์ที่ได้เผชิญอยู่ เหตุผลประการที่ สองคือ การขาดผลลัพธ์ที่ลงความเห็นแน่นอนได้ว่า สไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนจะมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแทนที่จะพยายามระบุสไตล์ความเป็นผู้นำมี

ประสิทธิภาพ เราควรจะเข้าใจสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนเหมาะสมที่สุดกับองค์กร งาน และผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละประเภท เป็นต้น^{๑๔}

การศึกษาถึงพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและประสิทธิผลตามที่ต้องการ โดยผู้นำแต่ละคนจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป มหาวิทยาลัยและสถาบันต่างๆในสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสนใจและทำการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ โดยทำการศึกษาถึงพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ^{๑๕} ดังนี้

๑. ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยและผู้นำแบบเผด็จการ (Democratic leadership – Autocratic leadership) Tannenbaum และ Schmidt อธิบายว่า ผู้นำแบบประชาธิปไตยนิยมกระจายอำนาจ มอบหมายงานให้สมาชิก และเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในทางตรงกันข้าม ผู้นำแบบเผด็จการมักนิยมใช้ดุลยพินิจและการตัดสินใจด้วยตัวเอง และมักไม่เปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๒. การศึกษาของ University of Michigan ได้แจกแจงพฤติกรรมของผู้นำที่แตกต่างกันใน ๓ ลักษณะอย่างเห็นได้ชัด คือ

๒.๑ พฤติกรรมผู้นำที่มุ่งคน (People-oriented behaviors) ที่ให้ความสำคัญต่อสมาชิกหรือพนักงาน เข้าใจความแตกต่างและยอมรับความสำคัญของพนักงาน มีการเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อีกทั้งยังสนใจ และเข้าใจความต้องการของคนงาน

๒.๒ พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งงาน (Task-oriented behaviors) ที่ผู้นำเน้นความสำเร็จของการทำงาน เน้นการสร้างงานและผลผลิตที่มีมาตรฐานสูง เน้นการใช้กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

๓. การศึกษาของ Ohio State University ได้สรุปว่าพฤติกรรมของผู้นำสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ด้าน คือ

๓.๑ พฤติกรรมที่มุ่งสร้างโครงสร้าง (Initiation structure) ที่ผู้นำให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ การบังคับบัญชา เน้นบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่ง และเน้นผลงานที่เกิดจากการทำงานตามโครงสร้าง

---

^{๑๔} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๗-๑๗๓.

^{๑๕} วิภาดา คุปตานนท์, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔๒-๒๔๗.

๓.๒ พฤติกรรมที่มุ่งความสัมพันธ์ (Consideration) ผู้นำจะให้ความสำคัญกับการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิก และมีส่วนร่วมในการทำงานของสมาชิก ๔. Managerial Grid เป็นตัวอย่างหนึ่งของการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำที่ผนวกแนวคิดทางพฤติกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน โดย Blake และ Mouton ได้สร้างตาราง ๒ มิติ โดยให้แกนนอนแทนผู้นำที่มุ่งผลงาน (Production-oriented leader) และแกนตั้งแทนผู้นำที่มุ่งคน (People-oriented leadership) ซึ่งผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ได้แก่ ผู้นำที่มุ่งทั้งงานและคน^{๑๗}

ทางด้าน Victor H. Vroom และ Philip W. Yetton^{๑๘} ได้สรุปประเภทผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้นำประเภทต่างๆ ที่ใช้อำนาจซึ่งพอสรุปได้ว่ามี ๕ แบบด้วยกันคือ

๔.๑ พฤติกรรมผู้นำแบบที่ ๑ จะแก้ปัญหาหรือตัดสินใจด้วยตนเอง โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ขณะนั้น

๔.๒ พฤติกรรมผู้นำแบบที่ ๒ จะแก้ปัญหาหรือตัดสินใจด้วยตนเอง โดยใช้ข้อมูลที่เป็นจากเพื่อนร่วมงาน

๔.๓ พฤติกรรมผู้นำแบบที่ ๓ จะชี้ปัญหาให้เพื่อนร่วมงานเห็นเป็นรายๆ พร้อมกับฟังข้อเสนอแนะและความเห็น แล้วตัดสินใจ

๔.๔ พฤติกรรมผู้นำแบบที่ ๔ จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นกลุ่มๆ แล้วตัดสินใจ

๔.๕ พฤติกรรมผู้นำแบบที่ ๕ จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปัญหากับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นกลุ่มร่วมกันคิดหาทางเลือก และข้อตกลงโดยกลุ่ม แล้วปฏิบัติตามข้อยุติที่กลุ่มสนับสนุน

๓) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์

การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ดังกล่าวกำหนดสถานการณ์ในแต่ละทฤษฎีแตกต่างกัน ส่วนแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลจะใช้ผู้นำแตกต่างกันตามสถานการณ์ของแต่ละทฤษฎีนั้น ๆ ดังเช่น ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟีดเลอร์ให้ความสำคัญของสถานการณ์การควบคุม (situational control) ๓ สถานการณ์ คือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ๒) โครงสร้างงาน ๓) อำนาจตามตำแหน่ง^{๑๙}

^{๑๗} มัลลิกา ต้นสอน, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒.

^{๑๘} Victor H. Vroom and Philip W. Yetton. **Leadership and Decision Making**, (Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1975), p. 155.

^{๑๙} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๖.

นอกจากนี้ การศึกษาที่เน้นการปรับสภาพการนำ หรือการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของการนำก็จะเปลี่ยนแปลงไป แนวคิดนี้จะหารูปแบบการนำที่เหมาะสมและเกิดผลดีในสถานการณ์ต่างๆ^{๒๐}

๑. การศึกษาของ Fiedler ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างพฤติกรรมของผู้นำ สมาชิก และสถานการณ์ในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของผู้นำ

๒. ทฤษฎีมุ่งสู่เป้าหมาย (Path-goal Theory) ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายผลกระทบของพฤติกรรมผู้นำที่มีต่อการจูงใจ ความพึงพอใจ และการปฏิบัติงานของสมาชิก^{๒๑} มีการเน้นที่เป้าหมาย โดยดูพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออก เพื่อให้สมาชิกประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของบุคคลและองค์การ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้สมาชิกบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลและองค์การ ผู้นำสามารถเพิ่มแรงจูงใจ ความพึงพอใจแก่ผู้ตามได้ โดยการให้รางวัล

๓. การศึกษาของ Hersey-Blanchard ได้นำแนวคิดของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ มาประยุกต์ คือ พฤติกรรมที่มุ่งสร้างโครงสร้าง (Initiation structure) และพฤติกรรมที่มุ่งความสัมพันธ์ (Consideration) และอธิบายว่า ภาวะผู้นำแบบต่างๆ ประกอบกับความพร้อมของสมาชิกทำให้เกิดรูปแบบของการทำงานของผู้นำ 4 รูปแบบ คือ ๑.) การบอกกล่าว (Telling), ๒.) การนำเสนอความคิด (Selling), ๓.) การมีส่วนร่วม (Participation), ๔.) การมอบหมายงาน(Delegation)^{๒๒}

นอกจากนี้ Hersey & Blanchard ถือว่าเป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้น ในระยะแรกเรียกว่า ทฤษฎีวงจรชีวิตของภาวะผู้นำ (life-cycle theory of leadership) โดยได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็นสองมิติ เช่นเดียวกับผลการศึกษาวิจัยที่รัฐโอไฮโอ คือ พฤติกรรมมุ่งงาน (task behavior) ซึ่งผู้นำจะให้บุคคลหรือกลุ่ม ทำหน้าที่และมีความรับผิดชอบในงานว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร และทำที่ไหน เป็นต้น และ พฤติกรรมมุ่งสัมพันธ์ (relationship behavior) ซึ่งผู้นำจะใช้การติดต่อสื่อสารแบบสองทางหรือมากกว่า พฤติกรรมใดจะเหมาะสมกับสถานการณ์ใดพิจารณาจากความพร้อม (readiness) ของผู้ใต้บังคับบัญชาใน ๒ ด้านคือ ด้านความสามารถ (ability) ดูจากความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่จำเป็นสำหรับงาน และ ด้านความเต็มใจ (willingness) ที่จะทำให้งานสำเร็จ ดูจากความเชื่อมั่น ความมี

^{๒๐} ดิลก ถือกกล้า, เปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบ Principle Centered Leadership กับ Managerial Grid, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

^{๒๑} สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, อ้างใน พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗๒.

^{๒๒} มัลลิกา ต้นสอน, พฤติกรรมองค์การ, หน้า ๕๔.

พันธะผูกพัน และแรงจูงใจที่จะทำงานนั้น ความพร้อมเหล่านี้จะแบ่งได้ ๔ ระดับที่ต่อเนื่องกัน คือ ระดับต่ำ (R๑) ระดับต่ำถึงปานกลาง (R๒) ระดับปานกลางถึงสูง (R๓) และ ระดับสูง (R๔) ในแต่ละระดับมีเส้นโค้งตัดผ่านซึ่งจะชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมใดจะเหมาะสมกับความพร้อมระดับใด เป็นภาวะผู้นำ ๔ รูปแบบ ดังนี้ แบบกำกับ(telling) ต้องกำหนดสิ่งที่จะทำและวิธีการดำเนินงานให้ กำกับและควบคุมอย่างใกล้ชิด ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความพร้อมต่ำ ไม่มีความสามารถและไม่เต็มใจ หรือจะมีความเสี่ยงเกินไปถ้าให้รับผิดชอบงานนั้น แบบขายความคิด (selling)อธิบายถึงสิ่งที่จะทำและให้โอกาสในการทำ ความเข้าใจในงานที่จะทำนั้น ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความสามารถแต่มีความเต็มใจหรือมีความมั่นใจที่จะทำงานนั้น แบบมีส่วนร่วม (participating)เน้นการติดต่อสื่อสารสองทางและความร่วมมือ ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความสามารถที่จะรับผิดชอบงานแต่ไม่มีความเต็มใจหรือมีความเสี่ยงเกินไปที่จะให้ทำงานนั้น แบบมอบอำนาจ (delegating)ให้ความเป็นอิสระในการทำงานมาก ใช้กับสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความสามารถ และมีความเต็มใจหรือความมั่นใจที่จะทำงานนั้น^{๒๓}

นอกจากแนวความคิดของผู้นำตามสถานการณ์ของJohn van Maurik ได้รูปแบบของการบริหารตามสไตล์ หรือ Situation Leadership Style ซึ่งมี ๔ รูปแบบ ดังนี้

Style ๑ : แบบ S๑ Directing (สั่ง/บงการ) ผู้นำแบบนี้จะชอบสั่งเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ค่อยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ชอบให้ลูกน้องทำตามคำสั่งอย่างรวดเร็ว และอย่ามีปัญหาคำสั่ง ภาวะผู้นำแบบนี้เหมาะกับงานที่มีระยะเวลาดำเนินงานสั้น ๆ หรือกับลูกน้องที่เพิ่งเคยทำงานแบบนี้เป็นครั้งแรก หรือลูกน้องที่เพิ่งเริ่มต้นชีวิตการทำงาน นอกจากนี้ก็อาจใช้กับงานที่มีลักษณะง่าย ๆ ได้ด้วย

Style ๒ : แบบ S๒ Coaching (สอน) ผู้นำแบบนี้จะสั่งงานและคอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน เช่น เขาจะบอกว่า “นี่คืองานที่คุณต้องทำ และผมอยากให้คุณทำแบบนี้ ๆ ถ้าคุณมีปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ มาหาผมได้ทันที”

Style ๓ : แบบ S๓ Supporting (สนับสนุน) ผู้นำแบบนี้จะให้การสนับสนุนมาก แต่ไม่ค่อยสั่งการหรือชี้นำ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีลูกน้องระดับอาวุโสทำงานร่วมกัน ซึ่งผู้นำจะต้องแสดงออกถึงความไว้วางใจในตัวลูกน้อง แต่นอกจากคอยให้ความช่วยเหลือแล้ว ผู้นำกับลูกน้องยังสามารถทำงานแก้ปัญหาพร้อมกันได้

Style ๔ : แบบ S๔ Delegating (มอบหมายงาน) ผู้นำแบบนี้จะไม่ค่อยสั่งและคอยช่วยเหลือ ด้วยเหตุที่ว่าลูกน้องมีความสามารถอยู่ในระดับสูง และผู้นำก็ให้ความไว้วางใจในตัวลูกน้องคนนั้นอย่างมาก การมอบหมายงาน ไม่ได้หมายความว่า มอบหมายงานให้ลูกน้องแล้วก็ถอนตัวออกไปเลย

^{๒๓} ยาเป็น เรื่องจรรยาบรรณ, แนวคิดทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.kroobannok.com/blog/20420> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].

แต่ต้องคอย-สนับสนุน มีส่วนร่วม และคอยอำนวยความสะดวก ช่วยให้ลูกน้องประสบความสำเร็จ ติดตามความก้าวหน้าตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด รวมทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมตามความจำเป็นเพื่อคุมทิศทางและให้อยู่ในร่องในรอย ร่วมต่อสู้เพื่อให้สำเร็จ ขณะเดียวกัน ก็มองไปข้างหน้าคาดการณ์ล่วงหน้าในสิ่งที่อาจจะผิดพลาดหลงทาง เตรียมแผนฉุกเฉินปรับเปลี่ยนได้ทันทีในกรณีที่เป็นจริง ๆ เท่านั้น^{๒๔} ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงตามความพร้อมของพนักงานในการทำงาน ความพร้อมของพนักงานจะแตกต่างกันแต่ละงาน ความพร้อม ของพนักงานที่Hersey and Blanchard เรียกว่า ความพร้อมในการเป็นผู้ตามเป็นหน้าที่ของสองปัจจัย คือ ๑) ความสามารถ เช่น ทักษะความรู้และประสบการณ์ ๒) ความเต็มใจ เช่น ความเชื่อมั่น^{๒๕} เป็นต้น

ทัศนะของFiedler ว่ามีการมองว่าบุคคลไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเป็นผู้นำ ดังนั้นโมเดลจึงช่วยให้เป็นผู้นำได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ตัวแปร ๓ ประการซึ่งกำหนดความสามารถสร้าง ความพึงพอใจของสถานการณ์ของผู้นำมีดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก(Leader and Member Relations) เป็นระดับของความไว้วางใจร่วมกันและการให้การสนับสนุนระหว่างพนักงานและผู้นำซึ่งระบุถึงความเต็มใจของพนักงานที่จะตอบสนองต่อการแนะนำของผู้นำ

๒. โครงสร้างงาน(Task Structure) เป็นระดับซึ่งเป้าหมายงานวิธีการและมาตรฐานการทำงานมีการกำหนดอย่างชัดเจน มีการกำหนดไว้อย่างดีและสม่ำเสมอ

๓. อำนาจของตำแหน่งเป็นระดับของอำนาจที่ได้รับการอนุญาตโดยองค์การของผู้นำ^{๒๖}

สรุปว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์มุ่งเน้นการศึกษาไปที่การบริหารงานของผู้นำที่พฤติกรรม ๒ ลักษณะได้แก่ พฤติกรรมที่มุ่งงาน โดยให้ความสำคัญมากกว่ากำลังใจของบุคคลากรหรือผู้ตาม ส่วน พฤติกรรมที่มุ่งคน จะแสดงพฤติกรรมที่เป็นมิตร พยายามให้กำลังใจลูกน้องหรือผู้ตามอย่างดีที่สุดเพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำงาน ทুমเทแรงกาย แรงใจเพื่อให้งานหรือองค์บรรลุผลที่สำเร็จ นอกจากทฤษฎีนี้ยังอธิบายว่า พฤติกรรมของผู้นำประกอบไปด้วย ๔ รูปแบบ ได้แก่ แบบบังคับหรือแบบชี้แนะ ซึ่งจะใช้กฎข้อบังคับเป็นเกณฑ์ แบบสอนงาน ค่อยเป็นค่อยไปที่ละเล็กละน้อย แบบสนับสนุนจะคอยให้กำลังใจ และ

^{๒๔} John van Maurik, **Situational Leadership Style**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.deonetraining.com/view_leader_talk.php?id=18&PHPSESSID=a2ad3d6ad781b438c86f3b4c19ae63da[๒ เมษายน ๒๕๖๐].

^{๒๕} ลัทธิกาล ศรีวะรมย์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิสิทธิ์พัฒนา จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๐๙.

^{๒๖} ลัทธิกาล ศรีวะรมย์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, หน้า ๔๐๓.

มองเห็นความดีในการทำงานของพนักงาน และแบบมอบหมายงาน เป็นให้อำนาจในการตัดสินใจบ้างสิ่งบางอย่างแทนตัวผู้นำ ซึ่งจะให้ค่าของผู้ตามอย่างดีที่สุด

๔) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลง

ทศวรรษที่ผ่านมาการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพมีจำนวนมาก แต่มีแนวคิดทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและกล่าวถึงกันมากคือ “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง” (Transformational Leadership) ซึ่งมีงานวิจัยนับหมื่นๆ เรื่องที่สนับสนุนทฤษฎีนี้ในทั่วโลกและยืนยันว่าทฤษฎีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ และสามารถพัฒนาภาวะผู้นำนี้ได้ในทุกองค์กร และในประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่อยู่ในอเมริกา ยุโรป หรือในเอเชีย สำหรับในเอเชีย มีการศึกษาวิจัยในองค์กรธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ และในประเทศไทยพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์กร ผลการปฏิบัติงาน ทั้งของกลุ่ม และของผู้ใต้บังคับบัญชา เจตคติต่อการทำงาน ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร พฤติกรรมความเป็นพลเมืองดี (Organizational Citizenship Behavior : OCB) รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และตัวแปรหรือปัจจัยอื่นๆ อีกมากมาย ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง^{๒๗}

สำหรับ Burns กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านอำนาจระดับแรงจูงใจ และทักษะเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ซึ่งเกิดได้ใน ๓ ลักษณะ คือ

๑.ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน(Transactional Leadership.) เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ผู้นำติดต่อกับผู้ตามเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ผู้นำจะใช้รางวัลเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อแลกเปลี่ยนกับความสำเร็จในการทำงาน ถือว่าผู้นำและผู้ตามมีความต้องการ อยู่ในระดับขั้นแรกตามทฤษฎีความต้องการลำดับขั้นของมาสโลว์(Maslow's Need Hierachy Theory)

๒.ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ผู้นำและผู้ตามมีปฏิสัมพันธ์กันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทั้งสองฝ่าย คือเปลี่ยนผู้ตามไปเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้นำแบบจริยธรรม กล่าวคือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะตระหนักถึงความต้องการของผู้ตามและจะกระตุ้นตามให้เกิดความสำนึกและยกระดับความต้องการของผู้ตามให้สูงขึ้น

^{๒๗} รัตติกรณ จงวิศาล , ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <https://sites.google.com/site/mbakrabi/phawa-phuna-laea-kar-brihar-kar-peliynpaelng> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].

ตามลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์และทำให้ผู้ตามเกิดจิตสำนึกของอุดมการณ์ยึดถือค่านิยมเชิงจริยธรรม เช่น อีสรภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค สันติภาพ และสิทธิมนุษยชน

๓.ภาวะผู้นำแบบจริยธรรม (Moral Leadership) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็นผู้นำแบบจริยธรรมอย่างแท้จริงเมื่อได้ยกระดับความประพฤติและความปรารถนาเชิงจริยธรรมของผู้นำและผู้ตามให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองฝ่าย สร้างจิตสำนึกให้ผู้ตามเกิดความต้องการในระดับขั้นที่สูงกว่าเดิมตามลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ หรือระดับการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบิร์กแล้วจึงดำเนินการเปลี่ยนสภาพทำให้ผู้นำและผู้ตามไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงขึ้น^{๒๘}

ผู้นำทั้งสามลักษณะตามทฤษฎีของเบอร์น มีลักษณะเป็นแกนต่อเนื่อง ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยนอยู่ปลายสุดของแกน ซึ่งตรงกันข้ามกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งมุ่งเปลี่ยนสภาพไปสู่ภาวะผู้นำแบบจริยธรรม ซึ่งจะเห็นได้ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมองถึงภาวะที่จะต้องปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในทุกด้านซึ่งสารสรุปได้ว่า

๑) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะเปลี่ยนองค์การที่ตนเองรับผิดชอบไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่า คล้ายกับผู้ฝึกสอนหรือโค้ชนักกีฬาที่ต้องรับผิดชอบทีมที่ไม่เคยชนะใครเลย ต้องมีการเปลี่ยนเป้าหมายเพื่อความเป็นผู้นำ และต้องสร้างแรงบันดาลใจให้ลูกทีมเล่นให้ดีที่สุดเพื่อชัยชนะ

๒) เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่ต้องเสี่ยงแต่มีความสุขและมีจุดยืนของตนเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง

๓) เชื่อมมั่นในคนอื่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่เผด็จการแต่มีอำนาจ และสนใจคนอื่น ๆ มีการทำงานโดยมอบอำนาจให้คนอื่นทำโดยเชื่อว่าคนอื่นก็มีความสามารถ

๔) ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้จะชี้แนะให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่าของเป้าหมาย และสร้างแรงผลักดันในการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีคุณค่า

๕) เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้จะนึกถึงสิ่งที่ตนเองเคยทำผิดพลาดในฐานะที่เป็นบทเรียน และจะพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองตลอดเวลา

๖) มีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

^{๒๘} Burns (1978), อังโน ประเสริฐ สมพงษ์ธรรม, ภาวะผู้นำ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://kanhaboss.blogspot.com/2011/07/transformational-leadership.html> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].

๓) เป็นผู้มองการณ์ไกล ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมีความสามารถในการมองการณ์ไกลสามารถที่จะนำความหวัง ความฝันมาทำให้เป็นความจริงได้^{๒๙}

ทางด้าน Bernard M. Bass^{๓๐} ผู้เชี่ยวชาญทางความเป็นผู้นำได้แยกความแตกต่างระหว่างผู้นำแบบรักษาการณ์ และผู้นำเชิงปฏิรูป โดยกล่าวว่า ผู้นำแบบรักษาการณ์จะสนใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานตามระดับที่คาดหวังไว้ ด้วยการช่วยเหลือให้พวกเขาบรรลุเป้าหมาย และสร้างความเข้าใจว่าความต้องการและรางวัลที่พวกเขาต้องการจะถูกเชื่อมโยงกับความสำเร็จของเป้าหมายอย่างไร ดังนั้นความเป็นผู้นำแบบรักษาการณ์จะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความเป็นผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ซึ่งความเป็นผู้นำในลักษณะนี้จะผูกพันอย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงเส้นทางเป้าหมาย ทฤษฎีความเป็นผู้นำตามสถานการณ์อื่นที่ได้กล่าวมาแล้วจะเป็นวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำรักษาการณ์ด้วย ในทางตรงกันข้ามผู้นำเชิงปฏิรูปจะสนใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานสูงกว่าความคาดหวังปกติ ด้วยการบันดลใจพวกเขาให้มุ่งภารกิจที่กว้างขึ้น โดยการมุ่งเป้าหมายระดับสูงแทนที่จะเป็นเป้าหมายระดับต่ำ และการมีความเชื่อมั่นต่อความสามารถของพวกเขาก็จะบรรลุภารกิจที่ระบุ โดยผู้นำตามแนวคิดของเบส ปัจจัยหรือองค์ประกอบของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปมี ๔ ด้าน คือ ๑) การใช้บารมี ๒) การบันดลใจ ๓) การกระตุ้นความคิดเห็น และ๔) การพิจารณาส่วนบุคคลภายใน

บรรดาปัจจัยความเป็นผู้นำเหล่านี้ความเป็นผู้นำที่มีบารมีจะมีความสำคัญมากที่สุด บารมี คือความสามารถของผู้นำที่จะบันดลความภูมิใจ ความศรัทธา และความเคารพ รับรู้ถึงสิ่งที่สำคัญอย่างแท้จริง และสามารถระบุภารกิจหรือวิสัยทัศน์ที่บันดลใจผู้ตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลสำคัญหลายคน เช่น มาร์ติน ลูเธอร์ คิง, มหาตมะ คานธี, จอห์น เอฟ.เคนเนดี และแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ ล้วนแล้วแต่มีบารมี แม้ว่ามีนักวิจัยหลายคนทางรัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาได้ศึกษาแนวความคิดนี้มานานแล้ว แต่ความสนใจอย่างจริงจังของนักวิจัยทางการบริหารได้เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ นักวิจัยระยะแรกจะมองบารมีเป็นคุณลักษณะทางบุคลิกภาพโดยกำเนิด แต่กระนั้นไม่ว่าผู้นำจะมีบารมีหรือไม่ ดูเสมือนก็บ่าขึ้นอยู่กับสายตาของผู้ตาม ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษามากขึ้น เพื่อที่จะมุ่งสร้างความเข้าใจพฤติกรรมของผู้นำที่มีบารมี โดยการศึกษาบางอย่างได้ระบุว่าผู้นำที่มีบารมีจะพยายามเปลี่ยนแปลงฐานะเดิม

จากการวิเคราะห์การพัฒนาศึกษาภาวะผู้นำในช่วงเวลาต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาภาวะผู้นำในอดีต ยังมีจุดด้อยบางประการ กล่าวคือ การศึกษาคุณลักษณะผู้นำยังสรุปคุณลักษณะของภาวะ

^{๒๙} เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/384595> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].

^{๓๐} Bernard M. Bass, อ้างใน สมยศ นาวีการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๘.

ผู้นำที่มีประสิทธิผลที่เป็นสากลยังไม่ได้ การศึกษาพฤติกรรมผู้นำก็ยังสรุปพฤติกรรมผู้นำ หรือสไตล์ความเป็นผู้นำที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ก็จะมีสภาพการณ์ที่แตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละทฤษฎี ส่วนการศึกษาภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป หรือภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นแนวทางที่ผู้นำมุ่งพัฒนาผู้ตามให้เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกอันสูงส่งเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการสร้างสรรค์ความสามารถในการแข่งขันขององค์กร ภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมุ่งไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันทั้งของผู้นำและของผู้ตาม^{๓๑)}

ผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างวิสัยทัศน์ของสิ่งที่องค์กรควรจะเป็นสร้างความผูกพันต่อวิสัยทัศน์นั้นทั่วทั้งองค์กร และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งองค์กรที่สนับสนุนวิสัยทัศน์ องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการปฏิรูปมีหลายอย่างคือ

๑. การสร้างวิสัยทัศน์ (visioning) คือ ความสามารถของผู้นำที่จะสร้างวิสัยทัศน์หรือมองอนาคตขององค์กรอย่างชัดเจน การสร้างวิสัยทัศน์อาจจะมีรูปแบบมากกว่าหนึ่งอย่าง แทนที่จะเรียกร้องให้บุคคลทุกคนภายในองค์กรมุ่งไปตามแผนที่เส้นทางวิสัยทัศน์ของผู้นำ ผู้นำเชิงปฏิรูปอาจจะพยายามให้บุคคลแต่ละคนมีวิสัยทัศน์ของตนเอง ดังที่ ผู้บริหารคนหนึ่งได้กล่าวว่า ผู้นำรับผิดชอบไม่เพียงแต่การมีวิสัยทัศน์เท่านั้น แต่จะต้องรับผิดชอบกระบวนการของการสร้างวิสัยทัศน์ทั่วทั้งองค์กรอีกด้วย

๒. การสร้างค่านิยม (valuing) คือ ผู้นำจะกำหนดค่านิยมพื้นฐานของการปฏิรูปองค์กรขึ้นมา ค่านิยมเหล่านี้จะถูกใช้เป็นแบบจำลองโดยผู้นำ และได้ถูกยึดถือไว้อย่างสม่ำเสมอเมื่อผู้นำและผู้ตามมุ่งที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ ค่านิยม พฤติกรรมของผู้นำจะถูกรู้สึกทั่วทั้งองค์กร และมุ่งไปสู่การปฏิบัติทั่วทั้งองค์กรด้วย

๓. การถ่ายทอดและการบันทาลใจ (articulating and inspiring) คือ ความสามารถของผู้นำในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้เป็นถ้อยคำเชิงปฏิบัติที่เห็นได้ชัด และมีคุณสมบัติที่เร้าใจผู้ตาม หรือทำให้พวกเขาต้องการร่วมทีมงาน

๔. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication) หัวใจของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปคือ ความสามารถของผู้นำที่จะบันทาลความเชื่อของผู้ตามว่าพวกเขาสามารถมีส่วนช่วยอย่างสำคัญต่อการบรรลุวิสัยทัศน์ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการกระจายอำนาจให้แก่ผู้ตามด้วยการให้พวกเขามีความรู้สึกว่าตัวพวกเขามีคุณค่า และช่วยให้พวกเขาได้ใช้ขีดความสามารถส่วนบุคคลอย่างเต็มที่เพื่อที่จะเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ผู้นำจะพัฒนาผู้ตามด้วยการแก้ปัญหาร่วมกัน และการมอบหมาย

^{๓๑)} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๘-๒๑๙.

งานซึ่งจะช่วยให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นตนเองสูงขึ้น การกระจายอำนาจจะถูกสนับสนุนด้วยความเต็มใจของผู้นำที่จะทำงานร่วมกัน^{๓๒}

กล่าวได้ว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้นำจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารงาน การอำนวยความสะดวกในการบริการประชาชน ตลอดจนการพัฒนาองค์กรเป็นอย่างมาก ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากในการบริหารงาน โดยการปฏิบัติงานใดๆภายในองค์กรให้ประสบความสำเร็จนั้น ย่อมต้องการความร่วมมือจากทุกๆฝ่าย องค์กรที่จะประสบความสำเร็จ จะมีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งที่แตกต่างกันไปจากองค์กรที่ไม่ประสบความสำเร็จคือ การมีผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานใดๆก็ตามที่จะเกิดประสิทธิภาพได้นั้น ผู้บริหารจะต้องใช้ภาวะผู้นำ กระจายความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรมไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาในหน่วยงานของตน และใช้ภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับทุกสภาพการณ์ได้ และใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพด้วย^{๓๓} นอกจากนี้ผู้นำการบริหารยังจะต้องครองตน ครองคน ครองงาน เป็นศิลปะการทำงานให้มีความสุข บุคคลใดใช้หลักการตามที่กล่าวมาก็จะมีความสำเร็จในการทำงาน ฉะนั้น การครองตนก็คือการรู้จักตนเอง การครองคนคือการรู้จักผู้อื่น ส่วนการครองงานคือการมีสมาธิในการทำงาน อย่างหนีปัญหา แก้ปัญหาให้ถูกต้อง และตัวเองก็มีความสุขกับการทำงาน คนก็มีความสุข^{๓๔} สรุปว่าแนวคิดเรื่องผู้นำการเป็นการอธิบายถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวบุคคลและพฤติกรรมของการบริหารงานจะมีลักษณะอย่างไรจะขึ้นอยู่กับอุปนิสัยของบุคคลนั้นเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นที่มาของความล้มเหลวในการบริหารงานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง การบริหารแบบความพอใจ ถือตัวเองเป็นใหญ่ในการกระทำ การพูด และการแสดงความคิดเห็นจะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรในหลายๆบางองค์กรบุคลากรไม่สามารถที่มองเห็นผู้บริหารได้เพราะกลัวเงลเงลไม่กล้าพูด ไม่กล้าเสนอความคิดเห็นใดๆ ซึ่งถ้าขาดซึ่งหลักการบริหารก็จะโดนตำหนิได้ ซึ่งบุคลากรส่วนใหญ่จะถือคติว่า พูดไปสองไรเบี้ยวเบี้ยว นิ่งเสียได้ตำลึงทอง เป็นต้น แต่บางองค์กรที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารงานก็เพราะถือหลักการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับความสำเร็จที่เกิดขึ้น ผู้นำแบบนี้เรียกว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์หรือมีภาวะความเป็นผู้นำ

^{๓๒} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, ๒๕๔๐, หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

^{๓๓} ประหยัด หงส์ทองคำ, การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พาพาส, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๓๔} ไพโรจน์ ขุนทอง, ครองตน ครองคน ครองงาน ย่อมครองใจ, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ปีที่ ๖๐, ฉบับที่ ๑๗๖๑๖, วันศุกร์ ที่ ๙ มกราคม ๒๕๕๒.

๒.๓ แนวคิดการปกครองทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดการเมืองการปกครองทางพระพุทธศาสนามีมุมมองให้ความสำคัญไปที่การเมืองการปกครองที่ผูกโยงกับการใช้อำนาจในรูปแบบของราชาธิปไตย ถึงแม้ว่าในความหมายของคำว่า การเมืองกับการปกครองจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่ยังคงใช้ไปในส่วนของความหมายที่ใกล้เคียงกันได้ รวมทั้งการเรียกรวมความหมายของทั้ง ๒ คำ จะมักเรียกรวมไปด้วยกัน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แม้ว่าจะแตกต่างกันก็ยังคงมีความเหมือนกันอยู่มาก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “การปกครอง” ในทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษา จึงถือเป็นคติไว้ว่า การปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คือ ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ในเชิงที่ขัดแย้งกัน ก็เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ยังต้องใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และเน้นการลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับ มิใช่เป็นการปกครองแบบสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๓๕} ซึ่งในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้นำมาศึกษาไว้ ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ ได้แก่ แนวคิดการเมืองการปกครองทางพระพุทธศาสนา และรูปแบบการเมืองการปกครองทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้นำมาสนับสนุนงานวิจัยต่อไป

๒.๓.๑ แนวคิดการปกครองทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดการปกครองทางพระพุทธศาสนาเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่สะท้อนอิทธิพลของบทบาทการสร้างสังคมแห่งอุดมการณ์ทางธรรมาธิปไตยที่ให้คุณค่ากับหลักพุทธธรรมมากกว่ายึดไปที่ตัวบุคคล ที่ทำให้เห็นว่า บุคคลนั้นย่อมมีความเปลี่ยนแปลงลักษณะขึ้น ๆ ลง ๆ หรือมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะตัวกิเลสตัณหาที่ย่อมนำพาผู้ปกครองหรือผู้ที่ใช้อำนาจไปทางใดก็ได้ซึ่งมุมมองทางพระพุทธศาสนาสามารถแยกตัวบุคคลกับหลักคิดทางสังคมที่แตกต่างไว้อย่างน่าสนใจ หากย้อนกลับไปดูถึงระบบการปกครองแบบมีผู้นำของชาวอินเดียโบราณก่อนสมัยพุทธกาลว่า เมื่อพวกอารยันเข้ามาสู่อินเดีย ครอบครองอินเดียตอนเหนือและตอนกลางไว้ทั้งหมด อยู่รวมกันเป็นเผ่ามีหัวหน้าเผ่าเป็นผู้นำ มีการดำเนินชีวิตแบบเลี้ยงสัตว์เร่ร่อนการปกครองเป็นไปแบบพ่อปกครองลูก มีทรัพย์สินที่สำคัญที่สุด คือ ปศุสัตว์ การนับความมั่งคั่งของชาวอารยันในสมัยนั้นนับกันที่ใครมีปศุสัตว์มากกว่ากัน เผ่าใดมีปศุสัตว์มากถือว่าเผ่านั้นมีฐานะมากกว่าเป็นปึกแผ่นมั่นคง ดังนั้น จึงมักเกิดมีการทำสงครามแย่งชิงปศุสัตว์เพื่อแย่งชิง

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕-๕๖.

ความเป็นใหญ่เกิดขึ้นเนื่อง ๆ^{๓๖} ภายหลังเมื่อโลกวิวัฒนาการมาสู่ยุคที่อารยธรรมอินเดียได้เจริญรุ่งเรืองในสังคมวรรณะพราหมณ์ได้มีบทบาทและอำนาจในสังคมมากขึ้นระบบวรรณะจะเข้มงวดและรัดกุมมากขึ้นชนชั้นต่ำได้รับการกดขี่ข่มเหงเอารัดเอาเปรียบ สภาพเช่นนี้ทำให้วรรณะอื่นๆ เช่น วรรณะชัฏหรือผู้รู้สึกไม่พอใจวรรณะพราหมณ์ และได้พยายามที่จะหาแนวทางปรับปรุงสภาพของสังคมปกครองที่เป็นระเบียบ มีระบบการจัดเก็บภาษีซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจแบบเมืองได้เจริญขึ้นแล้ว ภาษีต่างๆ เหล่านี้ทำให้รัฐมั่งคั่งและมีความมั่นคง^{๓๗} มีสถาบันกษัตริย์ มีแบบแผนการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมในระบบความเชื่อจากทางศาสนา เช่น พระพุทธศาสนา^{๓๘} การเป็นอยู่ของชุมชนในสังคมจึงมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ระบบการปกครองการจัดระบบสังคมตามแบบชนชั้นปกครอง คือราชา ชนชั้นที่ถูกปกครอง คือ ราชภัก หรือข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ชนชั้นปกครอง มีหลักธรรมที่พึงปฏิบัติ^{๓๙} เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทศพิธราชธรรม^{๔๐}

การปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองซึ่งมีพระราชา หรือพระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารแคว้น หากมองถึงการปกครองในอดีตโบราณจะพบลักษณะทางการเมืองการปกครองของอินเดียโบราณว่า ลักษณะทางการเมืองการปกครองมีการปกครองอยู่ ๒ รูปแบบ คือ แบบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจในการปกครอง มีตำแหน่งที่ลดหลั่นกันลงมา มีสภากการปกครองจากจุดย่อย คือ ความ นิคม ชนบทระดับชนบทยังมีหัวหน้าใหญ่ทำนองเจ้าประเทศราชปกครองอีกด้วยและแบบสาธารณรัฐซึ่งมี ๒ แบบด้วยกัน คือ สาธารณรัฐเฉพาะตัวเป็นรัฐๆ ไป เป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้นๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกันกับเป็นแบบสมาพันธ์รัฐ คือมีรัฐอิสระหลายๆ รัฐมารวมกัน มีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชาราชของสาธารณรัฐโดยมีการกำหนดอายุของพระราชา^{๔๑} แต่หลังจากพุทธปรินิพพานไม่นานรัฐราชซิกข์

^{๓๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^{๓๗} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, *อินเดียสมัยพุทธกาล*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๑.

^{๓๘} ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ, *วิวัฒนาการของวัฒนธรรมจากมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. ใน: สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔ – ๓๖.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๖

^{๔๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๙ – ๑๐.

ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธ ซึ่งปกครองโดยระบบราชาธิปไตย การที่ระบบราชาธิปไตยมีความเข้มแข็งกว่าระบบศักดินาธรรมนั้น

ระบบราชาธิปไตย เป็นระบบของผู้ต้องการมีอำนาจและจะเผยแพร่อำนาจออกไป ส่วนระบบศักดินาธรรม มุ่งจัดการปกครองให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความผาสุกในบ้านเมือง มีระเบียบวินัยเครื่องดำรงความสามัคคี เมื่อไม่มีระเบียบวินัย เมื่อความสามัคคีหมดไประบบศักดินาธรรมหรือราชาธิปไตยแบบสมัยโบราณก็พังพินาศ^{๔๑}อินเดียในสมัยโบราณ มีการแข่งขันแย่งชิงอำนาจซึ่งกัน ประเทศที่มีอำนาจมากกว่าก็บุกรุกทำสงครามขยายดินแดน จนมาถึงยุคพุทธกาลมีแคว้น ๑๖ แคว้น บางประเทศก็หมดอำนาจถูกยุบรวมเข้ากับแคว้นอื่นจึงเหลือประเทศที่ใหญ่อยู่ ๔-๕ ประเทศ อังกฤษ ก็เข้าไปอยู่ใต้อำนาจของมคธ กาสีก็อยู่ใต้อำนาจของแคว้นโกศล แคว้นโกศลและวัชชีเป็นแคว้นใหญ่มีอำนาจมาก แคว้นมหาอำนาจในครั้งพุทธกาล คือมคธ วัชชี โกศล วังสะ และอวันตี แคว้นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือแคว้นมคธ วัชชี และโกศล ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า แคว้นมคธมีชื่ออยู่ยั่งยืนที่สุด ส่วนแคว้นอื่นที่ใหญ่ในสมัยพุทธกาล พอถึงยุคหลังพุทธกาลก็ค่อยๆ หมดไป แคว้นที่มีการปกครองต่างแบบกัน คือแคว้นมคธกับ แคว้นวัชชี แคว้นมคธปกครองแบบราชาธิปไตยแคว้นวัชชีปกครองแบบศักดินาธรรม มีชนชั้นปกครองหมุนเวียนกันขึ้นมาปกครอง แคว้นวัชชีแข่งอำนาจกับแคว้นมคธ หลังพุทธกาลแคว้นวัชชีได้เสียอำนาจแก่แคว้นมคธ^{๔๒}

นอกจากนี้แนวคิดการปกครองในทางพระพุทธที่กล่าวถึงพระสูตรที่สำคัญและเป็นที่รู้จักของนักวิชาการโดยทั่วไปซึ่งจะทำให้เห็นแนวคิดหลักแห่งการปกครองลักษณะเป็นวิวัฒนาการมากกว่าการจัดการรูปแบบที่ตายตัวเรียกว่า **อัคคัณฺณสูตร**^{๔๓} ได้กล่าวถึงการกำเนิดของรัฐและวิวัฒนาการมาเป็นขั้นๆ จากสมัยที่โลกพินาศ มีสัตว์ผู้มีบุญได้ไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม มีปิตเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมีอยู่ในวิมาน เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ๆ ยังมีน้ำปกคลุมทั่วไป จักรวาลมืดมน ไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีดวงดาว ไม่มีกลางวันกลางคืน กลางวัน ต่อมาเกิดพื้นดินลอยขึ้นอยู่บนผิวน้ำ(จวนดิน) มีสี กลิ่นและรสดี จึงชิมดู พวกอื่นๆ จึงชิมตาม เกิดติดใจในรส ความอยาก (ตัณหา) จึงเกิดขึ้นเมื่อมีกาม ความเกียจคร้านจึงเกิดขึ้น และมีบุคคลผู้หนึ่งคิดหาวิธีแห่งความสะดวกสบายให้กับชีวิตโดยการนำอาหารมากักตุนไว้ มีข้อความปรากฏในพระสูตรต่อไปว่า “สัตว์บางคนเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลาย

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง ,๒๕๓๒), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๖.

^{๔๓} **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๓๑/๘๙-๙๗.

ลำบากเสียจริง ที่ต้องไปเก็บข้าวสาละมาเพื่อเป็นอาหารทั้งในเวลาเย็นสำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า ทางที่ดีเราควรนำข้าวสาละมาครั้งเดียวให้พอเพื่อเป็นอาหารเช้าและอาหารเย็น”^{๔๔}

ทำให้เห็นว่า ลักษณะความเห็นแก่ตัวของบุคคลเพียงคนเดียวจะเกิดการเลียนแบบหรือเอาอย่าง จนทำให้เกิดการขาดแคลน สัตว์เหล่านั้นจึงปรึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขาดแคลนและหาวิธีการแก้ไขจนนำไปสู่การแบ่งปันเขตแดนกันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏชัดแล้ว ในกาลก่อนพวกเรานึกคิดอะไรก็ได้ล้มความปรารถนา.....มีข้าวสาละเป็นอาหารดำรงอยู่ได้นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมอันเลวปรากฏขึ้นแก่พวกเราข้าวสาละนั้น จึงกลายเป็นข้าวมีราห่อหุ้มเมล็ดบ้าง มีกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ทางที่ดีพวกเราควรมาแบ่งข้าวสาละ และปักปันเขตแดนกันเสียเถิด”^{๔๕}

ความเกิดขึ้นของกามทั้งหลาย มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัยด้านต่างๆ เรื่อยมา จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง อธรรมที่ทำลายความปกติสุขดั้งเดิมของชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการประพฤติดัวของสัตว์นั้นและเมื่อมีการยึดครองจึงเกิดมีการละเมิดสิทธิกันขึ้น และได้พากันตักเตือนห้ามกระทำอีกสัตว์บางพวกทนไม่ไหวจึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นสัตว์ที่มีความคิดกลุ่มหนึ่งได้ปรึกษากัน โดยกล่าวถึงปัญหาว่า “บาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏการติเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณทวารุจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้กล่าวผู้ควรว่ากล่าว ให้เป็นผู้ติเตียนบุคคลที่ควรติเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่ได้โดยชอบ พวกเราก็จักแบ่งส่วนข้าว”^{๔๖} แก่ผู้ทำหน้าที่นั้นเมื่อตกลงดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องต้องมีเจ้า หน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินผู้ที่ได้รับการเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาชนสมมติ” มีหน้าที่จะต้องปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้รับขนานนามว่า “กษัตริย์” เพราะเป็นใหญ่ในนาและโดยที่หัวหน้านั้นเป็น ผู้มีคุณธรรม ยังความพอใจให้เกิดคนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา”

พระราชามีหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐมีเนื้อหาอยู่เพียง ๓ ประการ^{๔๗} ได้แก่ ๑) ให้เป็นผู้ว่าที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ(๒) ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ (๓) ให้เป็นผู้ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ (ลงโทษ) ซึ่งการใช้อำนาจของผู้ปกครองรัฐเกี่ยวกับการบริหารนโยบายทางด้านเศรษฐกิจสังคมและราชการแผ่นดินนี้ มีปรากฏอยู่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญตอนหนึ่งว่า “...บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม ยังมี

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๘/๙๔-๙๕.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๓๑/๘๙-๙๗.

การเบียดเบียนกัน โจรยังปล้นบ้านปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในหนทางเปลี่ยวก็ดี พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพิธีกรรมจะพึงเชื่อว่าทรงกระทำการมิบังควร พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า “เราจักปราบเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร ด้วยการจองจำ ด้วยการปรับไหม ด้วยการดำเนินโทษหรือเนรเทศ” อันการปราบปรามด้วยวิธีการเช่นนี้ไม่เชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบเพราะว่าโจรบางพวกที่หนีจากการถูกกำจัด ยังมีอยู่ภายหลังมันก็จักเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ แต่ว่าการปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจรนั้นจะเชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ ต้องอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในกสิกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ในบ้านเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

๒. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบานเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

๓. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

พลเมืองเหล่านั้นจักเป็นผู้ชวนช่วยในการทำงานของตน ๆ จักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ อนึ่งกองพระราชทรัพย์จำนวนมากจักเกิดแก่พระองค์บ้านเมืองก็จะอยู่อย่างร่มเย็นหาเสี้ยนหนามไม่ได้ จักไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองจักชื่นชมยินดีต่อกันยังบุตรให้พ่อนอยู่บนอก(มีความสุขกับครอบครัว) จักอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูเรือน.^{๔๘} แต่ถึงอย่างไรก็ตามในอัครคัมภีร์สูตร เป็นสูตรที่กล่าวถึงลักษณะของวิวัฒนาการแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแม้ว่าจะใช้เวลานานมากในแต่ละยุค เพราะเมื่อรัฐมีความเจริญเติบโตก็จะถึงยุคแห่งการตกต่ำหรือเสื่อมไปตามคุณธรรมของผู้ปกครองรัฐเป็นสำคัญซึ่งพัฒนามาจากการเป็นหัวหน้าเผ่า แล้วขยายอิทธิพลทางการเมืองเป็นวงกว้างมากขึ้น มีการเก็บภาษี มีกองกำลังทหารที่ใหญ่โต เพราะต้องเตรียมไว้รักษาอาณาเขตและขยายอาณาเขตของตนกับรัฐอื่นๆ ซึ่งการเป็นผู้นำลักษณะนี้ ครั้งแรกจะเป็นผู้ที่ประชาชนสรรหาคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้นำ และได้ผ่านวิวัฒนาการเรื่อยมาจนกลายมาเป็นกษัตริย์ที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบบการคัดเลือกผู้นำแบบเก่าในระดับชนเผ่าจึงหมดไปในที่สุดเปลี่ยนมาเป็นการใช้ระบบสืบสันตติวงศ์แทน ซึ่งจะเห็นระบบการคัดเลือกผู้นำทั้งสองแบบนี้เสมือนในสมัยพุทธกาล ส่วนในเรื่องสังคมชนชั้น (วรรณะ) ในสมัยนั้นก็คงมีอยู่ ขนวรรณะกษัตริย์ถือว่าเป็นชนชั้นสำคัญทางการเมืองและการสงคราม ดังมีพุทธวจนะตอนหนึ่งเรื่องการนับโคตรว่า “ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะจัดว่าเป็

^{๔๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๔๙} นอกจากนี้ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐตามทฤษฎะของพระพุทธศาสนานั้น ในจกักวัตติสูต^{๕๐} ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากยุคที่เจริญที่สุดก่อนไปสู่ความเสื่อมโทรมและหันวัฏฏะกลับเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งเรืองอีกครั้งดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแง่ของความเจริญและความเสื่อมแห่งรัฐตามนัยแห่งจกักวัตติสูตจึงมี ๘ ยุคดังนี้

๑. ธรรมราชสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองและประชาชนใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบสุขเพราะทุกคนล้วนตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

๒. อทินนาทานสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองไม่ประพฤติธรรมบ้านเมืองจึงไม่มีความผาสุกเหมือนเก่าก่อนมีการลักขโมยกันเกิดขึ้น

๓. ปานาติบาตสมัย คือสมัยที่มีผลต่อเนื่องมาจากการลงโทษผู้ลักขโมย จึงทำให้ประชาชนต้องทำการสะสมศัตรารัฐเพื่อฆ่าหรือทำร้ายผู้จับกุม

๔. มุสาวาทสมัย คือสมัยที่บุคคลผู้ลักขโมยเมื่อถูกจับกุมก็กล่าวเท็จว่าตนมิได้เป็นโจรปล้นทรัพย์หรือยักยอกผู้อื่น

๕. ปิสุณวจาสมัย คือสมัยที่เมื่อมีการลักขโมยกันเกิดขึ้น จึงมีการกราบทูลรายงานว่าบุคคลผู้นี้ได้ทำการลักขโมย ทำให้เกิดการพูดจาส่อเสียดกันเป็นประจำ

๖. กามะสุมิฉณาจารย์สมัย คือสมัยที่ผู้คนเสื่อมจากศีลธรรมอันดีงามทำให้มีผิวพรรณแตกต่างกันพวกที่มีผิวพรรณไม่ดี ก็ประพฤติดิในลูกเมียของพวกที่มีผิวพรรณดี

๗. อุกุศลสมัย คือสมัยที่ความชั่วทั้งมวลได้เกิดขึ้นมีการฆ่าฟันกันผูกอาฆาตพยาบาท มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่มีการบำรุงสมณพราหมณ์ บิดามารดา มีการประพฤติดิธรรมนิยมประเพณีที่ติงาม โลกจึงเข้าสู่ยุคสุดท้ายตรงกับปีคือยุคมิคสัญญีมี

๘. ภัทรกัปปี คือยุคที่โลกหันกลับมาสู่ความเจริญอีกครั้งหนึ่ง

กล่าวได้ว่า แนวคิดการปกครองทางพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะของวิวัฒนาการเกี่ยวกับการดำรงตนเองของผู้ปกครองรัฐที่มีคุณธรรม จริยธรรมในการปกครองประชารัฐให้เกิดความสุข สงบภายในรัฐหากผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรมทั้งอายุ และความเสื่อมของรัฐจะลดลงซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งการเปลี่ยนแปลงดังนั้น หน้าที่หลักของผู้ปกครองจะประกอบด้วย ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ให้เป็นผู้ว่าที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ๒. ให้เป็นผู้เตือนผู้ที่ควรเตือนได้โดยชอบ และ ๓. ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ (ลงโทษ) ซึ่งเท่าที่ปรากฏจะมีอยู่ ๒ รูปแบบที่เด่นชัด ได้แก่ แบบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์มี

^{๔๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๙-๘๒.

อำนาจในการปกครอง และแบบสามัคคีธรรม มุ่งจัดการปกครอง ให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความผาสุกในบ้านเมือง มีระเบียบวินัยเครื่องดำรงความสามัคคี ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดไว้ในหัวข้อต่อไป

๒.๓.๒ รูปแบบการปกครองทางพระพุทธศาสนา

รูปแบบการปกครองเป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกันกับคำว่า ระบอบการปกครอง ซึ่งพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ประพัทธ์ ทรงบัญญัติขึ้น หมายถึง รูปแบบการปกครองปกครองประเทศ เช่น ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตรงกับคำว่า “regime” ในภาษาอังกฤษ^{๕๑} ซึ่งมาจากคำว่า “régime” ในภาษาฝรั่งเศสหมายถึง “กฎ, รัฐบาล” และมาจากคำว่า “régime” ในภาษาละตินที่มีความหมายว่า “การนำ(guidance)”^{๕๒} หรือระบอบในการบริหารงาน เช่น เราพูดว่า ระบอบการปกครองในโลกนี้มีอยู่หลายระบอบด้วยกัน ระบอบประชาธิปไตยก็เป็นระบอบหนึ่ง”^{๕๓} ซึ่งหากย้อนกลับไปดูรูปแบบการปกครองในยุคพุทธกาลจะพบหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่มีแคว้นที่สำคัญถึง ๑๖ แคว้น ได้แก่ ๑. อังคะ ๒. มคธ ๓. กาสี ๔. โกศล ๕. วัชชี ๖. มัลละ ๗. เจติ ๘. วังสะ ๙. กุรุ ๑๐. ปัญจาละ ๑๑. มัจฉะ ๑๒. สุรเสนะ ๑๓. อัสสกะ ๑๔. อวันตี ๑๕. คันธำระ และ ๑๖. กัมโปชะ^{๕๔} ซึ่งรายละเอียดที่ปรากฏใน อุโปสถสูตรดังนี้พอสังเขปได้ดังนี้

๑. รัฐอังคะ มีเมืองหลวงชื่อจัมปา มีอาณาเขตติดกับริมฝั่งแม่น้ำจัมปาและตอนปลายของแม่น้ำคงคา ในสมัยก่อนพุทธกาลเป็นรัฐที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน แต่มาถึงสมัยพุทธกาลก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นมคธ ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง

๒. รัฐมคธ มีเมืองหลวงชื่อกรุงราชคฤห์ ในสมัยพุทธกาลเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในแถบของอินเดียตอนบน และเป็นมหาอำนาจ ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีป ซึ่งมีแคว้นโกศลแคว้นมคธ แคว้นวังสะ และแคว้นอวันตี รัฐมคธถือว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล เพราะพระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนาจนมั่นคงในรัฐนี้เป็นแห่งแรก ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรูเป็น กำลังหลักในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๓. รัฐกาสี มีเมืองหลวงชื่อพาราณสี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นมคธในสมัยก่อนพุทธกาลเป็นรัฐที่เคยรุ่งเรืองและมีอำนาจมาก แต่มาถึงสมัยพุทธกาลก็เริ่มเสื่อมลงและดินแดนส่วนใหญ่ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นโกศล

^{๕๑} กรองแก้ว ฉายสภาวะธรรม, ศัพท์คำนี้มีที่มา, (กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๑.

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๒.

^{๕๓} เดโช สวานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐๕.

^{๕๔} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๘.

๔. รัฐโกศล มีเมืองหลวงชื่อว่าสาวัตถี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นมคธในสมัยพุทธกาลเป็นเมืองที่มั่งคั่งสมบูรณ์และมีอำนาจมาก แม้แต่กรุงกบิลพัสดุ์เองก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของแคว้นโกศล ซึ่งมีพระเจ้าปเสนทิเป็นผู้ปกครองและพระองค์ก็ทรงมีความศรัทธาอย่างมากในพระพุทธเจ้า

๕. รัฐวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพุทธกาล เป็นแคว้นที่มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ มีเจ้าผู้ครองนครถึง ๘ ราชนครด้วยกัน เช่น วิเทหะลิฉวีและวัชชี เป็นต้น การปกครองจะมีรัฐบาลกลางรับผิดชอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเรื่องการเมืองการบริหารโดยให้เจ้าผู้ครองนครต่างๆ ผลัดกันเป็นประธานตามความเหมาะสม ดังนั้นราชวงศ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการจัดการปกครองคือวงศ์ลิฉวีแห่งเวสาลีและวงศ์วิเทหะแห่งมิถิลา

๖. รัฐมัลละ มีเมืองหลวงแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือกุสินาราและปาวา อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นวัชชีแคว้นนี้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐหรือระบบสามัคคีธรรม

๗. รัฐเจติหรือเจติยะ มีเมืองหลวงชื่อโสตถิวัตติตั้งอยู่ทางใต้ของแคว้นวังสะ

๘. รัฐวังสะ มีเมืองหลวงชื่อโกสัมพี อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นโกศลหรือทางทิศเหนือของแคว้นอวันตี รัฐนี้ในสมัยพุทธกาลมีความรุ่งเรืองและมีอำนาจมาก มีพระเจ้าอุเทนเป็นผู้ปกครองและพระพุทธองค์ก็ทรงเสด็จไปยังกรุงโกสัมพีหลายครั้ง

๙. รัฐกुरु มีเมืองหลวงชื่ออินทรีปัตถ์ อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นปัญจาละ มีกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐนี้ คือ พระเจ้าโกรพยะ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมที่สำคัญเช่น มหานิทานสูตร และมหาสติปัฏฐานสูตรแก่พุทธบริษัทในแคว้นนี้

๑๐. รัฐปัญจาละ มีเมืองหลวงชื่อสังกัสสะ อยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นกुरुและทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นโกศล

๑๑. รัฐมัจฉะ มีเมืองหลวงชื่อวิราฎนคร อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นสุรเสน ในสมัยพุทธกาลพระราชผู้ปกครองแคว้นนี้คือพระเจ้าวิราฎะ

๑๒. รัฐสุรเสนะ มีเมืองหลวงชื่อมถุรา อยู่ทางใต้ของของแคว้นกुरुและวังสะ ในสมัยพุทธกาลกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐนี้ทรงพระนามว่า มถุราชอวันตีบุตร

๑๓. รัฐอัสสะกะ มีเมืองหลวงชื่อโปตนะ ในสมัยพุทธกาลมีกษัตริย์ทรงพระนามว่าอรุณ เป็นผู้ปกครอง รัฐนี้ยังเป็นที่ตั้งอาศรมของพราหมณ์พาวรี ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวาร

๑๔. รัฐอวันตี อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นมัจฉะ และทางทิศตะวันตกของแคว้นวังสะในสมัยพุทธกาลรัฐอวันตีแบ่งออกเป็นอวันตีเหนือและใต้ มาทิสมาตีเป็นเมืองหลวงของอวันตีเหนือ อุชเชนี เป็นเมืองหลวงของอวันตีใต้ อวันตีเป็นแคว้นที่มีความสำคัญ ๑ ใน ๔ ของแคว้นที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย

คือ มคร โกศล และวังสะ มีพระเจ้าจันทรปักษ์โชติเป็นผู้ปกครอง พระองค์ทรงเป็นพระราชาที่เข้มแข็งและทรงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ

๑๕. รัฐคันธาระ มีเมืองหลวงชื่อ ตักศิลา มีพระเจ้าปุกกุสาติเป็นผู้ปกครองพระองค์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสาร เมืองนี้เป็นเมืองแห่งการศึกษา ทำให้บุคคลชั้นสูง ในสมัยนั้นนิยมที่จะมาศึกษาเล่าเรียนวิชาต่างๆ ที่เมืองนี้เป็นจำนวนมาก

๑๖. รัฐกัมโปชะ ตั้งอยู่ทางเหนือของแคว้นคันธาระ ในคัมภีร์อินเดียโบราณแคว้น กัมโปชะมักจะได้รับการกล่าวขานควบคู่กับแคว้นคันธาระเสมอ

อย่างไรก็ตามในชนบทใหญ่ทั้ง ๑๖ แคว้นดังกล่าว ก็มักจะปรากฏชื่อการจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ของพระไตรปิฎกและในคัมภีร์อื่น ๆ หลายแห่งด้วยกัน และมีหลายแคว้นที่พุทธศาสนิกชนคุ้นเคยกับชื่อเป็นอย่างดี เช่น แคว้นมคธ แคว้นโกศล แคว้นวัชชี แคว้นกาสี แคว้นมัลละ เนื่องจากมักจะมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในแคว้นนั้น ๆ นอกจาก ๑๖ แคว้นดังกล่าวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีแคว้นอื่น ๆ ที่ปรากฏชื่ออยู่ในที่ต่าง ๆ ของพระไตรปิฎก แต่ไม่ได้ปรากฏชื่อเป็นหมวดเป็นหมู่เหมือนกับ ๑๖ แคว้นดังกล่าวอีก ๕ แคว้นด้วยกัน ได้แก่ สักกะ โกลิเย ภคคะ วิเทหะ และอังกุตตราปะ^{๕๕} ซึ่งเมื่อรวมทั้งหมดจะพบว่า ในยุคพุทธกาลจะมีทั้งหมด ๒๑ แคว้น ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสยืนยันว่าระบบการปกครองใดว่าเป็นระบบใดที่ดีที่สุด แต่เน้นการสอนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยเฉพาะผู้มีอำนาจ เช่น ผู้ปกครองและข้าราชการ ให้เป็นคนดี เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนที่สอนผู้ปกครองรัฐทั้งรัฐแบบราชาธิปไตยและรัฐแบบสามัคคีธรรม และยังมองว่าการปกครองแบบสามัคคีธรรมกับการปกครองของสงฆ์นั้น มิใช่การปกครองแบบราชาธิปไตย^{๕๖}

รูปแบบของการปกครองในพุทธกาลไว้ในหนังสือ “รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก” ว่ามี ๓ รูปแบบคือแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ราชาธิปไตย) คือรัฐที่ให้อำนาจสิทธิขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับกษัตริย์โดยตรง แบบสามัคคีธรรม (สหพันธรัฐ) คือรัฐที่มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองมิได้อยู่ที่ประมุขของรัฐแต่เพียงผู้เดียว จะมีสภาหรือสังฆะ เป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง และแบบจักรวรรดินิยม (อตุมนรัฐ) คือรัฐที่มีแสนยานุภาพมาก มีอำนาจเหนือรัฐอื่น ๆ ผู้ปกครอง

^{๕๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธประวัติ เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๓ (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๕๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗-๗๙.

จะใช้คำว่า มหาราชาหรือพระเจ้าจักรพรรดิ^{๕๗} แต่ถึงอย่างไรก็ตามนักวิชาการหลายท่านต่างก็มองไปที่รูปแบบการปกครองเพียง ๒ รูปแบบเท่านั้น เพราะมองเห็นว่า รูปแบบจักรวรรดินิยมมิได้มีความแตกต่างไปจากการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอไว้เพียง ๒ รูปแบบเท่านั้น ดังต่อไปนี้

๑. การปกครองแบบราชาธิปไตย

คำว่า “ราชาธิปไตย” ในภาษาไทยนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายไว้ว่า “ราชาธิปไตย” มาจากคำว่า ราช+อธิปไตย ในภาษาบาลี ราชาธิปไตย จึงหมายถึง ระบอบการปกครองแบบหนึ่งที่มีพระราชาเป็นใหญ่^{๕๘} ในภาษาอังกฤษ คำว่า “ราชาธิปไตย” ใช้คำว่า “Monarchy” ซึ่งมาจากคำว่า “Monarchia” ในภาษากรีก แปลว่า “ปกครองโดยคนคนเดียว”^{๕๙} ซึ่งจะเห็นได้ว่า ราชาธิปไตยเป็นคำสามัญทั่วไปเพื่อประโยชน์ในการอธิบายรูปแบบการปกครองใด ๆ ที่มีกษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดในระบอบราชาธิปไตย บุคคลผู้มีพระนามเป็นพระราชา คือองค์อธิปัตย์ (ผู้มีอำนาจสูงสุด) เป็นประมุขของรัฐ^{๖๐} ดังนั้น รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองที่เรียกว่า “กษัตริย์” หรือ “ราชา” อย่างแยกกันไม่ออกในฐานะที่เป็นผู้ปกครองและมีอำนาจ และในการปกครองแบบราชาธิปไตย คำว่า “รัฐบาล” และ “รัฐ” มีความหมายเท่ากับคำว่า “พระมหากษัตริย์” เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งผู้นำและผู้คุ้มครองประชาชนในยามสงครามและเป็นผู้ปกครองในยามสงบ^{๖๑} จึงกล่าวได้ว่า ราชาธิปไตย คือ การปกครองในรูปแบบของกษัตริย์ที่มีพระราชาเพียงพระองค์เดียว มีการใช้อำนาจสูงสุดเพียงผู้เดียวซึ่งจะหน้าที่ในทุก ๆ เรื่อง ทั้งการปกครองรัฐ การบริหารรัฐ การปกป้องคุ้มครองรัฐ จึงเรียกว่า การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยที่มีประวัติคอยข้างจะซับซ้อนจึงหาต้นสายปลายเหตุยากยิ่งนักแต่ถึงอย่างไรก็ตามนาธาเนียล ฮาร์ริส อธิบายไว้ว่า ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าราชาธิปไตยก่อตั้งครั้งแรกเมื่อใด แต่เป็นที่เชื่อว่าระบอบนี้เกิดขึ้นเมื่อสังคมในยุคแรก ๆ เริ่มมีความซับซ้อน เริ่มมีกลุ่มชนผู้ชำนาญการ เช่น

^{๕๗} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธีธมโม), รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๕๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๕๑.

^{๕๙} นาธาเนียล ฮาร์ริส, ระบอบการปกครอง : ราชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ปาเจรา จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๖๑} ควอริส เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, กาญจนี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ แปล, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

ขุนนาง นักรบ นักบวชชาวนา ชาวไร่เกิดขึ้น สังคมเช่นนี้จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการมากขึ้น จึงปรากฏบุคคลคนหนึ่งขึ้นมาเพื่อมาควบคุมและชี้นำกลุ่มชนเหล่านี้ คือ กษัตริย์^{๖๒} ซึ่งเป็นหนึ่งในวรรณะทั้ง ๔ ตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์เพราะกษัตริย์หรือราชาถูกจัดอยู่ในวรรณะกษัตริย์และถูกนำไปยึดโยงกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ คือ พระพรหม ซึ่งแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็น ๔ วรรณะด้วยกันโดยเชื่อว่าแต่ละวรรณะนั้นเกิดจากอวัยวะต่าง ๆ ของพระพรหมและมีหน้าที่แตกต่างกันไป ดังนี้^{๖๓}

๑.วรรณะพราหมณ์ เกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีขาว ซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ มีหน้าที่กล่าวมนต์ ให้คำปรึกษากับพระเจ้าแผ่นดินตลอดจนสอนมนต์ให้แก่คนทั่วไป ส่วนพวกที่เป็นนักบวชก็ทำหน้าที่สอนไตรเพท ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และเป็นผู้รับทักษิณา

๒.วรรณะกษัตริย์ เกิดจากพระพาหา (แขน) ของพระพรหม และถือว่าสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ สี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะ คือ สีแดง ซึ่งหมายถึง นักรบ ทำหน้าที่รบเพื่อป้องกันหรือขยายอาณาจักร รวมทั้งเป็นนักปกครอง นักบริหารบ้านเมือง

๓.วรรณะแพศย์ เกิดจากพระเพลา (ตัก) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีเหลือง เป็นพวกแสวงหาทรัพย์สมบัติ ได้แก่พวกพ่อค้า คหบดี เศรษฐี และเกษตรกร

๔.วรรณะศูทร เกิดจากพระบาท (เท้า) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีดำหรือสีอื่น ๆ ที่ไม่มีความสดใส มีหน้าที่เป็นกรรมกร ผู้ใช้แรงงาน

แนวคิดเรื่องวรรณะทั้ง ๔ ของศาสนาพราหมณ์อาจถูกมองเป็นเรื่องชนชั้นหรืออาจจะถูกมองไปส่วนของการกำหนดบทบาทหน้าที่และอาชีพของคนในสังคมอินเดียซึ่งเดิมทีระบบวรรณะเป็นการแบ่งหน้าที่และอาชีพให้แก่คนในสังคม มีความยืดหยุ่นไม่เข้มงวดแต่ต่อมาได้เลื่อมความหมายเดิม กลายเป็นประเพณีที่ถือกันแบบเถรส่งบาตร วรรณะสูงเอารัดเอาเปรียบ เหยียดหยามและเหยียดย่ำวรรณะต่ำ ทั้งนี้ด้วยเหตุทางผลประโยชน์เป็นสำคัญประการหนึ่ง^{๖๔} ซึ่งหากมองถึงวรรณะกษัตริย์มีกำเนิดมาจากพระพรหมเช่นเดียวกับวรรณะอื่น ๆ ต่างกันตรงที่อวัยวะที่เกิดและหน้าที่เท่านั้น ในประวัติศาสตร์สังคมอินเดีย แม้คำว่า “กษัตริย์” จะหมายถึงวรรณะกษัตริย์หรือบุคคลผู้อยู่ในชนชั้นปกครองทั้งหมด ได้แก่เชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และข้าราชการต่าง ๆ มีทหารเป็นต้น ซึ่งทำหน้าที่รบเพื่อป้องกันหรือขยายอาณาจักร รวมทั้งเป็นนักปกครองนักบริหารบ้านเมือง ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ดังที่กล่าวมา แต่คำว่า

^{๖๒} นาธานีล ฮาร์ริส, ระเบียบการปกครอง : ราชาธิปไตย, หน้า ๑๓.

^{๖๓} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒.

^{๖๔} กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, ภารตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

“กษัตริย์” (สันสกฤต) หรืออีกคำหนึ่งก็คือ “ชัตติยะ” (บาลี) นี้เดิมทีเป็นเพียงผู้ปกครองหรือบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าของกลุ่มชนอารยันที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม^{๖๕} ทำให้กลุ่มชนอารยันที่รวมตัวกันดังกล่าว ทำให้เกิดตระกูลต่าง ๆ จากตระกูลต่าง ๆ ก็พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นราชวงศ์ มากขึ้น มีการให้บุตรหัวปีเป็นผู้สืบทอดอำนาจการปกครอง จากนั้นจึงกลายเป็นการรวมศูนย์อยู่ที่กษัตริย์ ทำให้เป็นผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดเพียงผู้เดียว จะเห็นได้ที่สุด จึงทำให้คำว่า “กษัตริย์” ในที่นี้ใช้ไปตามนัยผู้นำสูงสุด มิใช่ตามนัยวรรณะดังที่ใช้ก่อนหน้านี้^{๖๖} ส่วนคำว่า “ราชา” ก็เช่นเดียวกัน ในประวัติศาสตร์สังคมอินเดีย คำว่า “ราชา” เดิมทีหมายถึงหัวหน้าหรือผู้นำของเผ่าหรือโคตรตระกูลต่าง ๆ ของชาวอารยันซึ่งอพยพมาอยู่ในอินเดียครั้งมาอยู่ในอินเดียแล้วเปลี่ยนอาชีพจากการพนจรเลี้ยงปศุสัตว์แยกกันเป็นคนละ ๆ หรือตระกูลซึ่งเรียกว่า “โคตร” แล้วหันมาทำเกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว จึงได้ชื่อว่า “ชัตติยะ”^{๖๗} ใช้สำหรับเรียกกษัตริย์หรือประมุขของรัฐเล็กที่สุด กษัตริย์หรือประมุขของรัฐใหญ่กว่าราชาเรียกว่า “มหาราช” กษัตริย์หรือประมุขของรัฐยิ่งใหญ่โดยมีราชาหลายพระองค์ขึ้นอยู่เรียกว่า “ราชาธิราช” กษัตริย์หรือประมุขของรัฐที่กว้างใหญ่มีมหาราชและราชามากมายขึ้นอยู่ก็เรียกว่า “มหาราชธิราช” และกษัตริย์หรือประมุขที่แผ่อำนาจยึดครองรัฐต่าง ๆ ไปได้มากก็สามารถตั้งตนเป็น “พระเจ้าจักรพรรดิ” ได้ ดังนั้น อีสริยศของกษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐหรือแคว้นในสังคมอินเดียหรือชมพูทวีปมีลำดับต่างกันจากเล็กไปหาใหญ่คือ ราชมหาราช ราชธิราช มหาราชธิราช และจักรพรรดิราชธิราช^{๖๘}

อย่างไรก็ตาม ในสังคมอินเดียปรากฏว่าผู้ที่มีหลักฐานะดี มีกำลังทรัพย์ และกำลังคนมากก็อาจจะได้รับการยกย่องให้เป็น “ราชา” ได้เช่นเดียวกัน^{๖๙} ฐานะดีมีความร่ำรวยทั้งด้านทรัพย์สินเงินทองและบริวารอาจจะถูกเรียกว่า “ราชา” ได้แต่ไม่นิยมเรียกว่า “กษัตริย์” หรือ “ชัตติยะ” เนื่องจากไม่ได้เป็นผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นและไม่ได้เป็นชนชั้นวรรณะกษัตริย์โดยกำเนิดอย่างแท้จริงผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็น “กษัตริย์” หรือ “ราชา” ในฐานะผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นนี้ บางสมัยก็มาจากบุคคลผู้ไม่ได้อยู่ในวรรณะกษัตริย์ก็มี ดังที่ียวาหาลาล เนห์รู กล่าวไว้ว่าโดยปกติแล้วพระเจ้าแผ่นดินก็มาจากวรรณะกษัตริย์ แต่ว่าบางคราวที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะสงครามหรือในภาวะคับขัน แม้แต่ชนวรรณะศูทร หรือสมาชิก

^{๖๕} วรศักดิ์ มหัทธโนบล, พุทธโคตม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ openbooks, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๐.

^{๖๖} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^{๖๗} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑, หน้า ๙.

^{๖๘} ปรีดี พนมยงค์, มหาราชและรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๖๙} ศักดิ์ฤทธิ์ ปราโมช, ธรรมแห่งอริยะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

แห่งวรรณคดีที่สุกก็สามารถที่จะขึ้นมาดำรงตำแหน่งกษัตริย์ได้ หากว่าเข้าผู้นั้นมีความเก่งกล้าสามารถอย่างเพียงพอ^{๗๐}

กล่าวได้ว่า ราชาในสังคมอินเดียมี ๒ แบบด้วยกันคือ ราชาคือกษัตริย์ซึ่งไม่มีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด กับราชาคือกษัตริย์ซึ่งมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด ราชาแบบแรก คือกษัตริย์ซึ่งไม่มีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น เนื่องจากการปกครองแบบชนเผ่าหรือในรัฐเล็ก ๆ ทั้งปวงนั้นมีราชามากกว่าหนึ่ง และการตัดสินใจต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับที่ประชุมของโคตรตระกูลต่าง ๆ เรียกว่า “สภา” และ “สภามติ” สำหรับสภานั้น ประกอบด้วยเหล่าราชาทั้งหลายผู้เจริญด้วยวุฒิต่าง ๆ เช่น ชาติ วัย และคุณซึ่งมาจากตระกูลต่าง ๆ ส่วนสมิตินั้นเป็นการประชุมชนในเผ่าทั่วไปหรือหัวหน้าครอบครัวต่าง ๆ และบุคคลผู้มีตำแหน่งราชาแบบนี้ทำหน้าที่เป็นเพียงตัวแทนของตระกูลหรือกลุ่มผลประโยชน์ โดยได้รับการเลือกตั้งมาจากสมาชิกในตระกูลหรือกลุ่มของตน ส่วนราชาแบบที่สอง คือกษัตริย์ซึ่งมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ต่างจากราชาแบบแรก เนื่องจากเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นเพียงพระองค์เดียวและอำนาจต่าง ๆ รวมศูนย์อยู่ที่กษัตริย์พระองค์เดียวเท่านั้น จึงสามารถตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ทางปกครองด้วยพระองค์เอง และราชาแบบนี้สืบทอดตำแหน่งโดยสายโลหิต ส่วนใหญ่มักจะให้บุตรคนโตสืบทอดตำแหน่งแทน^{๗๑}

สำหรับคุณสมบัติและหน้าที่ของกษัตริย์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้นมีมากมายแต่นำมากล่าวในที่นี้เพียงบางส่วนเท่านั้น ดังนี้ คุณสมบัติของกษัตริย์มี ๑๑ ประการ^{๗๒} ได้แก่ (๑) ศูรตำกล้าหาญ ไม่รู้จักความกลัว (๒) วีรยะ มีความเพียร ในการเผชิญภัย (๓) ไชรยะ ความมั่นคง ไม่ท้อถอย (๔) เตชะ มีเดช มียศ มีเกียรติ รู้จักใช้อำนาจในทางที่ถูก (๕) ทำนะ ฝึกฝนในการให้ (๖) ทมะ ระวังจิตใจไว้ได้ ราลึกในเมตตาทออยู่เสมอ (๗) กษมา มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง (๘) พราหมณ์ภักติ ภักดีต่อพราหมณ์ (๙) ประสันตา ราเริงแจ่มใส ไม่รู้จักวิตก (๑๐) รักษาภาวะ พร้อมจะรักษาประเทศชาติ เพื่อผดุงยุติธรรม และ (๑๑) สัตยะ มีความเห็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร ส่วนหน้าที่ของกษัตริย์มี ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ปาฐนัง รับการศึกษาชั้นสูง (๒) ยชนัง ทำพิธีบูชาต่าง ๆ ของตนเอง และ (๓) ทำนัง ทำบุญให้ทาน ดังนั้น การปกครองแบบราชาธิปไตยตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากทรงเป็นผู้นำของกลุ่มคนที่อยู่ในวรรณกษัตริย์และเป็น

^{๗๐} ยาวหรรลาล เนห์รู, โฉมหน้าประวัติศาสตร์สากล, แปลโดย พระราชรัตนโมลี (ดร.นคร เขมปาตี), (กรุงเทพมหานคร: สภาเพื่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยและมหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๗๑} ศักดิ์ฤทธิ ปราโมช, ธรรมแห่งอริยะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๗๒} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓-๖๔.

ผู้ปกครองประเทศ^{๗๓} ต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของศาสนาหรือตามความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า นั่นคือต้องเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชผู้ปกครองบ้านเมืองด้วยธรรมะหรือเป็น “พระราชโดยธรรม” ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์^{๗๔} กล่าวได้ว่า รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์แม้ว่าพระราชหรือกษัตริย์จะมีอำนาจในการปกครองรัฐ การบริหารต่าง ๆ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามคำสั่งสอนของพราหมณ์ผู้บอกกล่าวเพราะพระราชหรือกษัตริย์ต่างก็มีความสัมพันธ์กับพราหมณ์มาตั้งแต่ก่อนขึ้นเป็นพระราชในฐานะลูกศิษย์ที่พราหมณ์ผู้ทำพิธีกรรมจะอยู่เหนือพระราช อีกทั้งพราหมณ์จัดอยู่ในวาระที่สูงกว่ากษัตริย์

การจัดลำดับชนชั้นทางสังคมหรือการแบ่งหน้าที่ แบ่งอาชีพในการดำรงชีวิตภายใต้การปกครองตามรูปแบบของราชาหรือกษัตริย์ซึ่งถูกมองว่าเป็นการรังเกียจและดูหมิ่นเหยียดหยามกันในสังคมอินเดีย นั้นเป็นจัดการระเบียบต่าง ๆ ทางสังคมที่เกิดจากหลายสาเหตุซึ่งหากมองในยุคอดีตก็เพื่อการควบคุมและการบ่งบอกถึงกลุ่มบุคคลที่พยายามรักษาอำนาจไว้เพียงกลุ่มของตนเองเพียงเท่านั้น แต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้จึงทรงปฏิวัติคำสั่งสอนเสียใหม่ให้เกิดความเท่าเทียมดังนั้นใน **อัครัญญสูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค**^{๗๕} ทรงอธิบายถึงที่มาของวาระทั้ง ๔ ว่ามาจากการประพฤติดนหรือการทำหน้าที่ต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม ใครประพฤติดนหรือทำหน้าที่อย่างไร ก็เรียกบุคคลนั้นไปตามการประพฤติดนหรือตามหน้าที่นั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะนำมาดูหมิ่นเหยียดหยามกันแต่อย่างใด กล่าวคือ บุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองดูแลในฐานะเจ้าของแผ่นดินเรียกว่า “กษัตริย์” หรือ “ราชา” บุคคลผู้ทำหน้าที่สั่งสอนและทำพิธีลอยบาปเรียกว่า “พราหมณ์” บุคคลที่อยู่ครองเรือนประกอบกิจการต่าง ๆ ก็เรียกว่า “แพศย์” และบุคคลที่ประพฤติดนโหดร้ายทำงานต่ำต้อยก็เรียกว่า “ศูทร” หากกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรเบียดเบียนหน้าที่ของตน ๆ ออกบวชบรรพชา ก็เรียกว่า “สมณะ” คนจะดีหรือเลวจึงมิใช่เพราะชาติชั้นวรรณะ แต่เพราะการกระทำของตนเองนอกจากนี้หากมีการยึดมั่นถือมั่นกันด้วยด้วยเรื่องชาติกำเนิดหรือตระกูลตามความเชื่อของพวกพราหมณ์ พระพุทธองค์กลับตรัสยกย่องกษัตริย์ไว้อย่างชัดเจนว่า *ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุดส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรรยาจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์*^{๗๖} และในข้อความต่อนี้ยังได้ทรงตรัสถึงคำว่า มหาสมมติ ดังนี้

^{๗๓} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๑.

^{๗๔} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์, หน้า ๓๑-๓๕.

^{๗๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๔๐/๙๖-๑๐๒.

^{๗๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙.

...สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า ‘ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จกปรากฏ การครหาจกปรากฏ การพูดเท็จจกปรากฏ การถือทณหาจกปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาส์ให้แก่สัตว์ผู้นั้น.....ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าว ดังนี้ว่า ‘มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิดและพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาส์ให้แก่ท่าน’ .....สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาส์ให้แก่สัตว์ผู้นั้น.....เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า ‘มหาสมมติ มหาสมมติ’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า ‘กษัตริย์ กษัตริย์จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่ สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ‘ราชา ราชา’ จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้นไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีเชื้อพวกเดียวกัน มิใช่โดยธรรมเท่านั้น มิใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า^{๗๗}

แม้ว่าในอัครัญสูตรจะกล่าวถึงผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง ซึ่งถูกเรียกว่า “มหาสมมติ” หรือ “กษัตริย์” หรือ “ราชา” แต่เราจะเห็นได้ว่า รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น จริง ๆ แล้ว ผู้นำ หรือผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยดำรงอิสริยยศหรือตำแหน่งเป็นราชายังสำหรับใช้เรียกบุคคลผู้ถูกแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมและทำให้ผู้คนในสังคมรู้สึกพึงพอใจเท่านั้น ซึ่งบุคคลผู้เป็น “กษัตริย์” หรือ “ราชา” ดังกล่าวนั้น ก็ได้รับการคัดเลือกมาจากบุคคลธรรมดาโดยผู้คนที่ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมนั้นเอง ซึ่งต่างก็ต้องการเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมของตน จึงตกลงร่วมกันเพื่อมอบอำนาจให้แก่บุคคลผู้ได้รับการคัดเลือกในการใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ โดยจะได้รับผลตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นเป็นข้าวสาส์ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็น “กษัตริย์” หรือ “ราชา” จึงมาจากมติของมหาชนซึ่งตัดสินใจร่วมกันนั่นเอง^{๗๘}

พระพุทธศาสนา หากบุคคลผู้อยู่ในกลุ่มชนชั้นนำทางการปกครองเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นพระราชา หรือบุคคลผู้เป็นเชื้อพระวงศ์ มีพระราชมารหรือพระราชเทวีเป็นต้น มีจิตใจที่ดีมีธรรมะประพฤติปฏิบัติ

^{๗๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖-๙๗.

^{๗๘} พระมหาอุทัย ญาณธโร, พุทธวิธีแห่งสังคม: ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: Buddha's Path Follower, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๓.

ตนได้อย่างถูกต้องนำเคารพนับถือ และได้รับการยอมรับจากประชาชน ชนชั้นนำเหล่านี้ก็จะได้รับการยกย่องให้เป็น “สมมติเทพ” คือเทวดาโดยสมมติ^{๗๙} ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอัมมิกสูตร **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต** ว่า ในเวลาที่พระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม คนอื่น ๆ มีพวกข้าราชการ พราหมณ์ และคหบดี เป็นต้น ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรมเช่นกัน ตรงกันข้ามในเวลาที่พระราชาตั้งอยู่ในธรรมคนอื่น ๆ มีพวกข้าราชการ พราหมณ์ และคหบดีเป็นต้นก็ตั้งอยู่ในธรรมเช่นกัน^{๘๐} และตรัสเปรียบเทียบผู้ปกครองดุจโคจำฝูงที่นำฝูงโคข้ามน้ำไว้ว่า ถ้าโคจำฝูงนำไปคนเดียว โคทั้งฝูงก็ไปคนเดียวตามกัน ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถ้าผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่แล้วประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนขึ้นในสังคม ถ้าผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ประพฤติชอบธรรม ประชาชนก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข^{๘๑}

พระมหากษัตริย์หรือพระราชาเหล่านี้ นอกจากจะต้องทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมให้มีความสงบสุขตามหน้าที่ดั้งเดิมซึ่งได้รับการคัดเลือกมาจากสมาชิกในสังคมแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เป็นนักรบเพื่อป้องกันอาณาจักรของตนเอง หรือขยายอาณาจักรของตนออกไปด้วยกำลังหรืออำนาจซึ่งตนเองมีอยู่ เพื่อครอบครองดินแดนหรืออาณาจักรของพระมหากษัตริย์หรือพระราชาอื่น ๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์หรือพระราชาพระองค์ใด หากมีพระราชอำนาจอยู่เหนือพระมหากษัตริย์หรือพระราชาอื่น ๆ และสามารถขยายอาณาจักรออกไปได้อย่างกว้างขวางและมั่นคงได้ ก็จะได้รับยกย่องให้เป็น “พระเจ้าจักรพรรดิ”^{๘๒} ซึ่งจะอำนาจ พื้นที่การปกครอง บุญวาสนา คุณธรรม และบริวารที่มากกว่ามหากษัตริย์ มหาราชทั้งหลายทำให้การใช้คำว่า พระเจ้าจักรพรรดิ จึงเป็นรัฐในอุดมคติตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกันศาสนาพราหมณ์

กล่าวได้ว่า การปกครองแบบราชาธิปไตยไม่ได้มีความแตกต่างกันกับการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีกษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจเพียงพระองค์เดียวมีอำนาจมากที่สุดในการปกป้องพลเมืองและเขตแดนของตนเอง ซึ่งมีอำมาตย์ บุโรหิต หัวหมู่ นายกอง และพลทหารเป็นผู้ได้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานซึ่งหากมองตามแนวคิดการปกครองราชาธิปไตยของศาสนาพราหมณ์ถูกจัดอยู่วาระที่ต่ำกว่าวาระพราหมณ์ ซึ่งหน้าที่ทางการรับการศึกษาชั้นสูง การทำพิธีบูชาต่าง ๆ ของตนเอง และการทำบุญให้ทานต่าง ๆ และมีคุณสมบัติที่สำคัญ ได้แก่ มีความกล้าหาญ ไม่รู้จักความ มีความเพียร ในการ

^{๗๙} ชุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗-๓๘๘.

^{๘๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๔-๑๑๕.

^{๘๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^{๘๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑-๑๐๖/๖๐-๗๘.

เผชิญภัย มีความมั่นคง ไม่ท้อถอย มีเดช มียศ มีเกียรติ รู้จักใช้อำนาจในทางที่ถูกต้อง มีการฝึกฝนในการให้ การระงับจิตไว้ได้ รำลึกในเมตตาทออยู่เสมอ มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง มีความรักดีต่อพราหมณ์ มีความร่าเริงแจ่มใส ไม่รู้จักวิตก การรักษาภาวะ พร้อมจะรักษาประเทศชาติ เพื่อผดุงยุติธรรม และมีความเห็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร สำหรับแนวความคิดการปกครองแบบราชาธิปไตยตามแนว พระพุทธศาสนา ปรากฏในอัครัญญสูตร พระสูตรต้นตปิฎก ที่มณีกาย ปาฏิภรรค กล่าวถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ เป็นผู้ปกครอง ซึ่งถูกเรียกว่า “มหาสมมติ” หรือ “กษัตริย์” หรือ “ราชา” ซึ่งบุคคลได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในการจัดการกับปัญหาต่าง ทำให้พลเมืองเกิดความพอใจอย่างสูงสุดแต่หากในสมัยใดผู้นำหรือ กษัตริย์ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับจะไม่ตั้งอยู่ในธรรมด้วยเช่นกัน ส่วนคุณสมบัติและหลักการ ปกครองจะกล่าวได้หัวข้อถัดไป

๒. การปกครองแบบสามัคคีธรรม

รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือรูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้^{๘๓} เป็นรูปแบบการ ปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับราชาธิปไตย และ ในพุทธกาลนิยมใช้ในการปกครองของรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของชมพูทวีปหรืออินเดียใน ปัจจุบัน^{๘๔} รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ มีนักวิชาการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น รามะ ศังกร ตรีปถิ (Rama Shankar Tripathi) เรียกว่าสมาพันธ์รัฐ เนื่องจากลักษณะรัฐเกิดจากการรวมตัวกัน อย่างหลวม ๆ ของรัฐเล็ก ๆ^{๘๕} พุทธศาสนิกชนในเมืองไทยมักจะเรียกรูปแบบการปกครองแบบนี้ว่าแบบ สามัคคีธรรมเนื่องจากมีเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำ ให้เกิดความสามัคคีในรัฐคืออุปทานิยธรรม

ในยุคพุทธกาลรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ส่วนใหญ่จะ เป็นรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ที่เป็นแคว้นใหญ่จริง ๆ มีเพียงไม่กี่แคว้น มีแคว้นมัลละและแคว้นวัชชีเป็นต้น เนื่องจากแคว้นมัลละและวัชชีเป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงทางด้านมีความสามัคคีและมีความเข้มแข็งสามารถ ต้านทานรัฐราชาธิปไตยที่มารุกรานได้ยาวนานที่สุด แม้ว่าทั้ง ๒ แคว้นจะถูกมองว่ามีความสำคัญในทาง

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๓๓.

^{๘๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *พุทธประวัติ เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๕๓ (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

^{๘๕} Rama Shankar Tripathi, *History of Ancient India*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1981), p. 83.

การเมืองมากที่สุด^{๘๖} แต่ก็กำลังสูญสิ้นอำนาจไป เนื่องจากแคว้นใหญ่ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย เช่น แคว้นโกศล แคว้นมคธ ได้ขยายอำนาจเพื่อยึดแคว้นสามัคคีธรรมเหล่านี้ไปอยู่ในอำนาจ และในที่สุดแคว้นสามัคคีธรรมที่มีอำนาจน้อยก็ถูกรวมเข้าไว้ในอาณาเขตของแคว้นราชาธิปไตยจนหมดสิ้น^{๘๗} แคว้นหรือรัฐที่มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีทั้งหมด ๙ แคว้นด้วยกัน ดังนี้^{๘๘}

- ๑) แคว้นศากยะหรือสักกะ มีเมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์
- ๒) แคว้นโกลิยะ มีเมืองหลวงชื่อรามคาม หรือเทวทหะ
- ๓) แคว้นพุลิหรือพลิส มีเมืองหลวงชื่ออัลลกะปปะ
- ๔) แคว้นกำลัมมะ มีเมืองหลวงชื่อเกสปุตตะ
- ๕) แคว้นภคคะ มีเมืองหลวงชื่อสุสมารศิริระ
- ๖) แคว้นมัลละ มีเมืองหลวงชื่อกุสินารา ภายหลังแยกมาเป็นปาวาอีกเมือง
- ๗) แคว้นโมริยะ มีเมืองหลวงชื่อปิฬลิวันะ
- ๘) แคว้นวิเทหะ มีเมืองหลวงชื่อมิถิลา
- ๙) แคว้นลิจฉวีหรือวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี

ตำแหน่ง “ราชา” หรือเจ้าหรือชนชั้นนำทั้งในแคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักกะเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีใครมีตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราช และไม่มีใครมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการปกครองรัฐหรือแคว้น หากมีกิจใด ๆ เกิดขึ้น มีการสงครามเป็นต้น เจ้าทั้งหลายก็จะประชุมปรึกษารื้อกัน เพื่อลงมติตัดสินใจในกิจนั้น ๆ และที่มีการเรียกกันว่า “ราชา” หรือ “พระเจ้า” ในภาษาไทยนั้น ก็เรียกกันตามยศที่สืบกันมาตามสกุลเท่านั้น แม้จะเป็นราชา แต่ไม่ได้เป็นราชาอย่างพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ หรือพระเจ้าปเสนทิ แห่งแคว้นโกศล^{๘๙}

การกำหนดทิศทางของบ้านเมืองและตัดสินใจออกนโยบายที่สำคัญ ๆ ของรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ จึงได้แก่กลุ่มบุคคลชั้นนำผู้เข้าประชุมร่วมกันในสภานั้นเอง สภาคือสถานที่ประชุมร่วมกันของชนชั้นนำของรัฐ ซึ่งในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เรียกสถานที่

^{๘๖}บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๗.

^{๘๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๘๘}ปรีชา ช่างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๖.

^{๘๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม ๑, หน้า ๙-๑๒.

สำหรับใช้ในการประชุมร่วมกันนี้ว่า “สันถาคาร” หรือ “สันฐาคาร”^{๙๐} ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีเสากับหลังคาเป็นหลัก แต่ไม่มีผนังหรือกำแพงกันแต่อย่างใดสำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการประชุมนี้มีผู้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจไว้ว่า กิจกรรมของรัฐดำเนินไปโดยผ่านที่ประชุมซึ่งประชุมกันในรัฐสภาซึ่งเรียกว่าสันถาคาร ผู้ที่เข้าประชุมมีทั้งคนหนุ่มคนแก่คนรวยคนจน เชื่อว่าสันถาคารนี้อาจเป็นที่มาของรูปแบบการทำสังฆกรรมผู้จัดที่นั่งในที่ประชุมมีตำแหน่งเรียกว่า อาสนปัญญาปะกะ ประธานที่ประชุมเรียกว่า วินัยธร ไม่มีสิทธิออกเสียง หน้าที่เรียกคนเข้าประชุมให้ครบองค์เป็นของคณะปุระกะ มีการเสนอหัวข้อการประชุมเรียกว่า ญัตติ ซึ่งจะต้องมีการประกาศเรียกว่าอนุสาวน การอภิปรายจะดำเนินไปตามญัตติ และตรงประเด็น ข้อเสนอหรือประติญาจะประกาศต่อที่ประชุม หากที่ประชุมเจือยถือว่ามิมีมติรับรองเป็นเอกฉันท์ หากมีผู้ค้านให้ออกเสียงโดยเขียนลงในแผ่นไม้ที่เรียกว่าสลากา สีต่าง ๆ ซึ่งแทนความเห็นต่าง ๆ ผู้รวมคะแนนเสียงเรียกว่าสลากาคาหาปะกะต้องเป็นผู้ปราศจากอคติต่าง ๆ เสียงข้างมาก (เยภยยสิกัง-ผู้วิจัย) จะเป็นฝ่ายชนะ และมีเจ้าหน้าที่จดบันทึกไว้ เมื่อลงมติแล้วห้ามยกขึ้นพูดใหม่อีก^{๙๑}

แต่เนื่องจากรัฐสามัคคีธรรมเหล่านี้มีชนชั้นนำซึ่งอยู่ในวรรณะกษัตริย์อยู่จำนวนมาก เช่น แคว้นวัชชีมีผู้นำหรือหัวหน้าซึ่งเรียกว่า “ราชา” ทำหน้าที่ปกครองในเวลาหนึ่ง ๆ บริหารร่วมกันถึง ๗,๗๐๗ องค์ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประมุขตามวาระ^{๙๒} ในแคว้นมัลละและแคว้นสักระก็มีบุคคลที่เป็นเจ้าหรือราชาจำนวนมากซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำของแคว้นเช่นเดียวกันในแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ อภิชน คือกลุ่มชนชั้นนำที่เป็นเจ้าซึ่งเรียกว่า “ราชา” มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองการปกครองมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป^{๙๓} อย่างไรก็ตามจากรัฐหรือแคว้นทั้งหมด ๙ แคว้นดังที่กล่าวมาในเบื้องต้นว่าปกครองกันด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม แต่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาปรากฏเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐหรือแคว้นต่าง ๆ เพียง ๓ แคว้นเท่านั้น ได้แก่ แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักระเมื่อมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างจะไม่มีใครมีอำนาจสิทธิ์ขาดตัดสินใจได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องนำเรื่องนั้นเข้าสู่ที่ประชุม เพื่อ

^{๙๐} อจ.อรรถก.อ. (ไทย) ๓๗/๓๗๐-๓๗๑.

^{๙๑} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^{๙๒} อจ. อรรถก.อ. (ไทย) ๓๗/๓๗๒.

^{๙๓} สมบัติ อารังญวงศ์, **การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมารธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๘๘.

ปรึกษาหารือกันแล้วลงมติตัดสินใจ และยังแสดงให้เห็นว่าอำนาจตัดสินใจทางการเมืองอยู่ในมือของชนชั้นสูงซึ่งอยู่ในตระกูลหรือวรรณะเดียวกันเท่านั้น^{๙๔} ดังเหตุการณ์ซึ่งมีบันทึกไว้ในคัมภีร์ต่อไปนี้

(๑) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแคว้นวัชชี เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ มีพระประสงค์จะยึดแคว้นวัชชีมาไว้ในพระราชอำนาจ แต่เจ้าวัชชีทั้งหลายถือหลักการเรื่องความสามัคคีความพร้อมเพรียงกัน ทำให้แคว้นวัชชีเป็นแคว้นที่มีความเข้มแข็งยากที่ใครจะยึดได้ด้วยกำลัง เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูส่งวัสสะการพราหมณ์มาอำมาตย์ไปทำลายความสามัคคีแล้ว ในที่สุดจึงสามารถยึดแคว้นวัชชีได้ เนื่องจากเจ้าวัชชีแตกความสามัคคีกัน^{๙๕}

๒) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแคว้นมัลละ เมื่อพระอนนทไปแจ้งข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าแก่พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา ก็ไปที่สัณฐาคาร ขณะนั้น พวกเจ้ามัลละกำลังประชุมพิจารณาด้วยราชกิจบางอย่างอยู่^{๙๖}

๓) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแคว้นสักระ เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล มีพระประสงค์จะเป็นญาติกับพระพุทธเจ้า จึงทรงส่งทูตไปขอลขอธิดาจากเจ้าศากยะทั้งหลายเจ้าศากยะจึงประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อตัดสินใจในเรื่องนี้ ในที่สุดก็ลงมติตัดสินใจส่งนางवासกขัตติยาซึ่งเป็นธิดาของเจ้ามahanam ที่เกิดกับนางทาสีไปให้พระเจ้าปเสนทิโกศล^{๙๗}

กล่าวได้ว่า รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมจะมีลักษณะการปกครองที่อาศัยบุคคลภายในรัฐที่มีสิทธิ์ในการเข้าร่วมประชุมกันเพื่อการแก้ไขปัญหา การปรึกษาหารือ การสร้างกติกา การสร้างมติบางประการซึ่งจะทำหน้าที่กันในสภาหรือที่บางแห่งเรียกว่า “สันถาคาร” หรือ “สัณฐาคาร” หรืออาคารสำหรับการประชุม ซึ่งจะพบว่า รูปแบบการปกครองลักษณะดังกล่าวจะมีพบข้อมูลมีเพียง ๙ แคว้นเท่านั้นที่ใช้รูปแบบนี้ได้แก่ แคว้นศากยะหรือสักระ มีเมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์ แคว้นโกลิยะ มีเมืองหลวงชื่อรามคามหรือเทวทหะ แคว้น पुलิหรือ पुलิส มีเมืองหลวงชื่ออัลลภปะปะ แคว้นกำลัมมะ มีเมืองหลวงชื่อเกสปุตตะหรือเกสปุระ แคว้นมัลละ มีเมืองหลวงชื่อกุสินาร่า ภายหลังแยกมาเป็นปาวาอีกเมือง แคว้นโมริยะ มีเมืองหลวงชื่อปิพลินวะ แคว้นวิเทหะ มีเมืองหลวงชื่อมิถิลา และแคว้นลิจฉวีหรือวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี ใน ๙ แคว้น แม้ว่าจะมีลักษณะการปกครองที่ใกล้เคียงกันกับสามัคคีธรรมก็ตามแต่ก็ยังมิมีกษัตริย์หรือประมุขคอยทำหน้าที่คล้าย ๆ กับประธานในที่ประชุม นอกจาก ๓ แคว้นที่จะมี

^{๙๔} ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, หน้า ๔๐.

^{๙๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑-๑๓๕/๗๗-๘๑,

^{๙๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๑๕๙.

^{๙๗} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๒๑-๒๒.

ลักษณะแบบสมาพันธรัฐหรือสามัคคีที่ไม่มีประมุขเด็ดขาดซึ่งเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญจะยกเรื่องเข้าสู่สภาเพื่อปรึกษาหารือกันจะพบอยู่เพียง ๓ แคว้นได้แก่ แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักระ

๒.๔ การปกครองตามหลักธัมมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา

การพิจารณาหลักการของธัมมาธิปไตยมีนักวิชาการ และนักวิจัยมากมายได้ตีความไปต่างๆ นานาทำให้ความหมายที่แท้จริงบางอย่างคลาดเคลื่อนไปจากความจริงอย่างมาก อีกทั้งถึงขนาดระบุว่า ธัมมาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ขาดการพิจารณาถึงข้อเท็จจริงในทางรัฐศาสตร์ แต่กระนั้น การศึกษาถึงความหมายที่แท้จริงจะช่วยให้เกิดความเข้าใจบริบทการนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตรงกับกรอบความคิดทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คำสอนหมวดธัมมาธิปไตยยังมีความสำคัญในโลกปัจจุบันเป็นทวีคูณเพราะปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกใบนี้ย่อมมาจากผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบ ขาดจริยธรรม ขาดธรรมในการดำรงตนเพื่อการเสียสละเพื่อประชาชนหรือผู้ตาม มีความเห็นแก่ตัวรวมไปถึงผู้นำในเชิงธุรกิจที่หวังกอบโกยทรัพย์สินในการครอบครองแต่เพียงผู้เดียวทำให้การปกครองตามหลักธัมมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนาจะต้องได้รับการนำมาตีแผ่ความจริงที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในปัจจุบันได้แท้จริงซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ธัมมาธิปไตย” ไว้ว่า “การถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นหลัก”^{๙๘} ทางด้านพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้นิยามความหมายคำว่า “ธัมมาธิปไตย” ไว้ในหนังสือคำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ว่า “ธัมมาธิปไตย หมายถึงการยึดถือหลักการหลักเหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรม”^{๙๙} ในขณะที่พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี หรือ ว. วชิรเมธี ได้อธิบายความหมายของธัมมาธิปไตยไว้ว่า “ธัมมาธิปไตย คือ ระบบการตัดสินใจที่ยึดเอาธรรมะ คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ถ้าเราเอาหลักธัมมาธิปไตยนี้มาเป็นหลักในการตัดสินใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ก็จะกลายเป็น “ธัมมิกประชาธิปไตย” หรือประชาธิปไตยในครรลองของธรรม”^{๑๐๐} จะเห็นได้ว่า หลักธัมมาธิปไตยมีความสำคัญต่อภาวะผู้นำเพราะหากผู้นำไม่

^{๙๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

^{๙๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗๖.

^{๑๐๐} ว. วชิรเมธี, ธัมมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โพสต์บุ๊กส์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๖.

ยึดถือหลักแห่งความถูกต้อง หลักของความดีงาม หลักของความจริง หลักของประโยชน์สุขต่อประชาชน จะทำให้เกิดความเดือดร้อนในกลุ่มผู้ตามหรือประชาชนในพื้นที่นั้นๆ อย่างมหาศาล

การปกครองตามหลักอริปไตยทางพระพุทธศาสนาแม้ว่านักวิชาการทั่วไปให้ความสำคัญไปที่ ธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญแต่จะละเลยการศึกษาอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยไปไม่ได้เพราะทั้งสองอย่าง ย่อมมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันทำให้จำเป็นจะต้องนำมาศึกษาในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของ อธิปไตยทั้ง ๓ ประการ ได้แก่

๒.๔.๑ การปกครองตามหลักอัตตาธิปไตย

การถือเอาตนเป็นใหญ่คือการชอบทำอะไรตามใจตัวหรือเอาแต่ใจตัวเองหรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ การถือเอาอารมณ์ตนเป็นใหญ่หรือพวกเจ้าอารมณ์ ในฐานะที่มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม จำเป็นจะต้องอยู่ ร่วมกันในสังคม การที่จะทำอะไร จะเอาแต่ใจตัวเองอย่างเดียวไม่ได้ เพราะคนเราย่อมมีความรู้สึกนึกคิด ต่างๆ กัน อย่างภาษาพระท่านว่า “นานาจิตตัง” ถ้าเราจะถือแต่ใจเราเป็นใหญ่ คนอื่นเขาก็ย่อมมีสิทธิที่จะ ถือใจเขาเป็นใหญ่ได้เช่นเดียวกัน เมื่อต่างคนต่างถือเอาตนเป็นใหญ่ ต่างคนก็ต่างจะเอาแต่ใจตัว ก็ย่อม ก่อให้เกิดความขัดเคืองกัน การทะเลาะวิวาทและต่อสู้ประหัตประหารกันในที่สุด อย่างน้อยที่สุด คนที่ทำ อะไรเอาแต่ใจตัวเองนั้น ย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนาของใคร ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย เพราะเป็นคน เจ้าอารมณ์ เดี่ยวอารมณ์ดี เดี่ยวอารมณ์ร้าย เอาใจยาก แต่ในด้านดีก็มีเหมือนกัน ถ้าหากเราเป็นคนดีมี คุณธรรม เราจะทำความดี ก็ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะมีคนอื่นเขาค่อนแคะเราว่าโกงหรือไม่ เมื่อเราเห็นว่า เป็นความดีแล้ว แม้ใครจะว่าเราครี ไม่ทันโลก เราก็ก็น่าไปคำนึงถึงคำกล่าวหาของคนพาลเช่นนั้น เมื่อ เราเห็นว่าการดีมีสุราการสุบหรี ฯลฯ เป็นอบายมุข ไม่ใช่สิ่งที่ดีงาม เราก็ก็น่าประพฤติหรือปฏิบัติอย่างที่ คนอื่นๆ เขากันอย่างนี้ชื่อว่า เราเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้นคำว่า “อัตตาธิปไตย” จึงอาจเป็นไปได้ทั้งในด้าน ดีและด้านไม่ดีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางด้านจิตใจและภูมิธรรมของคน^{๑๐๑} แต่มองถึงองค์ธรรมตามพุทธ ประสงค์จะทำให้เกิดการพิจารณาถึงเป้าหมายของการเข้าถึงธรรมได้มากยิ่งขึ้นจนทำนักวิชาการทาง พระพุทธศาสนามีการตีความไปตามอำนาจแห่งศาสตร์ของ ซึ่งเป้าหมายที่แท้จริงแม้ว่าจะสามารถบูรณา การได้แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายหลักในการนำบุคคลเข้าถึงมากกว่า แต่การมีจิตเด็ดเดี่ยวได้ด้วยตัวเองมิได้ ขึ้นอยู่กับอำนาจอื่นๆ รวมทั้งการใช้ศักยภาพของตนเองไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ เลือกแนวทางได้ด้วย ตนเอง ตัดสินใจบนพื้นที่ของความถูกต้องได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาความคิด ความเห็นของผู้อื่นหากสิ่ง นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีอยู่แล้วก็สามารถไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสรับรองไว้ดังต่อไปนี้

^{๑๐๑} จันทน์ ทองประเสริฐ, อธิปไตย ๓, วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ปีที่ ๑๔, ฉบับที่ ๒, (กันยายน ๒๕๕๒ ถึงเดือน กุมภาพันธ์), ๒๕๕๓ : ๒.

“อรรถาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้นอนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดกองทุกข์ทั้งสี่นี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้น หรือกามที่เลวกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อรรถาธิปไตย”^{๑๐๒}

ดังนั้น คำว่า อตฺตา ก็คือ ตัวเอง ตัวตน อันเป็นส่วนของความคิด การปรารภได้ด้วยตนเอง และคำว่า อธิปไตย คือ ความเป็นใหญ่ เมื่อรวมความ ตนเองเป็นใหญ่ในความคิดและความปรารถนาของตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาความคิดของผู้อื่นแม้แต่น้อย แต่กระนั้น การตีความของนักวิชาการในปัจจุบันอาจจะมีการเพิ่มเติมไปในส่วนของระบบการปกครอง เช่น อรรถาธิปไตย เป็นการใช้อำนาจในทางรัฐเผด็จการ รัฐสังคมนิยมที่ใช้อำนาจเพียงตนเดียวทำให้เกิดความเข้าใจผิดตามพุทธประสงค์ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเรื่องของอำนาจเหมือนกันแต่การใช้อำนาจเน้นที่ความถูกต้องความปรารถนาของตนเองไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น หากมองในเชิงของภาวะผู้นำในปัจจุบันจะสามารถเทียบเคียงได้ว่า ผู้นำในลักษณะดังกล่าวเป็นภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะที่มีสติปัญญามีความรู้ มีประสบการณ์ที่มาก มีศักยภาพ และทักษะเฉพาะตนเองเป็นอย่างดี มีตนเองได้พัฒนาฝึกฝนตนเองมามากแล้วจนกลายเป็นผู้ที่ภาวะผู้นำที่ดี ทางด้านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ระบุว่า อรรถาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ ปรารถนาหรือประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง แต่ถ้าปรารภแล้วทำคุณงามความดี ก็ยิ่งดีกว่าคนไม่ทำความดี บุคคลประเภทนี้ถ้าจะทำอะไรจะบริจาคเงินหรือสิ่งของ ก็ต้องการให้ประกาศชื่อเสียง ต้องได้เป็นผู้มีเกียรติจึงจะทำ บางครั้งบุคคลบางคนที่ทำอะไรโดยติดลูกคิดถึงผลได้ผลเสีย คือหวังประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง นำอะไรไปให้ใครก็เข้าทำนองให้น้อยเพื่อให้ได้มาก อย่างไรก็ตาม ถ้าจะถือว่าความเห็นแก่ตัวจึงให้คนทำความดี แม้ความดีนั้นยังไม่สมบูรณ์ ก็ยังถือได้ว่าเป็นบันไดขั้นแรกแห่งการก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้มีจิตใจสูงขึ้นในโอกาสต่อไป^{๑๐๓} กล่าวได้ว่า อรรถาธิปไตยตามพุทธประสงค์มิได้มองระบบ

^{๑๐๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๒.

^{๑๐๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.dharma-gateway.com/ubasok/sucheeep/sucheeep-01-08.htm> [๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐].

การปกครองของผู้นำทุกรูปแบบไปในแง่ร้ายแต่มองในเชิงการอำนาจด้วยสติปัญญาอย่างรู้เท่าทันที่ไม่ก่อความเดือดร้อนไปยังผู้อื่น ทั้งนี้ก็พร้อมที่รับผิดชอบในความผิดพลาดของตนเองได้ ก็เพราะบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจของตนเองเพราะปรารถนาเหตุแห่งความคิดและการตัดสินใจของตนเองเป็นใหญ่ แต่มิใช่เกิดจากการใช้อำนาจใดของผู้นาจจึงเรียกว่า อัตตาธิปไตย

๒.๔.๒ การปกครองตามหลักโลกาธิปไตย

การปกครองตามหลักโลกาธิปไตยมิใช่รูปแบบการปกครองเป็นเพียงองค์ธรรมสำหรับการใช้ในการดำรงตนในฐานะที่แตกต่างกันไปจนสามารถกลืนกลายอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างน้อยต้องฟังเสียง ฟังความคิดของผู้อื่นบ้างก็ถือว่ายึดเอาผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ลดการเบียดเบียนผู้อื่น ลดความขัดแย้งกับผู้อื่น รวมทั้งการอยู่ร่วมกันผู้อื่นอย่างสันติจึงจะได้ชื่อว่า โลกาธิปไตย ที่ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนิทาและสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจผู้หนึ่ง หาความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชนลักษณะของคนที่เป็นโลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ อะไรที่ชาวโลกเขานิยมชมชอบ แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลก หรือความคิดเห็นของชาวบ้าน ซึ่งบางทีก็ทำให้ตัวเองต้องกลายเป็นคนอ่อนแอ หรือในบางครั้งเราอาจจะเห็นว่า เมื่อมติของคนส่วนมากมีความคิดเห็นอย่างนี้ แม้ว่าสิ่งนั้นมันอาจเป็นการทำลายผลประโยชน์ของคนอื่น หรือเป็นการลบลู่เกียรติและชื่อเสียงของคนใดคนหนึ่งก็ตาม^{๑๐๔}

เพราะฉะนั้น โลกาธิปไตย เป็นอำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของคนหมู่ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่า ประชาชน คนส่วนใหญ่ มีความเห็นอย่างไรก็ถือเอาตามนั้น โลกาธิปไตยนี้ ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรงก็จะให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับนโยบาย การจัดการ การบริหารบ้านเมือง โดยประชาธิปไตยโดยตรงจะนำมาใช้ในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทยด้วย ส่วนประชาธิปไตยประเภทโดยอ้อม ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือ เมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความคิดเห็นพร้อมกันได้ทั้งประเทศ ก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตัวแทนของตนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตน ตัวแทนเหล่านั้นออกเสียงหรือลงคะแนนเสียงจับสลาก แสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลหรือมติมหาชนที่คัดเลือกผู้ใดในชุมชนคนของตนเองที่คัดเลือกของประชาชนส่วนใหญ่ที่เลือกกันเข้ามาหรือเลือกตนมา ในขณะที่ลักษณะผู้ไม่มีโลกาธิปไตยที่ดีจะมีลักษณะ ได้แก่ เชื่อข่าวสารหรือผู้อื่นอย่างไร

^{๑๐๔} รักพงษ์ ศีลธรรม, อธิปไตยกับการบริหาร, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.wpgdownload.blogspot.com/2008/10/3.html> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

เหตุผล ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ หลอกลวงเพื่อหวังประโยชน์จากส่วนรวม ลุ่มหลงหรือมกมายง่าย หลงใหลในวัตถุหรือค่านิยม^{๑๐๕} แต่กระนั้นความปรารถนาดีบางครั้งอาจจะมองถึงความเป็นจริง และความถูกต้อง รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับหมู่ชนกลุ่มใหญ่เป็นที่ตั้งหวังเพียงการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้องแห่งธรรม ที่เป็นเพื่อนร่วมกันเกิดแก่เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นโลกาธิปไตยจึงมองคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งมิได้มองถึงเสียงส่วนใหญ่เพราะบางครั้งเสียงส่วนใหญ่อาจจะผิดจะถูกก็ได้ แต่ผู้นำที่ดีที่มีสติปัญญาย่อมมองเห็นประโยชน์ได้ ดังพุทธดำรัสมีอธิบายดังต่อไปนี้

“โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้นหนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุคตของทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องกาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิवास (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่เกินไปโลกสันนิवासใหญ่มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์มีตาทิพย์ รู้ จิตของบุคคลอื่นสมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้ จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้ จักเราอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์มีตาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้ จิตด้วยจิตบ้าง” เทวดาแม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่” ภิกษุนี้ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า โลกาธิปไตย”^{๑๐๖}

กล่าวได้ว่า โลกาธิปไตย ที่มุ่งหมายอธิบายความที่หมู่ชนเป็น มองถึงผู้อื่นก่อนตนเองเพราะเกรงว่าบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ จึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น (โลก) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งจูงใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ทั้งฝ่ายดี(กุศล) หรือ

^{๑๐๕} www.thaihealthlife.com, อธิปไตย ๓ และทางสายกลางแห่งอธิปไตย ๓, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://thaihealthlife.com> [๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๑๐๖} อ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

ฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม และเพื่อให้บุคคลอื่น (โลก) นั้นได้รับรู้ หรือเห็นการกระทำของตนเอง หรือรู้จักตนเองว่าเป็นผู้กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ทั้งฝ่ายดี (กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ก็ตาม เพราะฉะนั้น โลกาธิปไตยจึงเป็นการตัดสินใจที่มีสาเหตุมาจากบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนกำลังคิดหรือกำลังทำอะไรอยู่ และความต้องการให้บุคคลอื่น (โลก) ได้รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่นั้นเองเมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายต่าง ๆ แต่ในที่นี้พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุเพื่อให้ชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีโดยให้ละทิ้งพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ดี แล้วให้มีพฤติกรรมที่ดีคือการละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ และรักษาตนให้บริสุทธิ์^{๑๐๗} จะเห็นได้ว่า โลกาธิปไตย มิใช่รูปแบบการปกครองจะในฐานะประชาธิปไตยก็หาไม่ จะโดยเสียงส่วนใหญ่ก็หาไม่ แต่เพื่อการอยู่ร่วมกันกับผู้คนในโลกให้ได้อย่างสันติสุขมากที่สุด โดยการมองถึงประโยชน์ของคนทุกฝ่ายไม่เลือกปฏิบัติไม่มีอคติเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ผู้จะเลือกและตัดสินใจบนพื้นฐานที่เห็นว่าเกิดประโยชน์ให้มากที่สุด แล้วเลือกใช้อำนาจนั้นๆ เพื่อการปกครองกลุ่มชนผู้ได้ปกครองของตนเอง

๒.๔.๓ การปกครองตามหลักธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตยเป็นวิธีการปกครองโดยอาศัยหลักธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในทุก ระดับ หากจะมองไปว่า ประชาชนในฐานะเจ้าของประเทศ ย่อมมีสิทธิ เสรีภาพ และอิสรภาพในการกระทำ การพูด และความคิดที่ไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นๆ พร้อมกับใช้ธรรมเป็นเครื่องนำทางของชีวิต ในทุกรูปแบบ ดังนั้น ความเป็นพลเมืองจะต้องพัฒนาในระบบของความถูกต้องหรือหลักคิดใน ๔ ประการ ได้แก่

๑. พลเมืองต้องมอบอำนาจให้กับบุคคลที่ถือธรรมหรือจะต้องมองถึงการใช้อำนาจ การขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้นควรเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมมากที่สุด เพราะอำนาจของผู้ปกครองมิใช่เพื่อสร้างคามยิ่งใหญ่ของตนเอง แต่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนดังนั้น ประชาชนต้องมอบอำนาจให้กับความถูกต้อง ให้กับคนที่ยึดถือความถูกต้อง และให้กับบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน

๒. พลเมืองต้องเห็นความมั่นคงของระบอบการปกครอง หรือของรัฐบาลและผู้ปกครอง มิใช่เป็นจุดหมายของใครโดยผู้เดียว หรือจุดประสงค์สุดท้ายของระบอบการเมืองการปกครอง แต่เป็นเพียงอุปกรณ์หรือเครื่องมือเพื่อใช้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข สวัสดิภาพบูรณาการ และความสงบสุขของบ้านเมือง

---

^{๑๐๗} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย, *ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

๓. พลเมืองต้องมองเห็นความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียม การปราศจากชนชั้น วรรณจากชาติกำเนิด มีความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่า ไม่ถือว่าเพศหญิงมีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพด้วยการห้ามการมีทาส รวมถึงการแนะนำให้ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่างๆ

๔. พลเมืองมองเห็นบุคคลผู้ยึดธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง คือผู้ปกครองต้องถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ตามเหตุและผล โดยยึดหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา^{๑๐๘}

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรมะคือความถูกต้องตามเหตุผลเป็นประมาณ ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาและการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้า ก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้” นับว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่กว้างที่ครอบคลุมถึงคุณงาม ความดี นับว่าทันสมัยและทรงคุณค่าและสูงในคุณค่า รวมทั้งหลักเรื่องการทำความดี เพราะเห็นแก่ความดีเพราะในสังคมปัจจุบันนี้มีความสับสนวุ่นวายโดยเฉพาะสังคมประเทศไทย ในอดีตนั้นเป็นสังคมที่ เอื้ออาทรเป็นสังคมน่าอยู่ หรือสยามเมืองยิ้มนั่นเอง ผู้คนต่างยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำจิตน้ำใจ เป็นสังคมที่มีความ สามัคคีมีความรักไม่เห็นแก่ตัว มีสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมน้ำใจของคน ในชาตินับ ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง ความคิดความเห็นต่างๆ ของคนหนุ่มคนสาวมีความคิด เห็นที่หลากหลายเมื่อความคิดที่ต่างกันไป มีการแบ่งกลุ่มแบ่งสีแตกแยก ความคิดทำให้สังคมไทยขาดความ ประองตอง ทั้งนี้ก็เพราะสังคมปัจจุบันขาดหลักธรรมซึ่งมูลฐานของความ เป็นใหญ่หรืออธิปไตย^{๑๐๙} ดังพุทธดำรัสตรัสดังต่อไปนี้

“ธัมมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้นหนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุกกองทุกข์ทั้งสินนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อหิงญายตน

^{๑๐๘} สุภัทร ลักษณะศิริ, หลักการปกครองด้วยธรรมาธิปไตย, หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, ฉบับวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๖.

^{๑๐๙} สิริยศ อาจหาญ, ธรรมาธิปไตย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://region5.prd.go.th/ewt_news.php?nid=379 [๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

พึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้ เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว อย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นี้ ไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุณั้ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เรา เริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่น แล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เรื่อยกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญ กรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า อัมมาธิปไตย”^{๑๑๐}

ธรรมาธิปไตย หมายถึง การถือธรรมะเป็นใหญ่ การกระทำอะไรที่ทาลงไปแล้วย่อมมีผล สะท้อนออกมา ๒ รูปแบบเสมอไป คือ จากพวกที่เห็นด้วย ก็จะบอกว่า “ดี” และพวกที่ไม่เห็นด้วยก็ จะต้องบอกว่า “ไม่ดี” เช่นกัน การที่จะตัดสินใจให้เด็ดขาดลงไปว่าแค่ไหนดีแค่ไหนชั่วนั้นทำไม่ได้เพราะไม่ มีการแบ่งเขตที่แน่นอนอะไรก็ตามที่เมื่อทาลงไปแล้ว ตัวผู้ทำก็ไม่เดือดร้อน ผู้อื่นหรือสังคมก็ไม่เดือดร้อน วิญญูชนคือนักปราชญ์ที่มีศีลธรรมมีคุณธรรมสูงก็สรรเสริญอย่างนี้เรียกว่าเป็น “บุญ” เพราะ “บุญ” เป็นชื่อ ของความสุข ตรงกันข้ามอะไรก็ตาม เมื่อทาลงไปแล้ว ตัวเองแม้จะไม่เดือดร้อนแต่ถ้าหากผู้อื่นหรือสังคม ต้องเดือดร้อนและวิญญูชนไม่สรรเสริญ อย่างนี้ต้องอนุโลมว่า “ไม่ดี” ผู้ที่จะทำความดีหรือละความชั่ว จำเป็นต้องทราบเสียก่อนว่าความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร เมื่อเราเข้าใจความหมายของคำว่า ความดี ความชั่ว แล้ว เราจะได้เลือกปฏิบัติได้ถูกต้องผู้ที่ยึดถือธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครอง ย่อมเชื่อว่าเป็นนัก ปกครองที่ดี มีความเมตตากรุณาไม่มีอคติความลำเอียงไม่ว่าจะเป็นเพราะรัก เพราะเกลียด เพราะกลัว หรือเพราะเขลาก็ตาม ไม่ถือเอาแต่ใจตนเป็นหลัก และไม่ถือตามอย่างโลกเขาเสมอไป อย่างเด็กหนุ่มผู้ชาย สมัยหนึ่งไว้ผมยาวเพราะเราเรียกกันว่า “ฮิปปี้” เมื่อมองดูข้างหลังแล้ว บางทีไม่ทราบว่าเป็น ผู้หญิงหรือผู้ชาย ถ้าผู้ชายคนใดไว้ผมสั้นก็เห็นว่าเขย ไม่ทันสมัย เด็กหนุ่มๆก็เลยพลอยเอาอย่างกัน การ เอาอย่างกันโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะวัฒนธรรมของตนและความเหมาะสมถือเป็นแบบ “โลกาธิปไตย” พอเขาเลิกเห่อกันก็พลอยเลิกด้วย^{๑๑๑}

คุณลักษณะของธรรมาธิปไตยอยู่ที่การตัวของหลักการเป็นสำคัญมิได้มองถึงตัวตน บุคคลหนึ่ง บุคคลใด แต่พระพุทธองค์ทรงมอบไว้เป็นสมบัติในการใช้อำนาจที่ปราศจากอารมณ์ในทางลบ แต่ต้องใช้ อำนาจที่มีอยู่บนพื้นฐานของความดีงามทั้งปวง ซึ่งผู้นำทุกระดับสามารถจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับ การบริหารงาน การสั่งการใด ๆ ย่อมเป็นสิ่งชี้วัดถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำในทางที่ชอบ ประกอบด้วยประโยชน์สุขของประชาชน ธรรมาธิปไตยประกอบด้วย ๗ คุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

^{๑๑๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

^{๑๑๑} จำนงค์ ทองประเสริฐ, อธิปไตย ๓, วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ปีที่ ๑๓, ฉบับที่ ๒, (ก.ย. ๒๕๕๒-ก.พ. ๒๕๕๓) หน้า ๑-๕.

๑. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง หมายถึง การยึดหลักการมากกว่าเสียงส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกับหลักประชาธิปไตยอย่างในประเทศไทยอย่างมาก แต่คุณลักษณะดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ผู้นำกล้าจะยืนหยัดต่อสู้บนความถูกต้องเป็นประการที่สำคัญซึ่งในการเลือกตั้งหลายครั้งปรากฏผลออกมาในเชิงประจักษ์ว่า เสียงส่วนใหญ่มิได้นำไปสู่สันติสุขอย่างแท้จริงเพราะการได้มาซึ่งเสียงส่วนใหญ่ยังคลุมเครือในเชิงกฎหมาย

๒. ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน หมายถึง การยึดถือหลักของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลที่ประจักษ์เชิงรูปธรรมพร้อมด้วยการพิจารณาบริบททั้งหมด เพราะการเป็นผู้นำย่อมมีอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้องเป็น เช่น การพิจารณาผลงานในการเลื่อนขั้น ขึ้นเงินเดือน เป็นต้น

๓. ยึดหลักความจริง หมายถึง การยึดหลักความจริงที่เรียกว่า สัจจะ เพราะภาวะผู้นำที่มีผู้ใต้บังคับบัญชาจำนวนน้อยหรือจำนวนมากก็ตามย่อมจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือโดยเฉพาะการปฏิบัติตนเองกับคำพูดทุกอย่างให้ถืออยู่เสมอว่า เมื่อผู้นำพูดสิ่งใดไปแล้ว คำพูดนั้นย่อมเป็นเจ้านายหรือสิ่งที่บ่งบอกถึงการกระทำ หากภาวะผู้นำไม่กระทำตามในสิ่งที่พูด ย่อมแสดงให้เห็นความหย่อนยานของหลักปฏิบัติตนในกายภาคน้ำ กล่าวคือ คำพูดจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไร้ผู้คนเชื่อถือ

๔. ยึดหลักความถูกต้อง หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม คือ การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมาย คุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่เลือกปฏิบัติ ถูกต้องตามกฎหมายและวินัยข้าราชการ การแสดงความคิดเห็นตามหลักวิชาชีพอย่างสุจริต การรักษาคำพูด มีสัจจะและเชื่อถือได้ การแสดงให้เห็นปรากฏถึงความมีจิตสำนึกในความเป็นข้าราชการ การยึดมั่นในหลักการ จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพและจรรยาบรรณข้าราชการไม่เบี่ยงเบน ด้วยอคติหรือผลประโยชน์ กล้ารับผิดชอบและรับผิดชอบ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทางราชการ การยืนหยัดเพื่อความถูกต้องโดยมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของทางราชการ แมตกอยู่ในสถานการณ์ที่อาจมีความยากลำบาก การกล้าตัดสินใจ ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม แม้อาจก่อความไม่พึงพอใจให้แก่ผู้เสียประโยชน์ และการยืนหยัดพิทักษ์ผลประโยชน์และชื่อเสียงของประเทศชาติแม้ในสถานการณ์ที่อาจเสี่ยงต่อความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาจเสี่ยงภัยต่อชีวิต^{๑๑๒}

๕. ยึดความเป็นธรรม หมายถึง การยึดมั่นในหลักนิติธรรมยืนหยัดการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม และชอบด้วยกฎหมาย การเป็นผู้รักกฎหมายเหนือชีวิต และปฏิบัติตามระเบียบ และกฎหมายที่

^{๑๑๒} จตุพล รัชเรืองวงศ์ , การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม, เอกสารประกอบการเสวนาโดยกิจกรรม KM : เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง, วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๔, (อัดสำเนา).

กำหนดไว้โดยได้กำชับและมุ่งเน้นให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งได้ประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และยังได้นำแนวทางนโยบาย หรือข้อสั่งการของผู้บังคับบัญชา มาถ่ายทอดสู่การปฏิบัติอย่างทุ่มเทและจริงใจซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการเชื่อฟัง และให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ตรงต่อเวลาทั้งในเรื่องงาน และวินัยส่วนตัว จะสังเกตได้จาก การนัดเวลาประชุม หรือการติดตามงาน เป็นต้น^{๑๓๓}

๖. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม หมายถึง การยึดผลประโยชน์ของประชาชนหรือประโยชน์ของผู้ใต้บังคับบัญชามาเป็นอันดับหนึ่งก่อนที่จะตนเองจะได้รับประโยชน์ซึ่งภาวะผู้นำที่ดีจะต้องไม่เห็นแต่ประโยชน์ของตนเองมากจนเกินขอบเขตที่ควรจะได้รับ อีกทั้งการปฏิบัติงานทุกอย่างต้องมุ่งไปสู่การสร้างสันติสุขให้กับประชาชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญ นอกจากนี้การส่งเสริมให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองเพื่อความเป็นพลเมืองของรัฐที่มองผลประโยชน์ของชาติมากกว่า ซึ่งหากผู้นำและประชาชนมองประเทศชาติมาอันดับสองก็เท่ากับว่า ได้ให้ความสำคัญตนเองมาก่อนยอมขาดมองถึงส่วนร่วมหรือผลประโยชน์ของผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น การยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วมจะมีลักษณะการเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน การใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนธรรมชาติและผู้อื่น ไม่ครอบครองทรัพยากรสมบัติของชาติไว้เป็นของตนเอง

๗. ไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม หมายถึง การยึดถือสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมแก่ประชาชนทั้งหมดโดยไม่ได้มองถึงความคิด และการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่เพราะส่วนที่คนส่วนใหญ่คิด และคนส่วนใหญ่ตัดสินใจอาจจะผิดธรรม ผิดจารีต และผิดประเพณีนิยมที่ไม่ส่งผลต่อประเทศทำให้ภาวะผู้นำต้องอาศัยการพิจารณาธรรมเพื่อความถูกต้องให้มากที่สุด ประเด็นที่สำคัญก็คือ ภาวะผู้นำจะมองสิ่งเป็นที่ถูกต้อง และเป็นธรรมได้อย่างไร มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการเลือกปฏิบัติหรือเลือกที่จะไม่ปฏิบัติ ซึ่งมีข้อพิจารณา ดังนี้ การตัดสินใจของภาวะผู้นำตั้งอยู่บนการเว้นจากอคติ ๔ หรือไม่ ได้แก่ ๑. ภาวะผู้นำไม่มีความเอนเอียงไปในความรักใคร่ ๒. ภาวะผู้นำไม่มียุทธศาสตร์ความขุ่นมัว ความโกรธเข้ามาเกี่ยวข้อง ๓. ภาวะผู้นำไม่มีภาวะแห่งความหลงใหลได้ปลื้มไปกับคำยกย่องหรือขาดปัญญาในการพิจารณา และ ๔. ภาวะผู้นำไม่มียุทธศาสตร์แห่งความกลัวในการตัดสินใจ ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของภาวะผู้นำที่ดีเมื่อมีเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติต่อคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ หากมีการนำหลักประชาธิปไตยอธิบายกับหลักการข้อนี้ก็ดูจะความแตกต่างกันมากกล่าวคือการตัดสินใจของภาวะผู้นำตั้งอยู่บนสิ่งที่เป็นธรรม และถูกต้องเป็นหลัก แต่ประชาชนมองถึงเสียงส่วนใหญ่

^{๑๓๓} วิไลพร บุญมาก, การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.vilaiporn.com/morals.html> [๓ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

ที่ยังไม่ชัดเจนว่าถูกต้องหรือไม่ และประโยชน์ต่อทุกฝ่ายหรือเปล่าจึงไม่สามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมในแง่ของธรรมาภิบาลในข้อนี้

สรุปได้ว่า ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีมุมมองที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือไม่ได้ให้ความสำคัญที่บุคคล แต่มองถึงบริบทการปฏิบัติหรือกระทำสิ่งที่ เป็นธรรม ถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับความสุขของประชาชนเพราะภาวะผู้นำ ยึดถือหลักการที่ถูก มากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม ฉะนั้น การเป็นผู้นำทุกชุมชนจนถึงผู้นำระดับชาติ และผู้นำโลกจะต้องแบบรับภาระที่ยิ่งใหญ่ที่สามารถเข้าไปนั่งในหัวใจของคนทั้งหมดใช่เพียงแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่มองถึงประชาชนทุกหมู่เหล่าต่างก็ต้องการสิ่งที่เป็นธรรมให้กับตนเอง ภาวะผู้นำจึงต้องปฏิบัติและกระทำบนพื้นฐานของความไม่มีอคติใด ๆ ในทุกเรื่อง มีกฎหมายมารองรับการตัดสินใจทุก ๆ ครั้ง มีธรรมะทางพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการเลือกปฏิบัติ รวมทั้งการมองถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีที่ดีงามทั้งหมดที่ไม่ส่งผลร้ายหรือส่งผลกระทบในเชิงลบแก่ประชาชน แต่กระนั้น ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่รูปแบบในการนำไปปกครองอย่างประชาธิปไตย หรือลัทธิใดๆ แต่เป็นคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่ก้าวขึ้นมาเพื่อการทำงานให้กับประชาชนอย่างดีที่สุดซึ่งอาจจะต้องมีการทำความเข้าใจต่อธรรมาธิปไตยให้ชัดเจน ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติเพราะหากขาดการศึกษาให้ดีแล้วอาจจะทำให้ภาวะผู้นำนั้น เป็นคุณลักษณะของการปกครองในรูปแบบเผด็จการได้ง่าย

บทที่ ๓

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาภิบาลโดยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาภิบาลโดยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยยึดองค์ประกอบที่สำคัญตามคุณลักษณะธรรมาภิบาลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูป/คนเพื่อให้เห็นถึงบริบททั่วและระบบความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมาภิบาลกับภาวะผู้นำชุมชน ดังต่อไปนี้

๓.๑ สภาพทั่วไปของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สภาพทั่วไปของผู้นำชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากบริบทการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพราะ ปัจจุบันการเมืองระดับล่างย่อมเป็นฐานให้กับระบบการเมืองที่ใหญ่กว่า ทำให้ผู้นำในระดับชุมชน^๑ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกระต๊อบ ท้องถิ่น สมาชิกท้องถิ่น รวมไปถึงกลุ่มพลังทางการเมืองอื่น ๆ ที่พยายามสร้างเครือข่ายในการสร้างฐานพลังของกลุ่มเสียงการเลือกตั้งเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งหากมองไปที่ประชาชนทั่วไปย่อมตั้งอยู่ในฐานเสียงของกลุ่มหนึ่งในท้องถิ่นนั้น ๆ หากผู้นำในชุมชนของตนเองตกอยู่ในอำนาจของกลุ่มนักการเมืองระดับใหญ่กว่าในกลุ่มใดย่อมจะต้องตกเป็นเครื่องมือสำหรับการทำให้ประชาชนเป็นฐานเสียงให้กับตนเองต่อไป ซึ่งหากจะต้องแก้ไขสิ่งเหล่านี้ก็ต้องมาจากฝ่ายนักการเมือง มาจากนักวิชาการ ที่มีอยู่มากมายในจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือกลุ่มสื่อสารมวลชน เป็นต้น

ความคิดพื้นฐานของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนถือได้ว่า มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวเอง เพราะเป็นการรับรองจากประชาชนทั่วไปถึงผลงานและประสพการณ์ในการทำงานที่ผ่านมาก หากไม่มีประสพการณ์หรือผลงานแต่ได้รับการเลือกตั้งย่อมต้องมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาอธิบายเพิ่มเติมได้^๒ เพราะการที่ชาวนครศรีธรรมราชจะยอมรับอะไรหรือคนใดคนหนึ่งนั้นมิใช่เรื่องง่าย ๆ จะต้องการพิสูจน์ การทดสอบถึงความเก่งกล้ามาแล้วจึงจะอยู่รอดได้ นอกจากนี้ การเป็นผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมิใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะลักษณะของผู้นำทางภาคใต้จะมีข้อเสียอย่างยิ่งก็คือ ไม่ชอบใช้ความดีสยบความดี แต่จะใช้

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ประวัติศาสตร์หรือประสบการณ์ทางด้านอิทธิพลของของเข้ามาสยบประชาชนให้เดินตามผู้นำชุมชนนั้น ๆ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนผ่านไปหลายสิ่งหลายอย่างก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติให้สภาพของไปของผู้นำชุมชนทั้งในส่วนของท่านที่ และท้องถิ่นอยู่ในภาวะวิกฤติทางด้านความศรัทธาของเด็กและเยาวชน หมายความว่า เด็กเยาวชนไม่ได้สนใจผู้นำชุมชนอะไรมากมายซึ่งแตกต่างไปจากยุคเมื่อ ๓๐ ปีที่แล้วผู้นำชุมชนจะมีอิทธิพลต่อประชาชน เด็กเยาวชนมาก และจะมีความเกรงกลัวต่อผู้นำชุมชนนั้น ๆ อย่างมาก แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปผู้นำชุมชนไม่สามารถจะใช้อำนาจเข้าควบคุมพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากกระทำจากเด็ก เยาวชนได้ เพราะผู้นำชุมชนไม่เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาอีกต่อไป^๓

หากมองอีกด้านหนึ่งจะพบถึงความตั้งใจของผู้ที่อาสาทำหน้าที่เพื่อการพัฒนาหรือหน้าที่ในการประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย รวมทั้งเป้าหมายหลักของการเป็นผู้นำนั่นก็คือ การบรรเทาทุกข์บำรุงสุข นั่นคือ กฎการปฏิบัติหลักๆ การให้เป็นธรรมในการปกครอง ทำงานทุกอย่างในชุมชนด้วยจิตอาสาช่วยงานต่างๆ ในชุมชน ในตำบล ประชาชนสามารถรับรู้และเล็งเห็น จนบางชุมชนก็เสนอชื่อผู้นั้นขึ้นมาเพื่อให้เห็นตัวอย่างของการทำงานเพื่อส่วนร่วมอย่างจริงจัง ดังนั้น แต่การทำงานเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความพร้อมเสมอ เตรียมการพัฒนาชุมชน พัฒนาตำบล อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าการปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้มีเงินเดือนสูง แต่ผู้นำชุมชนก็ต้องทำปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด บางท่านก็ใช้สแกนว่า “จริงใจ ใฝ่รู้ สู้งาน ประสานความคิด ผูกมิตรกับประชา” ความจริงใจนั้นรู้ด้วยตัวเองว่าเราจริงใจเท่าไร ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อประชาชน^๔

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่น่าสนใจอย่างยิ่งใน ๒ มิติใหญ่ด้านมุมมองและเป็นอุดมการณ์ที่ไม่ยิ่งไม่หย่อยไปกว่ากัน ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ต่อต้านกับอบายมุขทุกประเภททั้งการพนัน การชก การชกมวย โค มวยตู้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้อิทธิพลในระดับจังหวัดหากเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาจจะทำให้ตนเองเสียภาพลักษณ์ไปได้ และผู้นำชุมชนอีกประเภทหนึ่งก็คือ ประเภทที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับสิ่งเหล่านั้นโดยได้ขออนุญาตอย่างถูกกฎหมาย ซึ่งบางท่านก็ให้เหตุผลว่าทำไมต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับทำให้ทราบและเหตุว่า การเป็นผู้นำชุมชน จะต้องอยู่กับคน อยู่กับพื้นที่นั้น รวมทั้งจะต้องมีความรู้ในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าเรื่องนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เครือข่ายต่างๆ เครือข่ายจะสามารถเชื่อมโยงกันได้หมด เมื่อเป็นลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ผู้นำชุมชนจะต้องทำความรู้จักกับกลุ่มคนเหล่านั้น เพราะหากจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยจะทำให้เสียบรรยากาศอื่น ๆ ด้วย

^๓ สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

รวมทั้งบุคลากรเหล่านั้นยังสามารถช่วยในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการมั่วสุมของเด็ก เยาวชน และปัญหาอื่น ๆ ซึ่งเชื่อแน่ว่าหากเครือข่ายเหล่านี้หรือกลุ่มเหล่านี้มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะฉะนั้น การเป็นผู้นำชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาธรรมาธิปไตยอาจจะไม่ใช่เรื่องยากจนเกินไป และไม่ใช่เรื่องง่ายที่สำเร็จได้โดยง่ายเพราะมีปัจจัยหลายประการที่ต้องศึกษาในรูปของกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชในลำดับต่อไป

๓.๒ ปัจจัยก่อเกิดกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชทำให้พบว่า ผู้นำชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความรู้ ประสบการณ์ และแนวความคิดการพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกันออกไปอย่างมากซึ่งหลายท่านก็มีแนวโน้มมุมมองที่คล้าย ๆ กันทำให้ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดของข้อมูลอย่างรอบคอบจนได้กระบวนการที่มุ่งหวังเพื่อให้เกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชในภาพภาคหน้าเพราะมองเห็นถึงทิศทางที่ชัดเจนว่า กระบวนการเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้นำได้ก็ต่อเมื่อมีการนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของชุมชนนั้น ๆ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๔ ปัจจัยหลัก ๆ ได้แก่

๑. ความพร้อมที่เป็นตัวเหตุผลในการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งความพร้อมดังกล่าวจะต้องพร้อมไปด้วยความฐานะทางการเงิน ความพร้อมทางด้านครอบครัว ความพร้อมทางด้านญาติมิตร ความพร้อมทางการศึกษา ความพร้อมทางด้านบริบทชุมชน และความพร้อมทางด้านการเสียสละความสุขส่วนตน เป็นต้น ซึ่งในเรื่องของการเสียสละผู้นำและครอบครัวของผู้นำจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ เพราะผู้นำที่ดีจะต้องพร้อมที่จะรับฟังและเข้าไปแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความสุขกับประชาชนในชุมชน ซึ่งในบางครั้งการทำให้ประชาชนเกิดความสุขนั้นได้ทำให้ผู้นำเสียความสุขส่วนตัวไป เป็นเรื่องหนึ่งของการเสียสละคือการเสียสละความสุขส่วนตัวนั่นเอง^๔

๒. แรงจูงใจที่ดีที่ถูกกระตุ้นให้เข้ามาทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำชุมชนนั้น ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าวจะต้องมีมากพอที่ก่อกำเนิดอุดมการณ์ในภายหลังทั้งจากการเลือกตั้ง หรือการแต่งตั้งก็ตาม

^๔ สัมภาษณ์ นายปรามิทธิ์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

นอกจากนี้อาจจะมีแรงกระตุ้นอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น การมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น ซึ่งส่วนมากภาวะผู้นำเช่นนี้มักจะยึดหลักการ ยึดกฎหมาย มีความเป็นธรรมอย่างมาก มีจิตสาธารณะ และตั้งใจในการทำความดีให้ถึงที่สุด^๖ ในเรื่องของแรงจูงใจในการเข้ามาทำหน้าที่การเป็นผู้นำชุมชน ส่วนหนึ่งนอกจากต้องการเข้ามารักษาผลประโยชน์ของตน อาจเกิดจากการต้องการใช้ความรู้ที่มีอยู่เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนา การเห็นประโยชน์ส่วนรวมซึ่งเป็นจุดหนึ่งแสดงจิตสำนึกที่ดีของผู้นำ เป็นแรงจูงใจที่ดีในการเข้ามาทำหน้าที่ของผู้นำ ซึ่งจะเป็นผลต่อปฏิกิริยาการกระทำที่ก่อให้เกิดผลงานในการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม^๗

๓. ผลงานในอดีต หรือพฤติกรรมการปฏิบัติตนเองอย่างเสมอต้นเสมอปลายหรือไม่ ซึ่งประชาชนทั่วไปสามารถพิสูจน์ได้ด้วยการทบทวนพฤติกรรมอย่างละเอียดซึ่งกระทำได้ไม่ยากนัก เพราะส่วนใหญ่จะรู้จักมักคุ้นกันดีอยู่แล้ว ซึ่งผลงานการกระทำของผู้นำที่เกิดจากแรงจูงใจที่ดี ในการที่ผู้นำมีจิตสำนึกที่เกิดจากการต้องการแก้ปัญหา การเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นเรื่องสำคัญ การกระทำเหล่านี้จะเกิดเป็นผลงาน จะเป็นจุดที่สั่งสมความเชื่อถือที่เกิดจากการเสียสละ แต่กระนั้น การเป็นผู้นำชุมชนนอกจากนี้มีความเสียสละ ยังไม่เพียงพอต่อการนำพาชุมชนไปสู่ความเป็นธรรมาธิปไตย สิ่งต่อมาที่ผู้นำควรจะมีคือ ความจริงใจ

๔. ความจริงใจ จริงจังต่อการปฏิบัติหน้าที่^๘ ซึ่งผู้นำชุมชนส่วนมากที่มีลักษณะของการปกครองแบบธรรมาธิปไตยจะมีอุปนิสัยรักความยุติธรรม ชอบช่วยเหลือผู้อื่นในยามตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งพื้นฐานในการสร้างผลงานที่เกิดจากการเสียสละต้องมาจากความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำเพื่อส่วนรวมด้วยความเต็มใจ ทำอย่างเต็มที่ ความจริงใจดังกล่าวควรจะมีไม่ใช่เพียงแค่การกระทำ แต่ควรมาจากจิตใจที่จริงใจด้วยเช่นเดียวกัน จิตใจจะเป็นตัวที่กำหนดความจริงใจทั้งในเรื่องของการพูด ซึ่งการพูดด้วยความจริงใจก็คือการพูดที่พูดไปแล้วสามารถรับผิดชอบในสิ่งที่พูดได้หรือการรักษาคำพูดนั่นเอง ซึ่งความจริงใจจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการกระทำที่จะนำไปสู่การพัฒนาผู้นำในการทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้นในสังคม แต่หากมีพฤติกรรมที่ไม่ดีจะมีความร้ายกาจอยู่มาก

นอกจากนี้ ปัจจัยเชิงสาเหตุต่อกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการพูดถึงระบบการทำงานภายใต้อุดมการณ์การเป็นผู้นำ

^๖ สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะชญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ชุมชนที่ต้องการเสกสรรปั้นแต่งให้มีการดำเนินงานเป็นไปตามกรอบของการเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตย ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นอย่างน้อย ๓ ประการ ได้แก่

๑. การพัฒนาระบบการศึกษาในชุมชน โดยถือคติที่ว่า การศึกษาของประชาชน เด็ก เยาวชน เป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนได้โดยไม่หยุดยั้ง หากประชาชนหรือเด็ก เยาวชนไม่ได้รับการศึกษาจะทำให้การปกครองลูกบ้านทำได้โดยลำบากอย่างยิ่ง ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างอาชญากรรมในพื้นที่ต่าง ๆ การเข้าสู่วงจรสิ่งผิดกฎหมายต่าง ๆ เพราะบุคคลเหล่านั้น ขาดโอกาสทางการศึกษาหรืออุปนิสัยที่ขัดแย้งกับระบบศึกษาในยุคปัจจุบัน^๙ ดังนั้น การพัฒนาธรรมาธิปไตยนอกจากนี้สร้างความเท่าเทียมแล้วยังจะต้องสร้างทุกคนเข้าถึงโอกาสในการทำมาหากินช่วยเหลือบ้านเมืองหรือชุมชนในอนาคตได้

๒. การพัฒนาการผูกมิตรให้มากขึ้น การผูกมิตรเป็นการสร้างความสนิทสนม ความเชื่อถือ ความสามัคคีในชุมชน ถือเป็นพื้นฐานในการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ทั้งในด้านการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมิณผล และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะช่วยให้การเข้าถึงลูกบ้าน ทราบถึงความต้องการ ปัญหาที่ต้องแก้ไขของลูกบ้าน^{๑๐} ดังนั้นการพัฒนาธรรมาธิปไตยสิ่งที่สำคัญอีกอย่างคือการสร้างความเชื่อถือ ความไว้วางใจ ความรู้สึกที่เป็นมิตร เพื่อส่งผลถึงความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆต่อไป

๓. การพัฒนาระบบการทำงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง นี่ไม่ได้หมายถึงว่าจะต้องทำงานโดยไม่หยุด แต่คือการเตรียมความพร้อมในการทำหน้าที่ พร้อมที่จะรับฟัง พร้อมที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาให้ลูกบ้าน ในขณะที่ลูกบ้านต้องการความช่วยเหลือซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ตลอด ไม่ว่าจะเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน เพื่อป้องกันหรือลดความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายขึ้น^{๑๑} เพราะฉะนั้น ต้องมีความพร้อมในการช่วยเหลือลูกบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อการแก้ไขปัญหาได้ทันที

ดังนั้นการจะพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต้องพิจารณาจากปัจจัยแรกเริ่มซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการ ทั้งในเรื่องของความพร้อมในการเข้ามาทำหน้าที่ ความพร้อมในการเสียสละ แรงจูงใจในการเข้ามาทำหน้าที่ ผลงานในอดีตจากพฤติกรรมที่ผ่านมา ความจริงใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เสริมสร้างกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยให้มีความเข้มแข็งประกอบด้วย การพัฒนาระบบการศึกษาของ

^๙ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ประชาชนในชุมชน การพัฒนาการผูกมิตรสร้างความสัมพันธ์ให้มากขึ้น การพัฒนาระบบการทำงานที่สามารถรองรับปัญหาที่อาจเกิดได้ตลอดเวลา ซึ่งทั้ง ๒ ปัจจัยจะเชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน

การพัฒนาการศึกษาเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับการก่อให้เกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำคือ ความพร้อมซึ่งผู้นำที่ดีต้องมีความรู้เป็นพื้นฐานในการเตรียมการพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ พร้อมที่จะเสียสละทั้งเวลาและความสุขส่วนตัว การที่ผู้นำมีความรู้จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจนทำให้เกิดประสิทธิผล ต่อมาในเรื่องของแรงจูงใจ ซึ่งการพัฒนาการศึกษาในด้านของแรงจูงใจนี้เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับผู้นำ เป็นเรื่องของการสร้างมุมมองในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดความคิดที่มีคุณธรรม เมื่อผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็จะเกิดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะส่งผลเป็นผลงาน อีกอย่างที่สำคัญคือความจริงใจในการแสดงออก ซึ่งการพัฒนาการศึกษาจะทำให้เกิดความพร้อม ความเท่าเทียมกันในสังคมแล้ว พื้นฐานของการปลูกฝังคุณธรรมยังพัฒนาถึงความจริงใจต่อการแสดงออก การสื่อสาร คือการคิดอย่างจริงใจไม่เอาเปรียบผู้อื่น การพูดที่จริงใจไม่พูดในสิ่งที่ทำร้ายจิตใจ ไม่พูดเพื่อเจ้า ไม่พูดให้ร้ายใคร พูดแล้วทำได้ เมื่อคิดพูดอย่างจริงใจแล้ว การกระทำก็ต้องทำอย่างมีความรับผิดชอบ ถ้าการพัฒนาการศึกษาได้มีการสอดแทรกเรื่องเหล่านี้ไปด้วยแล้ว ก็จะเกิดการสร้างคนดีซึ่งจะนำไปสู่การสร้างธรรมาธิปไตยให้เกิดขึ้นสังคม

การพัฒนาการผูกมิตร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในด้านดีต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีจะมีความเชื่อมโยงในด้านของความพร้อมคือ ความพร้อมที่จะรับฟังผู้อื่น พร้อมที่ทำความเข้าใจผู้อื่น พร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือ พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งความพร้อมในเรื่องต่างๆที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดีแล้วก็จะส่งผลต่อเรื่องต่อมานั่นก็คือแรงจูงใจ ทั้งแรงจูงใจในการทำหน้าที่ของผู้นำเองและแรงจูงใจของประชาชนในชุมชนที่จะปฏิบัติตามหรือเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าวจะเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดี ไม่ว่าจะเป็นแรงจูงใจที่มาจากความสนิทส่วนตัว หรือความรู้จักมักคุ้นผ่านพักพวก ซึ่งมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การสร้างความสัมพันธ์จะช่วยในเรื่องของความเข้าใจให้กัน โดยความเข้าใจกันเป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาจากความร่วมมือ ในการจะทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมแห่งธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง

การพัฒนาระบบการทำงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง การพัฒนาระบบงานมีความเกี่ยวข้องกับความพร้อมในด้านการงานที่อาจเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลาสำหรับผู้นำเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพื่อที่จะได้เข้าไปทำหน้าที่ได้ทันที ส่วนในเรื่องของแรงจูงใจพื้นฐานในการ

ทำสิ่งใดหลักสำคัญอยู่ที่จิตใจ การมีจิตใจดีก็จะส่งผลในการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ผู้นำที่ดีจึงควรมีจิตใจ ความคิดที่ดี เพื่อเป็นแรงจูงใจที่ดีต่อการทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เมื่อการทำงานที่มากจากการงานที่ดีก็จะส่งผลถึงเรื่องของการสร้างผลงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเชื่อถือ ผลงานจะทำให้เกิดมุมมองที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงความจริงใจต่อชาวบ้านจากการทำงานอย่างเต็มที่ของผู้นำ

๓.๓ กรอบทางสังคมที่ส่งเสริมการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สังคมทุกระดับ ย่อมมีผู้นำและสมาชิกสังคมในระดับต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกัน คุณสมบัติของผู้นำ การคัดสรรผู้นำ มีความสำคัญมาก อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติของสมาชิกสังคมนั้นๆ ก็มีความสำคัญไม่น้อยเช่นกัน การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ควรเริ่มตั้งแต่ในครอบครัว ในชุมชนหรือหมู่บ้านก่อน ในการมาช่วยคิดสร้างสังคมธรรมาธิปไตยระดับใกล้เคียงตัวกันก่อน แล้วเมื่อรวมกันเข้าเป็นสังคมระดับใหญ่ขึ้น มันก็จะเห็นผลความก้าวหน้า ผลความสำเร็จ เราก็จะมีกำลังใจสร้างสรรค์กันต่อไปมากขึ้น สังคมจึงมีส่วนอย่างมากในการจะทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้นในสังคม ดังนั้นนอกจากผู้นำที่ปกครองด้วยธรรมาธิปไตยแล้ว สังคมก็ต้องให้การสนับสนุนผู้นำที่ปกครองด้วยธรรมาธิปไตย แล้วต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ผู้นำได้ทำเป็นตัวอย่างด้วย ซึ่งกรอบทางสังคมที่จะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาธรรมาธิปไตยมีดังนี้

๓.๓.๑. ความสัมพันธ์ที่ดี เรื่องเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์นั้น คนเราจะต้องมีความเข้าใจในหลักการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนว่า ทุกคนต้องเข้าใจศักดิ์ศรีของคน เพราะคนทุกคนต้องการความเคารพนับถือ และมี ศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเรื่องพฤติกรรมและแรงจูงใจที่เป็นตัวกำหนดบุคคลในแต่ละกลุ่ม การแสดงออก การรวมกลุ่ม ความสัมพันธ์ของคน เรื่องประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคมของบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ เมื่อต้องอยู่รวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก โดยต่างคนมาจากต่างถิ่นต่างฐาน สิ่งแวดล้อม พื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ทุกคนจึงต้องพยายามเข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องต่างๆ ด้วย การอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นการสร้างสีสันให้การมาพบปะ พูดคุย น่าสนใจมากขึ้น กิจกรรมนั้นทำให้ผู้นำ และประชาชนกล้าแสดงออกเพื่อพบปะพูดคุย ทำให้เข้าใจกันมากขึ้น^{๑๒} เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทั้งชีวิตการทำงาน หรือ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พัทธ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

แม้กระทั่งเรื่องส่วนตัวก็ตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยในการสร้างความสัมพันธ์คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ^{๑๓} มีดังนี้

๑. เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

๒. กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ

๓. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างมิตรและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

๔. อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดี ย่อมได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ พรหมวิหารธรรมถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ผู้นั้นได้รับความไว้วางใจ ความเชื่อใจ จากประชาชน

๓.๓.๒. ความเชื่อถือจากประชาชน คือ สถานภาพที่เราสร้างขึ้นมาจากพฤติกรรมของเราที่ทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่เราสะสมไว้ทุกวัน เป็นเวลายาวนาน จากอดีตถึงปัจจุบัน ความน่าเชื่อถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญมากสำหรับผู้ผู้นำ เนื่องจากจะส่งผลถึงความร่วมมือของประชาชน^{๑๔} สังคมมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความพึ่งพากัน มีเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน และมี

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนภรณ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเพ็ญ พัทธ, ประธานชุมชนศรีธรรมโคก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ความเชื่อใจกัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป การรวมตัวกันอยู่ จะเป็นไปไม่ได้เลย ตลอดวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ การพึ่งพากันเปลี่ยนแปลงไปจากการระดมแรงงานจำนวนมาก ไปเป็นการพึ่งพาความรู้ ความชำนาญที่ต่างกันอย่างค่อยเป็นค่อยไปเรื่อยๆ เพราะสังคมในปัจจุบัน ซับซ้อนจนไม่มีใครที่สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยตนเองอีกแล้ว ซึ่งความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา พระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่ พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน "ความเชื่อแบบงมงาย" การที่จะทำให้ไม่เชื่ออย่างงมงาย พระองค์ทรงสอนใน หลักกาลามสูตร เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงาย โดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณา มีอยู่ ๑๐ ประการ^{๑๕} ได้แก่

๑. มา อนุสสวเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่าเล่าสืบๆ กันมา
๓. มา อิติกิริยา	อย่าเพิ่งเชื่อเพราะข่าวเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมปทาเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างคัมภีร์หรือตำรา
๕. มา ตกฺกเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดคาดคะเนอนุมานเอา
๗. มา อาการปริวิตกเกณ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรึกเอาตามอาการที่ปรากฏ
๘. มา ทิฏฐินิชฌามณฺขณติยา	อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าต้องกับความเห็นของตน
๙. มา ภพฺพุตฺตา	อย่าเพิ่งเชื่อว่ามีผู้พูดควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุติ	อย่าเพิ่งเชื่อว่ามีผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา

กาลามสูตรจึงเป็นพระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เราเชื่อ แต่ให้พิจารณาให้ดีเสียก่อน แล้วจึงค่อยเชื่อ อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา แม้แต่พระคัมภีร์ก็อย่าเพิ่งเชื่อ ให้พิจารณา ดูเสียก่อน ถ้าทำได้แบบนี้ ถือว่าสมกับการเป็นชาวพุทธ ไม่เชื่ออะไรอย่างไรระยะผล โดยไม่พิจารณาว่าควรเชื่อ หรือไม่เพียงไร

๓.๓.๓. การมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วม กระทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาอิสริยาภรณ์ ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเองจะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจ^{๑๖} โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ หลักธรรมในเรื่องการสร้างความร่วมมือ คือ อปรีหานิยธรรม ๗ ประการ^{๑๗} ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเป็นประจำ เพราะการประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมมันสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาหมู่คณะให้มีความเจริญในด้านต่างๆ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจของหมู่คณะ มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี

๓. ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับ ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน และเป็นเหตุส่งเสริมให้การปกครองการบริหารเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่ เชื่อฟังคำสอนของท่าน ความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไม่ออก เพราะการปกครอง การบริหารจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม หน้าที่ปกครอง หน้าที่สั่งการ เป็นต้น เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่หรือผู้นำจำต้องปฏิบัติ

๕. ไม่ลุแก่อำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว ถ้าใครปฏิบัติได้ดั่งนี้ย่อมทำให้สังคมมีระเบียบวินัยดีขึ้น สามารถดำรงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไว้ได้ยั่งยืน จะไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียด้านเศรษฐกิจ และการปกครอง เป็นต้น

๖. ให้ความเคารพต่อความเชื่อของประชาชนทั่วไปในชุมชนนั้นๆ

๗. ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

หลักการบริหารนิยธรรมคือธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง หากหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ย่อมมีแต่ความเจริญ แต่มีข้อแม้ว่าในการประชุมนั้นต้องรับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่มีความเห็นแตกต่างด้วย หากต่างฝ่ายต่างมุ่งประชุมเพื่อมุ่งหวังถึงผลประโยชน์ตนและหวังถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การประชุมนั้นก็วุ่นวายเพราะหาบทสรุปที่ถูกต้องเหมาะสมไม่ได้

๓.๓.๔ กฎหมาย เป็นระบบของกฎและแนวทางปฏิบัติซึ่งบังคับใช้ผ่านสถาบันทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรม ในทุกที่ที่เป็นไปได้ กฎหมายก่อร่างการเมือง เศรษฐศาสตร์และสังคมในหลายวิถีทาง และใช้เป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางสังคม กฎหมายยังเป็นที่คอยกำหนดบทบาท สิทธิ ความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม กฎหมายในระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้จากการลงความเห็นจากเสียงส่วนมาก^{๑๘} ซึ่งการจะทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้นนั้นจะต้องเริ่มที่ผู้นำเพราะผู้นำจะเป็นผู้ที่มีแนวคิดที่จะเป็นตัวกำหนดกฎหมาย โดยที่ต้องถามความคิดและความต้องการของประชาชน ซึ่งธรรมาธิปไตยจะเกิดขึ้น กฎหมายก็จะเป็นสิ่งที่ระบุกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนในสังคมปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมาธิปไตย ในพระพุทธศาสนาก็มีกฎหมายสำหรับคณะสงฆ์นั้นก็คือ พระวินัย คือ กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันการละเมิดและการกระทำผิดในครั้งต่อไปของพระภิกษุ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้น ๆ กระทำผิดที่เป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาของพระองค์มีวิหิงสา ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดศรัทธาที่จะทำนุบำรุง และขาดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพระองค์ จึงทรงบัญญัติข้อห้ามไว้เพื่อป้องกันปรามพระภิกษุรูปอื่นที่จะละเมิดและกระทำผิดในอนาคตเช่นนั้นอีก พุทธศาสนามีหลักยึดถือปฏิบัติในการทำให้เกิดกฎหมายที่เข้ากับบริบททางสังคมทางวัฒนธรรมซึ่งประเทศไทยเองมีลักษณะและวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง การที่จะกำหนดกฎหมายนั้นผู้นำจะต้องยึดถือ หลักสัปปุริสธรรม ๗^{๑๙} หมายถึง หลักธรรมะที่ทำให้มนุษย์เรานี้เป็นคนดี หรือจะเรียกได้ว่าเป็นธรรมะของคนนั่นเอง ซึ่งจะประกอบด้วยแนวคิดทั้ง ๗ ข้อซึ่งประกอบด้วยกันดังนี้

๑. ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่ หลักการปกครองตาม

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเช่นนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการ

๒. อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล รู้จักการรู้ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้จะทำให้จุดประสงค์หรือประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๓. อัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตน เป็นผู้รู้จักตนคือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น แล้วจะประพฤติอย่างไรให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภชนาหาร ไม่ใช่จ่ายจนเกินตัว เกินกว่ารายได้ที่ทำได้ ผู้นำควรจะมีใจในอำนาจ เงินทองที่มี และใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ ไม่ใช่แสวงหาอำนาจหลงในอำนาจจนทำให้ประชาชนเดือดร้อน

๕. กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมกับเวลา ซึ่งผู้นำจะต้องมองเรื่องนี้ให้ออก ว่าควรจะทำเวลาไหนให้เกิดผลดีมากที่สุด

๖. ปริสัณญตา เป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประชุมจะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ ผู้นำต้องมองความต้องการของชุมชน เพื่อที่จะสร้างนโยบาย กฎหมายที่เหมาะสมกับ บริบทของชุมชนโดยรวม

๗. บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปรัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาคัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะทำหรือไม่ จะใช้จะทำนุ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร ผู้นำจะต้องมองถึงความสามารถของแต่ละบุคคลให้ได้ ทั้งบุคคลที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน การกำหนดกฎหมาย ควรจะใช้คุณสมบัติหรือความสามารถของบุคคลนั้นตามความเหมาะสมว่าควรทำงานด้านไหน นั่นก็คือการให้คนให้ถูกกับงาน เพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน

ผู้ที่รู้จักบุคคล และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยรู้จักเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน สปัปรีสธรรม ๗ ประการ นอกจากจะทำให้ผู้นำหรือ

ผู้ปฏิบัติงานสามารถบริหารงานได้ดีแล้ว ยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้สามารถรักษาความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้ รวมถึงคุณสมบัติของคนดีที่สมบูรณ์ คือ เป็นคนดี คนฉลาด และเหมาะสมอย่างเสมอดั้นเสมอปลาย

๓.๓.๕ วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถี แสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจาก เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวแบบ แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลง ไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิถีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความ ต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้ เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย หน้าที่ของผู้นำจึงต้องคอยส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดี และอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย ซึ่งวัฒนธรรมนี้เองที่จะเป็นตัวสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ยั่งยืน เพราะวัฒนธรรมคือความเชื่อ แนวทางปฏิบัติที่ทำสืบทอดกันมาของชุมชน เป็นสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจให้ประพฤติตาม ซึ่งถ้าผู้นำสามารถสร้างแนวคิดธรรมาธิปไตยให้เกิดเป็นวัฒนธรรม จะช่วยให้การพัฒนาสังคมประชาธิปไตยไปสู่สังคมธรรมาธิปไตยได้อย่างมั่นคง และถาวร หลักธรรมที่จะช่วยในการสร้างวัฒนธรรมที่ดีที่จะส่งเสริมการพัฒนาธรรมาธิปไตยซึ่งผู้นำและทุกคนต้องควรมีคือ หลักอริยทรัพย์ ๗ ทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์ของผู้เป็นอริยะ มี ๗ ประการ^{๒๐} ดังนี้

๑. ศรัทธา ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาด้วยเหตุและผล ไม่ใช่เชื่อไปตามไปเขาโดยปราศจากการใคร่ครวญ ควรจะเชื่อต่อเมื่อได้คิดและพิจารณาแล้วว่าสมควร ซึ่งสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือเมื่อได้คิดอย่าละเอียดยึดถึถ้วนแล้วไม่มีความเป็นไปได้อีกก็ไม่สมควรที่จะเชื่อ ควรจะต้องมีการแย้งเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ความศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อมั่นของประชาชนจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ และแนวทางการปฏิบัติตน ซึ่งถ้าผู้นำสามารถทำให้เกิดศรัทธากับคนในชุมชนได้ ธรรมาธิปไตยของผู้นำนั้นก็จะเป็นธรรมาธิปไตยของประชาชนเช่นกัน เมื่อผู้นำและประชาชนในชุมชนเชื่อมั่นในสิ่งเดียวกันก็จะเกิดเป็นสังคมธรรมาธิปไตย

๒. ศีล การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ในทางปฏิบัติคือการงดเว้นจากการประพฤติดด้วยกายวาจาเมื่อมีศีลจึงมีความสง่างามเผยในการเข้าสังคม เพราะไม่

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนารณ, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

กลัวต่อคำนิทาจากใครๆ เมื่อผู้นำมีศีลก็จะเกิดความน่าเชื่อถือกับประชาชน ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน ศีลจะเป็นตัวกำหนดแนวทางการสร้างธรรมาธิปไตยให้เกิดขึ้นในทุกภาคส่วน ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการก่อให้เกิดวัฒนธรรม

๓. หิริ ความละอายแก่ใจที่จะทำชั่ว หมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่ว ความผิด ต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะ ทำให้เกิดมีในตน หากเราคิดจะทำสิ่งใดที่ชั่ว ความละอายจะเกิดขึ้นมาในใจ แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น คิด ทำชั่วคืออย่างไร สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อความเลวทรามไม่ถูกต้องทางธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอันนั้น เป็นความเลว อะไรที่ชั่วว่าถูกหรือไม่ถูก คือถ้าเราทำอะไรลงไป ถ้าหากว่ามันไม่ถูกต้องแล้วมันรู้สึกจะ ละอายในใจตนเอง แต่ตามหลักท่านบอกว่่านักปราชญ์ทั้งหลายไม่สรรเสริญ ไม่นิยม นั่นเรียกว่า ผิด จากธรรม ความละอายนี้แหละเป็นต้นเหตุให้ทำความดี ความดีทั้งหมดเกิดจากความละอายทั้งนั้น ซึ่ง ถ้าทุกคนละอายต่อการที่จะทำบาปหรือสิ่งไม่ดี การทำสิ่งผิดสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็จะไม่เกิดขึ้น ในสังคมก็จะ เกิดวัฒนธรรมที่ดี

๔. โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของการทำชั่ว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความ ชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ โอตตัปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะ กลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการ ทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สิน เงินทอง เสียอิสรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น โอตตัปปะ เป็นธรรม คุ่มครองโลกคู่กับหิริ เพราะคนที่มีโอตตัปปะย่อมกลัวที่จำทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติ ต่างๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดวัฒนธรรมที่ดี กับสังคม

๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนคงแก่เรียน หมายถึง ความเป็นคนได้ยินได้ฟังมามาก คือทรงจำ ธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก เป็นผู้ศึกษามากมีความรู้มีประสบการณ์มาก หรือเรียกง่ายๆ ก็คือความเป็น ผู้คงแก่เรียนเกิดจากการขยันหาความรู้ ๔ ทางคือ การฟัง การคิด การสอบถาม และการบันทึก ผู้มี ความรู้ย่อมเป็นผู้แก่กล้ากล้าหาญ เฉลียวฉลาดในการตอบคำถามจากผู้อื่น ไม่ประหม่าตกใจเมื่อถูก ถาม กล้าที่จะแสดงออกทางความคิดเห็นที่ถูกต้อง เป็นการหาความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ซึ่งถ้านำความรอบรู้นั้นมาทำให้เกิดประโยชน์ก็จะเกิดการพัฒนาสังคมที่จะช่วยในการสร้างวัฒนธรรม อันดีให้คงอยู่กับสังคม

๖. จาคะ ความเสียสละ แบ่งปัน หมายถึง การสละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ปัน การสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขผู้อื่นเป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัว ความ

ตระหนี่ใจแคบให้ออกไปจากสันดาน เป็นสิ่งที่จะช่วยในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี จะเป็นสังคมที่คอยช่วยเหลือกัน เป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งดีๆ ที่จะตามมาอีกมาก การเสียสละจะช่วยในการสร้างวัฒนธรรมแห่งการให้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม

๗. ปัญหา ความฉลาดรู้บาปบุญคุณโทษ หมายถึง รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้ รู้ทั่วถึงเหตุและผลถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ผู้มีปัญญาจึงเป็นผู้มีความกล้าหาญของอาจไม่มีความสะดุ้งกลัว ต่อเหตุใดๆ เพราะมีปัญญาสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เมื่อถูกไต่ถามก็กล้าที่จะตอบโดยทันที หรือแม้ตกอยู่ในภาวะอันตราย ก็กล้าคิดหาบายให้เอาตัวรอดได้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพิจารณาถึงสิ่งที่ผิดและสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งในการสร้างวัฒนธรรมต้องพิจารณาสิ่งที่จะส่งผลว่าจะส่งผลในด้านใด ไม่ว่าจะเป็นด้านดีหรือด้านร้าย ควรจะหลีกเลี่ยงปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผลเสีย และควรจะสนับสนุนในปัจจัยที่ส่งผลดีซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีตามมานั่นเอง

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ เป็นทรัพย์ที่อยู่ภายในซึ่งดีกว่าทรัพย์ภายนอกเช่นการมีเงินทอง เป็นต้น เพราะเงินทองเป็นต้นนั้น ถ้ามีมากก็ยุ่งยากในการรักษาป้องกันโจรภัยเป็นต้น แม้น้อยก็ต้องคอยระวังภัยบางอย่างเหมือนกัน และเมื่อใช้ไปก็หมดไปต้องหาใหม่มาเพิ่มเติม หากหาไม่ทันก็เดือดร้อนอีก บางคนต้องเสี่ยงอันตรายเอาชีวิตเข้าแลกกับเงินทอง เป็นต้น แต่อริยทรัพย์ยังมีมากยิ่งขึ้น สบายใจมาก ไม่ต้องลำบากในการคุ้มครองป้องกันโจรภัย เป็นต้น เป็นของเฉพาะตัว ใครแย่งชิงไปไม่ได้ แม้น้อยก็สุขใจ เย็นใจ ไม่ต้องกลัวภัย ไม่ต้องกลัวหมด เพราะยังใช้ก็ยังเพิ่มพูนมากขึ้น ไม่ต้องเสี่ยงภัยในการแสวงหา เพราะฉะนั้น ท่านจึงแนะนำว่า ควรแสวงหาเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดี หมายความว่า ทุกคนสมควรแสวงหาอริยทรัพย์ไว้ให้มีในตน คือควรฝึกฝนตนให้เป็นคนมีศรัทธา มีศีล เมื่อฝึกได้ก็ถือว่าเป็นผู้ไม่ยากจน ชีวิตย่อมมีคุณค่ามีสาระ ไม่ว่างเปล่าไร้ประโยชน์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า กรอบทางสังคม จะเป็นปัจจัยที่คอยส่งเสริมการเกิดธรรมาธิปไตย ซึ่งเมื่อผู้なเป็นผู้ที่มีธรรมในการบริหารปกครองหรือเป็นผู้ที่ปกครองโดยยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยใช้หลักธรรมในการพิจารณาแก้ไขปัญหา การมองปัญหาอย่างมีเหตุมีผลโดยอยู่บนหลักแห่งความเป็นจริง ซึ่งกรอบทางสังคมจะเป็นสิ่งที่เป็นตัวตัดสินว่าแนวความคิด หรือวิสัยทัศน์ของผู้นำได้รับการยอมรับหรือไม่ ความเชื่อถือและศรัทธาในผู้นำ การยอมรับผู้นำ แสดงถึงแนวทางที่ยึดถือร่วมกัน เชื่อมมั่นในสิ่งเดียวกัน ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการทำให้เกิดสังคมธรรมาธิปไตย ทั้งในเรื่องการนำหลักธรรมมาปฏิบัติตามเพื่อการทำหน้าที่พลเมืองดี เมื่อทุกคนในสังคมเป็นพลเมืองที่ดีแล้วการเลือกคนดีเข้ามาเป็นผู้นำ ซึ่งการการทำหน้าที่ของผู้นำนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรมและความถูกต้อง

๓.๔ การทำหน้าที่ในการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

จากการนำกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยมาเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมในการปฏิบัติตัวเป็นต้นแบบแล้วจึงจะเกิดความร่วมมือ ซึ่งกระบวนการประชาธิปไตยที่ยึดถือเอาเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนเป็นหลักการสำคัญในการปกครอง นั้นก็หมายความว่ายึดหลักการความเป็นใหญ่ของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งการจะได้ผู้นำมานั้นควรจะมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ไม่ได้มาจากการซื้อสิทธิขายเสียง^{๒๑} ส่วนธรรมาธิปไตยจะเน้นตัวธรรมะคือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักการปกครองเป็นหลัก ถ้ามีหลักธรรม คำสั่งสอนนำทางแล้วหลักการ วิธีการหรือแนวคิดต่างๆก็ตามมา กระบวนการ หลักการ วิธีการบริหาร ตามระบอบประชาธิปไตยที่กล่าวมาข้างต้น ก็ไม่สำคัญเท่ากับหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารประเทศ^{๒๒} เพราะวาระบอบการปกครองทั่วโลก จะต้องมิหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ ถ้าขาดหลักธรรมแล้ว การปกครองในระบอบนั้นๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จ และจะได้รับการต่อต้าน และไม่ยอมรับ การพัฒนาผู้นำให้มีธรรมาธิปไตย การปกครองคนมีหลักการสำคัญ คือความยุติธรรม ความจริง การให้เมตตาธรรม^{๒๓} ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำควรมีหลักดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ สถิติปัญญา การเป็นผู้นำนั้น ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ซึ่งผู้นำจะต้องมีความพร้อมในด้านความรู้ ความรู้ในที่นี้มีได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย การศึกษาเกิดจากการฟัง การศึกษาเกิดจากการอ่านที่เขาเรียกว่าเรียนรู้ เรียนรู้จากการฟัง พูด และดู^{๒๔} การจะเป็นผู้นำที่ดี หัวหน้างานจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ยิ่งรอบรู้มากเพียงใด ฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น เมื่อผู้นำมีความรู้แล้วก็จะเกิดแรงจูงใจในการแสดงออกถึงความรู้ที่มี โดยการเข้ามาทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด้านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารณ, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ในการใช้ความรู้ดังกล่าวให้เกิดประโยชน์นั้นต้องทำด้วยความจริงใจ ซึ่งการทำด้วยความจริงใจจะส่งผลให้เกิดผลงานจนเกิดความน่าเชื่อถือ ผลงานที่ท่าจะสั่งสมเป็นความไว้วางใจ เชื่อใจ ที่ประชาชนจะมีต่อผู้นำ หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการสร้างสติปัญญาให้เกิดขึ้นได้แก่ หลักคุณธรรม แปลว่า ธรรม เป็นเครื่องเจริญ หรือธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้นคุณธรรมประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ^{๒๕} คือ

๑. สปัสนสังเสวะ (คบสัตบุรุษ) หมายถึง “หาครูดีให้พบ” การเลือกครูดีนั้น ต้องพิจารณา ๒ เรื่องใหญ่เป็นสำคัญ คือ ต้องพิจารณาจากการมีความรู้จริงและการมีนิสัยดีจริง เราจึงจะแน่ใจได้ว่า ท่านจะสามารถสอนได้จริงทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพราะครูคือต้นแบบ และต้นแบบเป็นสิ่งสำคัญ

๒. สัทธัมมัสสวนะ (ฟังธรรม) หมายถึง “ฟังคำครูให้ชัด” เมื่อเราได้พบครูดีแล้ว สิ่งสำคัญอันดับที่สองก็คือ ต้องฟังคำครูให้เข้าใจ อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเพี้ยนความหมาย ฟังแล้วต้องได้ “คำจำกัดความ” ของเรื่องนั้นๆ ออกมาอย่างชัดเจนการให้คำจำกัดความ คือ การกำหนดความหมาย ที่ถูกต้องและชัดเจน ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เพื่อให้ครูและนักเรียน เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

๓. โยนิโสมนสิการะ (ไตร่ตรองธรรม) หมายถึง “ตรองคำครูให้ลึก” เมื่อเราได้พบครูดีแล้ว ได้ฟังคำครูชัดเจนแล้ว แต่จะเข้าใจความรู้ของครูได้ลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหน ก็อยู่ที่การนำความรู้กลับมาไตร่ตรองให้ลึกซึ้ง การตรองคำครูให้ลึก คือ การไตร่ตรองให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงวัตถุประสงค์ของธรรมะในเรื่องนั้นๆ

๔. อัมมานุสุมมปฏิบัติ (ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม) หมายถึง “ทำตามครูให้ครบ” เมื่อเราหาครูดีพบแล้ว ฟังคำครูชัดเจนแล้ว ตรองคำครูอย่างลึกซึ้งแล้ว สิ่งที่ต้องทำให้ได้ก็คือ ต้องปฏิบัติจริงให้ได้ เหมือนครู คนที่ได้ครูดีแล้วเอาดีไม่ได้ก็เป็นเพราะ “ทำตามคำครูไม่ครบ” เพราะถ้าทำครบ ผลงานก็ต้องออกมาดีเหมือนที่ครูทำ วิธีการที่จะทำตามคำครูได้ครบนั้น มีทางเดียว ก็คือ ต้องรับเอานิสัยที่ดีของครูมาเป็นนิสัยของตนให้ได้

คุณธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้นำเกิดสติปัญญา ความรู้ เพื่อเป็นหลักในการเรียนรู้วิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อผู้นำนำหลักธรรมมาใช้ทั้ง ๔ ข้อ ทั้งการคบหาผู้รู้ ฟังจากผู้รู้ คิดตามคำของผู้รู้ และทำตามผู้รู้ ก็จะเกิดการนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ และยังเป็นต้นแบบที่ดีจากการนำความรู้มาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๓.๔.๒ ความยุติธรรม พูดถึงความยุติธรรม เป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญอย่างมากในการบริหาร ในการปกครองคนในองค์กร หรือคนในสังคม คนที่ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้นำตั้งแต่ระดับเล็กเช่นผู้นำในครอบครัว พ่อ แม่ ไปจนถึงผู้นำระดับสูงสุดเป็นระดับประเทศหรือระดับโลก ก็ล้วนแล้วแต่ต้องมีความยุติธรรม ทั้งสิ้นความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้นำ^{๒๖} ความยุติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำทุกคนต้องมี เพราะความยุติธรรมเป็นหลักสำคัญในการปกครองคน ความเชื่อถือและศรัทธาก็เกิดมาจากความ ยุติธรรมของผู้นำทั้งสิ้น ผู้นำที่มีความยุติธรรม ผิดว่าไปตามผิด ถูกว่าไปตามถูก ว่าไปตามกระบวนการ ว่าไปด้วยความยุติธรรมทั้งท้องที่และท้องถื่นทำหน้าที่ไปให้ดีที่สุด^{๒๗} คนที่อยู่ในปกครองก็มีแต่ความสุข เพราะได้รับความเป็นธรรม ผู้นำก็จะได้รับความชื่นชมยกย่อง มีเกียรติยศ มีศักดิ์ศรี ประการ สำคัญจะได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา และได้รับการยอมรับในที่สุด ผู้นำที่ดีจะต้องมีความพร้อมในด้าน ของการให้ความยุติธรรม การสร้างความเสมอภาค ความเท่าเทียมให้กับชุมชน ไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่า บุคคลผู้นั้นจะยากดีมีจนเช่นไร การปฏิบัติด้วยความเท่าเทียมยังจะช่วยสร้างแรงจูงใจในการสร้าง สังคมที่มีความเสมอภาค การให้เกียรติกัน เคารพซึ่งกันละกัน การจะปฏิบัติเรื่องดังกล่าวต้องทำด้วย ความจริงใจ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ต่อเนื่อง ทำให้ความเสมอภาคเป็นไปด้วยความมั่นคงและชัดเจน ซึ่งเมื่อผู้นำสามารถสร้างความยุติธรรมให้เกิดในสังคมเป็นผลงานที่จะสร้างความน่าเชื่อถือให้ผู้นำ ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการกล่าวถึงเรื่องความยุติธรรม ในโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาจะสามารถ เทียบเคียงคำว่ายุติธรรมใน ๒ ความหมายใหญ่ๆ^{๒๘} คือ

๑. ยุติธรรมในความหมายของวินัย หมายถึง “ความชอบธรรม” หรือ “ประกอบด้วยธรรม” บาลีใช้คำว่า “อัมมิกะ” โดยในวินัยกล่าวถึงประเด็นนี้เอาไว้ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินหลัก อธิกรณ์ หรือความขัดแย้ง โดยให้ใช้วิธีการที่ชอบธรรม หรือวิธีเป็นธรรมแก่คู่กรณี โดยผู้ตัดสินต้องเป็น บุคคลที่เป็นธรรม หรือชอบธรรม (อัมมิกบุคคล) คำนี้ จะสอดคล้องกับคำว่า “Rightness” ใน ภาษาอังกฤษมากที่สุด เพราะหากจะเทียบเคียงแล้ว วินัยของพระภิกษุมีลักษณะเดียวกันกับกฎหมาย ที่ใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติของบุคคลทั่วไปในสังคม

๒. ยุติธรรมในความหมายของพระสูตร หมายถึง “ความเที่ยงธรรม” หรือ “ความไม่ คลาดเคลื่อนจากธรรม” (อวิโรธนะ) ซึ่งเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑๐ โดยหลักธรรมชุดนี้เป็นหลักการ

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สำคัญสำหรับนักปกครองที่มีหน้าที่สำคัญในการทำให้บุคคลอื่น หรือผู้ใต้ปกครองพึงพอใจ (ราชา) ความเที่ยงธรรมในบริบทนี้ หมายถึง ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง ไม่เอียงเอียงหวนไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลากสักการะใดๆ ด้วยความอคติ จะเห็นว่า การขาดความยุติธรรม หรือเที่ยงธรรมเป็นผล อันเนื่องมาจากสภาพจิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งคลาดเคลื่อนจากธรรม

๓.๔.๓ ความจริง หมายถึงความไม่เท็จไม่หลอกลวง ลักษณะที่ตรงกับสภาพที่มันมีอยู่เป็นอยู่ในขณะที่พูดถึง การที่มีผู้รู้เห็นอะไรตามสภาพที่มันเป็นก็เรียกว่ารู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ไม่ผิดเพี้ยนหรือบิดเบือนไปจากของจริง ซึ่งผู้นำที่ดีต้องปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักจากพื้นฐานความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ในบางอย่างบางเรื่องก็ไม่สามารถทำได้ ต้องรู้จักปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นจริง ต้องมีความยืดหยุ่น^{๒๙} แต่ขณะเดียวกันก็มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้งจากการเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ และความทุกข์อันเป็นสัจธรรมของชีวิต ซึ่งผู้นำต้องเข้าใจถึงเหตุผลความจริง ว่าอะไรเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลแล้วดำเนินการแก้ไขโดยประยุกต์แนวทางเข้ากับความจริง ความจริงจะเป็นสิ่งที่คอยเป็นปกป้องตัวผู้นำเอง เพียงผู้นำไม่พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงความจริงที่เป็นอยู่

๓.๓.๔. ความถูกต้อง คือ การกระทำที่ไม่ผิดต่อผู้อื่น ไม่ผิดต่อกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ชุมชน สังคม ได้ตั้งไว้ ซึ่งต้องดูความเป็นจริงว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ผิด หรือเป็นสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นหรือไม่ ซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง การทำงานต้องนึกถึงความถูกต้องจะต้องไม่ยึดความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก^{๓๐} ควรพูดความจริงและอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องที่ชัดเจนมีหลายอย่างที่ยังคงไทยเปลี่ยนไป คือเอาความถูกต้องมาก่อนความถูกต้องมาหลัง ตอนนี้เราก็กเห็นชัดเจนความถูกต้องบางครั้งอาจไม่ถูกต้องเสมอ^{๓๑} จึงต้องพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนด้วยเหตุผล พิจารณาจากพื้นฐานความจริงความเป็นไปได้ ไม่ใช่ถูกต้องแต่เป็นไปไม่ได้เป็น ซึ่งจะได้อธิบายถึงหลักธรรมที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติตนบนความถูกต้อง ใช้ความถูกต้องเข้าไปแก้ไขปัญหาและพัฒนา ได้แก่ หลักอคติ ๔ หมายความว่า ไม่ใช่ทางไป ไม่ใช่ทางเดิน ไม่ควรไป ไม่ควรเดิน ไม่ควรถึง หรือจะเรียกว่าไม่ควรปฏิบัติ ความลำเอียง ความไม่ถูกต้อง ความไม่เป็นธรรม มีดังนี้

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด้านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

๑. ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ ด้วยการอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกันของตนเอง ไปสร้างประโยชน์ให้ญาติพี่น้อง พวกพ้องและคนสนิท พอมีอคติ ใจไม่เป็นกลางก็มี การปฏิบัติต่อทุกคนไม่เหมาะสมหรือเท่าเทียมกัน

๒. โทสาคติ ความลำเอียงเพราะความโกรธ ไม่ชอบ เกลียดชัง หรือแค้น ด้วยความโกรธหรือลูอาณาโทษะ ก็ทำการกลั่นแกล้ง ทำร้ายคนที่ตัวเองเกลียดชัง โดยไม่แยกแยะเรื่องความถูกต้อง ระเบียบ ประเพณีที่พึงปฏิบัติ

๓. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความหลงผิด ความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน มองโลกมองคนในแง่ร้าย ก็ตัดสินใจโดยไม่พิจารณาให้ดี ปิดใจ ไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. ภยาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว เพราะความหวาดกลัว หรือกลัวภัยอันตราย ก็เลิตัดสินใจไม่กระทำ หรือกระทำอย่างขาดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม

อคติเป็นทางที่ไม่ควรปฏิบัติ หากแต่ผู้นำที่หลงผิด ยังคงยึดแต่อคติต่อคนอื่นฉันใด ก็ย่อมส่งผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา เมื่อท่านมีจิตใจลำเอียง ก็ควรคิดปรับให้ไม่เกิดความไม่ลำเอียง ผู้นำที่ดีไม่ควรจะเห็นประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องมาก่อนประโยชน์ของส่วนรวม ควรจะนึกถึงส่วนรวม ทำเพื่อส่วนรวมให้มาก เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขกับส่วนรวม

สรุปการทำหน้าที่ของผู้นำจะเกิดจากขั้นตอนในกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตย ที่ผู้นำจะต้องมีความพร้อมในการเข้ามาทำหน้าที่เพื่อสร้างให้เกิดความร่วมมือ และผู้นำควรจะเป็นแบบอย่างในการพัฒนาธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งในด้านของผู้นำเองควรจะทำหน้าที่ด้วยความจริงใจ บทบาทหน้าที่ของผู้นำคือการทำงานและความรับผิดชอบในด้านต่างๆของผู้นำที่ได้รับแต่งตั้งหรือเลือกตั้งจากมวลชนให้เป็นผู้มีอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาหรือเลือกวิธีการดำเนินงานหรือกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ พร้อมกับใช้หลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา การทำหน้าที่ การพัฒนาผู้นำให้มีธรรมาธิปไตยต้องเริ่มจากผู้นำในการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี จะส่งผลให้เกิดความน่าเชื่อถือซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างธรรมาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคม

๓.๕ กระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักสำคัญที่ว่าด้วยเหตุผล ผู้นำเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย ถ้าเอาความจริงความถูกต้องดีงาม หลักการ กฎ กติกา เหตุผล ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคม เป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยใช้ปัญญาหาข้อมูล ตรวจสอบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง ให้ถ่องแท้ ชัดเจน และพิจารณาอย่างดีที่สุด เติ้มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่บริสุทธิ์ใจ ก็เป็นธรรมาธิปไตย ขั้นตอนพัฒนาธรรมาธิปไตยจึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างผู้นำที่ดี สังคมที่ดี อันเนื่องมาจากการยึดหลักธรรมเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน ในการกำหนดกฎระเบียบ ซึ่งการที่จะสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม

การปกครองโดยอาศัยหลักธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในทุกระดับ การจะพัฒนาไปสู่ธรรมาธิปไตยต้องเริ่มจากตัวผู้นำ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง ตัวผู้นำเองจะต้องมีความพร้อม ทั้งในด้านความรู้ ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถที่มาจากการเรียนรู้การศึกษา ผู้นำควรจะเป็นผู้ที่ต้องใฝ่รู้และนำความรู้ที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ความพร้อมในการผูกมิตรกับผู้อื่นที่จะต้องพร้อมที่จะรับฟังผู้อื่น พร้อมที่จะทำความเข้าใจผู้อื่น พร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือ พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งความพร้อมในเรื่องต่างๆที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความพร้อมในด้านการทำงานที่อาจเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลาสำหรับผู้นำเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพื่อที่จะได้เข้าไปทำหน้าที่ได้ทันที ด้านแรงจูงใจเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับผู้นำ เป็นเรื่องของการสร้างมุมมองในการปฏิบัติหน้าที่ ให้เกิดความคิดที่มีคุณธรรม คือ การสร้างจิตสำนึกที่ดีในการจะเริ่มพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำนั้น จะต้องเริ่มจากการที่มีผู้นำที่ดี ซึ่งผู้นำที่ดีจะเกิดจากการที่มีบุคคลที่มีความสามารถ มีความคิด และจิตใจที่ดี โดยพื้นฐานสิ่งเหล่านี้จะเกิดจากการปลูกฝัง ทั้งจากการสั่งสอน สืบทอด การเห็นตัวอย่างที่ดี และยังต้องมีการสนับสนุนที่ดีจากสังคม ทั้งระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน การจะเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้ นอกจากเป็นที่รัก และยอมรับของกลุ่ม เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกของความเป็นผู้นำอยู่ในส่วนลึกของจิตใจอีกด้วย ซึ่งกล้าตัดสินใจ และรับผิดชอบในการตัดสินใจนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องเกิดจากสิ่งแรกคือแรงจูงใจ ซึ่งอาจจะเกิดจากปัจจัยส่วนตัวคือความต้องการแสดงออกถึงความสามารถ ความรู้ที่มีในการเข้าไปแก้ไขหรือพัฒนาเพื่อต้องการการยอมรับจากสังคม ส่วนปัจจัยต่อมาคือปัจจัยทางด้านสังคมอาจเกิดจากครอบครัวที่คอยกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกต้องการทำประโยชน์ให้ส่วนรวม เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ชุมชน การร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลถึงเรื่องของความพร้อมทั้งในด้านการศึกษาคือผู้นำจะต้องมีความพร้อมในด้านการหาความรู้เพื่อการนำไปใช้ และเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาความสามารถ ส่วนในด้านของจิตใจคือต้องมีความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนร่วม พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นโดยปราศจากอคติ พร้อมที่จะเข้าไปแก้ปัญหาอย่างยุติธรรมโดยคำนึงถึงความถูกต้องและความเป็นจริง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงความจริงใจ ในเรื่องการสร้างแรงจูงใจด้วยการผูกมิตร แรงจูงใจดังกล่าวจะเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการสร้างความสัมพันธ์จะช่วยในเรื่องของความเข้าใจกัน แรงจูงใจกับการพัฒนาการทำงาน การมีจิตใจดีก็จะส่งผลในการสร้างแรงจูงใจที่ในการทำงาน ผู้นำที่ดีจึงควรมีจิตใจดี ความคิดที่ดี เพื่อเป็นแรงจูงใจที่ดีต่อการทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้านความจริงใจอีกอย่างที่สำคัญคือความจริงใจในการแสดงออก พื้นฐานของการปลูกฝังคุณธรรมยังพัฒนาถึงความจริงใจต่อการแสดงออก การสื่อสาร คือการคิดอย่างจริงใจไม่เอาเปรียบผู้อื่น ซึ่งผลงานที่เกิดจากการทำหน้าที่ด้วยความรู้ที่มีอย่างเต็มความสามารถด้วยความจริงใจการทำงานที่ดีก็จะส่งผลถึงเรื่องของการสร้างผลงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเชื่อถือ ความศรัทธา เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ ตาม ผลงานจะทำให้เกิดมุมมองที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงความจริงใจต่อประชาชน จากการทำงานอย่างเต็มที่ของผู้นำ

จากการเก็บข้อมูลในเรื่องของการเตรียมความพร้อมผู้นำจะต้องมีหลักดังนี้ จริงใจ ใฝ่รู้ สู้งาน ประสานความคิด ผูกมิตรกับประชา^{๓๒} ความพร้อมที่จะแสดงความจริงใจในการปฏิบัติงานอย่างตั้งใจ ด้วยความสุจริต ถ้าอยากได้ความจริงใจจากใคร เราต้องให้ความจริงใจกับเค้าก่อน คนจริงใจ คือคนที่พูดและกระทำตามคำพูด เป็นการแสดงน้ำใจตรงออกมาจากหัวใจหรือความคิด โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องในเชิงบวก คนจริงใจที่ดีเป็นคนตรงไปตรงมาชัดเจน เสมอต้นเสมอปลาย เคยทำดีเช่นไรก็จะทำดีอย่างต่อเนื่องนั่นคือสิ่งที่ดีของผู้นำที่จริงใจ ใฝ่รู้คือพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้คนเราประสบความสำเร็จได้ทั้งในเรื่องชีวิตและ การงานและยังเป็นการเปิดโลกให้กว้างขึ้น เพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ สู้งานคือพร้อมที่จะทำงาน ทำงานด้วยความอดทนไม่ว่าจะเจออุปสรรคหรือความลำบาก พร้อมที่จะเสียสละในการทำงานเพื่อส่วนรวม ประสานความคิดคือพร้อมจะรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น การร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันละกัน ผูกมิตรกับประชาคือความพร้อมจะสร้างสัมพันธ์กับทุกคนไม่ว่าจะยากดีมี

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

จนอย่างไร ผู้นำที่ดีจะเป็นผู้ที่มีความเป็นมิตรกับทุกคน สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือซึ่งเป็นขั้นตอนต่อไปในกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ

การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยด้วยความร่วมมือ ควรเริ่มตั้งแต่สังคมเล็กๆ อย่างครอบครัว ในชุมชนหรือหมู่บ้านก่อน ซึ่งการที่จะเกิดธรรมาธิปไตยขึ้นนั้นทุกคนในสังคมจะต้องให้ความร่วมมือ สังคมมีส่วนสำคัญอย่างมากในการจะทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้น ดังนั้นนอกจากผู้นำที่ปกครองด้วยธรรมาธิปไตยแล้ว สังคมก็ต้องให้การสนับสนุนให้ความร่วมมือกับผู้นำที่ปกครองด้วยธรรมาธิปไตย และต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ผู้นำได้ทำเป็นแบบอย่างด้วย ซึ่งกรอบทางสังคมจะสัมพันธ์กันกับปัจจัยก่อเกิดธรรมาธิปไตยทำให้เกิดความร่วมมือ ซึ่งจะเกิดจากการที่ผู้นำสร้างสิ่งเหล่านี้ ความสัมพันธ์อันดีเข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องต่างๆ ด้วยการอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง การมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นเป็นสิ่งจำเป็นในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ พัฒนาการทางสังคมและความคิดความเข้าใจของบุคคล พัฒนารู้นขึ้นจากการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล ความสำเร็จในอาชีพ ล้วนได้รับผลกระทบจากสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีกับปัจจัยก่อเกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยในเรื่องของความพร้อมที่จะสร้างความสัมพันธ์ แรงจูงใจที่ต้องการผูกมิตรสร้างความรู้สึที่ดี ความจริงใจในการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นมิตร ซึ่งต่อมาเป็นการสัมพันธ์กับการทำหน้าที่ของผู้นำ ในด้านสติปัญญาการจะเป็นผู้นำที่ดี จึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ก็จะได้รับ ความไว้วางใจจากคนในสังคม ด้านความยุติธรรมและความถูกต้องผู้นำที่จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน โดยความถูกต้องและความยุติธรรมจะต้องเกิดจากความจริง ความเมตตาจะช่วยให้ผู้นำได้แสดงความกรุณาต่อผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ ความเชื่อถือจากประชาชน ความน่าเชื่อถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญมากสำหรับผู้นำ เนื่องจากจะส่งผลถึงความร่วมมือของประชาชน สังคมมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความพึ่งพากัน มีเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน และมีความเชื่อใจกัน ซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยก่อเกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตย การมีส่วนร่วม คือการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมกระทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง กฎหมาย กฎหมายเป็นสิ่งที่คอยกำหนดบทบาท สิทธิ ความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม กฎหมายในระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้จากการลงความเห็นจากเสียงส่วนมาก ซึ่งการจะทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้นนั้น จะต้องเริ่มที่ผู้นำเพราะผู้นำจะเป็นผู้ที่มีแนวคิดที่จะเป็นตัวกำหนดกฎหมาย โดยที่ต้องถามความคิดและความต้องการของประชาชน ซึ่งธรรมาธิปไตยจะเกิดขึ้น กฎหมายก็จะเป็น

สิ่งที่ระบุกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนในสังคมปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมาธิปไตย วัฒนธรรมเป็นระเบียบทางสังคมที่ชุมชนให้ความเชื่อถือซึ่งยึดถือและปฏิบัติมาเป็นเวลานาน หน้าที่ของผู้นำจึงต้องคอยส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดี และอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย ซึ่งวัฒนธรรมนี้เองที่จะเป็นตัวสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ยั่งยืน เพราะวัฒนธรรมคือความเชื่อ แนวทางปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาของชุมชน เป็นสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจให้ประพฤติตาม ซึ่งถ้าผู้นำสามารถสร้างแนวคิดธรรมาธิปไตยให้เกิดเป็นวัฒนธรรม จะทำให้เกิดการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยทั้งหมดนี้จะส่งผลต่อการเลือกผู้นำที่ดี ซึ่งความผิดพลาดการเลือกผู้นำที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่มาจากเวลาที่เราจะเลือก หรือหาผู้นำ มักจะพิจารณาจากเกณฑ์ หรือปัจจัยที่ผิดพลาด แทนที่เราจะตัดสินใจ หรือดูจากสิ่งที่ควรจะเป็น เราควรดูจากสิ่งที่ไม่ใช่คุณสมบัติที่ดีของผู้นำ หลายๆ ครั้ง เรามักจะหลงติดไปในกับดักของการเลือกผู้นำที่พูดเก่ง บุคลิกภาพดี หน้าตาดี รวบรวมว่าเราอยากจะได้ดาราขึ้นมาเป็นผู้นำ ซึ่งคุณสมบัติต่างๆ อาจจะไม่เกี่ยวข้องกันกับการเป็นผู้นำที่ดีก็ได้ อีกอย่างที่สำคัญอย่างมากในการสร้างความร่วมมือ คือความพร้อมที่จะเข้าใจผู้อื่น การเข้าใจในเนื้อหาสาระของสิ่งที่สื่อสารระหว่างกัน และเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นเสมือนเราเป็นตัวเขา ซึ่งในสัมพันธภาพที่ขาดความเข้าใจความรู้สึกซึ่งกันและกัน ก็จะเกิดการเอาเปรียบ ความขัดแย้ง ละปัญหาต่างๆ ตามมาอีกมากมาย ความเข้าใจจึงเป็นสิ่งพื้นฐานที่จะช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ การที่จะทำให้ประชาชนและผู้นำมีความเข้าใจกันทำได้โดยการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น อธิบายด้วยเหตุผลที่อยู่บนพื้นฐานของความจริงและความถูกต้อง ในเรื่องของความเข้าใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่จะช่วยสร้างความเข้าใจกันให้มากขึ้น

จากการเก็บข้อมูลกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยในขั้นตอนการสร้างความร่วมมือ ความร่วมมือ คือการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ในลักษณะเป็นกลุ่ม เป็นทีม ร่วมรู้ ร่วมคิด มีส่วนร่วมในการทำงาน ร่วมรับผิดชอบงานทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่มทำงานร่วมกัน เพื่อให้การทำงานนั้นบรรลุ เป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ซึ่งการจะสร้างความร่วมมือพื้นฐานต้องมาจาก ปัจจัยแรกคือความสัมพันธ์ที่ดีที่จะช่วยในเรื่องของความน่าเชื่อถือความสัมพันธ์ในแง่บวกที่ส่งผลให้เกิดความร่วมมือ เมื่อเกิดความร่วมมือในการช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำแล้ว ขั้นตอนความร่วมมือนี้เองจะเป็นการส่งเสริมขั้นตอนต่อไปนั่นก็คือ ขั้นตอนการเป็นแบบอย่าง

ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง

การเข้ามาทำหน้าที่ของผู้นำนั้น จุดเริ่มต้นต้องมาจากการเลือกของประชาชนในการเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการบุคคลนี้มาเป็นผู้นำ เนื่องมาจากผลงานที่ได้ทำสร้างความเชื่อถือและศรัทธาให้กับ

ประชาชน ในการคัดเลือคนั้นต้องเป็นไปอย่างสุจริตและเป็นธรรม ซึ่งเมื่อผู้นำได้รับเลือกเข้ามาทำหน้าที่แล้วต้องมีหลักในการยึดถือเพื่อเป็นแบบอย่าง ซึ่งจะเชื่อมโยงกับปัจจัยก่อเกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตย สิ่งแรกเลยที่ผู้นำจะต้องมีในการเป็นแบบอย่างที่ดีคือ สติปัญญาซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องมีความรอบรู้ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับความพร้อมคือผู้นำจะต้องมีความพร้อมในด้านความรู้ ความรู้ในที่นี้มีได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย ด้านแรงจูงใจเมื่อผู้นำใช้สติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ถึงเหตุและผล เมื่อผู้นำมีความรู้แล้วก็จะเกิดแรงจูงใจในการแสดงออกถึงความรู้ที่มี โดยการเข้ามาทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน การใช้ความรู้จากสติปัญญาต้องเกิดจากพื้นฐานความจริงใจ ซึ่งการใช้ความรู้ที่มีร่วมกับความจริงใจจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถจนเกิดผลงานที่เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชน ต่อมาคือความยุติธรรม ในเรื่องของความยุติธรรมผู้นำจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมเสมอภาคในการปกครอง ไม่ใช้อำนาจในทางที่ผิด ผู้นำที่ดีจะต้องมีความพร้อมในด้านของการให้ความยุติธรรม การสร้างความเสมอภาค ความเท่าเทียมให้กับชุมชน ไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้นำสร้างความยุติธรรมให้เกิด ผู้นำจะต้องละทิ้งซึ่งอคติ ด้านความจริงใจการจะสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับสังคมผู้นำควรจะทำด้วยความจริงใจ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งความยุติธรรมที่เกิดจากการกระทำด้วยความตั้งใจจริงใจจะทำให้เกิดผลงานที่ดีที่จะสร้างความเชื่อถือ ซึ่งจะ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางสู่ธรรมาธิปไตย ต่อมาคือเรื่องของความจริง ผู้นำที่ดีต้องปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักจากพื้นฐานความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ในบางอย่างบางเรื่องก็ไม่สามารถทำได้ ต้องรู้จักปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นจริง ต้องมีความยืดหยุ่น โดยจะเชื่อมโยงกับปัจจัยก่อเกิดธรรมาธิปไตยดังนี้ ด้านความพร้อมผู้นำควรจะต้องมีความพร้อมในเรื่องความเข้าใจถึงความเป็นจริงกับสิ่งที่จะต้องมีความเป็นไปได้ ด้านแรงจูงใจจะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการทำหน้าที่บนพื้นฐานของความจริง โดยแรงจูงใจที่ดีจะเกิดจากความคิดของผู้นำว่าสิ่งใดที่ทำได้สิ่งใดที่ไม่สามารถทำได้ ด้านความจริงใจนอกจากผู้นำจะต้องปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักความจริงเป็นที่ตั้งแล้ว ความจริงใจในการนำความจริงมาทำให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวม ซึ่งผู้นำต้องเข้าใจถึงเหตุผลความจริง ความจริงจะเป็นสิ่งที่คอยเป็นปกป้องตัวผู้นำเอง ต่อมาคือความเมตตา ความเมตตาจะช่วยให้ผู้นำได้แสดงความกรุณาต่อผู้อื่น ซึ่งในการทำหน้าที่ผู้นำเองจะต้องมีความเมตตาต่อบุคคลอื่นทั้ง ผู้ใต้บังคับบัญชา และประชาชนที่อยู่ภายใต้การดูแล ความเมตตาจะเชื่อมโยงปัจจัยก่อเกิดธรรมาธิปไตยได้ดังนี้ ด้านความพร้อมความเมตตาต้องเกิดจากพื้นฐานทางด้านจิตใจ ซึ่งความพร้อมที่ผู้นำต้องมีคือ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนมีหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นผู้เสียสละทำเพื่อส่วนรวม ด้านแรงจูงใจการที่ผู้นำจะมีความเมตตาผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่คิดถึงจิตใจผู้อื่นว่าจะรู้สึกอย่างไรโดยที่

จะต้องอยู่ในหลักความถูกต้องและความจริง ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกรักอยากช่วยเหลือ ในส่วนด้านความจริงจะเป็นสิ่งที่ยืนยันความเป็นไปได้ของสิ่งที่จะทำ ด้านผลงานผู้นำที่มีความเมตตา มักจะเป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาและความเชื่อถือ เนื่องจากความเสียสละการเข้าใจผู้อื่น ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเป็นแบบอย่างเพื่อพัฒนาให้เกิดธรรมาธิปไตย ต่อมาคือความถูกต้อง ซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง การทำงานต้องนึกถึงความถูกต้องจะต้องไม่ยึดความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก ซึ่งจะสัมพันธ์กับปัจจัยก่อเกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยคือ ด้านความพร้อมผู้นำที่ดีจะต้องมีความพร้อมในการเข้ามาทำหน้าที่โดยที่ยึดกฎหมายและความถูกต้องเป็นหลัก ด้านแรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญที่เกิดจากความคิดความตั้งใจที่ปราศจากประโยชน์ส่วนตนและอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยเอาความถูกต้องมาก่อนความถูกต้องใจ ต่อมาคือด้านความจริงใจนอกจากจะยึดความถูกต้องเป็นหลักแล้วต้องมีความจริงใจในการลงมือทำด้วย ไม่ใช่ทำเพื่อผ่านไป เพราะจะเป็นการกระทำที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน

การสร้างการยอมรับจากประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช^{๓๓} มีใช้เรื่องง่ายที่จะได้ใจที่เรียกว่า ความศรัทธาจากประชาชน ผู้นำจะต้องมีความชัดเจนในทุกเรื่อง ทุกๆการกระทำจากที่ตนเองพูดออกมา เมื่อตนเองพูดได้แล้วจะต้องกระทำได้ ก็จะได้รับคามไว้วางใจโดยถือว่ามี ความกล้าและความเก่งในระดับหนึ่ง^{๓๔} จึงมอบความไว้วางใจผ่านการเลือกตั้งตามระบบจนมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็เพราะสามารถสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจให้กับประชาชนนั้นก็เรียกว่า การยอมรับจากประชาชน ซึ่งเมื่อก่อนก็ยังไม่มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียงอย่างในปัจจุบันบางท่านก็ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนตั้งแต่เงินเดือนประมาณ ๓๔๐ บาทจนปัจจุบันเกือบ ๑๐,๐๐๐ บาท และเกิดจากการยอมรับด้วยใจมากกว่าด้วยเงิน^{๓๕} เพราะฉะนั้น การสร้างการยอมรับจะต้องมีคุณลักษณะของคนปักษ์ใต้ที่ชัดเจน ได้แก่ ซื่อสัตย์ สุจริต พูดจริง ทำจริง ชัดเจน และตั้งใจจริง^{๓๖} มีความยุติธรรม การให้เมตตาธรรม เสียสละต่อส่วนรวม ดังนั้น หากต้องการที่จะดูผู้นำชุมชนคนไหนน่าเชื่อถือหรือน่าให้

^{๓๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พัทย์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ความเคารพที่ต้องดูที่ความเสียสละ ต้องตัดประโยชน์ส่วนตัวออกไป เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นหลัก^{๓๗} จะเห็นได้ว่า การที่ประชาชนจะยอมรับในความเป็นผู้นำชุมชนจะอยู่ที่ความประพฤติการปฏิบัติตนเอง และคุณลักษณะเฉพาะของผู้นำชุมชนนั้น ๆ เป็นประการที่สำคัญจนกลายเป็นการยอมรับและให้ความเคารพในฐานะผู้ที่ทำงานเพื่อนประโยชน์ของส่วนรวม

ขั้นที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์

การทำงานเป็นผู้นำชุมชนต้องผ่านร้อนผ่านหนาวมากที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนได้บ้างไม่ได้บ้าง แต่ทั้งหมดก็ผ่านมากด้วยดี เพราะการทำหน้าที่ผู้นำชุมชนจะต้องให้ความเป็นธรรมกับประชาชนทุกคนอย่างเสมอภาค บางท่านจะมีสโลแกนว่า “จริงใจ ใฝ่รู้ สู้งาน ประสานความคิด ผูกมิตรกับประชา” ที่สามารถปฏิบัติมาได้ตลอดเป็นเวลา ๓๐ ปี เพราะมีวิธีการดูแลราษฎรก็เหมือนดูแลลูก มีการจัดการแบบพี่แบบน้อง แบบกันเอง เมื่อปัญหาใดๆ หากสามารถแก้ไขได้ก็แก้ปัญหาไป แต่หากปัญหาใดที่ไม่สามารถจะแก้ไขไม่ได้ก็ส่งไปทางอำเภอ แต่ส่วนมากคดีหนักๆ แรงๆ แต่ส่วนมากจะมีปัญหาเล็กๆน้อยๆ ก็ใช้ลักษณะการแบบพูดคุยกันก็จบไปแต่ละเรื่อง^{๓๘} นอกจากนี้การสร้างอุดมการณ์ในการปฏิบัติงานที่มีส่วนเกี่ยวกับสิ่งไม่ดีหลายท่านก็สามารถผ่านไปได้ บางท่านก็ตั้งสัจจะวาจาไว้ตั้งแต่ก่อนการเลือกตั้งปฏิญาณตนว่าพวกนักเลง การพนัน ไก่ มวย วัวชน ผมไม่เกี่ยวข้องเป็นอันขาดโดยนำความคิดของตัวเองมานำเสนอกับคนในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเรียบร้อย และความสงบให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งหากประชาชนมองดูและรู้สึก ผู้นำหมู่บ้านไม่มีความเป็นธรรม ผู้นำในหมู่บ้านไม่มีความจริงใจ ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่กล้าไปเรียกไม่กล้าจะเข้าไปปรึกษา ยิ่งในปัจจุบันการแสวงหาผลประโยชน์เกี่ยวข้อง กับตำแหน่งในการทำงานเราต้องมีเหตุมีผลในการทำงาน เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือ และเคารพในการตัดสินใจในการทำงานทุกอย่างจงถือว่าทำสิ่งที่ถูกต้องควรทำไป อย่างกลัวที่จะคิดและลงมือทำ ผลที่ได้มันคือความจริงและความถูกต้องที่สามารถปกป้องตนเองได้^{๓๙} ประชาชนสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามที่มีปัญหา อีกทั้งการรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแบบครบวงจร^{๔๐} เพราะฉะนั้น การแก้ไขปัญหาก็ต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางในการสร้าง

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช , วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ตำนดรงค์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ประโยชน์ให้เกิดขึ้นและมีความรับผิดชอบต่อชุมชนตลอดเวลา มีจิตสำนึกได้ด้วยตนเองซึ่งไม่ต้องมีใครใครสอน^{๔๑} นอกจากนี้ผู้นำชุมชนบางท่านก็อาศัยการงานโดยอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลางเพราะว่ามีแนวคิดที่ว่าถ้าเรารวมตัวกันแล้วหากไม่มีกิจกรรม ก็เหมือนไม่มีสีสัน ไม่มีชีวิต จะต้องทำให้มีชีวิตในบางกิจกรรมนั้นทำให้ประชาชนเข้าใจกันได้ มีกล้าแสดงออกเพื่อพบปะ พูดคุยกัน ทำให้เข้าใจกันมากขึ้น และจะต้องอาศัยเวลานานๆ จึงจะประสบผลสำเร็จได้^{๔๒}

จะเห็นได้ว่า คำว่า การสร้างอุดมการณ์จะมี ๒ ลักษณะได้แก่ ลักษณะที่ ๑ จะถูกได้ด้วยการปฏิญาณตนเองก่อนการเข้ารับตำแหน่งผู้นำชุมชน หมายความว่า ผู้นำชุมชนนั้นจะมีความคิด และหลักยึดถือไว้ก่อนแล้ว เมื่อมีโอกาสก็จะประกาศให้ไว้เป็นนโยบายการทำงานให้กับประชาชนตลอดระยะเวลาที่ตนเองดำรงตำแหน่งๆ ลักษณะที่ ๒ มิได้ตั้งความคิดไว้แต่ต้นแต่เมื่อเห็นชาวบ้านหรือประชาชนเดือดร้อนก็รู้เมตตาสงสารจึงเกิดตั้งจิตเจตนาเพื่อการช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้กับชุมชนตลอดระยะเวลาหลาย ๑๐ ปีเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น การสร้างอุดมการณ์แม้ว่าผู้นำชุมชนจะตั้งมโนจิตสำนึกไว้แตกต่างกันออกไปแต่ก็มีเป้าหมายและเจตนารมณ์ในสิ่งเดียวกันนั่นก็คือ การทำให้ประชาชนรู้สึกปลอดภัย มีความสุขในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด และอุดมการณ์เหล่านี้ผลจะปรากฏในระยะยาวมาก บางท่านก็ทำงานมาถึง ๓๕ ปีจึงได้แสดงภาวะของอุดมการณ์ให้เห็นเด่นชัดมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

ขั้นที่ ๖ การสื่อสาร

การสื่อสารเป็นเครื่องมือ^{๔๓}ในการทำงานในฐานะผู้นำสิ่งที่ควรระวังไว้อย่างมากนั่นก็คือ การพูดจะทำให้สูญเสียความเป็นผู้นำได้ง่ายกล่าวการพูดแล้วไม่ทำ หรือพูดแล้วทำไม่ได้เพียงครั้งเดียวจะทำให้เสียชื่อไปตลอดกาลและจะไม่มีประชาชนนับถืออีกต่อไปดังนั้น การสื่อสารในเชิงการพูดเอาดีใส่ตัวเอาชั่วใส่ผู้อื่นจึงเกิดขึ้นน้อยในสังคมเมืองนครศรีธรรมราชแต่ก็ใช่ว่าจะไม่มีเสียเลย^{๔๔} นอกจากนี้ในความเป็นผู้นำชุมชนยังจะต้องใช้ทักษะทางการพูดที่ดีมาผ่านการฝึกฝนตนเองมาอย่างดีแล้ว เพื่อการทำความเข้าใจ รู้จักใช้ภาษาที่ไม่ขัดหูผู้ฟังเป็นหลัก เพราะการใช้วาจาเพื่อการชักจูงประชาชนให้

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พิทักษ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโคก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๓} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ปฏิบัติตามนั้นจะต้องมีความจริงใจ มีความสัตย์ในตัวของคุณำพูดนั้น ๆ เมื่อพูดออกไปแล้วคำพูดหรือวาจานั้นจะเป็นผู้บังคับบัญชาของผู้นำชุมชนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดภายใต้บริบทของอุดมการณ์ที่ชัดเจน^{๔๕} นอกจากนี้การใช้ทักษะการสื่อสารเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญอย่างมากเพราะในชุมชนมักจะมี ความขัดแย้งกันบ้างทำให้เกิดการทะเลาะเบาะกันตามมา ผู้นำชุมชนจึงต้องมีบทบาทในการใช้วาจาเพื่อการไกล่เกลี่ยให้ความขัดแย้งหมดไปด้วยการทำตนเองให้มีความยุติธรรม เที่ยงธรรม มีความถูกต้องอย่างที่สุด^{๔๖} จะเห็นได้ว่า ประเด็นเรื่องการสื่อสารที่ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชได้พยายามรักษาอุดมการณ์นี้ไว้อย่างยาวนานก็เพราะสามารถทำตนเองให้เกิดพูด และกระทำการอย่าง ที่ตนเองคิดโดยไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบากไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือสถานการณ์อื่นๆ ก็ได้ใช้การสื่อสารด้วยวาจาจึงจะสงบลงได้ นอกจากนี้การใช้การสื่อสารไปยังประชาชนเพื่อการจูงใจก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนได้อย่างรวดเร็วเพราะหากประชาชนมีความเชื่อมั่น ยอมรับในตัวของคุณำชุมชนแม้ว่าจะพูดอะไรจะทำอะไรประชาชนจะคล้อยตามผู้นำในชุมชนจนร่วมแรงร่วมในทำงานตามเป้าหมายที่ต้องการต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการทํานหน้าที่ของผู้นำ ทั้งในเรื่องของความพร้อม แรงจูงใจ ความจริงใจ และผลงานที่เกิดจากการกระทำของผู้นำ ที่มีความสัมพันธ์ต่อการทํานหน้าที่ของผู้นำเนื่องจากเป็นพื้นฐานในการเข้ามาทํานหน้าที่^{๔๗} ซึ่งจากการวิจัยในการทํานาที่นั้นผู้นำจะต้องมีแนวทางที่ยึดถือดังนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาใช้เป็นเครื่องตัดสินใจด้วยเหตุผล ต้องมีความยุติธรรมสร้างความเท่าเทียมให้กับชุมชน ไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะยากดีมีจนเช่นไร ต้องทํานาที่อยู่บนพื้นฐานของความจริง ยึดถือความจริงเป็นที่ตั้ง ต้องมีความเมตตา มีจิตสำนึกที่จะเผื่อแผ่ รู้จักคำว่าให้ ต้องมีความถูกต้องการทำงานต้องนึกถึงความถูกต้องจะต้องไม่ยึดความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ เมื่อเกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยในตัวผู้นำแล้ว สิ่งที่จะช่วยส่งเสริมจากผู้นำแห่งธรรมาธิปไตยให้เป็นสังคมธรรมาธิปไตยคือความร่วมมือของสังคม กระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำจะเป็นขั้นตอนการสร้างต้นแบบของผู้นำที่ยึดหลักธรรมาธิปไตยที่จะเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามและจะช่วยให้เกิด

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายเพ็ญ พัทธักษ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโคก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

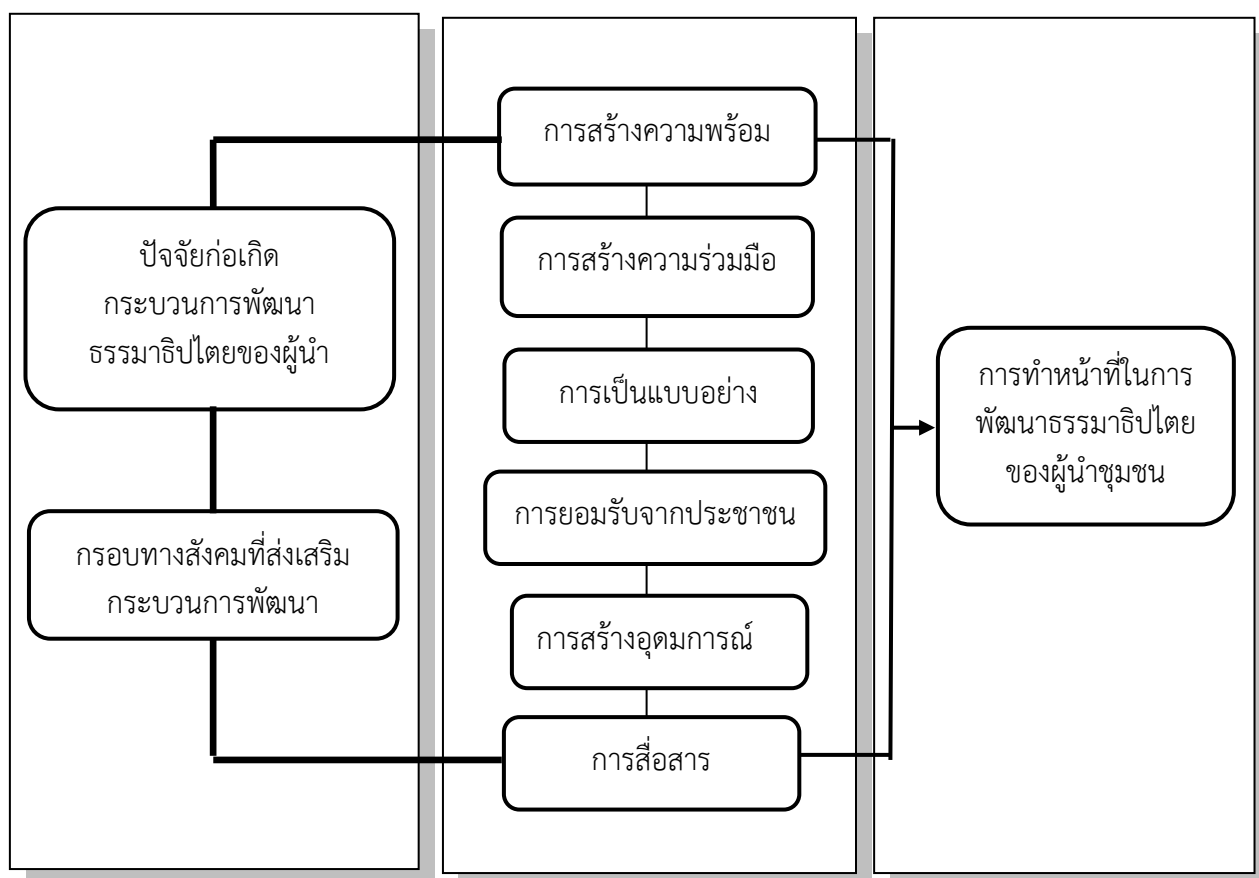
^{๔๖} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาอิสริยานทร ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ความสามัคคี ความร่วมมือขึ้นในสังคม ซึ่งหลักธรรมาธิปไตยของผู้นำนี่เองจะเป็นแนวทางที่สร้างกระบวนการพัฒนาหลักธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.๖ สรุป

กระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำจะเกิดจากการนำเอาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันทำให้เกิดกระบวนการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ต้องการที่จะทราบถึงกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นขั้นตอนการสร้างต้นแบบของผู้นำที่ยึดหลักธรรมาธิปไตยที่จะเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามและจะช่วยให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือขึ้นในสังคม ซึ่งการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่สร้างกระบวนการธรรมาธิปไตยของผู้นำ ซึ่งก็คือวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อธิบายดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ แผนภาพแสดงกระบวนการพัฒนาธรรมชาติปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ ได้แก่ ปัจจัยก่อเกิดกระบวนการ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ ผลงานในอดีต โดยปัจจัยเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการสร้างความพร้อม ส่วนกรอบทางสังคมประกอบด้วย ความสัมพันธ์ที่ดี ความเชื่อถือจากประชาชน การมีส่วนร่วม กฎหมาย วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะทำให้เกิดการสร้างความร่วมมือ เมื่อนำปัจจัยก่อเกิดกระบวนการกับกรอบทางสังคมมาปฏิบัติร่วมกันก็จะก่อให้เกิดการเป็นแบบอย่าง ซึ่งกระบวนการทั้ง ๔ ด้าน คือ การสร้างความพร้อม การสร้างความร่วมมือ การเป็นแบบอย่าง และการสร้างอุดมการณ์ซึ่งจะทำให้เกิดการทำหน้าที่เพื่อการพัฒนาธรรมชาติปไตย

บทที่ ๔

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยยึดองค์ประกอบที่สำคัญตามคุณลักษณะธรรมาธิปไตยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูป/คนเพื่อให้เห็นถึงบริบททั่วและระบบความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมาธิปไตยกับภาวะผู้นำชุมชน ดังต่อไปนี้

๔.๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

รูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเกิดจากปัจจัยหลายด้าน ซึ่งมีผลทำให้เกิดการส่งเสริมที่จะเป็นการพัฒนารูปแบบธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ในด้านของปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบธรรมาธิปไตย จากการที่ได้ทำการเก็บข้อมูลจากผู้นำในชุมชนเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งได้มาจากผู้นำหลายท่าน ได้พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช มีดังนี้

๔.๑.๑ ปัจจัยด้านจริยธรรมของการปกครอง

จริยธรรมของการปกครองเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตย สิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจหลักในการปกครองเลยก็คือนักปกครองหรือผู้นำ ซึ่งจริยธรรมของการปกครองจะเป็นตัวชี้วัดความเป็นผู้นำ^๑ จริยธรรมในการปกครองของไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้นำไทยจึงจำเป็นในการนำหลักจริยธรรมจากหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองประเทศ การพัฒนาผู้นำให้มีธรรมาธิปไตยการปกครองคนมันมีหลักการสำคัญ คือ ความยุติธรรม ความจริง การให้เมตตาธรรม ความถูกต้อง^๒ ซึ่งจะได้นำมาอธิบายดังต่อไปนี้

---

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาอิสรกันตร์ ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

๑. ความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคม ซึ่งความยุติธรรมของแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความยุติธรรมที่ที่แท้จริงต้องเป็นความยุติธรรมที่ต้องอยู่คู่กับ คุณธรรมและจริยธรรม^๓ ที่เป็นเครื่องช่วยในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ดี ถูกต้อง และเหมาะสม แล้วความยุติธรรมแบบไหนที่คนส่วนมากจะยอมรับ คำว่าความยุติธรรมนั้นเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้ ความยุติธรรมตามธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาตินั้นมีอยู่จริง มันคือกฎเกณฑ์ วิถีทาง ปรากฏการณ์ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ^๔ แต่ในสังคมของมนุษย์กลับมีการสร้างความยุติธรรมตามกฎหมาย เพื่อเป็นเครื่องมือของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยเงื่อนไขซับซ้อน เพื่อไปสู่ข้อยุติของปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายไม่ใช่ความยุติธรรมแต่เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อสร้างให้เกิดความยุติธรรมในการปกครองอย่างยุติธรรมเกิดจากกฎหมายที่จะตัวบ่งบอกถึงแนวทางที่จะสร้างความยุติธรรมในสังคม^๕

๒. ความจริง เป็นพื้นฐานในการพิจารณาสิ่งต่างๆ เนื่องจากความจริงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมีอยู่จริง ลักษณะที่ตรงกับสภาพที่มันมีอยู่เป็นอยู่ในขณะที่พูดถึง การที่มีผู้รู้เห็นอะไรตามสภาพที่มันเป็นก็เรียกว่ารู้เห็นตามความเป็นจริง ความจริงมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับลักษณะของความจริง มีดังนี้ ๑) ข้อเท็จจริง หมายถึง การรู้เห็นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยประจักษ์ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นการรู้เห็นสิ่งที่มีอยู่ ข้อเท็จจริงที่ได้นี้สามารถนำไปเป็นหลักฐาน ให้เกิดความจริงอย่างอื่นตามมาได้ด้วย ซึ่งข้อเท็จจริงเป็นความจริงเฉพาะอย่างๆ ไม่เกี่ยวข้องกับความจริงทั่วไป ๒) ความจริง หมายถึง ความจริงที่เป็นสากล เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติของความเป็นจริง ที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบด้วยหลักแห่งเหตุผลได้^๖ จัดเป็นความจริงทั่วไปที่คนส่วนใหญ่มักทราบกันอยู่แล้ว ๓) ความเป็นจริง หมายถึง ความจริงสูงสุด หรือ ความจริงสมบูรณ์ เป็นธรรมชาติแท้ ๆ ของสรรพสิ่งตลอดทั้งโครงสร้าง กำเนิดและพัฒนาการของสิ่งนั้น ความจริงสูงสุดนี้เป็นความจริงที่ตายตัวแน่นอน เช่น สภาพของจักรวาล สภาพของธรรมชาติ เป็นต้น เป็นความจริงที่คนทั่วไปอยากจะเข้าใจ ในการปกครอง

^๓ สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๕ สัมภาษณ์ นายปรามิทธิ์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ที่ดีควรพิจารณาถึงข้อเท็จจริง ต้องตัดสินใจโดยพิจารณาจากความจริง ซึ่งก็คือความเป็นไปได้ในการเกิดขึ้นว่าสามารถเกิดขึ้นได้จริง ใช้ได้จริง มีประโยชน์จริง^๗

๓. ความเมตตา ความเมตตาเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการปกครอง เมตตา หมายถึง ไม่ตรีความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจดีต่อกัน ความใส่ใจ หรือต้องการสร้างเสริมประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เมตตาจัดเป็นธรรมพื้นฐานของใจชั้นแรก ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งทำให้มองกันในแง่ดี หวังดีต่อกัน พร้อมทั้งจะรับฟัง และเจรจาด้วยเหตุด้วยผล^๘ ไม่ยึดเอาความเห็นแก่ตัว มือคด คือ ความโกรธ ความเกลียด เป็นที่ตั้ง ความเมตตาส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะเราสามารถรับรู้ความทุกข์ของผู้อื่นได้ เมื่อเห็นใครเป็นทุกข์ เราจึงพลอยทุกข์ไปด้วย และอยากช่วยเหลือให้เขาได้รับความสุข ความเมตตาจึงไม่เพียงเป็นคุณต่อผู้อื่นเท่านั้น หากยังเป็นผลดีต่อเราด้วย เป็นความสุขใจที่ส่งผลถึงความสุขกายด้วย มีการศึกษามากมาย ยืนยันว่า ผู้มีเมตตาจิต ชอบช่วยเหลือผู้อื่นเป็นนิจ มักมีสุขภาพกายดี เสี่ยงต่อโรคร้ายน้อยกว่าคนกลุ่มอื่น ความเมตตา^๙ นี้เองเป็นสิ่งที่ผู้นำที่ดีควรมีเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในสังคมซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ในการปกครองนั่นเอง^{๑๐}

๔. ความถูกต้อง คือสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบการกระทำที่ไม่ผิดต่อผู้อื่น ไม่ผิดต่อกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ชุมชน สังคม ได้ตั้งไว้ ซึ่งต้องดูความเป็นจริงว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ผิด หรือเป็นสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นหรือไม่ ซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง การทำงานต้องนึกถึงความถูกต้องจะต้องไม่ยึดความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก^{๑๑} ควรพูดความจริงและอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องที่ชัดเจน^{๑๒} ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการระบุถึงความถูกต้องไว้ดังนี้ ๑) ความเห็นที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ ให้อะไรถูก อะไรผิด ๒) ความคิดที่ถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ความคิดที่ถูกต้องก็จะตามมา ๓) การกระทำที่ถูกต้อง สัมมากรรมมังสะ เมื่อรู้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องก็ละเว้นเสีย ๔) การพูดที่ถูกต้อง สัมมาวาจา คือไม่พูดในสิ่งที่เกิดโทษกับตัวเราก็ด

^๗ สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พัทธ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๙ สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด้านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เกิดโทษกับผู้อื่นก็ดี หรือเกิดโทษทั้งกับตัวเราและผู้อื่นก็ดี ๕) อาชีพที่ถูกต้อง สัมมาอาชีพะ คืออย่าประกอบมิฉฉาชีพ สัมมาอาชีพะก็คือการประกอบอาชีพ ที่ไม่ผิดศีล ผิดธรรม ผิดกฎหมายของบ้านเมือง ๖) ความเพียรที่ถูกต้อง สัมมาวายามะ คือคนเราควรจะมีสมาธิเพียรไปในทางที่ถูก ๗) การระลึกรู้ที่ถูกต้อง สัมมาสติ คือไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องมีสติ ให้รู้อยู่กับการกระทำ ขณะนี้กำลังคิดอะไร ก็ให้รู้ที่กำลังคิดอะไรอยู่ ๘)สมาธิที่ถูกต้อง สัมมาสมาธิ คือให้จิตตั้งมั่นอยู่ในความสงบ ซึ่งผู้นำที่ดีจึงต้องควรยึดถือหลักความถูกต้องในการปฏิบัติตนเอง ปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเป็นแนวทางในการปกครองที่จะนำไปสู่การพัฒนาธรรมาธิปไตยให้เกิดขึ้น^{๑๒}

๔.๑.๒ ปัจจัยทางด้านนโยบาย

นโยบายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการจะพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดกรอบการปฏิบัติ การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ การพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำนั้นถ้าปราศจากการสนับสนุนจากนโยบายแล้วก็เป็นไปได้อย่างที่จะเกิดความสำเร็จ^{๑๓} การเลือกนโยบาย คือ การเลือกวิถีทางหรือแนวนโยบายที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามต้องการ อาจรวมถึงนโยบายเทคนิคและกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี หลักจริยธรรมหรือคุณธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อค่านิยมที่เป็นรากฐานสำคัญในการเลือกนโยบาย นโยบายนี้เองที่จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการนำไปใช้จริงการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้ในนโยบาย ซึ่งจะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดนโยบายขึ้น ได้แก่

๑. แผน,แผนงาน,โครงการ^{๑๔} เป็นการสร้างการปฏิบัติงานซึ่งมาจากแนวทางที่กำหนดไว้ในนโยบาย โดยแผน,แผนงาน,โครงการมาจากการกำหนดนโยบาย มีความหมายดังนี้ ๑)แผน คือรูปธรรมของนโยบายที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติปรากฏเป็นจริง และเป็นผลผลิตของการวางแผน เป็นแนวนโยบายในแต่ละด้านที่เกิดจากการวิเคราะห์และการวางแผนแล้ว ๒)แผนงาน คือโครงการหลายโครงการที่ประสานกันไว้อย่างดี และมุ่งที่วัตถุประสงค์เดียวกัน เป็นกลุ่มโครงการที่รวมอยู่ด้วยกันโดยแบ่งออกเป็นกลุ่มตามลักษณะของโครงการ ๓)โครงการ คือ กลุ่มของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน และต้องปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นตามลำดับก่อนหลังเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีจุดเริ่มต้นและจุดเสร็จสิ้นเพียงจุดเดียว ซึ่ง

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด่านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

การจะพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ นโยบายจะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดทิศทางของกิจกรรมจากโครงการต่างๆ ก่อนที่จะเกิดนโยบายเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตย ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่ยึดถือธรรมาธิปไตยเป็นหลักด้วย เพราะไม่เช่นนั้นแล้วนโยบายจะขาดความน่าเชื่อถือ และจะทำให้ไม่มีใครปฏิบัติตาม ซึ่งเป้าหมายของนโยบายในการพัฒนาธรรมาธิปไตยก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ

๒. งบประมาณ ความหมายของงบประมาณจะแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลาและลักษณะการให้ความหมายของนักวิชาการแต่ละด้าน ซึ่งมองงบประมาณแต่ละด้านไม่เหมือนกัน เช่น นักเศรษฐศาสตร์ มองงบประมาณในลักษณะของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด นักบริหารจะมองงบประมาณในลักษณะของกระบวนการหรือการบริหารงบประมาณให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยบรรจุเป้าหมายของแผนงานที่วางไว้ นักการเมืองจะมองงบประมาณในลักษณะของการมุ่งให้รัฐสภาใช้อำนาจควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล ซึ่งงบประมาณนี้เองจะเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนในด้านนโยบายที่จะเป็นแนวทางสร้างกิจกรรมในการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ^{๑๕}

๔.๑.๓. ปัจจัยทางด้านกิจกรรมชุมชน

กิจกรรมเป็นคำสั้นๆ ที่ทุกท่านต้องเคยได้ยินมาแล้ว แน่นอนว่ากิจกรรมทุกกิจกรรมย่อมให้ประโยชน์โดยตรงกับผู้เข้าร่วมในกิจกรรม คุณค่าของกิจกรรมนั้นขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่ได้รับ กิจกรรมมีประโยชน์มากมาย ทั้งประสบการณ์ ช่วยในการเสริมทักษะความสามารถ เป็นการเปิดโอกาสให้กับตนเองมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการเปิดโลกทัศน์ของตนเองให้กว้างขึ้น ได้เรียนรู้หลักการวิธีการหรือกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุด การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นการฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น การแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างเป็นระบบ ฝึกกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ฝึกความกล้าแสดงออกความคิดริเริ่ม ในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม นอกจากนี้ กิจกรรมยังเป็นสิ่งที่พิสูจน์ความอดทน ความขยัน และความมีระเบียบวินัยในตนเองอีกด้วย การอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลางเพราะว่ามีแนวคิดที่ว่าถ้าเรารวมตัวกันแล้วถ้าไม่มีกิจกรรม ก็เหมือนไม่มีสีสัน ไม่มีชีวิต คือทำให้มีชีวิตในบางกิจกรรมนั้นทำให้ประชาชนเข้าใจกัน กล้าแสดงออกเพื่อพบปะ พูดคุยกัน ทำให้เข้าใจกันมากขึ้น^{๑๖} การจะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้นั้นนอกจากจะมีนโยบายและงบประมาณในการสนับสนุนแล้ว ด้านพฤติกรรมในการแสดงออก ถือเป็นอีกปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ มีปัจจัยดังต่อไปนี้

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองคการบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พัทธ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑. ความร่วมมือ เป็นการบ่งบอกถึงสิ่งที่เชื่อมั่นและศรัทธาว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นปัจจัยที่แสดงถึงความไว้วางใจ ศรัทธา เมื่อประชาชนในชุมชนศรัทธาต่อผู้นำแล้วก็จะทำตามและเอาผู้นำเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ถ้าจะทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาธรรมาภิบาลโดยของผู้นำอย่างแท้จริงแล้ว ความร่วมมือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะคอยส่งเสริม ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือจากรัฐบาลหน่วยงานของรัฐ ที่คอยให้การสนับสนุน หรือจากผู้นำด้วยตนเอง อีกทั้งความร่วมมือจากคนในชุมชนหรือสังคม จะช่วยให้การพัฒนาธรรมาภิบาลเป็นไปอย่างมั่นคง^{๑๗}

๒. ความเข้าใจ สร้างความเข้าใจให้กับประชาชนที่มีต่อผู้นำ การเข้าใจความรู้สึก หมายถึง การเข้าใจในเนื้อหาสาระของสิ่งที่สื่อสารระหว่างกัน และเข้าใจใน ความรู้สึกของผู้อื่นเสมือนเราเป็นตัวเอง ซึ่งในสัมพันธภาพที่ขาดความเข้าใจความรู้สึกซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้เกิดการเอาเปรียบ ความขัดแย้ง ละเอียดต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย ความเข้าใจจึงเป็นสิ่งที่พื้นฐานที่จะช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนาธรรมาภิบาลโดยของผู้นำ การที่จะทำให้ประชาชนและผู้นำมีความเข้าใจกันทำได้โดยการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น อธิบายด้วยเหตุผลที่อยู่บนพื้นฐานของความจริงและความถูกต้อง นำเรื่องที่ชาวบ้านไม่เห็นด้วย ไม่เข้าใจ มาชี้แจงตามความจริง^{๑๘} ในเรื่องของความเข้าใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน

๓. การแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนหมายความว่า การแลกเปลี่ยนทางความคิด ความรู้ ประสบการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความร่วมมือเป็นพื้นฐานของการเกิดกิจกรรม กิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีการปฏิสัมพันธ์ มีการพูดคุย ทำความเข้าใจ และยังเป็นการสร้างแนวทางร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม กล้าแสดงออก ซึ่งผู้นำที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดกับประชาชนย่อมได้รับการยอมรับเชื่อถือ อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงความเป็นมิตรอีกด้วย^{๑๙}

๔. ความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อต้องอยู่รวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก โดยต่างคนมาจากต่างถิ่นต่างฐาน สิ่งแวดล้อม พื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ทุกคนจึงต้องพยายามเข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่อง ต่างๆ ด้วย การอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นการสร้างสีสันให้การมาพบปะ พูดคุย น่าสนใจ

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

มากขึ้น กิจกรรมนั้นทำให้ผู้นำ และประชาชนกล้าแสดงออกเพื่อพบปะพูดคุยทำให้เข้าใจกันมากขึ้น^{๒๐} เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สถานภาพที่เราสร้างขึ้นมาจากพฤติกรรมของเราที่ทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่เราสะสมไว้ทุกวัน เป็นเวลายาวนาน จากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้าใจ เนื่องจากจะส่งผลถึงความร่วมมือของประชาชน สังคมมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความพึ่งพากัน มีเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน และมีความเข้าใจกัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป การรวมตัวกันอยู่ จะเป็นไปไม่ได้เลย

๔.๑.๕. ปัจจัยทางด้านการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เกิดมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง เหตุผลแรกของการที่มีคนมารวมกันได้ควรจะต้องมีการตระหนักว่าการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่ม ผู้นำชุมชน หรือกระทำการผ่านองค์กร ดังนั้นผู้นำชุมชน องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกัน และคนก็มีส่วนสำคัญที่สุด เพราะ คนเป็นศูนย์กลางหลักในการสร้างการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำจะเกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่งมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคน โดยการมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญดังนี้

๑.ร่วมคิด การคิดเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญที่สุดที่จะมีผลและรากฐานของการเปลี่ยนแปลงในชีวิต แต่ละบุคคลในการดำเนินงาน ของสังคม ถ้าคนแต่ละคนคิดดี คิดถูกต้อง คิดเหมาะสม การดำเนินชีวิตของคน และความเป็นไปของสังคม ก็จะดำเนินไปอย่างมีคุณค่าสูง การคิดจึงเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ การคิดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่ซับซ้อน สังคมจะก้าวหน้าต่อไปได้ก็เมื่อบุคคลในสังคมมีความคิด รู้จักคิดป้องกัน หรือคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และพัฒนาปรับปรุงภาวะต่างๆ ให้ดีขึ้น บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก จึงต้องช่วยพัฒนาความสามารถ ในการคิดให้แก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เป็นคนที่มีความคิดกว้างไกล สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น คนต้องคิดเป็น คนที่ไม่ชอบคิด หรือคิดไม่เป็นย่อมตกเป็นเหยื่อของคนช่างคิด คนต้องอาศัยความคิดเป็นสื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิต การดำเนินงาน ที่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล การเปิดกว้างในเรื่องการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในด้านความคิดจะช่วยให้เกิดมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งในบางเรื่องอาจเป็นข้อผิดพลาดที่เราอาจนึกไม่ถึง การร่วมคิดเป็นการแสดงออกทางความคิดร่วมกัน การร่วมคิดยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการ การมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการ

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พิทักษ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

วางโครงการวิธีการติดตามผล การตรวจสอบและการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรม โครงการสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์

๒.ร่วมปฏิบัติ เมื่อมีการร่วมคิดสิ่งต่อมาคือการร่วมปฏิบัติร่วมลงมือตามที่ได้ร่วมกันคิดไว้ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น^{๒๑}

๓.ร่วมประเมินผล เป็นกระบวนการดำเนินงานด้านการกำกับควบคุม เพื่อติดตามความก้าวหน้าของภารกิจและหรือประเมินว่าภารกิจสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การติดตามประเมินผล โดยปกติจะต้องกำหนดดัชนีการติดตามประเมินผลเพื่อเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ว่าสถานการณ์ที่ตรวจสอบวัดได้นั้นบรรลุหรือไม่บรรลุเมื่อเทียบกับเกณฑ์หรือดัชนีที่กำหนดประโยชน์ของการติดตามประเมินผลไม่เพียงแต่ช่วยให้ทราบความก้าวหน้า หรือความล้มเหลวของการดำเนินการ ยังสามารถช่วยให้วิเคราะห์เพิ่มเติมให้ทราบปัจจัยเหตุแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวดังกล่าวได้ ทำให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงแนวทางดำเนินการต่อไปได้ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้ว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ เป็นขั้นตอนหนึ่งในการมีส่วนร่วมที่เป็นการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม^{๒๒}

๔. ร่วมรับผลประโยชน์ เป็นขั้นตอนที่เมื่อทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดร่วมกัน การปฏิบัติงานร่วมกัน และประเมินผลสิ่งที่ได้ปฏิบัติร่วมกันแล้ว การเข้ามารับผลประโยชน์ร่วมกันก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกัน เมื่อมีการดำเนินการทุกขั้นตอนถึงจะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง การรับผลประโยชน์เป็นผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในทุกด้าน ผลประโยชน์ที่ได้รับมีหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล^{๒๓}

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นส่วนย่อยในการนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ ซึ่ง

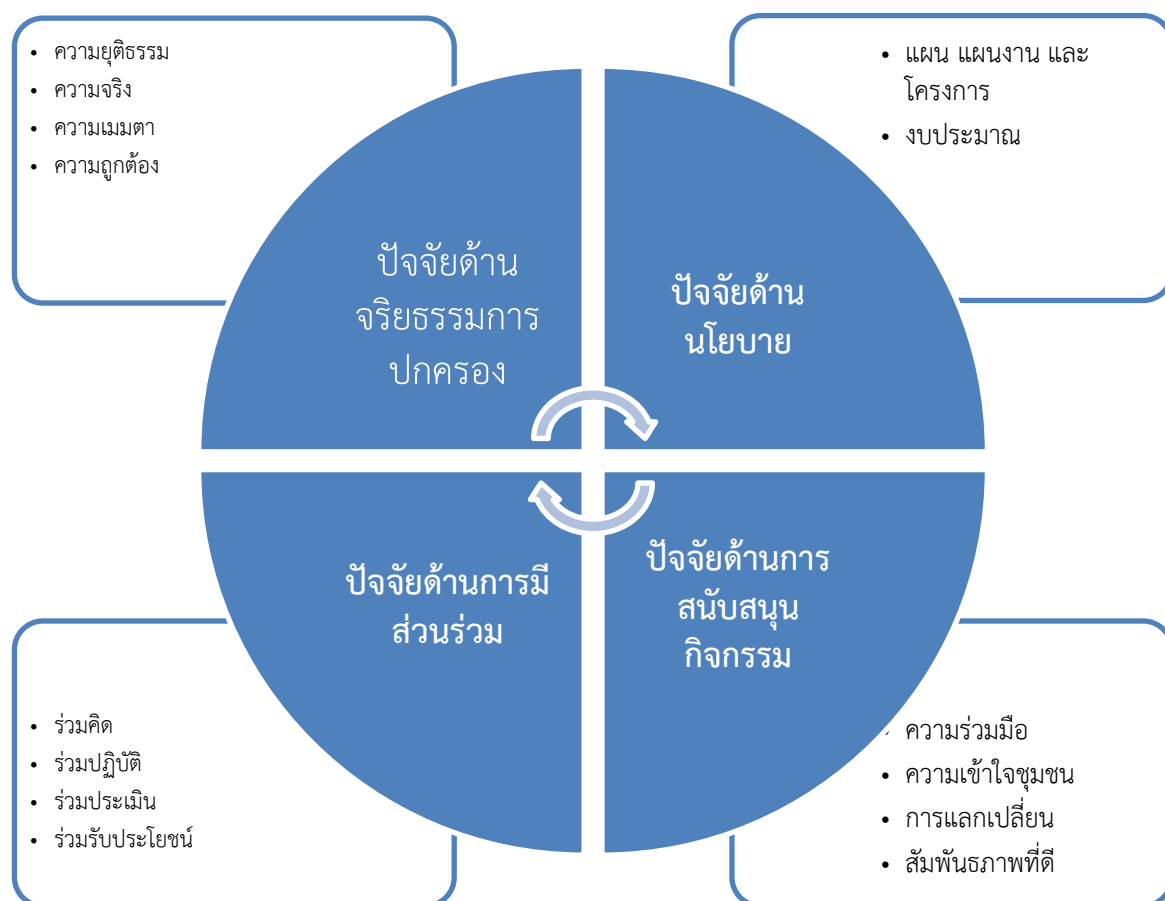
^{๒๑} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง,นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ประกอบไปด้วย ๑)จริยธรรมของการปกครองเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบธรรมาธิปไตยทั้งในเรื่องของ ความยุติธรรม ความจริง ความเมตตา ความถูกต้อง ๒)ปัจจัยทางด้านนโยบาย ประกอบด้วย แผน,แผนงาน,โครงการ งบประมาณ ๓)ปัจจัยสนับสนุนการสร้างกิจกรรม ประกอบด้วย ความร่วมมือ ความเข้าใจ การแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์ที่ดี ๔)หลักการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การร่วมคิด การร่วมปฏิบัติ การร่วมประเมินผล การร่วมรับผลประโยชน์ จะเห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดองค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำ

สรุปปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชดังแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

๔.๒ องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

การพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สิ่งที่ทำให้เกิดองค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนคือปัจจัยส่งผลต่อรูปแบบทั้งในเรื่องของจริยธรรมในการปกครอง ปัจจัยทางด้านนโยบาย ปัจจัยสนับสนุนการสร้างกิจกรรม และหลักการมีส่วนร่วม ซึ่งรูปแบบก็คือแนวทางหรือวิธีปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน เพราะฉะนั้น การพัฒนาธรรมาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตย นอกจากนี้ยังมีจุดเด่นและจุดด้อยแตกต่างกัน โดยที่ผู้ที่เป็นคนคิดค้นหรือต้นแบบก็อาจคาดไม่ถึงว่ามันจะมีจุดด้อย เนื่องจากตอนที่คิดหรือเริ่มใช้ก็อยากที่จะให้มันดีด้วยกันทั้งนั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบใด จุดหมายปลายทางที่แท้จริงก็คงไม่แตกต่างกันมาก คือ การมุ่งสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชาตินั้น รวมถึงการพัฒนาความเป็นอยู่และสร้างยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับสังคม สิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจหลักในการปกครองเลยก็คือนักปกครองหรือผู้นำ จริยธรรมในการปกครองของไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม เช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตร เป็นต้น ซึ่งผู้นำที่ดีควรจะเป็นผู้นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารปกครองบ้านเมืองโดยมีหลักพื้นฐานในการปกครองที่ผู้นำควรยึดถือในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการปกครองดังนี้

๔.๒.๑ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน

๑. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยุติธรรม

องค์ประกอบและคุณลักษณะของความยุติธรรมในเรื่องการกระทำของตัวเองของเราเอง เช่น การกระทำ การพูด และการคิดของเรานี้จะเป็นสิ่งที่ให้ความยุติธรรมกับเราอย่างเที่ยงแท้แน่นอน ซึ่งการแสดงออกนั้นมีความลำเอียงหรือไม่ ความลำเอียงนั้นก็คือกิเลสที่ทำให้ความยุติธรรมเสื่อมไปในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคือเรื่อง อคติ ^{๒๔} หมายถึง ความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม ความลำเอียง (อคติ) สามารถเกิดขึ้นได้ในใจทุกดวงที่ยังไม่บรรลุธรรม หรือ ความลำเอียง เกิดได้ง่ายในคนที่มียกเลสหนา ตัณหา ^{๒๕} แต่กระนั้น การสร้างความยุติธรรมที่ไม่เอียงไปทางหนึ่งทางใดย่อมเป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อการพัฒนาซึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นตัวขับเคลื่อนและเป็นตัวชี้วัดได้เป็นอย่างดีนั้นก็

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนภรณ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

คือ การเว้นจากการใช้อำนาจที่ไม่ตรงตามความจริง หรือการใช้อำนาจที่ไม่เที่ยงธรรม มีความเอนเอียงไปตามความพอใจ ความชอบส่วนบุคคล ความเกลียดกลัวต่อผู้นั้นทำให้เกิดอคติอันเป็นฐานที่สำคัญ^{๒๖} เพราะฉะนั้น การละเว้นคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความยุติธรรมจนนำไปสู่ความพอใจของประชาชนประกอบด้วย ๔ ประการ ได้แก่

๑.๑ ความยุติธรรมเกิดจากการละเว้นการลำเอียงเพราะชอบ (ฉันทาคติ) หมายถึง การละเว้นจากการลำเอียงเข้าข้างฝ่ายที่ตนรัก หรือชอบพอในตัวของคุณคนหนึ่งบุคคลใดของผู้ใช้อำนาจนั้นๆ ทั้งนี้ สิ่งตรงกันข้ามของการใช้อำนาจเพื่อสร้างความยุติธรรม คือ บรรทัดฐานของความเป็นกลางให้มากที่สุด เพราะหากมีส่วนใดที่ชี้ว่าผู้ใช้อำนาจมีส่วนในความใกล้ชิดก็ย่อมเอนเอียงอย่างแนบแน่นทำให้เสียความยุติธรรมไปได้ง่ายๆ

๑.๒ ความยุติธรรมเกิดจากการละเว้นการลำเอียงเพราะเกลียดชัง (โทษาคติ) หมายถึง การละเว้นการลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งเพราะความเกลียดชังอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว หรืออาจจะเกิดจากความไม่พอใจเข้ามาสนับสนุนเพิ่มเติมในภายหลังทำให้การใช้อำนาจไม่เป็นไปตามกรอบบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้

๑.๓ ความยุติธรรมเกิดจากการละเว้นความลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) หมายถึง การละเว้นการลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่ง เพราะความงมงายหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของตน นับเป็นความลำเอียงที่มีโทษมากที่สุด เพราะ ความลำเอียงเพราะงมงายนี้นำมาซึ่ง ความลำเอียงทั้งหลายทั้งปวง และคนที่กำลังหลง เพราะงมงาย มักจะไม่รู้ตัวเอง

๑.๔ ความยุติธรรมเกิดจากการละเว้นการลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) หมายถึง การละเว้นการลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่ง เพราะความเกรงกลัวอำนาจอิทธิพลของเขา หรือผู้ที่มีกำลังเงิน กำลังอำนาจ กำลังของมวลชนทำให้เกิดความหวั่นวิตกไปในส่วนของอนาคตที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ เพราะนั้น การใช้อำนาจของความเป็นผู้นำย่อมต้องแสดงให้เห็นถึงภาวะของการใช้อำนาจที่ปราศจากความกลัวใดๆ ให้เป็นบรรทัดฐานต่อไป

กล่าวได้ว่า องค์ประกอบและคุณลักษณะของความยุติธรรม จะมีความเกี่ยวข้องกับหลักการละเว้นอคติทั้ง ๔ ประการเพื่อสร้างเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการใช้อำนาจที่ปราศจากปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเป็นตัวแปรในทางที่ไม่ดีงามต่อประชาชนทั่ว ซึ่งแน่นอนว่า ความพอใจ ความไม่พอใจ ไม่ชอบใจ ความหลง และความกลัว สิ่งเหล่านี้ย่อมทำลายคุณสมบัติความเป็นผู้นำโดยสิ้นเชิง อีกทั้งยังไม่สามารถจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในตำแหน่งของการใช้อำนาจในอนาคตอีกด้วย

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติปติ, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

เพราะฉะนั้น ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเกิดความกล้าหาญต่อการทำงานในฐานะผู้นำชุมชนต่อไป

๒. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความจริงใจ จริงจัง

คนไทยมักพูดเสมอว่าความจริงเป็นจริงไม่ตาย คนจริงย่อมได้รับการยกย่อง นับถือจากผู้อื่น เพราะการเป็นผู้นำชุมชน หากจะพูดในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแต่ไม่สามารถกระทำตามสิ่งที่พูด ย่อมไร้ความเชื่อถือจากผู้อื่นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ผู้นำชุมชนจะต้องมอบความจริงใจต่อการปฏิบัติงาน^{๒๗} ซึ่งหากในเชิงผู้ที่มีประสบการณ์ที่ทำงานในการเป็นผู้นำชุมชนอย่างยาวท่าจะต้องมองอนาคตให้มากกว่าปัจจุบัน เพราะอนาคต คือ ผลของการกระทำในวันนี้เพราะฉะนั้นจงอย่ากลัวที่จะคิดและลงมือทำ จะทำให้ได้ผล คือ ความจริง^{๒๘} ซึ่งบางกรณีก็ได้มาจากหลักความเป็นจริง เช่น การโหวตเสียงในชุมชนบางครั้งเสียงข้างน้อย คือเสียงที่ต้องการอย่างแท้จริง มีปัญหาเดือดร้อนจริงๆ ผู้นำชุมชนก็ต้องจัดการกับปัญหาอย่างจริงจัง ในทางพระพุทธศาสนาหลักแห่งความจริงในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักการแก้ไขปัญหาก็จริง ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ คือ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงเหล่านี้เรียกว่า อริยสัจ ๔^{๒๙} แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความจริงแห่งการกระทำ การพูด และหนทางการไปสู่ความจริง ดังนั้น นักแก้ไขปัญหานักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร นักบริหาร หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาก็ควรที่จะศึกษาและใส่ใจกับความจริงแห่งการปฏิบัติอันประกอบด้วย

๒.๑ ผู้นำชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้จริงๆ^{๓๐} คือ การมองปัญหาในปัจจุบันที่เกิดขึ้นชุมชนในมิใช่เรื่องเล็กน้อย บางชุมชนถึงขนาดตั้งข้อขัดแย้งกับผู้นำชุมชนจนไม่สามารถจะให้ความร่วมมือซึ่งลักษณะดังกล่าวเรียกว่า การแข่งบารมี หรือ การไม่ยอมรับในตัวของผู้ผู้นำชุมชนนั่นเอง เพราะมาจากหลายเหตุผลหนึ่งในนั้นก็คือ การที่ผู้นำชุมชนมองไม่เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ แต่กระนั้น ในความหลากหลายของปัญหาที่มารุมหรือมากระจุกตัวอยู่ในชุมชนมิใช่มีเพียงปัญหาเดียว แต่ยังมีปัญหาอีกมากมายที่ผู้นำชุมชนจะต้องเข้าไปจัดการให้หมดปัญหาไปให้ได้ ดังนั้น การมองปัญหาเป็นปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญ

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาอิสริกานตร์ ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พิทักษ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโคก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ของปัญหาจึงเป็นเรื่องใหญ่ และศักยภาพของผู้นำชุมชนจะต้องแสดงความสามารถทางวิสัยทัศน์ว่าจะจริงจังกับปัญหาดังกล่าว

๒.๒ ผู้นำชุมชนสามารถวิเคราะห์ต้นเหตุของปัญหาจริงๆ^{๓๑} คือ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาอันเนื่องมาจากปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนนั้นๆ ซึ่งกระทำต่อปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้การมองปัญหาเป็นปัญหาแล้ว มีการจัดลำดับความสำคัญหนัก-เบา หรือ การแก้ไขปัญหาก่อน-หลังได้แล้ว จะต้องปฏิบัติการการสืบสาวและวิเคราะห์สาเหตุปัญหาร่วมกันในชุมชน เรียกว่า การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหแต่โจทย์ของการมีส่วนร่วมต้องให้ไปถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งแน่นอนว่า การมีส่วนร่วมดังกล่าวให้จัดทำในรูปของเอกสารเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย ดังนั้น ผู้นำชุมชนอาจจะเป็นคนชักนำให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหหรือสร้างโอกาสร่วมกันในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

๒.๓ ผู้นำชุมชนสามารถวิเคราะห์ความรู้ในการดับต้นเหตุแห่งปัญหาจริง^{๓๒} คือ เป้าหมายของผู้นำชุมชนนอกจากจะต้องมองปัญหาที่เกิดขึ้น ยังต้องมองเป้าหมายในเชิงการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข รวมทั้งความปลอดภัยมั่นคงอีกด้วย ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นเราจะแก้ไขได้อย่างไร อันเป็นโจทย์ของผู้นำชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการสืบหาสาเหตุ และการวางเป้าหมายของชุมชนอันเกิดจากมากความคิดที่หลากหลายร่วมกัน เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์ความรู้ของผู้นำชุมชนและประชาชนย่อมสามารถดับสาเหตุของปัญหา และสามารถวางเป้าหมายของชุมชนได้

๒.๔ ผู้นำชุมชนสามารถวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาย่างถาวร^{๓๓} คือ การวางแผนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหในชุมชนโดยความเห็นชอบจากประชาชน อย่างน้อยที่สุดผู้นำชุมชนจะต้องแสดงถึงความเป็นผู้ที่จะทำให้การกำหนดแนวทางแก้ไขเป็นไปอย่างเหมาะสมให้มากที่สุด สามารถแสดงถึงการหมดไปของปัญหาที่เกิด และแสดงถึงเป้าหมายการได้รับสิ่งที่ดีให้กับชุมชนเท่านั้น เพราะฉะนั้น การวางแผนแนวทางแก้ไขปัญหจะเป็นคำตอบให้กับชุมชนร่วมกัน ที่มีความจริงใจ และกระตือรือร้นที่อยากแก้ไขปัญหของผู้นำ

กล่าวได้ว่า ความจริงใจ จริงจังและการแสดงถึงความต้องการจัดปัญหาของผู้นำชุมชนจะช่วยให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนมีศักยภาพในการทำหน้าที่ในฐานะผู้นำ จะทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับและคล้อยตามสิ่งที่ผู้นำกระทำ และสิ่งที่ผู้นำพูดจะช่วยให้ลดการไม่ยอมรับ และร่วมกันวางเป้าหมาย

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙. ^{๓๓} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ในการดำเนินชีวิตในชุมชนได้อีกด้วย แต่กระนั้น การที่ผู้นำแสดงบทบาทของตนเอง และมีความจริงจังจริงใจมีผลต่อการแก้ไขและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีที่เหมาะสมอันเป็นองค์ประกอบและคุณลักษณะของธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน

๓. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงพรหมวิหารธรรม

องค์ประกอบและคุณลักษณะของผู้นำชุมชนสิ่งหนึ่งที่ขาดมิได้นั้นก็คือหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความเป็นผู้นำชุมชนที่ดีและมีความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์มากที่สุด^{๓๔} คือ คุณลักษณะตามหลักพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เอก เช่น พรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้นำชุมชน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ^{๓๕} ได้แก่

๓.๑ การส่งเสริมความมีเมตตาต่อของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นการมองถึงหลักสากลที่จะต้องมีความเคารพต่อผู้อื่น มีความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ซึ่งในฐานะผู้นำชุมชนจะต้องเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนเองให้เกิดความรักของประชาชน มีความหวังดีอย่างหาที่สุดมิได้ แสดงถึงบทบาทในการทำหน้าที่ของการเป็นหัวหน้าผู้อื่นๆ คอยช่วยเหลือในสิ่งที่ประชาชนเดือดร้อนจะต้องรับช่วยข่วยในการเข้าไปช่วยแก้ไขนั้นให้หมดสิ้นไป เพราะนั้น ความมีเมตตาใจว่าจะเกิดขึ้นโดยปราศจากสาเหตุแต่ต้องเกิดจากจิตสำนึกในประชาชน ตั้งใจที่จะทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดโดยการตั้งความปรารถนาไว้ว่าต้องรักประชาชนมากกว่ารักตนเอง

๓.๒ การส่งเสริมความมีกรุณาต่อประชาชนในชุมชนของผู้นำ ซึ่งเป็นการตั้งความรู้สึกถึงหัวอกประชาชนที่เกิดจากความสงสารเพราะประชาชนเดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งจะคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนให้มีความสุขอยู่เสมอ หากประชาชนเดือดร้อนอยู่ ผู้นำจะนอนหลับอย่างสุขไม่ได้ เพราะฉะนั้น การตั้งความรู้สึกในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ผู้นำได้รับความรักและความเคารพจากประชาชน

๓.๓ การส่งเสริมในการมีมุทิตาต่อกัน ซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งในสังคมที่ต้องการประชาชนแสดงออกถึงความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ซึ่งมีคุณลักษณะด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อประชาชนทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น ผู้นำควรส่งเสริมการแสดงถึงความยินดีต่อประชาชนในหมู่บ้าน

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

หรือในชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้ใดผู้หนึ่งหรือครอบครัวใดครอบครัว จะต้องปฏิบัติในการเข้าไปแสดงความยินดีด้วยตัวเองทุกครั้งที่สามารถกระทำจะทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับถึงน้ำใจของผู้หน้านั้นๆ

๓.๔ การปรับความรู้สึกลึกถึงอุเบกขาของผู้นำ ซึ่งเป็นการปรับสภาพของจิตใจที่ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือประชาชนได้ทั้งหมดถึงแม้ว่าจะต้องการช่วยเหลือจริง แต่ไม่สามารถกระทำได้ ให้แสดงออกด้วยใจที่เป็นกลางให้มากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องการทำผิดกฎหมายร้ายแรง ผู้นำชุมชนต้องดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับมารับผิดชอบของตน

กล่าวได้ว่า ความเป็นผู้นำชุมชนจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประชาชนก็ด้วยอาศัยพรหมวิหารธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ด้วยกันทั้งหมดเพราะผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญ และช่วยกันส่งเสริมให้เกิดขึ้นทั้งส่วน ได้แก่ ผู้นำชุมชนจะต้องใช้หลักนี้ในการปกครองหรือดูแลประชาชน ฝ่ายประชาชนก็ต้องเห็นความสำคัญในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และความจริงใจของผู้นำในการทำหน้าที่ของตนเองในลักษณะการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันจะทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่น่าอยู่ เป็นชุมชนที่มีพรหมวิหารธรรม

๔. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความเป็นคนดี และคนเก่ง

ประชาชนต้องการคนเก่งและคนดีเข้ามาปกครอง และทำหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน แต่กระนั้นการได้มาซึ่งคนดี และคนเก่งก็มีมาเรื่องง่ายที่ผู้นำหนึ่งจะมีทั้งสองได้ได้ในขณะเดียวกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ไม่หายากจนเกินไปนักสำหรับผู้นำชุมชนพื้นที่ของในอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช^{๓๖} จะมีให้เห็นถึงการไม่ยุ่งเกี่ยวกับคนชั่ว คนที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีเงินมีทองมากมายขนาดไหนนั้นแสดงว่า ผู้นำชุมชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับกับความชั่วใดๆ แต่กระนั้น การพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นเก่งย่อมมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการทำหน้าที่ เพราะความดีอย่าง เพราะนั้นคุณลักษณะดังกล่าวเรียกว่า สัปปุริสธรรม เป็นหลักที่ทำให้เข้าใจถึงเหตุผล เข้าใจถึงความเป็น

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ธรรมชาติ ซึ่งความเข้าใจนั่นเองที่จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง และเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปบุรุษ หรือ เป็นคนดี มี ๗ ประการ^{๓๗} คือ

๔.๑ ผู้นำชุมชนต้องเข้าถึงซึ่งการรู้จักเหตุ เป็นการรู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิตหรือรู้จักหลักความจริง จะคิด จะทำอะไรก็มีหลัก รู้ว่าเมื่อกระทำสิ่งนี้ได้ผลตอบแทนเป็นความสุข แต่ถ้ากระทำอีกอย่างหนึ่งจะได้ผลเป็นความทุกข์ เพราะฉะนั้น การเข้าใจในหลักของเหตุแห่งการกระทำจะช่วยให้ผู้นำชุมชนทราบถึงผลที่จะตามมาในลักษณะของความดีต่าง ๆ อันเป็นการแสดงความฉลาดในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ รู้ลึก และรู้จริงของสถานการณ์นั้นๆ

๔.๒ ผู้นำชุมชนต้องเข้าถึงและการรู้จักผล การคาดการณ์ของสิ่งที่จะเกิดขึ้นย่อมสะท้อนถึงศักยภาพและความสามารถในการกำหนดทิศทางการทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยด้วย เพราะเมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผล เมื่อมีปัญหาอันใดเกิดขึ้นเราจะต้องใช้หลักเหตุผลมาพิจารณาปัญหาเหล่านั้น เพราะผลเกิดจากเหตุเสมอ การรู้จักเปรียบเทียบเหตุและผล จะทำให้เราเป็นคนใจกว้างยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น เพราะฉะนั้น การรู้ถึงหลักของผลย่อมแสดงถึงการป้องกันปัญหาและช่วยให้สามารถพัฒนาชุมชนไปสู่ความเจริญได้ในอนาคต รวมทั้ง ผลของการปฏิบัติงานย่อมสร้างความพอใจให้กับประชาชนได้รับความสุข

๔.๓ ผู้นำชุมชนต้องมีความเข้าใจตนเอง เป็นการความเข้าใจในตัวเอง คือ รู้จักตนเองโดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอื่นๆ มีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้ว่า บกพร่องในเรื่องใด ก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น รวมทั้งในการทำงาน หากสิ่งหนึ่งใดที่ยังไม่เข้าใจก็ให้เกิดการศึกษาทบทวนลงมือปฏิบัติ และยังไม่สามารถขอความรู้จากผู้อื่นได้อีกแล้วมิใช่เรื่องนี้นั่นเองไม่มีความรู้ความสามารถแต่ยังฝืนใจทำ จะนำมาซึ่งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อีกมาก เพราะฉะนั้น ความเข้าใจตนเองเป็นส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำที่ดี และเป็นผู้นำเก่งที่ได้ด้วยอาศัยความรู้ความสามารถของผู้อื่นได้โดยตรง เพราะต้องถือว่า ผู้นำก็ไม่ได้เก่งในทุกเรื่อง และไม่สามารถจะปฏิบัติงานได้ทุกเรื่องเช่นกัน

๔.๔ ผู้นำชุมชนต้องรู้จักประมาณสถานะของตนเอง เป็นเรื่องของความพอดี ความพอเหมาะ พอสมควรการรู้จักประมาณ คือ การรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่างหรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นต้น การรู้จักประมาณนี้เป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลต่างๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมาโดยตลอดด้วยความคาดหวังให้การทำงานอย่าให้เกินพอดี เช่น หากผู้นำจะช่วยเหลือประชาชน ก็จงช่วยให้พอเหมาะสม เพราะหากช่วยมากเกินไปจะทำให้ประชาชนไม่รู้จักรับการแก้ไขปัญหได้ด้วยตนเอง รวมทั้งเป็นการทำงานประชาชนเกิดความอ่อนแอในการดำเนินชีวิตที่มีการเรียกร้องอยู่

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ตลอดเวลา เพราะเฉพาะผู้นำชุมชนควรที่จะพิจารณาถึงศักยภาพของตนเอง โอกาสและความเหมาะสม แต่หากเป็นเรื่องของสติปัญญาไม่ควรที่จะยื่นมือเข้าไปช่วย แต่หากเป็นเรื่องเงินก็ควรพิจารณาว่าจะกระทบต่อครอบครัวของตนเองหรือไม่ อย่างไร

๔.๕ ผู้นำชุมชนต้องมีความรู้เรื่องเวลาในการทำงาน เป็นการจัดสรรเวลาอย่างเหมาะสม เพราะหากผู้นำชุมชนทำงานจนไม่สามารถแยกแยะว่า เวลานี้ควรให้กับครอบครัว เวลานี้ควรให้กับชุมชน เวลานี้ควรให้กับกิจกรรมทางบ้านเมืองก็ย่อมส่งผลร้ายกลับมาได้ ดังนั้น การรู้จักเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมต่างๆ และรู้จักปฏิบัติตนให้ถูกกับกาลเทศะ กล่าวคือ รู้ว่าในเวลาเช่นไรควรจะทำอะไร การรู้จักกาลเวลาจะทำให้ไม่ดำรงตนอยู่ในความประมาท ไม่ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ อีกทั้งยังสามารถจัดตารางการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับชุมชนนั้นๆ ได้อีกด้วย

๔.๖ ผู้นำชุมชนต้องรู้จักชุมชนให้มากที่สุด เป็นการสร้างการรู้จักให้กว้างขวางต่อหมู่คณะหรือกลุ่มชนมากยิ่งขึ้น และต้องดูว่ากลุ่มนั้นดีหรือไม่ดีควรคบหาสมาคม ควรเข้าไปอยู่เป็นพวกหรือไม่ เมื่ออยู่ในชุมชนหรือที่ประชุมต่างๆ ควรวางตัวอย่างไรควรทำอะไร ควรพูดอย่างไร เช่น เมื่อเข้าหาผู้ใหญ่ควรแสดงอาการนอบน้อมมีสัมมาคารวะ เมื่อเข้าวัดควรสวดมนต์ กาย วาจา ใจ ไม่แสดงอาการตลกคึกคะนอง เป็นต้น ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชนและสังคม รู้ரியที่จะพึงประพฤตินั้นแล้ว ประพฤติตนให้เหมาะสมต่อชุมชนและสังคมนั้นๆ รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนา ความเชื่อส่วนบุคคล ประเพณีนิยม ขนบธรรมเนียมปฏิบัติ และจารีตการปฏิบัติตนเอง ผู้นำชุมชนต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้มากที่สุด และหาแนวทางปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งเหล่านั้นไม่ผิดพลาด

๔.๗ ผู้นำชุมชนต้องรู้สร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคล การรู้จักประเภทบุคคลแต่ละคนว่าฉลาดหรือโง่ เป็นคนพาลหรือเป็นดีอย่างไร ต้องรู้จักการวิเคราะห์บุคคลในชุมชนนั้นให้มากที่สุด เมื่อผู้นำชุมชนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใด และรู้ว่าบุคคลนั้นควรที่จะเชิญชวนมาร่วมกันทำงานในชุมชนนี้หรือไม่ รวมทั้งศักยภาพของผู้นั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด เพราะการรู้จักสร้างความสัมพันธ์ภาพและสร้างมิตรภาพต่อบุคคลย่อมเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันในฐานะผู้ชักนำผู้อื่นให้มาก ช่วยให้การพัฒนาชุมชนต่อไป

กล่าวได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความเป็นคนดี และคนเก่งจะต้องแสดงออกมาในเรื่องของการทำงานและการปกครองประชาชนด้วยความรักต่อผู้อื่น มีการแสดงถึงความมีเหตุที่เล็งถึงผลในการทำงาน ความมีวิเคราะห้ผลที่จะเกิดขึ้น มีการวิเคราะห์ศักยภาพ และความสามารถของตนเองเพื่อการขอความรู้ที่จะนำไปพัฒนาการทำงานจากผู้อื่นอยู่เสมอ การจัดการเวลาในการทำงานอย่างเหมาะสมไม่ว่าจะเป็นงานครอบครัว งานการพัฒนาชุมชน งานด้านการปกครองบ้านเมือง และงานอื่นๆ การรู้เข้าใจ เข้าถึง และรู้จักชุมชนอย่างดีจะช่วยให้เกิดสะสมความรู้

เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และช่วยให้การพัฒนาชุมชนนั้นๆไปได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และการรู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในชุมชนให้มากที่สุด หากสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพได้ทุกก็ยิ่งทำให้ชุมชนนั้นกลายเป็นชุมชนแห่งความสามัคคี และมีความสุขมากที่สุด

๕. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว

การแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัวของผู้นำชุมชนเป็นการเปิดการยอมรับจากประชาชนที่มีต่อการทำหน้าที่ของความเป็นผู้นำ เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นสิ่งที่ภาวะผู้นำจะต้องละทิ้งสิ่งนั้นให้หมดไปซึ่งการทำหน้าที่ของความเป็นผู้นำชุมชนจะต้องทำงานภายใต้กรอบของหน้าที่และเวลานอกเหนือจากการกำหนดตามระเบียบ เมื่อประชาชนมีปัญหาเวลาใดก็ตาม^{๓๘} จะไม่เป็นตัวกำหนดการทำงานภาวะผู้นำจะต้องรับแก้ไขให้รวดเร็วที่สุดจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำหรือไม่เห็นแก่ตัวหรือไม่มีข้ออ้างใดสำหรับการทำหน้าที่เพื่อประชาชนซึ่งมีองค์ประกอบที่จำเป็นได้แก่

๕.๑ ความเป็นผู้นำชุมชนจะต้องรู้จักคำว่า จาคะ หมายถึง การเสียสละความสุขส่วนตนออกไปให้หมด การเสียสละอาจจะรวมไปถึงเสียสละผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับเพื่อให้ประชาชนได้รับความสุข และไม่มีปัญหาสำหรับการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ความเสียสละมีความกว้างขวางออกไป เช่น เสียสละความเหน็ดเหนื่อย ความเสียสละเวลาเพื่อการทำงานที่มากขึ้น ความเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อผู้อื่น ความเสียสละโอกาสที่ดีเพื่อประชาชน เป็นต้น เพราะฉะนั้น หลักของการเสียสละจะต้องแสดงออกมาเพื่อรับใช้ประชาชนอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา^{๓๙}

๕.๒ ความเป็นผู้นำชุมชนจะต้องแสดงถึงภาวะแห่งการให้ที่เรียกว่า ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยเดือดร้อน หรือ การแสวงหาทรัพย์จากภายนอกเข้ามาพัฒนาความเจริญให้กับชุมชนตามศักยภาพที่สามารถจัดหาได้ เช่น การรู้จักจัดทำโครงการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการขุดเจาะประปาในหมู่บ้าน การเขียนโครงการสร้างถนนจากหน่วยงานรัฐ เป็นต้น ในลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงถึงความจริงใจในการให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายโดยผ่านผู้นำชุมชนนั้นๆ

๕.๓ การแสดงถึงลักษณะของการลดความอยากที่เกินประมาณของการได้มา และรู้จักปกป้องสิทธิประโยชน์ที่ประชาชนควรจะได้รับ เช่น การหวงแหนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่น้ำ พื้นที่ป่า และพื้นที่อื่นๆ สิ่งดังกล่าวย่อมสะท้อนถึงการไม่ยอมได้ในสิ่งที่ไม่ใช่ของตน และสิ่งที่ตนเองต้องปกป้องรักษาเพื่อให้เป็นประโยชน์ประชาชนอย่างสูงสุด นอกจากนี้ ภาวะผู้นำยัง

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายปรโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด่านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สะท้อนถึงการไม่ทุจริตคอร์รัปชันในสิ่งผิดกฎหมายมีความกล้าที่ยืนหยัดไปด้วยคุณความดีทั้งหมดเพื่อปกป้องความชั่วร้ายที่เข้ามาในชุมชน เป็นต้น

๕.๔ ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงความโปร่งใสให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนทั่วไป เพราะการดำรงตำแหน่งผู้นำในส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมสามารถแสวงหาเงินทองในทางที่ผิดได้ง่าย และหลากหลายช่องทาง รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสวงหาผลประโยชน์ในทางที่มีชอบด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นการเปิดเผยตนเองให้เกิดความโปร่งใสในทุกโครงการ ทุกกรณีที่ประชาชนสงสัยควรมีการเปิดเผยชี้แจงเพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้น^{๔๐}

๖. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงจริยวัตรทั้งดงาม

จริยวัตรของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้แตกต่างไปจากวิถีประชาชนที่ได้ดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรมของความเป็นปัจเจกชนทั่วไปแม้แต่น้อย แต่กระนั้น การก้าวอย่างมาสู่ตำแหน่งการเป็นผู้นำที่สามารถครองใจของผู้ตามหรือประชาชนได้นั้นก็มีไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายด้วยเช่นกันที่จะทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับในความประพฤติของผู้นำชุมชนเพราะการเป็นผู้นำแต่มีวิถีปฏิบัติเหมือนพี่น้องท้องเดียวกัน^{๔๑} สามารถพูดคุยกันแบบพี่น้อง เพื่อน และญาติผู้ใหญ่ทั้งหลายก็สามารถจะช่วยให้การเข้าถึงตัวบุคคล และชุมชนก็สามารถกระทำได้ง่ายซึ่งเรียกว่า การมีต้นเสมอต้นเสมอปลายเมื่อก่อนเป็นอย่างไร เมื่อได้ตำแหน่งผู้นำชุมชนมาแล้วก็ปฏิบัติตนแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลงแต่สิ่งที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นสูงขึ้นไปในนั้นก็คือ การเป็นแบบอย่างแห่งความประพฤติตนให้เป็นคนที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วซึ่งเรียกว่า จริยวัตรของผู้นำชุมชน หรือ หลักทศพิธราชธรรม ประกอบด้วย ๑๐ ประการ^{๔๒} ได้แก่

๖.๑ ทาน เป็นเรื่องของการให้ ยิ่งให้มากเท่าไรแต่เน้นเฉพาะวัตถุเป็นหลัก จะยิ่งลดความอยากได้มากเท่านั้น แต่การให้ก็ต้องดูเป็นเรื่อง ๆ มิใช่ให้ทั้งหมด จะต้องสำรวจว่า ผู้รับมีความต้องการหรือไม่อย่างไร หากให้มากจนเกินไปจะทำให้ผู้รับเกิดความอ่อนแอในเชิงการประกอบอาชีพเพราะมัวแต่รอว่าเมื่อไหร่ผู้นำชุมชนจะนำสิ่งของมาให้อีกก็ไม่ใช่เป็นอันทำมาหากิน^{๔๓} ดังนั้น การให้ที่ดีผู้นำชุมชน

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.กันตภณ หนูศรีแก้ว ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด่านครักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ควรเลือกแล้วจึงให้ และให้เฉพาะสิ่งที่เหมาะสมกับผู้รับเท่านั้น และจะต้องทำให้เป็นเรื่องปกติของการให้แต่มิใช่เลือกปฏิบัติต่อผู้หนึ่งผู้ใดโดนเด็ดขาด^{๔๔}

๖.๒ ศิล เป็นเรื่องของความประพฤติดีงาม มีการสำรวมกายและวจีหาวาร ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องไตร่ตรองทุกครั้ง ที่ ก่อนที่จะพูดด้วยวาจาและกระทำการสิ่งต่างๆ จะต้องประกอบด้วยเหตุผลเสมอ เพราะการกระทำและการพูดย่อมทำลายตนเองได้ หากพูดไปแล้วแต่ขาดการไตร่ตรองจะทำให้คำพูดของตนเองถูกมัดกระทำของตนเองได้ บางอย่างอาจจะทำไม่ได้ก็จะกลายเป็นว่า ผู้นำชุมชนขาดความน่าเชื่อถือในคำพูดเพียงคำเดียว^{๔๕} เพราะฉะนั้น การพูดและการกระทำถือว่าเป็นสิ่งสำคัญหากไม่มั่นใจหากพูดออกมาอย่างเด็ดขาดและปกป้องความผิดพลาดนั่นเอง

๖.๓ ปริจจาคะ เป็นเรื่องของความเสียสละความสุขสำราญส่วนตัว เพื่อไปมอบประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป เพราะฉะนั้น การทำงานของผู้นำชุมชนจะไม่มีวันพัก จะไม่มีความเหน็ดเหนื่อย และจะต้องทำงาน ๒๔ ชั่วโมง หากประชาชนเดือดร้อนตอนไหนก็ต้องรีบเข้าไปช่วยแก้ไขโดยทันทีทันใดไม่ปล่อยให้ชักช้าเสียเสีย พร้อมทั้งการรับประโยชน์ในการเข้าไปช่วยก็มีอาจเรียกร้องค่าตอบแทนแต่ประการใดได้ เพราะการเข้ามาทำหน้าที่ก็เพื่อช่วยเหลือประชาชนมิใช่เพื่อดำรงอันโก้หรูเพียงเท่านั้น^{๔๖}

๖.๔ อาชชวะ เป็นเรื่องของความซื่อตรง ซื่อสัตย์ ไม่คิดคด ทุจริตในสิ่งที่มีใช้ของตนเอง ไม่เบียดบังเอาทรัพย์สินของรัฐมาเป็นของๆ ตน เมื่อได้รับสิ่งของมาก็ต้องนำไปแจกจ่ายให้กับประชาชน หรือไม่ก็ต้องจัดสำหรับการใช้งานสาธารณะประโยชน์แก่คนเป็นอันมาก^{๔๗}

๖.๕ มัททวะ เป็นเรื่องของความอ่อนโยน และมีอัธยาศัยต่อทุกๆ คนไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้หนึ่งผู้ใด หรืออีกอย่างหนึ่งที่ผู้นำแสดงออกมาด้วยความจริงใจเพราะผู้นำในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อาจจะดูแล้วแข็งกระด้าง พูดจากเสียงดังอาจจะทำให้ผู้ฟังขัดเคืองได้^{๔๘} แต่ก็ด้วยความที่ประชาชนรู้

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระมหาอิสรภานตร์ ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ตำนคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

นิสัยใจคอเป็นอย่างดีทำให้สามารถจะทำความเข้าใจในสิ่งนั้นได้ด้วยการมอบความจริงใจให้กับประชาชนทั้งหมด

๖.๖ ตปะ เป็นเรื่องของความทรงเดชที่สามารถจะกำราบความต้องการฝ่ายต่ำของตนเองได้เป็นอย่างดี ซึ่งการทำลายความอยากหรือความต้องการของตนนั้นเป็นเครื่องมือฝึกฝนตนเองให้สามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่างๆ ได้ก็ด้วยจิตที่เข้มแข็งและอดทน^{๔๙}

๖.๗ อักโกธะ เป็นเรื่องของความไม่โกรธ ไม่รู้วิกราด ไม่ลุอำนาจความโกรธ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหากผู้นำชุมชนหรือผู้นำในระดับใดก็ตามมีความโกรธขึ้นก็สามารถทำลายความสงบสุขในบ้านเมืองได้มากเช่นกัน ดังนั้น พระพุทธองค์ทรงย้ำเรื่องนี้มากที่ต้องการระงับความโกรธหรือคนขี้โมโหออกไปไม่ให้ผู้นำชุมชนแสดงออกมาให้ประชาชนเห็นอย่างเด็ดเพราะหากประชาชนเห็นเพียงครั้งเดียวจะทำให้ประชาชนไม่ยอมเข้าใกล้ผู้นำคนนั้นอีกเลย^{๕๐}

๖.๘ อวิหิงสา เป็นเรื่องของการไม่เบียดเบียน ไม่บีบบังคับผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มลูกน้องและประชาชนทั่วไป ในประเด็นดังกล่าวจะมีส่วนใกล้เคียงเรื่องศีลธรรม แต่ อวิหิงสา จะรวมไปถึงความคิดที่ไม่คิดเบียดเบียนผู้ใดให้ได้รับความเดือดร้อนจากสิ่งที่ตนเองคิดนั้นหมายความว่า การกระทำ การพูด และการคิดของผู้นำชุมชนต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเพียงเท่านั้น หากมีส่วนใดที่คิดจะเบียดเบียนลูกและประชาชนก็ควรระงับการแก้แค้นด้วยเมตตาธรรม^{๕๑}

๖.๙ ขันติ เป็นเรื่องของความอดทน อดทนต่องานที่ตรากตรำทำงานหนักเพื่อให้ประชาชนได้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขมากที่สุด ความอดในลักษณะดังกล่าวจะแบ่งออกเป็นสองความหมาย คือ อดทนต่อการทำงาน เช่นไปประชุมบ่อยๆ ออกตรวจพื้นที่บ่อยๆ ออกแก้ไขปัญหให้กับชาวบ้านบ่อยๆ เป็นต้น และอดทนต่อความเจ็บใจที่มีผู้อื่นสบประมาท หรือดูถูกดูแคลนตนเองโดยที่ไม่ได้ตอบผู้นั้นอย่างนี้ถือว่า เป็นผู้ที่มีความอดทน^{๕๒}

๖.๑๐ อวิโรธนะ เป็นเรื่องของความไม่คลาดธรรมดา คือ การวางตนเองเป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ไม่มีความ เอนเอียงไปฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียว เมื่อเจอเหตุการณ์ที่จะต้องตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใด สิ่งสำคัญจะต้องให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีจะผิดก็ว่าไปตามผิดถึงแม้ว่าจะเป็นญาติของตนเองก็

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พัทธกิจ, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนภรณ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ตาม แต่หากถูกก็ตัดสินใจไปว่าถูกด้วยเช่นกันแม้ว่าผู้นั้นมีฐานะ การศึกษา และยศฐา บรรดาศักดิ์ต่ำว่าก็ตามจะต้องให้ความเป็นธรรม ให้ความถูกต้อง และรักษาความดีงามไว้ให้ได้^{๕๓}

กล่าวได้ว่า ความประพฤติตนของผู้นำชุมชนจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกคุณลักษณะของผู้มีจริยวัตรที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนทุกระดับไม่ว่าจะยากจน คนร่ำรวย วนิพก ยากจน คนใช้แรงงาน หรือเจ้าของกิจการใหญ่โตก็ตาม เพียงแต่ผลของความประพฤติดังกล่าวอาจจะไม่ส่งผลเร็วมากนักซึ่งจะต้องอาศัยกาลเวลาที่คอยสั่งสมที่เรียกว่า การสั่งสมบารมีไว้ ทั้ง ๑๐ ประการนี้ความเป็นพี่น้องต้องเดียวกันดุจสายโลหิตที่แยกออกมิได้จนนำไปสู่เป้าหมายของชุมชนร่วมกันต่อไป

๗. ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยึดมั่นในศีลธรรม

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านมักพูดถึงความประพฤติของผู้นำชุมชนว่า หากผู้นำชุมชนสามารถดำรงตนให้อยู่ในหลักศีลธรรมจะช่วยให้สังคมสงบร่มเย็นได้มาก แต่หากผู้นำชุมชนไม่ได้อาศัยศีลธรรมในการปฏิบัติก็ย่อมทำให้สังคมเกิดความแตกแยก และไม่เป็นสุขด้วยเช่นกัน^{๕๔} เพราะฉะนั้น อานาภาพของศีลธรรมย่อมนำมาซึ่งความสงบดังคำกล่าวของหลวงพ่พุทธทาสที่เขียนไว้ว่า ศีลธรรมไม่กลับมาโลกจะวินาศ ซึ่งทำให้เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่า หากประเทศใด หรือสังคมใดทั้งผู้นำและประชาชนไร้ศีลธรรมจะมีแต่ความขัดแย้งและการต่อสู้อย่างไม่ลดละ รวมทั้งนำมาสู่ความสูญเสียอย่างมหาศาลในเชิงรูปธรรม ดังนั้น ศีลธรรมจึงมีความสำคัญต่อผู้นำเพราะเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ง่ายกว่าคุณธรรมข้ออื่นๆ เช่น การดีมีเล่ห์ เป็นต้น เด็กๆ ก็สังเกตเห็นได้หากเป็นในลักษณะดังกล่าวเด็กเยาวชนก็ไม่ให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชนคนนั้น ซึ่งศีลธรรมสำหรับผู้นำและประชาชนประกอบด้วย ๕ ประการ^{๕๕} ได้แก่

๑. การงดเว้นจากการฆ่า ไม่ว่าจะเป็งดเว้นจากการฆ่ามนุษย์ งดเว้นการฆ่าสัตว์ งดเว้นการทรมาน งดเว้นการเบียดเบียน งดเว้นการทำร้ายด้วยมือ ด้วยเท้าหรือด้วยอาวุธใดก็ตาม^{๕๖} ผู้นำชุมชนมีหน้าที่ในการปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลให้เสมอกัน

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๒. การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเอง ไม่ว่าจะเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ อาหารต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่ของตนเอง จะต้องงดเว้นทั้งหมด เพราะบางสถานการณ์ผู้ที่ทำหน้าที่ในการแจกจ่ายสิ่งต่าง ๆ^{๕๗} เช่น เมื่อเกิดอุทกภัยจะมีรัฐบาล เอกชน ประชาชนจะร่วมกันบริจาคสิ่งของต่างๆ แล้วส่งมายังผู้นำชุมชน ฝ่ายผู้นำชุมชนหากเก็บกักเอาไว้แล้วแจกจ่ายของที่ไม่มีคุณภาพ หรือได้รับมามาก แต่แจกจ่ายเพียงน้อยนิดก็จัดว่า เป็นละเมิดศีลข้อนี้ อีกทั้งการทุจริตคอร์รัปชันในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วยจะต้องงดเว้นให้หมดอย่าให้เกิดข้อครหาอย่างเด็ดขาด เพราะหากมีข้อสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดย่อมทำให้ประชาชนไม่ไว้วางใจต่อผู้นำชุมชนคนนั้นๆ^{๕๘}

๓. การงดเว้นจากการล่วงละเมิดครอบครัวของผู้อื่น ประเด็นเป็นเรื่องใหญ่มากสำหรับผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องของความไม่พอใจ ยินดีในคู่ครองของตนเอง พยายามที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับภรรยา ผู้อื่น ลูกสาวผู้อื่น รวมทั้งผู้หญิงที่อยู่ความปกครอง เป็นต้น^{๕๙} ดังนั้น เพราะหากผู้นำชุมชนใดล่วงละเมิดจะทำให้เกิดความเสื่อมต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อวงศ์ตระกูล รวมทั้งความเสื่อมเสียในชุมชนนั้นๆ อีกด้วย

๔. การงดเว้นจากการพูดไม่จริง หรือพูดโหกเป็นเท็จ จัดว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญเช่นเดียวกันเพราะผู้นำชุมชนหากจะพูด จะประกาศหรือรับปากในสถานที่สาธารณะไปแล้วย่อมทำให้เกิดข้อผูกมัดความประพฤติของเองทั้งหมด ทั้งนี้หากคำพูดดังกล่าวไม่ได้เป็นไปตามคำพูด จะทำให้ความน่าเชื่อถือลดลงไปและจะไม่มีใครเชื่อถือในคำพูดของผู้นำอีกเลย^{๖๐} ดังนั้น การพูดคำพูดจัดว่าสามารถรักษาความเชื่อมั่นแห่งผลการกระทำและผลการปฏิบัติงานที่จะจงให้ผู้อื่นเข้ามาร่วมทำงานให้กับประชาชนต่อไปได้^{๖๑}

๕. การงดเว้นการดื่มสุราเมรัยต่าง ๆ เพราะในสังคมปัจจุบันจะมีงานรื่นเริงจำนวนมากทำให้ผู้นำชุมชนยากที่จะหลีกเลี่ยงต่อการดื่มสุรากับประชาชน หากจะไม่ดื่มก็จะถูกกล่าวหาว่า หึงยโส ถือ

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาอิสริยาภรณ์ ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายเพ็ญ พัทธ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะขญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ตัวเอง หากจะตีพิมพ์หลักศีลธรรม^{๖๒} เพราะฉะนั้น การตีพิมพ์ของผู้นำชุมชนจึงต้องพิจารณาเป็น ภาวะปกติของค่านิยมทางสังคมที่ควรระวังอย่าได้ประมาท และพลาดจนเหมายควบคุมสติของตนเองมิได้จะทำให้เสียการณ์ใหญ่จนใครๆ ไม่นับถือหน้าถือตา กล่าวหาเป็นพวกขี้เมาไร้ผู้คนยอมรับ

กล่าวได้ว่า การยึดมั่นในหลักศีลธรรมเป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนต้องตระหนักและใส่ใจต่อประเด็น ต่าง ๆ เพื่อปกป้องตนเองและสร้างความสงบสุขให้เกิดในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชจะช่วย อาชญากรรม ลงไปได้มาก นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลธรรมก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ จำเป็นควบคู่กันไปพร้อมๆกับการเฝ้าระวังเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้น เช่น การลดสถานจำหน่ายเครื่องดื่ม เมา การกวดขันประเด็นทางศีลธรรมอย่างเข้มงวด เป็นต้น ซึ่งเชื่อแน่ว่าหากผู้นำชุมชนมีจิตใจที่ฝักใฝ่ใน ศีลธรรมจะเป็นสิ่งใหม่ที่ชุมชนอื่นๆจะต้องนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นได้โดยง่าย

สรุปความได้ว่า ภาวะในการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัวให้ มาก พร้อมทั้งนี้ ผู้นำยังต้องแสดงออกถึงการเสียสละความเห็นแก่ตัวของตนเองเพื่อการสร้างความสุข ให้กับประชาชนอีกด้วย การแสดงภาวะในการให้สิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงความสามารถในการ เข้าถึงแหล่งงบประมาณจากภายนอกชุมชนเข้ามาสร้างความเจริญให้กับชุมชน อีกทั้งการแสดงถึง ความโปร่งใสในการทำหน้าที่ที่ผู้นำชุมชนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ได้ แต่กระนั้นในการทำหน้าที่ ดังกล่าวย่อมต้องแสดงถึงการละความอยากได้ให้มากที่สุดเพื่อป้องกันความอยากได้ที่เกินเหตุจนสร้าง ความไม่พอใจของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ดังนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของ ผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถดังต่อไปนี้

---

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนา
ธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

๔.๒.๒ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์

องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ของผู้นำชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่การันตีคุณสมบัติที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมาอย่างยาวนานซึ่งผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์มักจะมีประสบการณ์ในการเป็นผู้นำชุมชนไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี ยกเว้นสายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมทำให้ทราบรายละเอียดต่างๆ มากมายที่บ่งบอกถึงความรู้ ความจริงใจ ความกล้าหาญในทุกรูปแบบ และการยอมรับจากประชาชน จนกลายเป็นประสบการณ์ชีวิตของผู้นำชุมชนของความเป็นผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หากไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมยากที่จะฝ่าฟันอุปสรรคและปัญหาอุปสรรคมาได้โดยง่าย ซึ่งในยุคภายหลังก่อมาผู้นำชุมชนจะมีพัฒนาการที่ค่อนข้างดีกว่าเดิมมาก เพราะมีการศึกษามากยิ่งขึ้น มีระบบการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น มีการรับฟังเสียงประชาชนมากยิ่งขึ้น ทำให้แตกต่างไปจากในยุคอดีตที่ใช้อิทธิพลในการครอบครองตำแหน่ง เพราะฉะนั้น การดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนไม่ว่าจะผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ส.อบต. และนักการเมืองอื่นๆ จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะอย่างน้อย ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ความรู้ความสามารถ ในยุคสมัยใหม่ นักคิด และผู้นำชุมชนปัจจุบันหากไม่มีความรู้จะเป็นผู้นำที่ประชาชนดูถูกเหยียดหยามมากๆ ซึ่งการแข่งขันหากมีใบปริญญาการันตีความรู้ ส่วนมากประชาชนจะเห็นคุณค่าและมอบความไว้วางใจในการเป็นผู้นำชุมชนให้ เพราะความรู้ความสามารถเป็นคุณสมบัติที่สังคมต้องการ และเชื่อมั่นว่าผู้นำชุมชนจะสามารถนำไปความรู้ที่มีมาใช้ในการ

ปกครอง และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี^{๖๓} เพราะฉะนั้น ผู้นำชุมชนในสมัยปัจจุบันต่างต้องขนขวายในการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีกันมากยิ่งขึ้น บางมหาวิทยาลัยก็จะมีหลักสูตรไว้สำหรับผู้นำชุมชนไว้เป็นการเฉพาะ และอีกส่วนก็ศึกษาในมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ทำให้สถิติการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาได้รับความนิยมอย่างมาก^{๖๔} นอกจากนี้ ในระดับสมาชิกท้องถิ่น และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่างก็ได้รับการส่งเสริมการศึกษาไปพร้อมๆ กันเพราะส่วนมากยังไม่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีซึ่งประเด็นถือว่าเป็นประเด็นใหญ่ที่ทำให้ประชาชนมีความรู้มากกว่า และเกิดการดูหมิ่นนักการเมืองท้องถิ่น และนักปกครองท้องถิ่นจนทำให้เกิดการปกครองที่ลำบากอย่างมาก อีกทั้ง ตามหน่วยงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่จะมีพนักงานหรือบุคลากรส่วนมากจะจบปริญญาตรีกันหมด ยกเว้นองค์กรทางปกครองและองค์กรการบริหารที่ยังไม่สืบคลานไปสู่ระบบการศึกษา^{๖๕} ดังนั้น การนำทางของผู้นำชุมชนไปสู่ฐานแห่งความรู้ความสามารถที่สามารถเปิดโลกทัศน์ต่อสังคมภายนอกได้จะช่วยให้เกิดการยอมรับส่วนหนึ่งแม้ว่าจะไม่ทั้งหมดก็ตามแต่เป็นนิมิตหมายที่ดีที่ก้าวไปสู่ประสบการณ์ทางการปกครองและการบริหารงาน

๒. ความจริงใจ ซื่อสัตย์ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างมากของผู้นำชุมชนในยุคปัจจุบันเพราะหากขาดความจริงใจจะไม่สามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ ด้านประชาชนจะไม่ยอมรับนับถือซึ่งผู้นำชุมชนในอำเภอ จันทวนนครศรีธรรมราชย่อมอยู่ยากมากหากปล่อยให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นกันตนเองจึงต้องมีการเฝ้าระวัง และตระหนักถึงความต้องการที่อยากเห็นผู้นำชุมชนมีความจริงใจ จริงจัง และซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อประชาชนมีข้อสงสัยจะต้องสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันอย่าปล่อยให้ข้อสงสัยลุกลามไปกว้างจะกลายเป็นน้ำผึ้งหยดเดียวได้^{๖๖} นอกจากนี้ ความจริงใจ จริงจัง และซื่อสัตย์จะต้องแสดงให้เกิดเป็นรูปธรรมมากที่สุด เห็นผลในเชิงประจักษ์แก่สายตาของประชาชนทั่วไปเพราะเพียงแค่คำพูดย่อมไม่อาจสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชนได้ แต่ประชาชนจะยอมรับในผลการกระทำมากกว่าซึ่งไม่จำเป็นจะต้องพูดให้มากความจนเกิดความคาด

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ตำนดรงค์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

เคลื่อนไปมาก^{๖๗} ดังนั้น ความใจ ซื่อสัตย์ สุจริตเป็นสิ่งที่ช่วยให้ลดข้อคำถามจากประชาชนและข้อครหาต่าง ๆ

๓. ความกล้า เป็นเรื่องของการยึดหลักการในการพัฒนาประชาชน หากเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ทำในสิ่งที่ดี และสามารถจะกระทำได้ ก็ให้เดินหน้าทำงานไปในสิ่งที่ดี ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความสุข เพราะการทำงานจะต้องไม่เอาเปรียบประชาชน เมื่อมีปัญหาอะไรพูดคุยกันตรงๆ^{๖๘} นอกจากนี้ ความกล้ายังกินขอบเขตไปในส่วนของกล้าที่จะปฏิเสธกับความไม่ถูกต้อง กล้าที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาผู้มีอิทธิพล ปัญหาการรุกร้าสถานที่สาธารณะ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้จะต้องอาศัยความกล้าที่มากพอสมควรจะจัดการกับปัญหาเหล่านี้ โดยไม่กลัวเกรงอิทธิพลใดจากอำนาจมืด แต่กระนั้น ความกล้าก็ต้องรู้จักขอบเขต และวิถีทางแก้ไขปัญหาด้วยปัญญามิใช่มีเพียงแต่ความกล้าอย่างเดียวก็ไปไม่รอดเช่นกัน^{๖๙} เพราะฉะนั้น ความกล้าจะต้องอาศัยปัญญาอย่างถูกต้อง เหมาะสม และไม่เผชิญกับกลุ่มผู้มีอิทธิพลแต่ใช้วิถีทางอันชอบก็จะช่วยลดความขัดแย้งลงไป และกล้าที่จะยืนหยัดเคียงคู่กับประชาชน ไม่ทิ้งประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจึงจะสามารถได้รับความไว้วางใจในการเป็นผู้นำชุมชนที่ดี

๔. การยอมรับจากประชาชน ซึ่งการเป็นผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จันทนครศรีธรรมต้องยอมรับว่า ไม่ได้เป็นกันง่ายๆเลย จะต้องผ่านการต่อสู้มากมาย หลายสถานการณ์ที่ผ่านมาได้ประมาณ ๒๐-๓๐ ปี ซึ่งผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ต่างก็เล่าความหลังมาอย่างมากมาย และแต่ละประสบการณ์ก็ทำให้เกิดอบเสียชีวิต ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ของผู้นำชุมชนสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือประชาชนให้การยอมรับในเบื้องต้นเพราะปัจจัยบางอย่าง เช่น การศึกษา ฐานะทางสังคม ผู้สนับสนุนที่เคยเป็นนักการเมืองหรือผู้นำชุมชนก่อน และอุปนิสัยส่วนตัว เป็นต้น^{๗๐} ซึ่งเมื่อได้ตำแหน่งดังกล่าวก็สามารถจะทำงานได้โดยไม่ต้องฝักใฝ่นอบรมอีกแล้วใช้ประสบการณ์ในการปกครอง หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี^{๗๑} แต่เมื่อมาถึงปัจจุบันวิธีการปกครองลูกบ้านหรือ

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณชญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

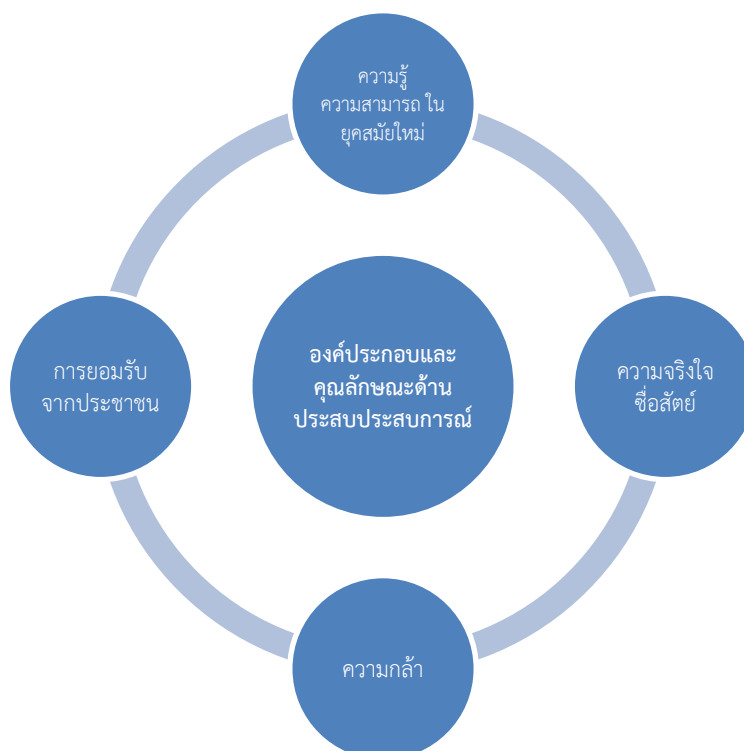
^{๗๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสัมพันธ์ สมทอง สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จันทนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

การปกครองประชาชนมิได้ขึ้นอยู่กับผู้มีบารมีเก่าอีกแล้ว แต่กลายเป็นค่านิยมใหม่ที่ประชาชนต้องการคำตอบ เช่น ผู้นำชุมชนกล้าที่จะคิดทำประโยชน์ให้กับชาวบ้านหรือไม่ ผู้นำชุมชนมีการศึกษาในระดับที่ประชาชนต้องการหรือไม่ ผู้นำชุมชนเสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต และจริงมากน้อยเพียงใด ผู้นำชุมชนเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนาชุมชนให้สงบสุขได้หรือไม่ ผู้นำชุมชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการแสดงออกของประชาชนหรือเปล่า ผู้นำชุมชนมีคุณธรรม จริยธรรมมากน้อยเพียงเป็นต้น มีวิสัยทัศน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ย่อมสร้างเงื่อนไขในการยอมรับได้มาก^{๗๒} แต่กระนั้น การสร้างเงื่อนไขดังกล่าวอาจจะใช้เวลาหรือประสบการณ์ที่ยาวนานจนกลายเป็นบารมีในขณะที่ผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ๆ กลับเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพราะหากประชาชนมีทุกอย่างมากกว่าก็ยากที่จะทำให้เกิดการยอมรับ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะการปกครองและการบริหาร ศักยภาพในการทำงาน และคุณธรรมอื่นๆ ดังแผนภาพต่อไปนี้

---

^{๗๒} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ

๔.๒.๓ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา

ระบบการศึกษาในปัจจุบันมีส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้นำชุมชนให้สามารถเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานในรูปแบบเดิมๆ ไปสู่รูปแบบใหม่มากยิ่งขึ้นเพราะได้เข้าไปสู่ระบบจนเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งแน่นอนว่า รูปแบบเก่าๆ อาจจะยังมีในเรื่องของอิทธิพลอยู่ทำให้ในยุคหลังจะมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมจึงไม่ค่อยได้ผลมากนักก็เพราะประชาชนก็ยังคงคิดและรู้สึกถึงผู้ที่เป็นคนนำในชุมชนและมอบอำนาจ การตัดสินใจให้ไปแล้วจึงไม่ต้องมาถามประชาชนให้เสียเวลาอีก เพราะฉะนั้น การปกครอง และการบริหารองค์กรยุคใหม่มีการนำแนวคิดใหม่มาใช้ได้ด้วยก็เพราะการศึกษาในมหาวิทยาลัย เช่น หลักสูตรศาสตร์ หลักสูตรพัฒนาชุมชน หลักสูตรนิเทศศาสตร์ หลักสูตรประศาสนศาสตร์ แต่กระนั้น ข้อจำกัดของผู้ชุมชนก็บางส่วนซึ่งเป็นส่วนใหญ่อยังให้ความสนใจต่อระบบศึกษายังน้อยมากทำให้ความรู้ ความคิดของผู้นำชุมชนเริ่มมีความแตกต่างไปจากเก่าอยู่บางส่วน แต่อีกบางส่วนก็ยังคงใช้รูปแบบเก่าๆ อยู่บ้าง เพราะ ฝ่ายที่ดูแลผู้นำชุมชนควรที่จะตระหนักถึงการสร้างผู้นำในหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาตามระบบทั่วไปสำหรับผู้ที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาทักษะ ศักยภาพ และความรู้ความสามารถของตนเอง หรือการศึกษานอกระบบ ที่อาศัยศูนย์การเรียนรู้ประจำอำเภอในการพัฒนาศักยภาพต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่ง

ส่วนมากผู้นำชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชจะอาศัยระบบนี้มากที่สุดในการเรียนรู้ กว่าจะทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับในเวลาต่อมาซึ่งทำให้กินเวลานานมากสำหรับการศึกษาได้ด้วยตนเอง และทำชุมชนนั้นเสียโอกาสในหลายๆเรื่อง เพราะฉะนั้น แม้ว่าประสบการณ์จะสิ่งที่ดีและมีค่ามากแต่ต้องแลกด้วยระยะเวลาที่นานเกินไปทำให้เสียเปรียบในเชิงการแข่งขันและเสียเปรียบในเชิงการพัฒนา ชุมชนแต่ควรจะทำอย่างไรให้เกิดการลง และพร้อมที่จะทำให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยมาเงื่อนไขถึงการนำธรรมาธิปไตยไปประกอบเป็นคุณลักษณะเชิงเป้าหมายด้วยการสร้างโรงเรียนฝึกผู้นำชุมชนหรือศูนย์การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนโดยควรมองแนวทางการพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

๑. สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรรัฐศาสตร์ จะเห็นได้ว่า ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองเป็นเนื้อหาทางด้านรัฐศาสตร์และเป็นศาสตร์ที่ผู้นำชุมชนที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทั้งฝ่ายปกครอง และฝ่ายปราบปรามจำเป็นจะต้องมีความรู้ในศาสตร์นี้ หากได้รับขณะการเลือกตั้ง และดำรงตำแหน่งเป็นฝ่ายท้องที่แต่ขาดความรู้ด้านการเมืองการปกครอง แล้วจะเอาความรู้ที่ไหนไปใช้ในการพัฒนาชุมชนนอกจากนี้เอาความรู้สึกและความคิดของตนเองไปปกครองโดยที่ไม่มีฐานทางหลักการเข้ามาเกี่ยวข้องย่อมเกิดข้อเสียมากกว่าข้อดีอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น การกำหนดให้ศูนย์ฝึกอบรมประจำอำเภอหรือจังหวัดที่เน้นศาสตร์การเมืองการปกครองจะช่วยเพิ่มความมั่นใจให้กับประชาชนได้มากกว่าที่เป็นอยู่โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่เพิ่งได้รับตำแหน่งไม่เกิน ๑๐ ปี หรืออย่างน้อยจะต้องจบการศึกษาศาสตร์แห่งการเมืองการปกครอง

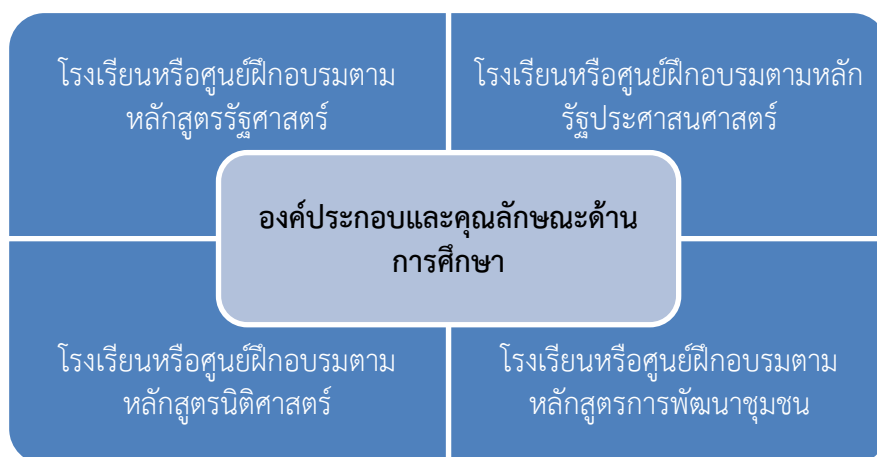
๒. สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นศาสตร์ของการบริหารทั้งในรูปของกระบวนการวิธีการ เทคนิค เครื่องมือ รูปแบบ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นไปในส่วนของท้องถิ่นหรือผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก เพราะผู้นำชุมชนที่จบศาสตร์แห่งการบริหารจะช่วยทราบและความเข้าใจต่อการทำงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มากกว่าผู้นำชุมชนที่ไม่ได้จบในสายแห่งนี้ แต่กระนั้น ก็มีใช้ว่า ผู้นำชุมชนที่จบสายอื่นมาจะไม่เก่ง แต่ความลุ่มลึกในการทำงานผู้ที่จบศาสตร์แห่งการบริหารจะมีความเข้าใจมากกว่า เพราะฉะนั้น รัฐประศาสนศาสตร์จึงมีความสำคัญของผู้นำชุมชนอย่างมากที่จะช่วยประชาชนเกิดความมั่นใจว่ามีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการตามตำแหน่งนั้นๆ

๓. สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรนิติศาสตร์ เป็นศาสตร์แห่งกฎหมายเพ่งกฎหมายอาญา กฎหมายพาณิชย์ กฎหมายมหาชน และกฎหมายอื่นๆ รวมทั้ง กฎระเบียบ หลักปฏิบัติ ข้อห้าม และข้ออนุญาต ซึ่งจะเห็นว่าในปัจจุบันผู้นำชุมชนยังขาดความรู้ในด้านนี้อยู่มาก เมื่อมีปัญหาที่เกี่ยวกับขัดแย้งอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายก็ไม่สามารถจะคลี่คลาย

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยนักกฎหมายจากภายนอกซึ่งบางครั้งก็ขึ้นศาลเพื่อพิจารณาความ ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ปัญหามักจะจบกันที่บ้านของผู้นำชุมชน แต่กระนั้น เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ความทันสมัยในเรื่องการติดตามกฎหมายไม่สามารถจะเท่าทันต้องการเรียนรู้เพราะบางท่านเป็นผู้นำชุมชนมานาน บางท่านทำงานประมาณ ๓๕-๔๐ปี พร้อมทั้งจะเกษียณอายุแล้ว บางท่านก็เพิ่งได้เลือกตั้งเป็นผู้นำชุมชน แต่ส่วนมากอีกเช่นที่ยังไม่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีทำให้ศาสตร์แห่งกฎหมายจึงไม่ค่อยได้รับการศึกษา เพราะฉะนั้น การเสริมสร้างศาสตร์แห่งกฎหมายจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างที่จะช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถตัดสินใจบนฐานความยุติธรรมระหว่างกัน และเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่อยู่ธรรมชาติไปโดยที่ผู้นำชุมชนจำเป็นจะต้องสร้างความรู้เหล่านี้ให้มีขึ้น ให้เกิดขึ้นต่อไป

๔. สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนที่จะต้องสร้างความเจริญให้กับชุมชนของตนเองโดยเฉพาะหลักการ กระบวนวิธีการพัฒนาชุมชนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานอย่างไรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งแน่นอนหลักสูตรการพัฒนาชุมชนส่วนมากจะมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเปิดการเรียนการสอนอยู่แล้วก็สามารถจะสมัครเรียนในระบบการศึกษาได้ แต่หากผู้นำชุมชนส่วนมากไม่มีเวลาพอก็ต้องอาศัยการอบรมเป็นครั้งคราวแต่ให้อยู่ในหลักการพัฒนาชุมชนซึ่งจะต้องระบุไว้ในหลักสูตรก็ครั้ง กี่วัน กี่ชั่วโมงก็จะผ่านหลักสูตรการพัฒนาชุมชนได้ เพราะฉะนั้น หลักการ วิธีการพัฒนาชุมชนจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างมากซึ่งประชาชนที่เลือกผู้นำเข้าไปก็เพื่อให้มาช่วยเหลือมาแก้ไขปัญหาที่เป็นอยู่ให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น มิใช่ได้รับตำแหน่งแล้วกลับสร้างปัญหาเพิ่มเติม

กล่าวได้ว่า การสร้างโรงเรียนหรือศูนย์อบรมในระดับอำเภอหรือระดับจังหวัดมีส่วนสำคัญในการพัฒนาธรรมชาติไปโดยของผู้นำชุมชนได้เป็นอย่างดี และเป็นระบบต่อการเรียนรู้ตามกรอบของหลักวิชาการมากยิ่งขึ้นแต่การศึกษาหรือการเรียนรู้ให้เป็นไปตามกรอบที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งสามารถจะจัดเนื้อหาให้ครบตามที่ระบุไว้ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่เห็นว่าเหมาะสมที่ผู้นำชุมชนควรรู้และควรศึกษาเพิ่มเติมก็ควรจะระบุไว้ด้วยทั้งนี้ให้มีเนื้อหาที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด เช่น ประวัติศาสตร์จังหวัด นครศรีธรรมราช ประเพณีวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น เพราะฉะนั้น การสร้างโรงเรียนและศูนย์อบรมและผู้นำชุมชนผ่านการเรียนรู้และศึกษาตามหลักสูตรจะสามารถมีความรู้ความสามารถตามตำแหน่งที่สังคมและกฎระเบียบต้องการมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสร้างความมั่นใจกับหน่วยงานรัฐและประชาชนอีกด้วย ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษาและเรียนรู้

๔.๒.๔ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร

สังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะข้อมูลข่าวสาร และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้ผู้นำชุมชนต่างก็ต้องรีบก้าวเดินทันต่อโลกที่ขับเคลื่อนไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการสร้างระบบเครือข่ายภาคีระหว่างผู้นำชุมชนด้วยกันเพื่อยึดโยงการแก้ไขปัญหาารวมกันอย่างทันท่วงที นอกจากนี้ ทางด้านองค์กรเอกชนและประชาชนย่อมจะต้องเข้าถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคมที่เรียกว่า ความสร้างความสนิทสนมระหว่างตัวองค์กรและตัวของประชาชนให้มากที่สุด ซึ่งแน่นอนว่า การสร้างเครือข่ายและองค์กรใช้ว่าจะเพียงแต่จะรู้จักเท่านั้นแต่จะต้องทราบถึงประโยชน์ที่ตนเองและชุมชนจะได้รับร่วมกันอีกด้วยโดยการขอความช่วยเหลือในการวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองซึ่งเอาอาจจะไม่มีความรู้มากพอ และประชาชนเองก็ขาดความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนก็จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมกันวางแผนเพื่อหาคำตอบสำหรับชุมชนนั้นๆ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการปกครองระดับชุมชน แต่บางครั้งมักจะพบการทำงานร่วมกันบ้างแต่ก็อยู่ในวงจำกัดระหว่างองค์กรกับชุมชนที่เกิดความสามัคคีระหว่างกันมากทำให้การร่วมแก้ไขปัญหา และการวางแผนการพัฒนาประสบผลสำเร็จได้ง่าย ซึ่งในขณะเดียวกันในหลายพื้นที่ก็ยังไม่สามารถจะทำงานร่วมกันได้ด้วยหลายปัจจัย แต่อย่างไรก็ตามการทำหน้าของการเป็นผู้นำชุมชนที่ดี และมีความสามารถจะต้องสร้างแนวร่วมกันให้มากกว่าผู้นำอื่นๆ

โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(ท้องถิ่น)กับสถาบันฝ่ายปกครอง (ท้องถิ่น) ก็ จะช่วยให้เกิดมิติของการพัฒนาชุมชนได้โดยง่าย

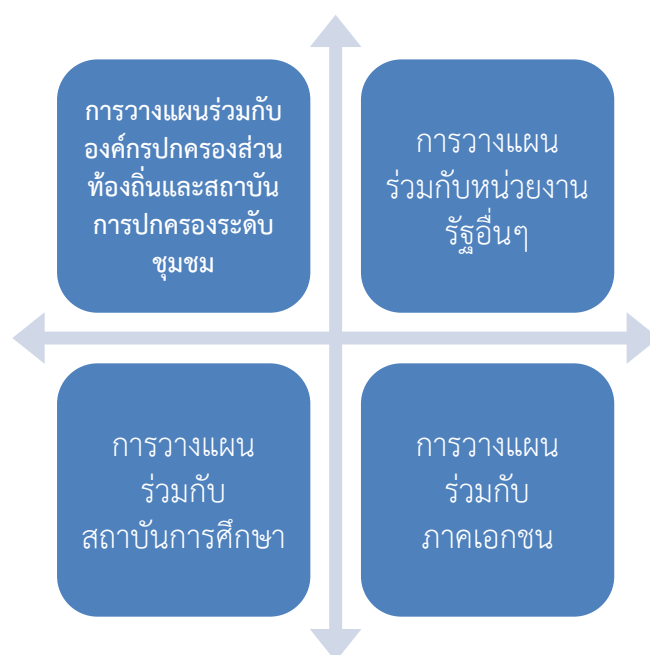
๒. การวางแผนร่วมกับหน่วยงานรัฐอื่นๆ ที่เชื่อมโยงในลักษณะของการพัฒนาชุมชนของ ตนเองแม้ว่าจะเล็งเป้าหมายไปยังชุมชนแต่ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนองคาพยพทั้งหมดไปสู่ การเชื่อมโยงในระดับยุทธศาสตร์ภายใต้แผนงานเดียวกัน นอกจากนี้ความสามารถทางด้านมนุษย สัมพันธ์ดียังช่วยให้สามารถนำงบประมาณมาสู่ชุมชนของตนเองได้อีกด้วย เช่น การก่อสร้างถนน หนทาง ประปา ไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งสังคมไทยเป็นที่ทราบกันว่าจะต้องมีการวิ่งเต้นเพื่อให้ได้มาซึ่ง งบประมาณ หากผู้นำชุมชนไม่สามารถจะคล้อยตามน้ำได้ในบางสถานการณ์ก็อาจจะทำให้ชุมชนไม่ได้ รับการพัฒนาตามเป้าหมายที่กำหนด เพราะฉะนั้น การทำงานในลักษณะการเชื่อมโยงทางด้านแผน จะช่วยผู้นำชุมชนทราบถึงแนวทางการปฏิบัติ รวมทั้งงบประมาณที่จะลงไปสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง

๓. การวางแผนร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่และใกล้เคียงในระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึง ระดับมหาวิทยาลัยจะต้องทำความเข้าใจกันเป็นอย่างดี เพราะการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก ต่อเยาวชนรุ่นหลัง รวมทั้งยังเป็นสิ่งสำคัญของผู้นำชุมชนจนถึงผู้นำประเทศที่จะต้องตระหนักถึง การศึกษาภายในชุมชน ซึ่งผู้นำจะต้องช่วยขวายในการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการ การศึกษาให้กับสมาชิกในหมู่บ้านอย่างทั่วถึงซึ่งหมายถึงการวางแผนร่วมกันทางด้านการศึกษาให้กับ ประชาชนและเยาวชนทั่วไป ซึ่งหากประชาชนและเยาวชนได้รับการศึกษาปัญหาในชุมชนก็จะน้อยลง อย่างเห็นได้ชัดจน ถึงแม้จะมีปัญหาเพิ่มแต่ก็สามารถควบคุมได้ รวมทั้งผู้นำชุมชนจะต้องเป็นต้นแบบ ในการศึกษาเรียนรู้ต่อเนื่องเพื่อให้กำลังใจแก่อนุชนรุ่นได้ดำเนินรอยตามผู้นำนั้นๆ

๔. การวางแผนร่วมกับภาคเอกชน ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปในชุมชนที่ทำธุรกิจอย่างใดอย่าง หนึ่งแต่ก็มีความสำคัญในฐานะผู้ที่ร่วมกันพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องเข้าไปมีบทบาทที่ สามารถดึงกลุ่มเอกชนมาร่วมกันวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นเอกชนภายในและภายนอก ชุมชนก็ตาม ทั้งนี้ การเข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มเอกชนมิใช่เป็นการแทรกแซงในการทำธุรกิจแต่อย่างใด แต่เป็นการสร้างเครือข่ายในรูปของการมีส่วนร่วมในชุมชนทั้งหมดในลักษณะของการเสนอแนะมองต่อ ทางเลือกให้กับชุมชน

กล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนจะต้องมีการเชื่อมโยงการทำงานไปยังเครือข่ายทางสังคมและองค์กร ต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนให้มากที่สุดเพื่อการร่วมกันวางแผนการพัฒนาชุมชน เพราะการ พัฒนาแม้ว่าจะเป็นความต้องการของชุมชน แต่การเสนอทางเลือกและโอกาสในการพัฒนาชุมชนย่อม ทำให้เกิดความสมบูรณ์และไปได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการพัฒนาในลักษณะตัวบุคคลที่ สถาบันการศึกษาสามารถช่วยเหลือและให้การสนับสนุนประชาชน เยาวชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีก

ทั้งองค์กรหรือหน่วยรัฐที่ช่วยเหลือเอื้อให้เกิดองค์ประกอบและคุณลักษณะต่อการพัฒนาชุมชนแต่ทั้งนี้ การสร้างความร่วมและความสามัคคีกันในกลุ่มขององค์กรท้องถิ่นกับกลุ่มองค์กรท้องถิ่นที่จะต้องมิติศทางการทำงานและเป้าหมายเดียวกันเสียก่อนจึงจะก่อเกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนก็ด้วยอาศัยภาวะผู้นำชุมชนที่มองเห็นองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กรว่าจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคเสนอแนะแนวทางต่อการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนการวางแผนร่วมกันในทุกๆด้าน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษาและเรียนรู้

๔.๓ การตรวจและการประเมินผลรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราชจำนวน ๙ รูป/คน ในวันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐ ประกอบด้วย ๑) พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๒) พระสิริรัตนภรณ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช ๓) พระครูโฆสิตวิวัฒน์กุล,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๕) รองศาสตราจารย์ ดร.

กัณฑ์ หนุศรีแก้ว ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช ๖) นายไพรัตน์ ฉิมหาด ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๗) นายสุธรรม สมทอง กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘) นายสัมพันธ์ สมทอง สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ ๙) ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้รับคำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่ปรับปรุงและการเพิ่มเติมข้อมูลดังต่อไปนี้

การจัดสนทนากลุ่มคณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการขอข้อเสนอแนะและการเพิ่มเติม พร้อมทั้งการตรวจสอบและการประเมิน “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งได้จัดพิมพ์รูปเล่มตั้งแต่ บทที่ ๑ จนถึงบทที่ ๔ ไว้เพื่อเสนอแนะได้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นตามประเด็นดังต่อไปนี้ การตรวจสอบและการประเมินผล ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา กระบวนการพัฒนาชุมชนระบบการปกครองโดยธรรมมีขั้นตอนอย่างไร และรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจากการจัดสนทนากลุ่มทำให้ได้คำแนะนำที่สามารถปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมเนื้อหาสาระดังนี้

ประเด็นแรกก็คือ ความเข้าใจของผู้นำชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องธรรมาธิปไตยหากสามารถส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนมีการศึกษาทางแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ เกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ และการพัฒนาชุมชนจะเป็นการยืนยันประสบการณ์ของผู้นำชุมชนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถประยุกต์ทฤษฎีต่างๆ ได้อย่างลงตัว^{๗๓} มีความพร้อมที่จะนำไปสู่การทำงานได้อย่างมีคุณภาพถึงแม้ว่าจะเพิ่งเข้ารับตำแหน่งมาไม่นานก็ตาม

ประเด็นที่ ๒ คำนียามของการปกครอง หรือคำว่าธรรมาธิปไตย ควรจะนิยามให้ชัดเจนว่า ผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นน่าจะเกี่ยวข้องในประเด็นใดบ้างไม่อย่างนั้นอาจจะทำให้เกิดความสับสนระหว่างท้องที่กับท้องถิ่นได้ แต่รูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยก็ยังขาดอยู่ข้อมูล และบางกรอบในโมเดลยังไม่ชัดเจนจึงเขียนไว้ในหนังสือ และสิ่งที่ควรเพิ่มเติมก็คือ การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทเชิงกายภาพในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ให้เพิ่มเติมข้อมูลที่ว่า ศีลธรรม และ

^{๗๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูโฆสิตพัฒนกุล, ผศ.ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

ทศพิธราชธรรม มาใส่ไว้ในกรอบโมเดล^{๗๔} จะทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นในส่วนของรูปแบบที่ผู้วิจัยขึ้นควรจัดทำเป็นคู่มือการใช้ประยุกต์ใช้แบบง่ายๆ ต่อไป

ประเด็นที่ ๓ ควรเพิ่มเติมในส่วนของการประสบการณ์ผู้นำชุมชนน่าจะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนเพราะส่วนมากที่เป็นผู้นำชุมชนจะมีประสบการณ์การทำงานมานานทำให้เกิดการใช้ความรู้เหล่านั้นให้ถูกต้องและตรงกับธรรมาธิปไตยด้วย^{๗๕} แต่ทั้งนี้ การทำความเข้าใจต่อคุณลักษณะธรรมาธิปไตยควรที่จะอธิบายที่ผู้นำชุมชนเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ ๔ กรอบใหญ่ของการทำงานในฐานะผู้นำชุมชน คือ การคิดและทำตนเองให้เป็นเสมือนพี่น้องกับประชาชน เพราะผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จะรักพวกพ้องมาก รักประชาชน และเห็นใจความทุกข์ยากมิใช่น้อย สำหรับการเป็นผู้นำชุมชน เมื่อรับเลือกตั้งได้แล้ว ก็สามารถทำงานได้ทันที แต่กระนั้น ผู้นำชุมชนบางท่านก็ไม่สามารถจะทำหน้าที่ได้สมบูรณ์มากนัก จึงคิดว่า หากสามารถมีแหล่งบ่มเพาะหรือสร้างผู้นำชุมชนก็เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ได้ฝึกฝนตนเองมากยิ่งขึ้น ก็ถือว่ารูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยจะช่วยเติมเต็มความเป็นผู้นำชุมชนได้มากยิ่งขึ้น^{๗๖}

ประเด็นที่ ๕ หลักใหญ่ของการเป็นผู้นำชุมชน คือ พรหมวิหารธรรม เป็นสิ่งที่ควรยึดถือและปฏิบัติให้มากที่สุด การไม่เห็นตัว ไม่ทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มว่า ผู้นำชุมชนจะไม่สามารถเป็นต้นแบบให้กับประชาชนเชื่อใจได้ ทำให้การทำงานที่มีความไว้วางใจเป็นพื้นฐานจึงไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก^{๗๗} นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้วิจัยก็ได้วิเคราะห์ไว้แล้วก็ช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ในส่วนของ

ประเด็นที่ ๖ ควรเน้นทฤษฎีความเป็นผู้นำ เน้นความเป็นผู้นำคุณธรรมจริยธรรม อีกทั้งควรที่แยกแยะการเมืองกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะระบบบงคักร และให้ตัดบางทฤษฎี เช่น ทฤษฎี

^{๗๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.กันตภณ หนูศรีแก้ว ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๗๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๗๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสุธรรม สมทอง กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๗๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระสิริรัตนภรณ์, เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

ผลรวม^{๗๘} ซึ่งเป็นประเด็นในเชิงของกรอบการวิเคราะห์เอกสารจึงได้ปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ต่อไป

ประเด็นที่ ๗ รูปแบบการศึกษาของผู้นำชุมชนควรเน้นไปที่การศึกษาอรรถศาสตร์มากกว่าการศึกษาในระบบ เพราะจะเสียเวลาในการศึกษาน้อยกว่า รวมทั้งการสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ได้มากขึ้น และควรมีจัดการศึกษาตามลักษณะของผู้เรียน ในส่วนเนื้อหาสาระที่เน้นมีในรูปแบบก็เห็นครอบคลุมดีอยู่ แต่หากมีอะไรที่สามารถเพิ่มได้ก็ควรเพิ่มใส่ตามความจำเป็น^{๗๙}

ประเด็นที่ ๘ องค์ประกอบของรูปแบบควรที่จะมี ๑. ภาวะผู้นำตามธรรมชาติ ๒. ค่านิยม วิสัยทัศน์ และอุดมการณ์ ๓. ๔.สภาพการณ์ที่มีการสนับสนุน ๕.แนวทางการปฏิบัติตนเอง ๖.การนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาชุมชน^{๘๐} ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าบางประเด็นก็ได้วิเคราะห์อยู่แล้วจึงไม่ได้เพิ่มเติมและบางประเด็นก็เป็นประเด็นเชิงการเสนอแนะมิได้จำเพาะว่าต้องทำอะไรจึงเพียงสรุปไว้เป็นประเด็นไว้พิจารณา

ประเด็นที่ ๙ ประเด็นเพื่อการพิจารณา ได้แก่ คุณลักษณะและองค์กรของรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมชาติของผู้นำชุมชนโดยเฉพาะประเด็นการสร้างโรงเรียนธรรมชาติไทย และโรงเรียนประชาธิปไตย^{๘๑} ผู้ทรงคุณวุฒิก็เห็นว่า ก็น่าจะจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้นำชุมชนแต่ละรุ่น หากบังคับให้ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องมานั่งศึกษาทั้งหมดก็คงจะยากมากแต่หากเป็นการศึกษาตามอรรถศาสตร์หรือเรียนได้ด้วยตนเองก็คงจะทำให้เกิดการพัฒนาได้ แต่อยากให้มีไปในส่วนของผู้นำรุ่นใหม่ ๆ มากกว่าเพราะมีความพร้อม รวมทั้งมีพื้นฐานทางด้านการศึกษามาเป็นอย่างดีดีกว่าผู้นำชุมชนรุ่นเก่า ๆ

ประเด็นที่ ๑๐ ประเด็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนส่วนมากจะมุ่งเน้นไปในส่วนของประสบการณ์อาจจะต้องมีระบบที่เลี้ยงให้กับผู้นำรุ่นใหม่^{๘๒} ซึ่งเป็นกระแสของชาวบ้านที่ต้องการเด็กรุ่นใหม่มาเป็นผู้นำชุมชนเพราะจะสามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ

^{๗๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๗๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัตน์ ฉิมหาดี ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๘๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๘๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

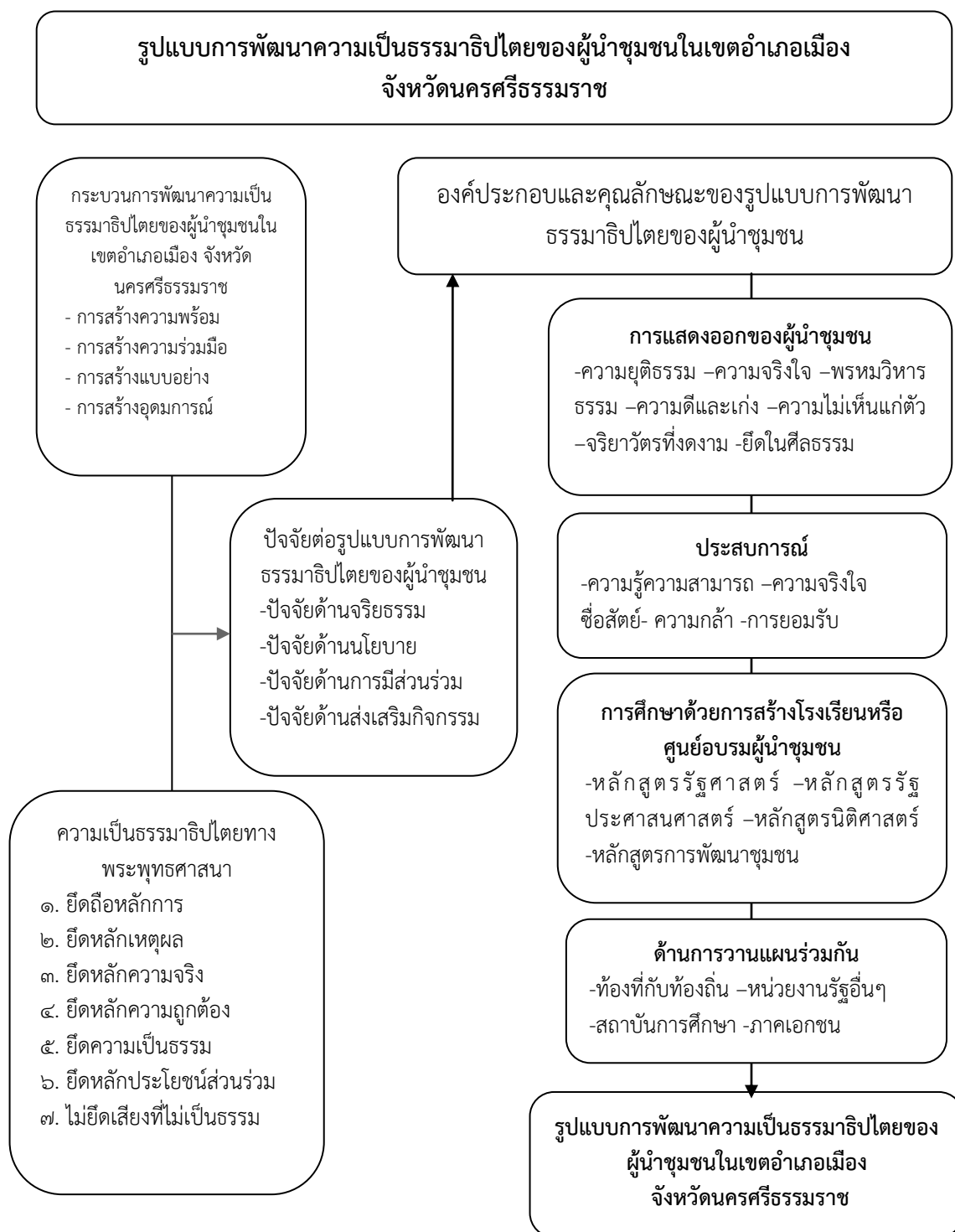
^{๘๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสุธรรม สมทอง กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

โลกยุคใหม่หากให้คนที่มียุ่มาๆมาเป็นผู้นำในปัจจุบันก็จะไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดั่งนั้น ผู้นำชุมชนรุ่นเก่าควรจะเป็นพี่เลี้ยงเพื่อช่วยเหลือและเป็นทีปรึกษาให้กับผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ๆ

ประเด็นที่ ๑๑ การตัดสินใจในการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชน คือ การต้องสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างไร มากน้อยเพียงใด และต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องทั้งธรรมและกฎหมาย^{๘๓} ซึ่งประเด็นนี้วิเคราะห์และอธิบายไปแล้วในส่วนของการกระบวนการและรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตย ซึ่งผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีแนวโน้มถึงการทำหน้าที่ของตนเองเพื่อประชาชนจนกลายเป็นการยอมรับในบทบาทหน้าที่หากผู้นำชุมชนไม่มีความสามารถในการทำหน้าที่ก็จะถูกประชาชนตำหนิถึงความสามารถ ก็จะไม่ทนแรงเสียดในการทำหน้าที่ต่อไปได้ ดังนั้น เกณฑ์การหน้าที่ของผู้นำชุมชนจึงเป็นคุณภาพที่ประชาชนให้คุณค่าของการปฏิบัติงานของผู้นำชุมชนอยู่แล้วที่จะให้ผู้นำต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่อไป

สรุปได้ว่า การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะทำให้เห็นภาพของการเติมเต็มประเด็นต่าง ๆ ให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้นจนนำไปสู่ข้อเสนอและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ไม่ว่าจะเป็นประเด็นความเข้าใจของผู้นำชุมชน คำนียามของการปกครอง หรือคำว่าธรรมาธิปไตย ควรเพิ่มเติมในส่วนของการประสพการณ์ผู้นำชุมชน กรอบใหญ่ของการทำงานในฐานะผู้นำชุมชน หลักใหญ่ของการเป็นผู้นำชุมชน คือ พรหมวิหารธรรม เน้นทฤษฎีความเป็นผู้นำ เน้นความเป็นผู้นำคุณธรรมจริยธรรม รูปแบบการศึกษาของผู้นำชุมชนควรเน้นไปที่การศึกษาอธยาศัยมากกว่าองค์ประกอบของรูปแบบ คุณลักษณะและองค์กรของรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการสร้างโรงเรียนธรรมาธิปไตย การทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนส่วนมากจะมุ่งเน้นไปในส่วนของการประสพการณ์อาจ และการตัดสินใจในการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชน เพราะจากประเด็นต่างๆที่ผู้วิจัยนำเสนอในรูปของการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ ผนวกกับการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิทำให้ผู้วิจัยสามารถปรับปรุงและปรับเปลี่ยนเนื้อหาไปบางส่วนรวมทั้งข้อความบางอย่างจนทำให้รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความสมบูรณ์มากที่สุดดังแผนภาพต่อไปนี้

^{๘๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสัมพันธ์ สมทอง สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช, วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑ เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และ๓.เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

การกำหนดระเบียบวิธีวิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิจัย ๒ เทคนิค ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้ง ๑๒ รูป/คน ได้แก่ ๑) พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) พระศรีปริยัติบดี เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช ๓) พระศรีรัตนารณ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จ.นครศรีธรรมราช ๔) พระมหาอิสรกานต์ จิตญาโณ, ดร. อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๕) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ๖) นางสาวไพเราะ เอียดบัง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ๗) นายโชติ ชูสุวรรณ กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, ๘) นายบำรุง เลขจิตร กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ๙) นายปราโมทย์ สุนยานัย กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ๑๐) นายเกรียงศักดิ์ ด่านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, ๑๑) นายชำนาญ ลักษณะภู นายองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช และ๑๒) นายเฟื่อง พิทักษ์ ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช และการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน ได้แก่ ๑) พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๒) พระสิริรัตนารณ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช ๓) พระครูโฆสิตวัณณกุล,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๕) รองศาสตราจารย์ ดร.กันตภณ หนูศรีแก้ว ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช ๖) นายไพรัตน์ ฉิมหาด ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๗) นายสุธรรม สมทอง กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘) นายสัมพันธ์ สมทอง สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ๙) ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการจำแนก จัดระเบียบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำแม้จะนักวิชาการมากมายได้เสนอมุมมองของการพัฒนาผู้นำชุมชนย่อมมีอิทธิพลต่อประชาชนหรือผู้ตามอย่างมากเพราะภาวะผู้นำจะมีพฤติกรรมต้นแบบในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างดีที่สุดจนเกิดการยอมรับและไว้วางใจจากประชาชน อีกทั้งการจัดการเชิงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามไม่ไกลและไม่ห่างจนเกินไป ซึ่งเป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามในขณะเดียวกัน มีการปรับเปลี่ยนบริบทของตนเองได้อย่างเสรี ซึ่งที่เห็นเด่นชัดก็คือ การมีวิสัยทัศน์ การสร้างค่านิยมสำหรับการยึดถือของประชาชน รวมทั้งการถ่ายทอดและการบันทาลใจเพื่อการทำงานตามเป้าหมายที่ชุมชนกำหนดไว้อย่างมั่นใจ มุ่งคงต่ออุดมการณ์ของผู้นำชุมชนนั้นๆ ซึ่งจากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยในส่วน of ลักษณะธรรมาธิปไตยจะประกอบด้วย ๗ หลักซึ่งพบว่า

๑. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องมีความกล้าจะยืนหยัดต่อสู้กับความถูกต้องที่มองถึงผลได้ผลเสียของประชาชนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสมไม่ละเลยประโยชน์ต่อกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดแม้ว่าจะเสี่ยงของคนส่วนน้อยก็ตาม

๒. ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ผู้นำชุมชนจะต้องยึดถือหลักของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลที่ประจักษ์เชิงรูปธรรม ไม่ได้มองตัวบุคคลเป็นแก่นสาร แต่มองที่ผลงานและประชาชนเป็นที่ตั้งโดยการวางเป้าหมายไปที่ประชาชนมาก่อนเสมอ

๓. ยึดหลักความจริง โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่อาศัยพูดอย่างตรงไปตรงมารักษาจาก พูดความจริง ไม่บิดเบือน ไม่อ้างขอยกเวนในตนเอง แต่ต้องรักษาคุณความดี ละเว้นความชั่วต่างๆ และพูดอย่างใด ต้องกระทำอย่างนั้นและมีความเป็นไปได้ตามที่ตนเองพูดไว้

๔. ยึดหลักความถูกต้อง ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องมีอุดมการณ์ในการธำรงความถูกต้องที่เป้นตัวอย่างที่ดีในการยึดมั่นคุณธรรม จริยธรรม กฎหมายบ้านเมือง และจรรยาบรรณของวิชาชีพ มีความเข้มงวดในการรักษาระเบียบ วินัย และความเรียบร้อย ถูกต้องในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอและเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชน

๕. ยึดความเป็นธรรม ผู้นำชุมชนมีการยึดมั่นในหลักนิติธรรมยืนหยัดการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม และชอบด้วยกฎหมาย และการเป็นผู้รักษากฎหมายเหนือชีวิตในลักษณะยอมทำทุกอย่างเพื่อรักษาความเป็นธรรมให้กับชุมชน

๖. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม ผู้นำชุมชนงดเว้นการเห็นแก่ตัวโดยมองการยึดผลประโยชน์ของประชาชนหรือประโยชน์ของผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอันดับหนึ่งก่อนที่ตนเองจะได้รับประโยชน์

๗. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องยึดถือสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรมแก่ประชาชนทั้งหมดโดยไม่ได้มองถึงความคิด และการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

๕.๑.๒ กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่

๑. ปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต โดยปัจจัยเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการสร้างความพร้อม ส่วนกรอบทางสังคมประกอบด้วย ความสัมพันธ์ที่ดี ความเชื่อถือจากประชาชน การมีส่วนร่วม กฎหมาย วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะทำให้เกิดการสร้างความร่วมมือ เมื่อนำปัจจัยก่อเกิดกระบวนการกับกรอบทางสังคมมาปฏิบัติร่วมกันก็จะก่อให้เกิดการเป็นแบบอย่าง

๒. ปัจจัยเชิงกระบวนการ การพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณลักษณะทางด้านความรู้ให้พร้อมที่จะปฏิบัติงานในฐานะผู้นำชุมชน การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดความพร้อม มีความพร้อมในด้านความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน มีความพร้อมในการเป็นนักประชาธิปไตย และพร้อมที่จะเสียสละในการทำงานเพื่อส่วนรวม

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ซึ่งเป็นการสร้างระบบการมีส่วนร่วมตั้งแต่สถาบันครอบครัวเป็นต้นมาให้สามารถเข้าถึงวิธีการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถชักจูงประชาชนผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงส่วนบุคคล ในลักษณะเป็นทีมงาน ร่วมรู้ ร่วมคิด มีส่วนร่วมในการทำงาน ร่วมรับผิดชอบงานทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใช่วางการในชุมชนนั้นๆ

ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ซึ่งเกิดจากความเชื่อถือและศรัทธาที่ผ่านการปฏิบัติหน้าผู้นำชุมชนมาอย่างยาวนาน อีกทั้งการแสดงจุดยืนของตนเองให้ชัดเจน เป็นรูปธรรมพร้อมชี้แจงการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขของประชาชนทั่วไป เช่น การไม่เข้าไปคลุกคลีกับยาเสพติด การพนันทุกรูปแบบ การไม่ฝักใฝ่ในสิ่งที่นำมาซึ่งโทษต่าง ๆ รวมทั้งคุณลักษณะของการเป็นผู้นำชุมชนที่เด็กเยาวชนสามารถนำไปยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติได้โดยง่าย

ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องแสดงศักยภาพของตนเองภายใต้บริบทสถานการณ์บางประการเพื่อแสดงภาวะผู้นำของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ เช่น การแสดงวิสัยทัศน์ถึงการพัฒนาชุมชนในรูปแบบใหม่ที่เห็นเป็นรูปธรรมได้มีใช้ใช้ความ

เชื่อของตนเองมากตัดสินใจ การแสดงออกถึงการยอมรับฟังความคิดเห็นอย่างบริสุทธิ์ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ตนเองตลอดเวลาว่า แนวทางความคิดเห็นของตนเองเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมักจะได้รับการยอมรับจากการเป็นนักเลงซึ่งก็คือความจริงใจ มีความสัตย์ในคำพูดของตนเอง กล้าลองผิดลองถูก และช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจและจริงจัง เข้าถึงปัญหา และเข้าถึงชุมชนและบุคคล สามารถประสานงานได้รอบทิศและโน้มน้าวประชาชนได้

ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเชิงการยึดถือปฏิบัติอย่างยาวนานจนกลายเป็นเป้าหมายของการทำงานเพื่อชุมชนตลอดเวลาในการแก้ไขปัญหาจะต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีการปฏิบัติงาน ๒ ลักษณะ คือ การตั้งสัจจะหรือการปฏิญาณตนตั้งแต่การเข้ารับตำแหน่งผู้นำชุมชน และลักษณะที่สองเกิดจากการที่เห็นประชาชนเกิดความทุกข์ยาก และประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดจิตเมตตาในการทำงานอย่างเสียสละอย่างยาวนาน

ขั้นที่ ๖ การสื่อสาร ซึ่งผู้นำได้ใช้ทักษะทางการพูดที่ดีมาผ่านการฝึกฝนตนเองมาอย่างดีแล้ว เพื่อการทำความเข้าใจ รู้จักใช้ภาษาที่ไม่ขัดหูผู้ฟังเป็นหลัก เพราะการใช้วาจาเพื่อการชักจูงประชาชนให้ปฏิบัติตามนั้นจะต้องมีความจริงใจ มีความสัตย์ในตัวของคุณำพูดนั้น ๆ เมื่อพูดออกไปแล้วคำพูดหรือวาจานั้นจะเป็นผู้บังคับบัญชาของผู้นำชุมชนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดภายใต้บริบทของอุดมการณ์ที่ชัดเจน

๓. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่จะปรากฏผลผ่านกระบวนการของปัจจัยนำเข้าและปัจจัยเชิงอุดมการณ์

๕.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ได้แก่ ความยุติธรรม ความจริง ความเมตตา และความถูกต้อง ด้านการกำหนดนโยบาย ได้แก่ แผน แผนงาน และโครงการ และงบประมาณ ด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ได้แก่ ความร่วมมือ ความเข้าใจชุมชน การแลกเปลี่ยน และสัมพันธภาพที่ดี และด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน

๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

๒.๑ มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยุติธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความจริงใจ จริงจัง ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงพรหมวิหารธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความเป็นคนดี และคนเก่ง

ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงจริยวัตรที่งดงาม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยึดมั่นในศีลธรรม

๒.๒ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ผ่านการทำงานมานานหรือผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่จะต้องมีความรู้ความสามารถในยุคสมัยใหม่ นักคิด และผู้นำชุมชนปัจจุบัน ความจริงใจ ซื่อสัตย์ ความกล้า และการยอมรับจากประชาชน

๒.๓ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา ได้แก่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบังคับบัญชาผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเร่งสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรรัฐศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรนิติศาสตร์ และสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาชุมชน

๒.๔ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร ได้แก่ การวางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการปกครองระดับชุมชน การวางแผนร่วมกับหน่วยงานรัฐอื่นๆ ที่เชื่อมโยงในลักษณะของการพัฒนาชุมชน การวางแผนร่วมกับภาคเอกชน และการวางแผนร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่และใกล้เคียงในระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

จากการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๑ รูป/คน ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐ ทำให้พบประเด็นที่ยังมีผลพลาดอยู่จะได้ขอคำแนะนำและความคิดเห็นเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ รวมทั้งการตรวจสอบและประเมินผลของรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประเด็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิเน้นย้ำมากเป็นพิเศษคือ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบความเป็นธรรมาธิปไตยยังขาดตกบกพร่องอยู่ให้เพิ่มเติม ๒ หลัก ได้แก่ หลักศีลธรรม และหลักทศพิธธรรม ทั้งนี้ในส่วนของบทนำให้เพิ่มเติมการค้นหาลักษณะการณในจังหวัดนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับอาชญากรรมเพราะว่าเกิดขึ้นจำนวนมากทำให้เห็นโจทย์ว่าทำให้บทบาทผู้นำชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งเหล่านี้ได้นอกจากนี้เนื้อหาของหลักสูตรที่เน้นไปสู่การสร้างโรงเรียนหรือศูนย์การฝึกอบรมควรให้มีความครอบคลุมประเด็นคุณลักษณะของธรรมาธิปไตยทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะทางด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ และการพัฒนาชุมชนให้เป็นระบบการศึกษาตามอรรถาธิบายด้วย สำหรับในส่วนกระบวนการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนให้เพิ่มเติมประเด็นจาก ๔ ประเด็นได้แก่ การสร้างความพร้อม การสร้างความร่วมมือ การสร้างแบบอย่าง และการสร้างอุดมการณ์ โดยให้เพิ่มเติมอีกสองประเด็น ได้แก่ การสร้างการยอมรับจากประชาชน และการสื่อสาร

๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำ และหลักธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาทำให้เห็นประเด็นของการพัฒนาธรรมาธิปไตย ๗ ประการ ได้แก่ ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และการไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม ทำให้เห็นถึงภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาที่ผูกโยงด้วยแนวทางของอุดมการณ์ของการยึดถือหลักการ และหลักปฏิบัติอย่างถูกต้องสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาธานินทร์ อาทิตวโร,ดร., ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอธิปไตยในพระพุทธศาสนา” พบว่า ตามหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้การบริหารครบทั้ง ๓ อย่าง อัตตาโลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย แต่พระองค์ทรงยึดเอาความถูกต้องหรือยึดเอาธรรมเป็นหลัก^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของศรัณย วงศ์คำจันทร์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “จริยธรรมนักรบเมืองไทย” พบว่า นักรบเมืองจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ (อนวัชชพละ) ยึดถือความถูกต้อง ความจริง และธรรมเป็นหลัก (ธรรมาธิปไตย) ไม่ลำเอียงเพราะรัก ชัง หลง และกลัว (ไม่มีอคติ) และ มีความประพฤติดีงามทั้งทางกายและวาจา (ศีล) เป็นต้น^๒ เพราะฉะนั้น ผู้นำชุมชนที่เป็นนักรบเมืองท้องถิ่น และผู้นำชุมชนนักรบปกครองมีแนวโน้มการปฏิบัติงานและมีคุณลักษณะ รวมทั้งพฤติกรรมในการเป็นผู้นำชุมชนที่ได้มาตรฐานตามแบบฉบับของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี รวมทั้งหลักยึดถืออื่นๆ ที่สอดคล้องกับการเป็นผู้นำชุมชนที่ประชาชนมีความคาดหวังถึงการทำหน้าที่เพื่อประชาชนที่ไม่มีความเห็นแก่ตัวมากเกินไป

^๑ พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร,ดร., “การบริหารงานตามหลักอธิปไตยในพระพุทธศาสนา”, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕, “การพัฒนางานวิจัย รากฐานสำคัญของไทย ก้าวไกลสู่เวทีสากล”, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘.

^๒ ศรัณย วงศ์คำจันทร์, “จริยธรรมนักรบเมืองไทย”, วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๓, (กรกฎาคม-กันยายน), ๒๕๕๕, หน้า ๒๖๓-๒๘๒.

๕.๒.๒ กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประกอบด้วย ๓ ปัจจัย ที่สำคัญ ได้แก่ ๑. ปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีตที่เป็นตัวแปรในการสร้างสังคมแห่งความสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าความสามัคคีจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต่างยอมรับ แต่ความ สามัคคีที่แท้จริงที่จะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น ต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเทเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูล”^๓ ปัจจัยที่ ๒ ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอนได้แก่ ขั้นที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะต้องพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชนสอดคล้องกับงานวิจัยของอุดม คุณา วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่า หากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและความรู้ความสามารถที่ดีจะเป็นคุณสมบัติที่ สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของกับผู้นำชุมชนกับประชาชน ๓ ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดม คุณา เช่นกัน พบว่า รูปแบบเครือข่ายโครงสร้างทางสังคมพบว่า พัฒนา มาจากระบบเครือญาติ ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความสัมพันธ์ในระบบดังกล่าว จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนยังเกาะเกี่ยวแน่น แพันยังขึ้นเป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งลักษณะ ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั้น ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ”

๕.๒.๓.รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านจริยธรรมการปกครอง ด้านการกำหนด นโยบาย และด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนา

^๓ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๑๑, ฉบับที่ 3, (เดือนกันยายน – ธันวาคม), ๒๕๕๗ : ๕.

ธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนอย่างมากทำให้เป็นปัจจัยที่สำคัญในฐานะผู้เป็นต้นแบบเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสุขสอดคล้องกับงานวิจัยของวิศาล ศรีมหาโร^๔ วิจัยเรื่อง “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” พบว่า ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะต้องมิกิจกรรมหรือโครงการ ที่เป็นการเมืองแนวใหม่ สร้างวิทยาการแกนนำในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ประชาธิปไตย ให้เป็นการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง มีศูนย์ข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง มีเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาการบ้าน การเมือง ที่มีการถอดบทเรียน จัดตั้งกลุ่มติดตามการดำเนินงานโครงการของรัฐในระดับ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะแก่ชุมชน

๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบและคุณลักษณะ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการแสดงออกของผู้นำ และด้านประสบการณ์จะต้องสะท้อนผ่านผลงานที่ปรากฏออกมาในรูปของการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์มากที่สุดและประชาชนพึงพอใจสอดคล้องกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๕ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การแสดงออกถึงพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น ต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเทเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูล ยึดมั่นในระบบคุณธรรม และทำอย่างเต็มกำลัง เต็มศักยภาพ พลังวิญญูของความ สามัคคี และสอดคล้องกับงานวิจัยของศรีณย วงศ์คำจันทร์^๖ วิจัยเรื่อง “จริยธรรมนักการเมืองไทย” พบว่า ผู้นำจะต้องแสดงออกถึงความละเอียดใจ ไม่ทำความชั่ว สิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ขัดตอกฎหมาย (หิริ) มีความเกรงกลัวต่อผล ของการ กระทำความชั่วและอาญาแผ่นดิน (โอตตปปะ) มีความรู้เกี่ยวกับความดีคือรูว่า อะไร ดีอะไรชั่ว มีความฉลาดรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่ คน และชุมชน (ปัญญา) มีอาชีพที่ สุจริต และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สำหรับด้านการศึกษา เพราะนอกจากต้องพัฒนาตนเองในการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยแล้วยังจะต้องช่วยยกระดับการศึกษาของประชาชนอีกด้วย และด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ ให้สามารถทำวามร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพมากที่สุดสอดคล้องกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๗ วิจัย

^๔ วิศาล ศรีมหาโร, “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๙, ฉบับที่ ๓, (เดือนกันยายน-ธันวาคม), ๒๕๕๔ : ๑๘.

^๕ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗ : ๕.

^๖ ศรีณย วงศ์คำจันทร์, “จริยธรรมนักการเมืองไทย”, วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๓, (กรกฎาคม-กันยายน), ๒๕๕๕, หน้า ๒๖๓-๒๘๒.

^๗ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗ : ๕.

เรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การทำงานของผู้นำที่จะช่วยสร้างสังคมจะต้องตั้งอยู่บนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเทเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลให้กับประชาชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และ๓.เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้ดำเนินการเก็บรวบรวมจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูป/คน และการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน ๑๑ รูป/คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งอยู่บนแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำและหลักธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏผลการวิจัยตามข้อสรุป และองค์ความรู้จากการวิจัย ขณะเดียวกันทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลและสร้างรูปแบบดังกล่าวเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้หรือนำไปใช้สำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนในอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช และในพื้นที่อื่นๆ เพราะฉะนั้น บทสรุปทั้งหมดคงจะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่ดูแลสถาบันฝ่ายการปกครอง และหน่วยงานที่เป็นผู้บังคับบัญชาฝ่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถขับเคลื่อนและพัฒนาคุณลักษณะธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนพื้นที่เป้าหมายต่อไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลผู้นำชุมชนจะต้องกำหนดนโยบายการจัดโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกฝนอบรมอย่างเป็นรูปธรรมโดยคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้นด้วยการคัดเลือกผู้นำชุมชนด้วยความสมัครใจ แต่สำหรับผู้นำชุมชนที่แต่งตั้งยังไม่ถึง ๑๐ ปี ให้กำหนดภาคบังคับที่จะต้องผ่านการประเมินผลทางการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดขึ้นมาอาจจะแยกเป็น ๔ หลักสูตรก็ได้ คือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์ และหลักสูตรการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักสูตรทั้งหมดควรมีเนื้อที่ผสมร่วมกันธรรมาธิปไตยและควรมีระยะเวลาเรียนอย่างน้อยที่สุด ๓ ปีจึงจะจบหลักโรงเรียนผู้นำชุมชน และให้มีวุฒิบัตรรับรองจากหน่วยงานต้นสังกัด และเทียบเท่ากับวุฒิมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ หากยังไม่จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ควรมีการปรับเนื้อหาที่เหมาะสมสอดคล้องผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ หากจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วให้เทียบเท่ากับวุฒิมัธยมศึกษาในระดับปริญญาตรี

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล และบังคับบัญชาผู้นำชุมชนควรมีแผนงบประมาณ แผนปฏิบัติการต่างๆ ในการจัดการศึกษาสำหรับโรงเรียนผู้นำชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชให้เป็น จังหวัดนำร่องของการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยรุ่นละประมาณไม่เกิน จำนวน ๑๕ คน อาจจะใช้เวลาในการศึกษาตามอธยาศัยประมาณ ๒-๓ ปีจึงจะสำเร็จการศึกษา หากมี ผู้นำชุมชนใดไม่เป็นไปตามหลักธรรมาธิปไตยถือว่าไม่จบการศึกษาและจะต้องลงทะเบียนใหม่เพื่อ รองรับและการันตีให้กับประชาชนในชุมชนนั้น

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล และบังคับบัญชาผู้นำชุมชนควรจัดสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยตามกระบวนการพัฒนาทั้ง ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ การสร้างความ พร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการ ยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร

๓. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล และบังคับบัญชาผู้นำชุมชนควรนำรูปแบบการพัฒนา ความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชไปประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของผู้นำชุมชนของตนเองให้มากที่สุด

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ความน่าสนใจของงานวิจัยฉบับอยู่ที่การที่จะให้ผู้นำชุมชนใช้การปกครอง และการ บริหารตามหลักธรรมาธิปไตยเป็นประการที่สำคัญโดยค้นหาและรูปแบบจากข้อมูลต่างๆ ที่มาจาก ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์มากกว่า ๒๐ ปี พร้อมกับนักวิชาการ และพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงพบว่า การสร้างโรงเรียนผู้นำจะทำให้เกิดการพัฒนาคูณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยได้ แต่กระนั้น ในส่วนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องก็คือประเด็นการพัฒนา หลักสูตรรัฐศาสตร์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์ และหลักสูตรการพัฒนาชุมชนที่ เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของผู้นำชุมชนในถิ่นภาคใต้ทำให้เป็นประเด็นที่ท้าทายและน่าสนใจใ้ใช่น้อย รวมทั้งการค้นหาและกำหนดกลไก และกระบวนการต่าง ๆ เพื่อนำผู้นำชุมชนมาเข้าสู่ระบบการ เรียนตามแบบอธยาศัย หรือในระบบเพื่อยกศักยภาพการใช้อำนาจทางการปกครองและการบริหารให้ มีคุณลักษณะของธรรมาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลีไทย-ไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. อินเดียสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.

กรองแก้ว ฉายสภาวะธรรม. ศัพท์คำนี้มีที่มา. กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____. การติวทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓.

กิตติมา ปรีดีดิลก. การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษราพัฒนา, ๒๕๒๙.

ควอริส เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. กาญจนี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ แปล. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๗.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. ธรรมแห่งอริยะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. อธิปไตย ๓. วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. ปีที่ ๑๓. ฉบับที่ ๒. ก.ย. ๒๕๕๒-ก.พ. ๒๕๕๓.

ดิลก ถือกกล้า. เปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบ Principle Centered Leadership กับ Managerial Grid, ๒๕๔๗.

เดโช สวานานนท์. พจนานุกรมศัพท์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์หน้าตาต่างสู่โลกกว้าง จำกัด, ๒๕๔๕.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. เบญจศีล เบญจธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

ธ สุนทรายุทธ. หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์, ม.ป.ป.

นาธานีล ฮาร์ริส. ระบอบการปกครอง : ราชธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ปาเจรา จำกัด, ๒๕๕๕.

บรรจบ บรรณรุจิ. ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๕.

ประหยัด หงส์ทองคำ. การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : หก. พาพาส, ๒๕๔๐.

สารบัญ (ต่อ)

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____. **พระศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙

ปรีดี พนมยงค์. **มหाराชและรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, ๒๕๔๓.

พระราชนิพนธ์ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **การสั่งสมบุญด้วยการรักษาศีล**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญ สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๖

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ประยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**. ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

_____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทอาร์เอส พรินติ้งแมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๒๖.

_____. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **จาริกบุญ-จาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาอุทัย ญาณธโร. **พุทธวิถีแห่งสังคม: ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: Buddha's Path Follower, ๒๕๓๘.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมฺโม). **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พิชาย รัตนดิลก ณ. ภูเก็ต. **องค์การและการบริหารจัดการ**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์อิงค์ปิยอนต์ บุ๊คส์, ๒๕๕๒.

มัลลิกา ต้นสอน. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.

สารบัญ (ต่อ)

- ยงยุทธ เปลียนผดุง. “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- ยวหารลาล เนห์รู. **โฉมหน้าประวัติศาสตร์สากล**. แปลโดย พระราชรัตนโมลี (ดร.นคร เขมปาตี). กรุงเทพมหานคร: สภาเพื่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- _____. **พจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- รัศมี ภิบาลแทน. **คุณลักษณะของความเป็นผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. **พุทธโคดม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ open books, ๒๕๕๕.
- วิภาดา คุปตานนท์. **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๔.
- ลัทธิกาล ศรีธรรมย และคณะ. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิสิทธิ์พัฒนา จำกัด, ๒๕๓๙.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต วงษเทศ. **วิวัฒนาการของวัฒนธรรมจากมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี**. ใน **สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๓๓.
- สาโรจน์ โอพิทักษ์ชีวิน. ผู้แปล. (เดวิด เฟร็ด.ผู้แต่ง). **องค์การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, ๒๕๔๕.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. **การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เสมาธรรม, ๒๕๕๔.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนากกร. **แนวคิดว่าด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย**. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติ เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๓ กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุวิระ ทรงเมตตา. **เทคนิคภาวะผู้นำยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ. ๒๕๔๓.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สารบัญ (ต่อ)

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.). **คู่มือการกำหนดสมรรถนะในราชการ**

พลเรือน : คู่มือสมรรถนะหลัก. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, ๒๕๕๓.

เสฐียร พันธรั้ง. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒.๒ งานวิจัย/บทความวิชาการ/วารสาร

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** วารสารปีที่ ๑๑. ฉบับที่ ๓. เดือนกันยายน – ธันวาคม. ๒๕๕๗ : ๕.

จิรัฐ ขวนชม นงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร และกฤษณพร ประสิทธิ์วิเศษ. “แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็ง กรณีศึกษา ชุมชนวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี”. **วารสารการเมืองการปกครอง.** ปีที่ ๕. ฉบับที่ ๑. เดือนกันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘. ๒๕๕๘.

พระมหาธำนิทร์ อาทิตโร.ดร.. “การบริหารงานตามหลักอริยปทัสสในพระพุทธศาสนา”. **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕.** “การพัฒนางานวิจัย รากฐานสำคัญของไทย ก้าวไกลสู่เวทีสากล”. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘.

วิศาล ศรีมหาโร. “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** วารสารปีที่ ๙. ฉบับที่ ๓. เดือนกันยายน – ธันวาคม. ๒๕๕๔.

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์. “จริยธรรมนักการเมืองไทย”. **วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.** ปีที่ ๒. ฉบับที่ ๓. กรกฎาคม-กันยายน. ๒๕๕๕.

อุดม คุมา. “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.** ปีที่ ๑. ฉบับที่ ๑. เมษายน – กันยายน. ๒๕๕๕.

สุภัทร ลักษณะศิริ. **หลักการปกครองด้วยธรรมาธิปไตย.** หนังสือพิมพ์บ้านเมือง. ฉบับวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๖.

สารบัญ (ต่อ)

๑.๒.๓ เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

จดุพล รัชเรื่องวงศ์ . การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม. เอกสารประกอบการเสวนา
โดยกิจกรรม KM : เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง. วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๔. (อัดสำเนา).
สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช. ณ วันที่
๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์/สนทนากลุ่มเฉพาะ

สัมภาษณ์ พระเทพปัญญาสุธี. รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติบดี. เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระสิริรัตนภรณ์. เจ้าคณะอำเภอมะนัง จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาอิสริยานทร ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช. วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.
นครศรีธรรมราช. วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายโชติ ชุสุวรรณ. กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร. กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายปรโมทย์ สุนยานัย. กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๙
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด้านคงรักษ์. นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช.
วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะชฎา. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช.
วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเฟื่อง พิทักษ์. ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช. วันที่ ๙
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สารบัญ (ต่อ)

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระเทพปัญญาสุธี. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระสิริรัตนภรณ์. เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอรุณสุตาลังการ, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขต นครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูโฆสิตวัณนกุล, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขต นครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ติเรก นวลกล้า. อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.กัณตภณ หนูศรีแก้ว. ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัตน์ ฉิมหาด. ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขต นครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสุธรรม สมทอง. กำนันตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสัมพันธ์ สมทอง. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.นัทธนันท์ อยู่สีมารักษ์. อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. วันพุธที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐.

๑.๒.๕ เว็บไซต์

ประเสริฐ สมพงษ์ธรรม. **ภาวะผู้นำ**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://kanha-boss.blogspot.com/2011/07/transformational-leadership.html>[๒ เมษายน ๒๕๖๐].

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. **ธรรมาธิปไตย**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.cyberanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/343-2010-11-23-14-21-44> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

มหาวิทยาลัยมหิดล. **สมรรถนะหลัก**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.op.mahidol.ac.th/vorpr/Newhrsite/Document/GuideBook/8%20Core%20Competency.pdf> [๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

สารบัญ (ต่อ)

- ยาเป็น เรื่องจรรยาบรรณ. **แนวคิดทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.kroobannok.com/blog/20420> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. **ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://sites.google.com/site/mbakrabi/phawa-phuna-laea-kar-brihar-kar-peliynpaelng> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].
- วิไลพร บุญมาก. **การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.vilaiporn.com/morals.html> [๓ กรกฎาคม ๒๕๕๙].
- สิริยศ อางหาญ. **ธรรมาธิปไตย.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://region5.prd.go.th/ewt_news.php?nid=379 [๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. **วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision).** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/khon3.php> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๘].
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/384595> [๒ เมษายน ๒๕๖๐].
- John van Maurik. **Situational Leadership Style.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.deonetraining.com/view_leader_talk.php?id=18&PHPSESSID=a2ad3d6ad781b438c86f3b4c19ae63da[๒ เมษายน ๒๕๖๐].

๒. ภาษาอังกฤษ

- Bass. B. M.. Bass & Stogdill's handbook of leadership theory. **research. and managerial applications** (3rd ed.). New York: The Free Press., 1990.
- Dimmock. C. & Walker. A. School leadership in context – societal and organizational cultures.In T. Bush and L. Bell (Eds.).**The principles and practice of educational management.** London: Paul Chapman., 2002.
- Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson. **Management and Organization Behavior.** New York : John Willey & Sons., 1970.
- Mosley. D. C.. Management concept and practices. New York: Harper-Collins., 1996.
- Owens. P. E. **Learning from Youth: Their Vision for a Community Park.** Old World – New Ideas. 32nd Annual Conference of the Environmental Design. Research Association., 2001.

สารบัญ (ต่อ)

Raymond J. Burdy. **Fundermental of Leadership Reading**. Masschusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1967.

Rama Shankar Tripathi. History of Ancient India. Delhi: Motital Banarsidass., 1981.

Terry. George R.. Principle of Management. 6th ed.. Home Wood : Richard D. Irwin., 1972.

Victor H. Vroom and Philip W. Yetton. Leadership and Decision Making. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press. 1975.

ภาคผนวก : ก

บทความวิจัย

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

A Format for Development of Thammatipati community leaders
in the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province.

พระครูอรุณสุตาลังการ. ผศ.ดร.*

ดร.สามารถ บุญรัตน์**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาและเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิจัย ๒ เทคนิค ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้งหมด ๑๒ รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๑ รูป/คน ที่มีคุณสมบัติและความรู้ประสบการณ์ตรงกับประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า ลักษณะธรรมาธิปไตยจะประกอบด้วย ๗ ประการ ๑. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ๒. ยึดหลักเหตุผล ๓. ยึดหลักความจริง ๔. ยึดหลักความถูกต้อง ๕. ยึดความเป็นธรรม ๖. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และ ๗. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยนำเข้า ผู้นำมีความความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต ๒. ปัจจัยเชิงกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร และ ๓. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด

* ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ปัจจัยด้านการกำหนดนโยบาย และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน ๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา และ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา. ธรรมาธิปไตย. ผู้นำชุมชน.

Abstract

The purpose of this research was to study the virtue of dharma under the Buddhism, to study the development process and to study the model of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province. The research methodology was applied in qualitative research method using two techniques. In-depth interview was conducted by selecting a total of 12 subjects and Focus Group Discussion: 11 groups / people with qualifications and knowledge. Experience in the field of data analysis is descriptive.

The research found that

The manner of the dharma under the Buddhism found that the characteristics of the dharmas are composed of seven. 1. Adherence to the principles rather than the principle of the wrong people. 2. Adhere to the reason. 3. Adhere to the truth. 4. Adhere to the rightness. 5. Adhere to fairness. 6. Adhere to the benefits of participation and 7. Do not cling to the voices of people who are wrong and unfair.

The process of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat province found that: 1. Leadership inputs were sincerity, motivation and experience through past work. 2. Procedure factor of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province consists of 6 steps: Step 1. Preparation of readiness Step 2. Creating the collaboration Step 3. Being a role model Step 4. Creating people's acceptance Step 5. Creating the Ideology and Step 6. communication and 3.outcome factors that is the responsibility of the community leader for the development of his own dharmas.

The development of the democratic way of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province found that: 1. Factors affecting the development model of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province composed of ethical and administrative factors, policy formulation and community participation factors 2. The composition and characteristics of the dharmatical development model of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat showed that the components and characteristics of community leaders feature, features of the experience, educational features, social features and organizational networking features and attributes.

Keywords: development model.dharma.community leader

บทนำ

คุณลักษณะการปกครองทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่มากกว่าเสียงส่วนใหญ่ ประการความถูกต้อง มีเหตุผล มีความจริง ดังนั้น ลักษณะของผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตย^๑ เพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขและก่อให้เกิดมีแก่มวลชน สังคมประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไปที่มีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนแบบประชาธิปไตยจะมีลักษณะเด่น ได้แก่ ยึดถือหลักการที่ถูกต้องมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องธรรมและไม่เป็นธรรมแต่ปัญหาของภาวะผู้นำที่มักเจอปัญหาก็คือประเด็นคุณภาพและคุณสมบัติของผู้นำชุมชนที่ขาดความรู้ ความสามารถในการบริหารงานและการปกครองคน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกทำให้ขาดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ซึ่งรวมทั้งการจัดการปัญหาต่าง ๆ^๒

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองประวัติศาสตร์ พระธาตุทองคำ ชื่นฉ่ำธรรมชาติ แร่ธาตุอุดม เครื่องถมสามกษัตริย์ มากวัฒนาศิลป์ ครอบสิ้นกุ่มปู” ที่มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานของค่านิยมร่วม โดยมีหลักการในการบริหารจัดการชุมชนที่ดีอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นศักยภาพภายใน ภายใต้หลักการ ๕ องค์ประกอบ คือ การจัดการชุมชนที่ดี มีคณะผู้นำที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและมีการสืบทอด มีแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่มีคุณภาพ มีการจัดการความรู้

^๑ อดิ. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑๑.

^๒ สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนกร, แนวคิดว่าด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย, ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

ชุมชน (KM) ชุมชน เมืองครุการเงินชุมชน และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม^๓ จังหวัด นครศรีธรรมราช มีส่วนราชการส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๔ ส่วนราชการ และอำเภอ ๒๓ อำเภอ ส่วน ราชการส่วนกลาง ๙๖ หน่วยงานและปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๘๕ แห่ง ประกอบด้วย องค์การ บริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาล ๓๖ แห่ง (แยกเป็นเทศบาลนคร ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๓ แห่ง และเทศบาลตำบล ๓๒ แห่ง) และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๔๘ แห่งมีจำนวนประชากรในอำเภอ เมืองนครศรีธรรมราช ๒๖๖,๖๖๘ คน มีกำนันผู้ใหญ่บ้านจำนวน ๑๑๐ คน^๔ แต่จากสถิติการรับแจ้ง และจับกุมกลุ่มคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย จำแนกตามประเภทคดีที่รับแจ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๗ เกือบ ๑๐๐,๐๐๐ คดี (ที่มาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ) โดยประกอบด้วย ๕ ประเภท คดี ได้แก่ คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ คดีอาญาที่ น่าสนใจ และคดีรัฐเป็นผู้เสียหาย (ที่มาตำรวจภูธรจังหวัดนครศรีธรรมราช) ทำให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนใน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีผู้ใหญ่กำนันทั้งหมดจำนวน ๑๑๐ คน (ไม่นับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน ๑๘๕ แห่ง (ไม่นับสมาชิก) ยังขาดศักยภาพและพลังในการ ขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ เพราะฉะนั้น ทำให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอ เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความไม่ปลอดภัยอยู่ในระดับหนึ่งเพราะสิ่งหนึ่งเพราะขาดคุณลักษณะความ เป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนบางส่วนหรือไม่ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ที่จะศึกษาลักษณะ ธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา กระบวนการและรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำ ชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๓. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎี

^๓ สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, *วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision)*, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/khon3.php> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๘].

^๔ สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช, ณ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

ภาวะผู้นำ และคุณลักษณะธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้งหมด ๑๒ รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน ในพื้นที่ของผู้นำชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ เดือนตุลาคม ๒๕๕๘ –ตุลาคม ๒๕๕๙

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรูปการวิจัยประกอบด้วย ๒ เทคนิคได้แก่ ๑.เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๒ รูป/คนโดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และ๒.เทคนิคการวิจัยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คนโดยใช้การสนทนากลุ่มเดียวทั้งหมด ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ขั้นตอนที่ ๒. การพัฒนาคุณภาพและการสร้างเครื่องมือการวิจัย ขั้นตอนที่ ๓. ติดต่อประสานงานผู้มาส่วนในการให้ข้อมูลการวิจัย และขั้นที่ ๔. เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๐ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสรุปประเด็นนำไปแยกแยะ จัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ว่าตรงกับความ เป็นจริงมีความสอดคล้องมากน้อยเพียงใดและจะใช้เทคนิคการจำแนก จัดระเบียบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา เสนอต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ นำส่งผลการวิจัยที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อไป

ผลการวิจัย

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า ประกอบด้วย ๗ หลักซึ่งพบว่า ๑. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ๒. ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ๓. ยึดหลักความจริง โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่อาศัยพูดอย่างตรงไปตรงมา รักษาวาจา พูดความจริง ไม่บิดเบือน ๔. ยึดหลักความถูกต้อง ๕. ยึดความเป็นธรรม ๖. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และ๗. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่เป็นธรรม

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต ๒. ปัจจัยเชิงกระบวนการ พัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน

ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ ขั้นที่ ๖ การสื่อสาร และ ๓. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน พบว่าประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ได้แก่ ความยุติธรรม ความจริง ความเมตตา และความถูกต้อง ด้านการกำหนดนโยบาย ได้แก่ แผน แผนงาน และโครงการ และงบประมาณ ด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ได้แก่ ความร่วมมือ ความเข้าใจชุมชน การแลกเปลี่ยน และสัมพันธภาพที่ดี และด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน ๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน พบว่า ๑. มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยุติธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความจริงใจจริงจัง ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงพรหมวิหารธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความเป็นคนดีและคนเก่ง ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงจริยวัตรที่งดงาม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยึดมั่นในศีลธรรม ๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ผ่านการทำงานมานานหรือผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่จะต้องมีความรู้ความสามารถในยุคสมัยใหม่ นักคิด และผู้นำชุมชนปัจจุบัน ความจริงใจ ซื่อสัตย์ ความกล้า และการยอมรับจากประชาชน ๓. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา ได้แก่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบังคับบัญชาผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเร่งสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรรัฐศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรประศาสนศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรนิติศาสตร์ และสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาชุมชน และ ๔. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร ได้แก่ การวางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการปกครองระดับชุมชน การวางแผนร่วมกับหน่วยงานรัฐอื่นๆ ที่เชื่อมโยงในลักษณะของการพัฒนาชุมชน การวางแผนร่วมกับภาคเอกชน และการวางแผนร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่และใกล้เคียงในระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

อภิปรายผล

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำ และหลักธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาทำให้เห็นประเด็นของการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตย ที่ผูกโยงด้วยแนวทางของอุดมการณ์ของการยึดถือหลักการ และหลักปฏิบัติอย่างถูกต้องสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร.ดร..**

ศึกษาวิจัยเรื่อง“การบริหารงานตามหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนา” พบว่า พระองค์ทรงยึดเอาความถูกต้องหรือยึดเอาธรรมเป็นหลัก^๕

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติ บ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าความสามัคคีจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต่างยอมรับ แต่ความ สามัคคีที่แท้จริงที่จะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น จึงเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง^๖ ปัจจัยที่ ๒ ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอนได้แก่ ขั้นที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดม คุมา วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชน ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”พบว่า หากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและความรู้ความสามารถที่ดีจะเป็นคุณสมบัติที่สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของกับผู้นำชุมชนกับประชาชน ๓ ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดม คุมา เช่นกัน พบว่า รูปแบบเครือข่าย โครงสร้างทางสังคมพบว่า พัฒนามาจากระบบเครือญาติ ในชุมชนเป็นส่วนเกาะเกี่ยวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ”^๗

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านจริยธรรมการปกครอง ด้านการกำหนด นโยบาย

^๕ พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร,ดร., “การบริหารงานตามหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนา”, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕, “การพัฒนางานวิจัย รากฐานสำคัญของไทย ก้าวไกลสู่เวทีสากล”, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘.

^๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๑๑, ฉบับที่ ๓, (เดือนกันยายน – ธันวาคม), ๒๕๕๗ : ๕.

^๗ อุดม คุมา, “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทางการเมือง ในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ปีที่ ๑, ฉบับที่ ๑, (เมษายน – กันยายน), ๒๕๕๕, หน้า ๘๗.

และด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยของวิศาล ศรีมหาโร^๙ วิจัยเรื่อง “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” พบว่า ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะต้องมีกิจกรรมหรือโครงการ ที่เป็นการเมืองแนวใหม่ สร้างวิทยากรแกนนำในพื้นที่ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะแก่ชุมชน

องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบและคุณลักษณะ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการแสดงออกของผู้นำ และด้านประสบการณ์จะต้องสะท้อนผ่านผลงานที่ปรากฏออกมาในรูปของการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์มากที่สุดและประชาชนพึงพอใจสอดคล้องกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๙ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การแสดงออกถึงพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเทเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลผู้นำชุมชนจะต้องกำหนดนโยบายการจัดโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกฝนอบรมอย่างเป็นรูปธรรมโดยคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการทำหน้าที่ได้มากยิ่งขึ้นด้วยการคัดเลือกผู้นำชุมชนด้วยความสมัครใจ แต่สำหรับผู้นำชุมชนที่แต่งตั้งยังไม่ถึง ๑๐ ปี ให้กำหนดภาคบังคับที่จะต้องผ่านการประเมินผลทางการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดขึ้นมา อาจจะแยกเป็น ๔ หลักสูตรก็ได้ คือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์ และหลักสูตรการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักสูตรทั้งหมดควรมีเนื้อหาที่ผสมร่วมกันธรรมาธิปไตยและควรมีระยะการศึกษาอย่างน้อยที่สุด ๓ ปีจึงจะจบหลักโรงเรียนผู้นำชุมชน และให้มีวุฒิบัตรรับรองจากหน่วยงานต้นสังกัด และเทียบเท่ากับวุฒิการศึกษานั้นๆ หากยังไม่จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ควรมีการปรับเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ หากจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วให้เทียบเท่าวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี

กิตติกรรมประกาศ

^๙ วิศาล ศรีมหาโร, “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, วารสารปีที่ ๙, ฉบับที่ ๓, (เดือนกันยายน-ธันวาคม), ๒๕๕๔ : ๑๘.

^๙ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗ : ๕.

งานวิจัยฉบับนี้ประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดีอย่างสมบูรณ์ ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพปัญญาสุธี, รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, และ ดร.สามารถ บุญรัตน์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนที่ได้เป็นผู้ร่วมวิจัยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ รศ. สมบูรณ์ บุญฤทธิ์ ได้ตรวจสอบ และเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในงานวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะที่ให้คำแนะนำ และตรวจทานแก้ไข ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทุกรูป/ท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

(ก) เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

(ข) เอกสารทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนากร. **แนวคิดด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้ง**

นายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๖.

(๒) งานวิจัย/วารสาร

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง”. **วารสาร**

สถาบันพระปกเกล้า. วารสารปีที่ ๑๑. ฉบับที่ ๓. (เดือนกันยายน – ธันวาคม). ๒๕๕๗ : ๕.

พระมหาธำนิษฐ์ อาทิตวโร.ดร.. “การบริหารงานตามหลักอริยปไตยในพระพุทธศาสนา”. **การประชุม**

วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕. “การพัฒนางานวิจัย รากฐานสำคัญของไทย ก้าวไกลสู่เวที

สากล”. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘.

อุดม คุณา. “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทาง

การเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ**

ลำปาง. ปีที่ ๑. ฉบับที่ ๑. เมษายน – กันยายน. ๒๕๕๕.

วิศาล ศรีมหาวโร. “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ของประชาชน”. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** วารสารปีที่ ๙. ฉบับที่ ๓. เดือนกันยายน–

ธันวาคม. ๒๕๕๔ : ๑๘.

(๓) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช. ณ วันที่ ๑๓

กรกฎาคม ๒๕๕๘.

(๔) เว็บไซต์

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. **ธรรมาธิปไตย**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.cybervanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/343-2010-11-23-14-21-44> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. **วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision)**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/khon3.php> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๘].

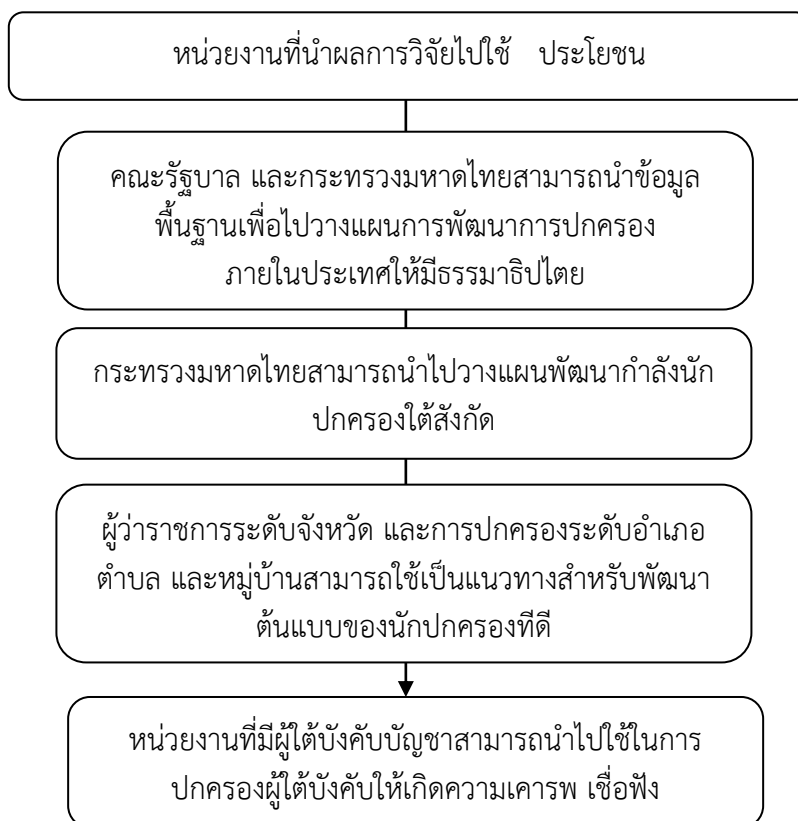
ภาษาอังกฤษ

Dimmock. C. & Walker. A. School leadership in context – societal and organizational cultures. In T. Bush and L. Bell (Eds.). **The principles and practice of educational management**. London: Paul Chapman. 2002.

ภาคผนวก : ข

การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในหน่วยงานต่าง ๆ

ภาคผนวก : ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับจากโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับจากโครงการ

กิจกรรม	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	บรรลุ วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ
๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ทราบข้อมูลพื้นฐาน และวิเคราะห์ลักษณะการปกครองที่จะต้องใช้คุณลักษณะธรรมาธิปไตยทั้ง ๗ ประการได้แก่ที่ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนรวม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม รวมทั้งประสบการณ์ของผู้นำชุมชนที่อยู่ในรูปของกระบวนการปกครองตามลักษณะขั้นตอนต่าง ๆ	ข้อ ๑ และ ๒	ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของลักษณะและกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนผ่านประสบการณ์การทำงานไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จึงทำให้เป็นข้อที่ยืนยันถึงการยอมรับความจริง ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ และพร้อมที่จะนำความสุขไปมาสู่ชุมชนของตนเอง
๒. การลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์เจาะลึกแก่ผู้เชี่ยวชาญในระดับผู้บริหาร นักวิชาการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ทราบถึงข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นอย่างในใช้อำนาจที่มีความเป็นธรรม ยุติธรรม ยึดความถูกต้อง มีความจริงใจ มีความเสียสละ และเป็นนักประชาธิปไตยฟังเสียงประชาชนเป็นสำคัญเพื่อการพัฒนาชุมชนแต่กระนั้นผู้นำชุมชนบางส่วนก็ยังเห็นแก่ตัวอยู่บ้างก็เพียงส่วนน้อยทำให้ภาพลักษณ์ของการทำงานผ่านการปกครองจึงออกมาค่อยข้างดีแต่ยังคงมีอุดมการณ์ในการสร้างชุมชนให้มีความปลอดภัยและมีความสุขต่อไป ถึงแม้ว่าอาชญากรรมมิได้ลดไปก็ไปตามจึงต้องพัฒนาผู้นำชุมชนให้มี	ข้อ ๑ และ ๓	ทำให้ทราบถึงข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องและมีผลได้ผลเสียทำให้ทราบถึงคุณลักษณะของธรรมาธิปไตยในแง่หลักพุทธธรรมเยอะมากซึ่งทั้งหมดสามารถนำมาสร้างเป็นคุณลักษณะและองค์ประกอบสำหรับการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยทั้งหมด สำหรับผู้นำชุมชนที่ผ่านการทำงานมานานบางท่านทำงานมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปีจนประชาชนยอมรับในการเป็นผู้นำชุมชนรวมทั้งเชื่อมั่นที่ในความเสียสละและเป็นที่พึ่งในการ

	ความรู้ความเข้าใจในหลักการ ปฏิบัติตามกรอบการศึกษาทั้ง แนวคิดรัฐศาสตร์ รัฐประศาสน ศาสตร์ นิติศาสตร์ และการ พัฒนาชุมชนเพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งและความมั่นใจใน ความถูกต้องตามกรอบแห่ง คุณธรรมและประสพการณ์ของ ตนเองมากยิ่งขึ้น		แสดงความยุติธรรม ความ เป็นธรรมให้ความเสมอภาค อย่างเท่าเทียมต่อประชาชน ทั้งหมดเพราะอาศัยการได้นำ ศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้ในการ ปกครองประชาชน แต่กระนั้น ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังคง มีอุดมการณ์ในการทำงานที่ แตกต่างกันไปบ้าง เช่น การ ต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมจึง กลายเป็นข่าวดังไปทั่ว ประเทศไทยและได้รับการ กล่าวถึงในทางที่ดีและ สามารถเป็นต้นแบบของการ ทำงานในฐานะผู้นำชุมชนได้
๓. การเก็บรวบรวม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เชิงลึกจำนวน ๑๒ รูป/ คนและการจัดสนทนา กลุ่มเฉพาะจำนวน ๑๑ รูป/คน	ทราบถึงข้อมูลความคิดเห็นของผู้ ชุมชนและนักวิชาการที่ให้การ สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ซึ่งข้อมูลมี ความหลากหลายจนกลายเป็นงานวิจัย ที่ได้รับความสนใจไม่น้อย จึงทำ ให้เห็นสภาพการทำงานของผู้นำ ชุมชนอย่างเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะความที่ผู้นำชุมชนเป็นต่อสู ้กับปัญหาต่าง ๆ โดยยึดประโยชน์ ของประชาชนเป็นที่ตั้งจึงใช้ทั้ง ประสบการณ์ วิชาการ หลักการ ต่าง ๆ นำไปสู่การยอมรับในเชิง การต่อสู้อย่างจริงจัง แต่กระนั้น ขัดจำกัดของผู้นำในบางพื้นที่ก็ ยังคงทำงานได้น้อยโดยเฉพาะ ผู้นำชุมชนในรุ่นใหม่ที่ยังมีบารมี และประสบการณ์น้อยจึงต้อง ผ่านปัญหาและอุปสรรคอีกมาก จึงจะทำให้เป็นผู้นำชุมชนที่ เข้มแข็งได้ อีกทั้งการยืนยันจาก การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับผู้นำ	ข้อ ๒ และ ๓	ทำ ใ ห้ ท ร า บ ถึง กระบวนการพัฒนาความเป็น ธรรมมาธิปไตยที่ผ่าน ประสบการณ์ต่าง ๆ จน บางครั้งเกือบเอาชีวิตไม่รอด ซึ่งในยุคแรกของการก้าวมาสู่ การเป็นผู้นำชุมชนจะต้องต่อสู้ กับผู้มีอำนาจเดิมอย่างมาก แ ล ะ ผู้ น า ชุ ม ช น ที่ มี ประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จะมีประสบการณ์ที่คล้ายๆกัน แต่ก็ผ่านอุปสรรคมาด้วยดีไม่ว่าจะเป็นความพร้อม ความร่วมมือ การทำตนให้เป็น แบบอย่างที่ดี การยอมรับจาก ประชาชน แนวอุดมการณ์ใน การทำงาน และการสื่อสารไป ยังประชาชนล้วนเป็นสิ่งผู้นำ ชุมชนจะต้องผ่านไปได้จึง จะได้ชื่อว่า ผู้นำชุมชนใน อำเภอเมือง จังหวัดศรีธรรม

	ชุมชนว่าไม่ว่าจะพึงแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ไม่นานก็สามารถทำงานได้เลยแต่ศักยภาพและทักษะอาจจะต้องมีการพัฒนาไปอีกระดับหนึ่งจึงนำไปสู่การทำงานตามอุดมการณ์ของการเป็นผู้นำชุมชนได้		ราช ซึ่ง การ จะ ผ่าน ประสพการณ์เหล่านั้นอาจจะมีการใช้ความรู้ที่เป็นรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ และหลักการพัฒนาชุมชนจะเป็นผลงานของผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน
๓. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	ทราบถึงข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกระบวนการและรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และระดับการนำความรู้ไปใช้ในการปกครองชุมชนโดยอาศัยอริยปไตยสูตรเป็นฐานของการเป็นผู้นำชุมชนที่ประชาชนต้องการ สำหรับการความพร้อม ความร่วมมือ การทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี การยอมรับจากประชาชน แนวอุดมการณ์ในการทำงาน และการสื่อสารจะเป็นต้นแบบของผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ต้องการเจริญรอยตามต้นแบบที่ดีของการทำงาน	ข้อ ๑, ๒, ๓.	ทำให้ทราบถึงการนำหลักธรรมาธิปไตยเพื่อการปกครองที่มีความเป็นไปได้และมีความเหมาะสม สอดคล้องกับกิจกรรมทางการการปกครองของผู้นำชุมชนในฝ่ายท้องถิ่น และฝ่ายท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนภาคประชาชน สังคมวิชาการ และเครือข่ายอื่น ๆ ให้มีโอกาสในการร่วมกันแสดงความคิดเห็น และยกระดับศักยภาพและความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้ชุมชนให้มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

	ของผู้นำชุมชนรุ่นเดิมๆ รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยจะต้องเร่งเสริมสร้างโรงเรียนแห่งผู้นำผ่านหลักสูตรทางการศึกษาตามคุณลักษณะและองค์กรประกอบเพื่อสร้างความผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ต่อไป		
๔. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ครบ ๓ ประการ คือ ๑ เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และ ๓. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช	ข้อ ๑, ๒, ๓.	ได้รายงานการวิจัยที่มีประโยชน์และคุณค่าต่อการสร้างความเป็นความธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบกับการใช้อำนาจของตนเองที่อยู่เพื่อการสร้างคุณประโยชน์ให้กับประชาชนอย่างเต็มที่รวมทั้งสามารถค้นแบบแห่งผู้นำยุคใหม่ผ่านความประพฤติที่ดี มีความเสียสละจริงใจจริงใจ เป็นธรรม ให้ความยุติธรรม ให้ความถูกต้อง เสมอภาคที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชาวนครศรีธรรมราชซึ่งผู้นำชุมชนสามารถยึดหยัดและยึดธรรมาธิปไตยได้ประชาชนจะเข้ามาช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบสุขร่วมกัน

ภาคผนวก : ง

เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

“รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช”

A Format for Development of Thammatipati community leaders in the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

.....
คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษา “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการให้สัมภาษณ์ข้อมูล ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย การสร้างองค์ความรู้และเพิ่มขีดความสามารถเพื่อการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการให้สัมภาษณ์นี้เป็นอย่างสูง

พระมหาปริดา ขนดีโสภณ, ผศ.ดร.

ดร.สามารถ บุญรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ : .....

อายุ/การศึกษา : .....

ตำแหน่ง : .....

ประสบการณ์การทำงาน.....

นับถือศาสนา.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์ :.....

สถานที่ และเวลา :.....

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” ประกอบด้วย ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ท่านคิดว่า การทำงานในฐานะผู้นำชุมชนมีปัจจัยอะไรมาเกี่ยวข้องบ้าง ?

๒. จากประสบการณ์ของท่านคิดว่า การทำงานในชุมชนจะต้องมีขั้นตอนการทำงานอย่างไร

๒. ท่านคิดว่า จะพัฒนาคุณลักษณะและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปกครองตามหลักธรรมาธิปไตยในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรทำอย่างไร ?

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ

เรื่อง

“รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช”

A A Format for Development of Thammatipati community leaders in the Area of meuang district Nakhon Si Thammarat province

คำชี้แจง

๑.แบบสนทนากลุ่มเฉพาะชุดนี้ จัดทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อประเมินและให้คำแนะนำเกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลทางวิชาการสำหรับศึกษาค้นคว้า และเพื่อประโยชน์สำหรับการวิจัยจึงขอรับรองว่าจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านในการเข้าร่วมสนทนากลุ่มในการแสดงความเห็นเพื่อการประเมิน และเสนอแนะเกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณลักษณะธรรมาธิปไตยให้กับผู้นำชุมชนดังกล่าว ซึ่งข้อมูลที่ท่านแสดงความคิดเห็นจะถือเป็นความลับในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลบนแบบภาพรวมเท่านั้น

๒. แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะมีทั้งหมด ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตอนที่ ๒ แนวคำถามเกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะเป็นอย่างสูง

พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร.

ดร.สามารถ บุญรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

ชื่อ-นามสกุลผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ: .....

อายุ/การศึกษา : .....

ตำแหน่ง : .....

ประสบการณ์การทำงาน.....

นับถือศาสนา.....

วันเดือนปีที่สนทนากลุ่ม :.....

สถานที่ และเวลา :.....

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับการตรวจสอบและการประเมิน “รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช” ดังต่อไปนี้

๑. ตรวจสอบและประเมินผลลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. ตรวจสอบและประเมินผลกระบวนการพัฒนาชุมชนระบบการปกครองโดยธรรมมีขั้นตอนอย่างไร
๓. ตรวจสอบและประเมินผลของรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก : จ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ : สัมภาษณ์เชิงลึก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ : การสนทนากลุ่มเฉพาะ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ : สัมภาษณ์เชิงลึกในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/ประสบการณ์	อายุ	การศึกษา	ศาสนา	ว/ด/ป
๑	พระเทพปัญญาสุธี	รองอธิการ มจร., ๖๐ ปี	๘๕	ปริญญาโท	พุทธ	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๒	พระศรีปริยัติบดี	เจ้าคณะจังหวัด นครฯ, ๔๐ ปี	๖๑	-	พุทธ	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๓	พระศรีรัตนารักษ์	เจ้าคณะอำเภอเมือง	-	ปริญญาตรี	พุทธ	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๔	พระมหาอิสริยาภรณ์ ฐิตญาโน, ดร.,	อาจารย์พิเศษ มจร.	-	ปริญญาเอก	พุทธ	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๕	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์	อดีตอธิการบดี มจร นครศรีธรรมราช, ๑๑ ปี	๖๘	ปริญญาโท	พุทธ	๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
๖	นางสาวไพเราะ เอียดบัว	นายก อบต.กำแพงเขา, ๘ ปี	๕๓	มศ.๓	พุทธ	๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๗	นายโชติ ชูสุวรรณ	กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ, ๒๔ ปี	๕๖	ปริญญาตรี	พุทธ	๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๘	นายบำรุง เลขจิตร	กำนันตำบลบางจาก, ๓๐ ปี	๕๖	ปริญญาตรี	พุทธ	๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๙	นายปรามิทธิ์ สุนยานัย	กำนันตำบลไชยมนตรี, ๓๓ ปี	๕๙	ม.๓	พุทธ	๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๑๐	นายเกรียงศักดิ์ ด้านคง รักษ์	นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ, ๑๖ ปี	๕๖	ปริญญาโท	พุทธ	๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๑๑	นายชำนาญ ลักษณะขญา	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ท่าเรือ, ๒๑ ปี	๕๔	ปริญญาตรี	พุทธ	๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
๑๒	นายเพ็ญ พัทธักษ์	ประธานชุมชนศรีธรรมโศก ๑, ๒๑ ปี	๘๐	ปริญญาตรี	พุทธ	๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ : การสนทนากลุ่มเฉพาะ

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	อายุ	การศึกษา	ศาสนา	ว/ด/ป
๑	พระเทพปัญญาสุธี	สุธี รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช	๘๕	ปริญญาโท	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๒	พระสิริรัตนารักษ์	เจ้าคณะอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช		ปริญญาตรี	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๓	พระครูโฆสิตวิมลคุณ.ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขต นครศรีธรรมราช		ปริญญาเอก	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๔	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก นวลกล้า	อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครศรีธรรมราช	๕๔	ปริญญาเอก	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๕	รองศาสตราจารย์ ดร.กันตภณ หนูศรีแก้ว	ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย		ปริญญาเอก	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๖	นายไพรัตน์ นิมิตร	ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	๔๓	ปริญญาโท	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๗	นายสุธรรม สมทอง	กำนันตำบลมะม่วงสองต้น	๕๗		พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๘	นายสัมพันธ์ สมทอง	สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น	๔๘		พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐
๙	ดร.นันทนันท์ อยู่สีมารักษ์	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๔๒	ปริญญาเอก	พุทธ	๕/๐๔/๒๕๖๐

ภาคผนวก : ฉ

ประมวลภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ประมวลภาพกิจกรรม
การออกภาคสนามสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ
ณ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุนยานัย, กำนันตำบลไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช,
วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ ด่านคงรักษ์, นายกเทศมนตรีตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช,
วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวไพเราะ เอียดบัง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเขา อ.เมือง จ.
นครศรีธรรมราช, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเพ็ญ พัทธ์, ประธานชุมชนศรีธรรมโตก ๑ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช,
วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายโชติ ชูสุวรรณ, กำนันตำบลโพธิ์เสด็จ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช,
วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายบำรุง เลขจิตร, กำนันตำบลบางจาก อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายชำนาญ ลักษณะชญา, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช,
วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ประมวลภาพกิจกรรม

“สนทนากลุ่ม” (Focus Group)

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น.

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช อ.เมือง

จ.นครศรีธรรมราช

บรรยากาศในการสนทนากลุ่ม

ประมวลภาพกิจกรรม

“สนทนากลุ่ม” (Focus Group)

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น.

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช อ.เมือง

จ.นครศรีธรรมราช

บรรยากาศในการสนทนากลุ่ม

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร.

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Pracru Arunsudalangkun

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

๓. ตำแหน่งการบริหาร ผู้อำนวยการ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

บ้านเลขที่ ๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตรอก/ซอย - ถนน -

แขวง/ตำบล มะม่วงสองต้น เขต/อำเภอ เมือง

จังหวัด นครศรีธรรมราช รหัสไปรษณีย์ ๘๐๐๐๐

โทรศัพท์ - โทรสาร -

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๔-๑๘๘๙-๔๕๗ อีเมล pmpreda@hotmail.com

๖. วุฒิการศึกษา Ph.D. in Sociology

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ รัฐศาสตร์

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย ดร.สามารถ บุญรัตน์

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Dr.Samart Boonrat

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน**๓. ตำแหน่งการบริหาร** กรรมการหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ** วิทยาลัยสงฆ์เลย**๕. ที่อยู่ติดต่อได้**

บ้านเลขที่ ๖/๑ หมู่ที่ ๗ ตรอก/ซอย - ถนน -

แขวง/ตำบล พ่วงพรมคร เขต/อำเภอ เคียนซา

จังหวัด สุราษฎร์ธานี รหัสไปรษณีย์ ๘๔๑๖๐

โทรศัพท์ - โทรสาร -

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๒๙๐๙๗๗๕ อีเมล sboonrut@gmail.com

๖. วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก (รัฐประศาสนศาสตร์)**๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ** รัฐศาสตร์ม สังคมวิทยา, รัฐประศาสนศาสตร์

สรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว. ๒๐๓/๒๕๕๙   ชื่อโครงการ รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช   หัวหน้าโครงการ พระครูอรุณสุตาลังการ,ผศ.,ดร. และคณะ ผู้อำนวยการ วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มือถือ ๐๘๔-๑๘๘๙-๔๕๗ E-mail : pmpreeda@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ   การเมืองการปกครองในสังคมไทยมีความสำคัญอย่างมากในฐานะเป็นเครื่องมือของการใช้อำนาจเพื่อการพัฒนาและรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองในยุคใดผู้นำใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ดี ประชาชนจะได้รับความลำบากเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้าแต่หากผู้นำในยุคใดมีการปกครองโดยธรรม มีความหวังดีต่อประชาชน มีความเสียสละยึดความถูกต้อง ใช้อำนาจโดยการควบคุมโดยธรรมจะทำให้ประชาชนเกิดความสงบสุข มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตอย่างปกติ   สถิติการรับแจ้งและจับกุมกลุ่มคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย จำแนกตามประเภทคดีที่รับแจ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๗ เกือบ ๑๐๐,๐๐๐ คดี (ที่มาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ) โดยประกอบด้วย ๕ ประเภทคดี ได้แก่ คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ คดีอาญาที่น่าสนใจ และคดีรัฐเป็นผู้เสียหาย (ที่มาตำรวจภูธรจังหวัดนครศรีธรรมราช) ทำให้เห็นว่าผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีผู้ใหญ่กำนันทั้งหมดจำนวน ๑๑๐ คน (ไม่นับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน ๑๘๕ แห่ง (ไม่นับสมาชิก) ยังขาดศักยภาพและพลังในการขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ เพราะฉะนั้น ทำให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมมีความไม่ปลอดภัยอยู่ในระดับหนึ่งเพราะสิ่งหนึ่งเพราะขาดคุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนบางส่วนหรือไม่ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ที่จะศึกษาลักษณะธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา กระบวนการและรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
วัตถุประสงค์โครงการ   ๑. เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา   ๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช   ๓. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช
ผลการวิจัย   ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า ลักษณะธรรมาธิปไตยจะประกอบด้วย ๗ ประการ ๑. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ๒. ยึดหลักเหตุผล ๓. ยึดหลักความจริง ๔. ยึดหลักความถูกต้อง ๕. ยึดความเป็นธรรม ๖. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และ๗. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยนำเข้า ผู้นำมีความความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ ผ่านผลงานในอดีต ๒. ปัจจัยเชิงกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอ เมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ ๓ การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ ๖ การสื่อสาร และ ๓. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า ๑. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอ เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ปัจจัยด้านการกำหนด นโยบาย และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน ๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการ พัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีองค์ประกอบและ คุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา และ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคม และองค์กร

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลผู้นำชุมชนจะต้องกำหนดนโยบายและแผนการจัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์ ฝึกฝนอบรมผู้นำอย่างเป็นรูปธรรมโดยคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการ ทำหน้าที่ได้มากยิ่งขึ้นด้วยการคัดเลือกผู้นำชุมชนด้วยความสมัครใจ แต่สำหรับผู้นำชุมชนที่แต่งตั้งยังไม่ถึง ๑๐ ปี ให้กำหนดภาคบังคับที่จะต้องผ่านการประเมินผลทางการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดขึ้นมามีอายุจะ แยกเป็น ๔ หลักสูตรก็ได้ คือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์ และ หลักสูตรการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักสูตรทั้งหมดควรมีเนื้อที่ผสมร่วมกันธรรมาธิปไตยและควรมีระยะ การศึกษาอย่างน้อยที่สุด ๓ ปีจึงจะจบหลักโรงเรียนผู้นำชุมชน และให้มีวุฒิบัตรรับรองจากหน่วยงานต้น สังกัด และเทียบเท่ากับวุฒิการศึกษานั้นๆ หากยังไม่จบมัธยมศึกษาที่ ๖ ควรมีการปรับเนื้อหาที่ เหมาะสมแสดดคล้องผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ หากจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วให้เทียบเท่าวุฒิการศึกษาใน ระดับปริญญาตรี โดยรู้่นละประมาณไม่เกินจำนวน ๑๕ คน อาจจะใช้เวลาในการศึกษาตามอัธยาศัย ประมาณ ๒-๓ ปีจึงจะสำเร็จการศึกษา หากมีผู้นำชุมชนใดไม่เป็นไปตามหลักธรรมาธิปไตยถือว่าไม่จบ การศึกษาและจะต้องลงทะเบียนใหม่เพื่อรองรับและการันตีให้กับประชาชนในชุมชนนั้นๆ